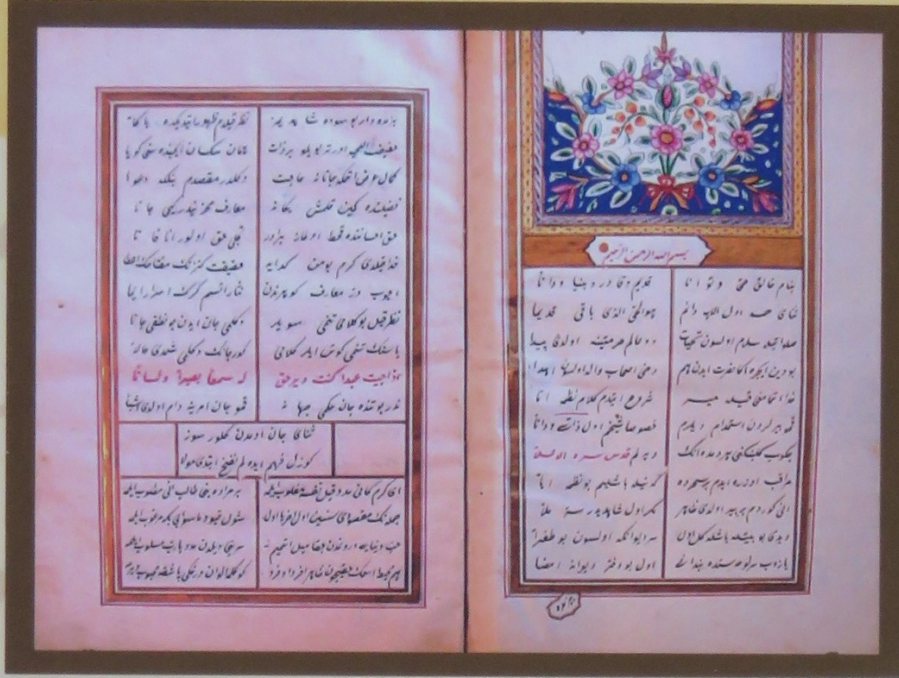

دیوان حضرت شنائی

Edirneli ŞEYHALİ SENÂÎ el-CELVETÎ

HAYATI, ESERLERİ, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve DÎVÂN'I

(İnceleme - Metin)

Doç. Dr. Selâmi Şimşek

EDİRNE VALİLİĞİ KÜLTÜR YAYINLARI

Edirneli
ŞEYH ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ

Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri ve Dîvân'ı

(İnceleme - Metin)

EDİRNE VALİLİĞİ
KÜLTÜR YAYINLARI

EDİRNE KİTAPLIĞI: 16

Edirne Kitaplığı Danışma Kurulu
(Kültür Konseyi adına)
Kurul Başkanı
Dr. Metin Eriş

Kurul Üyeleri:
Prof. Dr. Cevdet Küçük
Prof. Dr. Korkut Tuna
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Selçuk Mülayim
Prof. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu
İrfan Özcan

EDİRNELİ ŞEYH ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ
Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri ve Dîvân'ı

Kitap Tasarımı
Enes Teslim

Birinci Baskı
Kasım 2013 / İstanbul

ISBN: 978-605-149-497-5

Baskı Cilt
Secil Ofset
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 629 06 15
www.secilofset.com

Tüm hakları Edirne Valiliğine aittir.

Edirneli
ŞEYH ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ
Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri ve Dîvân'ı

(İnceleme - Metin)

Doç. Dr. Selâmi Şimşek

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ / 6

TAKDİM / 8

KISALTMALAR / 11

GİRİŞ / 13

I. BÖLÜM / 17

EDİRNELİ ŞEYH ALİ SENÂÎ EL-CELVETÎ, HAYATI,
ŞAHSİYETİ, ESERLERİ ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ / 17

HAYATI / 17

Doğum Yeri ve Tarihi / 17

İsmi ve Mahlası / 17

Âilesi ve Tahsili / 18

Tasavvuf Yoluna Girişi / 19

Tarîkatı ve Şeyhi / 20

Tarîkat Silsilesi / 28

Vefâtı ve Türbesi / 28

Tekkesi ve Halifeleri / 29

ŞAHSİYETİ / 30

Tasavvufî Şahsiyeti / 30

Edebî Şahsiyeti / 33

ESERLERİ / 36

Divân / 36

Muhtevâsı / 36

Nüshaları / 41

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ / 44

Şeriat-Tarîkat-Hakikat-Ma'rifet / 44

Atvâr-ı Seb'a / 46

Edeb / 47

Zikir-Tesbîh / 51

İkrâr / 54

Mürîd-Derviş / 57

Şeyh / 61

Tevhîd / 63

Muhabbet-Aşk / 65

Feyz / 71
Gönül / 72
Fenâ-Bekâ / 75
Cem'-Fark / 76
Melâmet / 77

DEĞERLENDİRME / 79

II. BÖLÜM / 83

DÎVÂN-I HAZRET-İ ŞEYH SENÂÎ (Metin) / 83

LÜGATÇE / 265

BİBLİYOGRAFYA / 291

DÎVÂN NUTUK İNDEKSİ / 295

EKLER / 303

Önsöz

Bir şehrin varlığının temelinde şüphesiz Ata'dan yadigâr bütün kültürel değerlere sahip çıkarak onu yeni yüzyılına söyletmek olmalıdır. Aksi, o şehrin olduğu kadar ülkenin de geleceğinin teminatına vurulan bir darbe haline gelebilir!.. Şurası muhakkaktır ki Edirne şehrimiz, yüzyıllar boyu kültürümüzün temel unsurlarının hepsine, yalnızca sahip olarak değil öncülük de yaparak vatan coğrafyasının içerisinde farklı ve de şanslı bir konumda olmuştur.

Fakat, böylesi bir mazhariyete sahip olmak Edirne'de yaşayan herkese, özellikle de burada görev yapan kişilere önemli ve özel bir görev yükümlülüğü vermektedir.. Öyle ki yörenin idarecileri, o şehrin yaşayanlarını çağın gereklerine ulaştırma çabalarını sürdürürken geçmişten geleceğe Değer Hükümlerine de sahip çıkmak ve onları halkın varlığıyla bütünleşmek sorumluluğunu yüklenmiş olmaktadırlar. İşte Edirne Kitaplığı çalışmalarımızın temelinde yatan düşünce budur.

Bu seride hedeflenenlerden biri, Taşınmaz Kültür Varlıklarımıza bütün genişliği ile yer verirken Edirne'nin yetiştirdiği bilim ve kültür adamlarımızın da, mümkün mertebe, tanıtılması yanında o müstesna isimlerin yeniden ele alınarak incelenmesine de vesile olmaktır. Konuda daha önce yayınlamış olduğumuz Edirne'li Mustafa er-Rifai kitabımızın âdeta devamı niteliğinde, bu defa kitaplığımızda Edirne'li Şeyh Ali Senâi el Celveti'yi okuyucuların dikkatine sunmaktayız. Ancak “devamı mahiyetindedir” ifademizin yanlış algılanmasını önlemek bakımından belirtmek isteriz ki “El-Celveti, Er-Rifai'den önceki bir dönemde yaşamıştır ve Er-Rifai'nin ondan etkilenmiş olduğu düşünülebilir...

Bu vesile ile Edirne Kitaplığımıza birçok yeni eserin katılarak genişleyeceği ümidiyle çok zor bir sahada çalışmalarını sürdüren ikinci eserin de kitaplığımızda yer almasına imkân veren hocamız Doç. Dr. Selâmi Şimşek'e şükranlarımı sunar; Kitaplığımızın zenginleşmesinde fikirleri ve destekleriyle önemli rol oynayan Danışma Kurulumuzun değerli bilim adamlarına, aziz dostum ve ağabeyim Dr. Metin Eriş'e teşekkür ederim.

Hasan Duruer
Edirne Valisi

Takdim

Osmanlı'nın ikinci başkenti Edirne'de etkili olmuş gönül ocaklarından birisi de Celvetîlik'tir. Esasen Celvetîlik, Edirne yöresiyle ilk olarak Pîr Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin 579/1579'lu yıllarda Rûmeli taraflarına seyahati ve burada ikametiyile tanışmıştır.

Bu ilk temasın ardından pek çok Celvetî şeyhinin Edirne yöresinde faaliyette bulunduğu görülmektedir. Başta Hüdâyî'nin torunu ve halîfesi Şeyh Hasan Efendi olmak üzere Dizdârzâde Ahmed Efendi, Saçlı İbrâhim Efendi, Atpazarlı Seyyid Osman Fazlî Efendi, Şeyh Abdülbâki Efendi, Saçlı İbrâhim Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi, İpsalalı Muhammed Efendi, Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nispet olunan İsmâil Hakkı Bursevî, Abdülhay Efendi'nin halîfelerinden Şeyh Yûsuf Efendi, Seyyid Râşid Efendi, Bursevî'nin önde gelen halîfesi ve aslen Gelibolulu olup Keşan'da faaliyet göstermiş olan Süleymân Zâtî Efendi gibi Celvetî şeyhleri Edirne'de etkili olmuş şahsiyetlerden bazılarıdır.

İşte böylesi şahsiyetlerden birisi de Edirneli Ali Senâî Efendi'dir. Senâî, XVIII. asır Türk mutasavvıf şâirlerinden olup, asıl adı Ali'dir. Yazdığı nutuklarında "Senâî" mahlasını kullanmıştır. Onun, elimizde bulunan tek eseri *Dîvân*'ından Arapça, Farsça'yı iyi bildiği, klâsik şiirin inceliklerine vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde bilhassa vahşi (kaba) değil, yahşi (güzel) karakterli ve edepli olmayı öğütleyen muhabbet ve gönül ehli Senâî, tasavvuf yoluna da meyl etmiş, bu yolda Şeyh Süleymân Zâtî'den el alarak Celvetîlik yoluna girmiştir. Yine o, 1175/1761 yılında şeyhi Süleymân Zâtî'den tarikat terbiyesini tamamlayarak icâzet almış, bir süre onun hizmetinde bulunduktan sonra memleketi Edirne'ye dönerek Gülbahar Hatun Mahallesi'nde bulunan dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir. 1199/1785 yılında ise bu fânî âlemden sonsuzluk yurduna geç etmiştir.

Edirneli mutasavvıf şâirlerden Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî'nin onun iki nutkunu tahmis etmesi ve Zâtî Efendi'nin oğlu ve halîfesi şâir Hüseyin Şâhî'nin hakkında methiyeler yazmış bulunması, Senâî'nin kendisinden sonra gelen bir kısım şâirleri etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Tüm bu sebeplerden dolayıdır ki biz de bugüne kadar hakkında herhangi bir eser yayımlanmamış olan Edirneli Ali Senâî Efendi ve *Dîvân*'ını kültür dünyamıza kazandırmak istedik. Esas itibariyle bu çalışmanın temelleri, 2005 yılında tamamladığımız “Keşanlı Süleymân Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik” konulu doktora çalışması akabinde atılmıştı. Ancak aradan geçen bu on yıla yakın zaman zarfı içerisinde araya başka çalışmaların girmesi hasebiyle bu temelleri yükseltip de bir türlü tamamlama imkânı olmamıştı. *Edirneli Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı eserimizin yayımlanması örneğinde olduğu gibi bu çalışma da değerli ilim ve irfân adamı Dr. Metin Eriş Bey'in tavassutlarıyla neşre hazır edildi.

Çalışmamız bir “Giriş” ve iki “Bölüm”den teşekkül etmektedir. “Giriş” kısmında Ali Senâî Efendi'nin yaşadığı dönemin, siyâsî, içtimâî, dinî, tasavvufî ve edebî hususiyetlerine kısaca temas edilmiştir. “Birinci Bölüm”de Ali Senâî Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, eserleri ve tasavvufî görüşlerine yer verilmiş, “İkinci Bölüm”de onun elimizde bulunan yegâne eseri *Dîvân*'ın yeni harfli tenkitli metni sunulmuştur. *Dîvân*'dan istifadeyi kolaylaştırmak için de lügatçe, nutuk indeksi eklenmiştir. Ekler kısmında ise, yazma ve matbu kaynakların Senâî hakkında bilgi verdiği kısımların birer kopyaları ile onun *Dîvân*'ından örnek sayfalar verilmiştir.

Çalışmamızın mükemmel olduğu iddiasında değiliz. Her insan gibi bizim de gözden kaçan bir takım kusur ve eksikliklerimizin olması muhakkaktır. Okuyucuların engin hoşgörüsüne sığınarak şimdiden af talep ediyoruz.

Burada son olarak başlatmış oldukları örnek ve güzel bir proje ile çalışmamızın neşrine destek verip yayımlayan Sayın Edirne Vâlisi Hasan Duruer Bey başta olmak üzere, basılmasına vesile olan Dr. Metin Eriş Beyefendi'ye, çalışmam sırasında değerli fikir ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli hoca ve arkadaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Çalışma ve gayret bizden, yardım ve inâyet Yüce Mevlâ'dandır.

Selâmi ŞİMŞEK
Gümüşhane 2013

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser.
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen madde, makale.
<i>a.mlf.</i>	: Aynı müellif.
<i>Bkz.</i>	: Bakınız.
<i>Bsk.</i>	: Baskı.
<i>c.</i>	: Cilt.
<i>ç.</i>	: Çoğulu
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
<i>GÜSBE</i>	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
<i>haz.</i>	: Hazırlayan.
<i>İBB</i>	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
<i>İÜ</i>	: İstanbul Üniversitesi.
<i>KB</i>	: Kültür Bakanlığı.
<i>Ktp.</i>	: Kütüphanesi.
<i>MEB</i>	: Millî Eğitim Bakanlığı.
<i>MÜİFAV</i>	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
<i>No</i>	: Numara.
<i>OE</i>	: Osman Ergin.
<i>ö.</i>	: Ölümü.
<i>s.</i>	: Sayfa.
<i>TDEA</i>	: Dergâh Yayınları Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
<i>vr.</i>	: Varak.
<i>Yay.</i>	: Yayınları.
<i>YKB</i>	: Yapı Kredi Bankası.
<i>YÖK</i>	: Yüksek Öğretim Kurulu.
<i>Yz.</i>	: Yazma, yazmaları.
<i>y.y.</i>	: Yayın yeri

GİRİŞ

Edirneli Ali Senâî Efendi, XVIII. asır Türk mutasavvıf şâirlerindendir. Onun yaşadığı bu zaman diliminde Osmanlı Devleti siyasî alanda kaybettiği toprakları geri alma ve ıslahatlar yoluyla bozulan kurumların düzeltme politikasını gütmektedir. Hâl böyle iken toprak kayıpları devam etmiştir. Meselâ, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı'nın yenilgisi ile sonuçlanmış, Ukrayna'nın güneyi, Kuzey Kafkaslar ve Kırım Ruslar'ın eline geçmiştir. 1182/1768 yılında Ruslar'a karşı girişilen bu savaşa, Senâî'nin *Dîvân*'ında değinerek Kâdir ve Fettâh olan Allah'tan nusret istediği, gazâyâ O'ndan gayb askerlerini göndermesini, düşmanlara karşı İslâm askerleri içinden Hz. Ali gibi yiğitler çıkarmasını, evliyâlarının himmetiyle gâzileri kuvvetlendirmesini talep ettiği ve o sene gazâ ile ilgili mutlu haberler aldığı görülmektedir:

*Başlandı sefer kaydına Moskof üzerine
Bin yüz ile seksen iki atvârını göster*

*Tûfân-ı gam içre dükeli gark ola hâlim
Keştî-i selâmetle necât-kârını göster*

*Zâhirdeki tedbîr ile olmaz bu gazâlar
Ol cünd-i ricâl gâibi dostlarını göster*

*Hazırlanıyor sim ile zer toplu ilimler
Sancâğ-ı Rasûl'ün bize envârını göster*

*Kâfirlere bu asker-i İslâm'ın içinden
Serinde Hudâ Haydar-ı Kerrâr'ını göster*

*Ver himmet-i merdân ile gâzilere kuvvet
Meydân-ı şecâ'atte emektârını göster*

*Ey Kâdir u Fettâh olan Allâh kerem eyle
Rahmân u Rahîm isminin âsârını göster*

*Bu hâtif-i gaybiyle Senâî dedi târîh
Izhârını duy târihin esrârını göster*

*Aldık haberin gerçi sa'âdette bu sâli
Fevkinde ki mısra'da güherdânını göster¹*

XVIII. asrın başlarında Lâle Devri (1718-1730) ile dinî hayattan uzaklaşmalar yaşandığını ve tasavvuf muhitlerindedeki bazı bozulmaların görülmeye başlandığını biliyoruz. Bu durum Senâî'yi de oldukça etkilemiş olacak ki *Dîvân*'ında temas etmeden geçememiştir:

*Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
Birbirine merhamet asla i'ânet kalmadı*

*Ağniyâsında ulûmun zerre-i insâf yok hele
Şimdiki vakitte fukarasında kanâat kalmadı*

*Kendi tutmaz bî-amel halka nasihat eyleyen
Vâizânın meclisinde hiç halâvet kalmadı*

*Şeyh-i nâ-bâliğ mürîd olmaklığa lâayk değil
Sorsalar indinde bir sâhib-emânet kalmadı*

*Sadra geçti bî-tekellüf fevkine dânâların
Câhil-i nâdânı gör teklife hâcet kalmadı*

*Ben mürîdim mürşide diyen sûfîleri dahi
Yoktur teslîm-i tâm ile irâdet kalmadı*

*Zâğlar aldı gülsitânı bülbüle taklit ile
Bâğ-ı irfânı harâb etti letâfet kalmadı*

*Bed-zebân oldu bu halkın ekseri hem bî-edeb
Birbirinin hâtırına hiç riâyet kalmadı*

*Kande kaldı bir muhibb-i yâr-ı sâdık bulasın
Kimseden bir kimseye meded inâyet kalmadı*

¹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab;; OE Yz. No: 156, vr. 16b.

*Sendedir dersin bu hâlet gerçek ey râz-ı dâna
Fikr edersin sende de evvelki hâlet kalmadı*

*Pes yine el-ân kemâ-kândır cihân dersin şehâ
Öyle dirliğin bu devrinde letâfet kalmadı*

*Rahat istersen Senâî uzlet eyle şimdilik
Kûşe-i vahdet gibi câ-yı selâmet kalmadı²*

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Senâî'nin yaşadığı bu dönemde kimsede rahatlık yoktur. İnsanların birbirine merhameti ne de yardım eli uzatma meziyeti kalmıştır. Zenginlerde zerre kadar insaf kalmamış, fakirler kanaati unutmuştur. Halka nasihat eden vâizler söylediklerini kendileri yapmamaktadır ve meclislerinde ne bir feyz, sohbetlerinde ne de bir tatlılık vardır. Tekkelerde daha yüzünde tüy bitmemiş kimseler şeyh olmaktadır. Hattâ bu türlü kimselere sorulsa o makâma geçecek şeyh kalmamıştır diyeceklerdir. Bunlar bilgisiz câhiller olup, maalesef hiçbir zahmet çekmeden, çile görmeden yolu bilenlerin başına teklife bile mahal kalmadan geçmeye çalışmaktadırlar. “Ben bir mürşidden el alıp mürid oldum” diyenlerin dahi teslimi tam değildir. Bu durum aynen kargaların bülbülü taklit ederek gül bahçesinde ötmeye çalışmasına benzemektedir ki böylelikle irfân bağı harap olmuş, ne bir incelik ve nezâket, ne de hoşluk, güzellik kalmıştır. Halkın çoğu hem kötü dilli olmuş, hem de edeb dâiresinden çıkmıştır. Kimse kimsenin hatırına bakmaz, gönlünü gözetmez olmuştur. Bu sebeple iyi bir arkadaş, can dostu, ahab bulmak neredeyse imkansız hâle gelmiştir. İlâhî sırlara mahrem olanların bile artık eski hâlleri yoktur. Netice olarak bu dünya aynı şekilde dönüp gitse de tadı tuzu kalmamıştır. Rahatlık ve selâmete ulaşmanın yolu ancak bir köşeye çekilip Hak ile başbaşa kalmaktan geçmektedir.

Mezkur asırda devlet ve toplumda görülen bu gerilemeye rağmen güçlü şeyhler, şâirler yetişmemiş değildir. Nitekim Nahifî, Esrâr Dede, Enîs Receb Dede ve Şeyh Gâlib gibi Mevlevî şâirlerin yanında Gülşenîliğin Sezâiyye kolunu tesis eden ve “Osmalı'nın Hâfız-ı Şirâzî'si” olarak da nitelendirilen Hasan Sezâyî-i Gülşenî, Uşşâkıyye'den Şeyh Edirneli Muhammed Cemâleddin Uşşâkî, *Mârifetnâme* adlı eseriyle şöhret bulan Nakşî-Kâdirî şeyhi Erzurumlu İbrâhim Hakkı, Celvetiyye'nin Hâşimiyye kolu kendisine nisbet olunan ve aynı zamanda Bektâşîlik'ten de icâzeti bulunan Seyyid Mustafa Hâşim Baba, yüz yirmiye yakın eserle velûd bir müellif olan Celvetiyye'nin Hakkıyye kolunun müessisi İsmâil Hakkı Bursevî ve onun önde gelen halifelerinden Şeyh Süleymân Zâtî gibi bu asırda önde gelen, etkili mutasavvıf şâirlerdir.

Burada tasavvuf edebiyatı içerisinde Celvetiliğin yeri ve önemi hakkında

² Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab; OE Yz. No: 156, vr. 44a.

kısaca durmakta fayda mülâhaza ediyoruz. Tasavvufta Mevleviyye, Halvetiyye ve kolları, Rifâiyye, Sa‘diyye, Kâdiriyye, Bayrâmiyye gibi tarîkatlara mensup tekkelerden sayılamayacak derecede şâir, mûsikişinâs ve hattatın yetiştiği bilinmektedir. Aynı şekilde Celvetîlik yoluna mensup tekkelerden de güzel sanatlarla meşgul olan bir hayli şahsiyet yetişmiştir. Bilhassa şiir ve mûsikiyle yakından ilgilenen sûfiler dikkatleri celbetmektedir.

Nitekim Celvetîliğin temellerini atan Muhyiddin Üftâde ile halîfesi ve tarîkatı sistemli bir şekilde tesis eden Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin nutuk ve ilâhileri bestelenmiş, asırlar boyu tekkelerde güzel nağmelerle okunmuştur. Bu durum da Celvetî tekkelerinin ve kültürünün daha geniş bir alana yayılmasına sebep olmuş ve tarîkat, Bursa, İstanbul ve Kastamonu'dan sonra Rûmeli'de yayılma imkânı bulmuştur.³

Esas itibariyle Celvetîliğin ayrıldığı ana tarîkat olan Bayrâmîliğin pîri Hacı Bayrâm-ı Velî ile akmaya başlayan ilâhi ve nutuk ırmağı, Üftâde, Hüdâyî, Bursevî ve Zâtî ile daha da gür bir şekilde çağlamaya başlamış, Zâtî'nin oğlu ve halîfesi Hüseyin Şâhî, Şâhî'nin halîfesi Şarköylü Fahrî Ahmed Efendi ile akıp gitmiştir. Bu ırmakta suyu bulunan gönül adamlarından birisi de Süleymân Zâtî'nin halîfesi Ali Senâî'dir. Şimdi Senâî'yi daha yakından tanımaya çalışalım.

³ Emine Öte, *Senâî Dîvânı ve Tenkitli Metin*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBİE, Ankara 2000 (YÖK Tez No: 92857, Pdf Nüsha), önsöz kısmı.

I. BÖLÜM

EDİRNELİ ŞEYH ALİ SENÂÎ EL-CELVETÎ, HAYATI, ŞAHSİYETİ, ESERLERİ ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

HAYATI

Doğum Yeri ve Tarihi

Ali Senâî, Edirne’de dünyaya gelmiştir.⁴ 1175/1761 yılında Keşanlı Şeyh Süleymân ZâtîEfendi’den hilâfet almasına ve 1199/1785 yılında vefat etmesine bakılırsa XVIII. asrın ilk çeyreğinde dünyaya gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.

İsmi ve Mahlası

Senâî’nin asıl adı Ali’dir. Kendisi de *Dîvân*’ında isminin “Ali” ve mahlasının “Senâî”⁵ olduğunu dile getirmiştir:

Tarîkim Celvetî kemter gedâyım
*Senâî mahlasım ismim Ali’dir*⁶

⁴ Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392, c. II, s. 452; M. Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, c. I, s. 142, No: 568; Komisyon, “Senâî Ali Efendi”, *TDEA*, c. VII, s. 514; Müjgan Cunbur, “Senâî”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.

⁵ Edebiyatımızda Edirneli Ali Senâî’nin dışında “Senâî” mahlasını kullanan yedi dîvân şâiri daha vardır ki şunlardır: Kütahyalı Ahmed Senâî Efendi (ö. 1145/1732), Manisalı Muhammed Senâî (ö. 970/1562), Kânûnî dönemi şâirlerinden kadı Balıkesirli Muhammed Senâî Efendi, Merzifonlu Senâî Çelebi (ö. XV. asır), Mevlevî tarikatından ve aynı zamanda mesnevîhân Derviş Halil Senâî (ö. XVI. asır), Halvetî-Şa’bânî şeyhlerinden şâir Şeyh Muhammed Nasûhî’nin oğlu Şeyh Hasan Senâî (ö. 1741’den sonra) ve Kastamonulu câmi musarrıflarından Senâî Efendi. Geniş bilgi için bkz. Tuman, *a.g.e.*, c. I, s. 142-143; Komisyon, *TDEA*, c. VII, s. 514-515.

⁶ Bkz. Ali Senâî Efendi, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a; OE Yz. No: 156, vr. 4a.

*Uyanıp kendime geldim bu seyrânım n'ola derken
Kaçan gördüm Senâî Şeyh Ali ednâya gizlenmiş⁷*

Onun, Hüseyin Vassâf'ın *Kemâlnâme* adlı eserinde olup, *Dîvân*'da yer almayan bir nutkunda da aynı bilgilere rastlıyoruz:

*Hâşimîyem ma'nevî vâlid durur Zâtî bana
İbn-i Zâtî'yem Senâî mahlasım ismim Ali⁸*

Ahmed Bâdî de mezkur eserinde onun adının Ali olduğunu, Senâî mahlasıyla edipler arasına girdiğini kaydetmektedir.⁹

Âilesi ve Tahsili

Senâî'nin âilesi hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Sadece *Dîvân*'ındaki tarih manzûmelerinden birinde amcasının oğlunun İsmâil Ağa olduğunu ve bunun 1183/1769-70 yılında Süleymân adında bir çocuğunun dünyaya gelmesi üzerine bir şiir yazdığını biliyoruz. Söz konusu manzûmenin ilk ve son beyitleri şöyledir:

*Bihamdillâh gönül şâd oldu mevlûd-i Süleymân'a
Peder mâderleri mesrûr olup hamd etti Yezdân'a*

*Senâî'den du'â çün gevheri geldi dile târîh
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân'a (1183/1769-70)*

Bu arada hemen kaydedelim ki Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Senâî'nin, Şeyh Süleymân Zâtî'nin oğlu olduğu belirtmesi doğru değildir.¹⁰ Vassâf'ın, *Kemâlnâme-i Hakkî* adlı eserinde Senâî hakkında bilgi verdiği kısımda iktibas ettiği beyitten de anlaşılacağı üzere Zâtî, Senâî'nin “yol” (mânevî) babası olup, “bel” (soy) babası değildir:

*Hâşimîyem ma'nevî vâlid durur Zâtî bana
İbn-i Zâtî'yem Senâî mahlasım ismim Ali¹¹*

Onun tahsili hakkındaki bilgilerimiz de oldukça azdır. Kendisi *Dîvân*'ında yer alan bir nutkunda okuma-yazma bilmediğini, edebiyat ve Arapça ilimlerini tahsil etmediğini, mürşidi Süleymân Zâtî Efendi'den “hakikat” ilmini

⁷ Senâî, *Dîvân*, vr. 23a. (Dipnotlarda bundan sonra bu şekilde yazılı olan kaynak ve atıflar, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487 nüshasından yararlanıldığımız anlamında gelmektedir).

⁸ Bkz. Hüseyin Vassâf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 78.

⁹ Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁰ Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, c. III, s. 98.

¹¹ Vassâf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, s. 78.

okuduktan sonra söz ve mânâyâ vâkîf olduğunu, Hızır'a eriştiğini ve onun kendisine himmet ettiğini söylese de,¹² Senâî kanaatimizce bu ifadeleri mânêvî ilimleri yüceltmek için kullanmıştır. Zira o, mürettep olarak oluşturduğu *Dîvân*'ını baştan sona Klâsik Türk şiirinin nazım şekillerini, veznini, edebî sanatlarını kullanarak yazmıştır. Bu durum, onun devrin ilim dili Arapça ile edebiyat dili olan Farsça'yı iyi bildiğini, dîvân şiirinin inceliklerine devâkîf olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.¹³

Ahmed Bâdî, mezkur eserinde, "*ba'de tahsîl-i isti'dâd Keşan kasabasına azîmetle...*" ifadelerine yer vermesine bakılacak olursa Senâî'nin Edirne'de kabiliyetince o devirde geçerli olan ilimleri tahsil ettiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla Senâî, öğrenim görmüş olup, bu tahsilden sonra tasavvuf yoluna girmiştir.

Tasavvuf Yoluna Girişi

Senâî'nin bir manzûmesinde anlattığı hususlar, onun tasavvuf yoluna girmezden önceki durumu ve bu yola girişi hakkında önemli ipuçları verir mahiyettedir. Durumu oldukça iyi bir âile ortamında dünyaya geldiği anlaşılan Senâî, bebeklik ve çocukluk dönemini rahatlık ve huzur içinde geçirmiştir. Gençlik çağında ise fizikî bakımdan gelişip adeta Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir delikanlı hâline gelen Senâî'nin, içinde şöhret olma isteği doğmuş, bu sebeple nefs-i emmâresine uyarak bir takım günah ve isyanlara dalmış, kara sevdaya düşüp âşık olmuş, bir takım kötü ahlâklı kimselerle arkadaşlık kurmuştur. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, o, Cenâb-ı Hakk'ın hidâyetiyle içinde bulunduğu durumu farkedip kendine gelmiştir.

Senâî, işte bu sırada adını belirtmediği bir Allah dostunun –bu zât kanaatimizce Süleymân Zâtî'dir- kendisine nazar ettiğini ve bu sebeple kötü hallerin kendisinden gittiğini, gönül gözünün açıldığını belirtir. Senâî, akabinde bu Allah dostundan el alarak bütün günah ve isyanlarına tevbe etmiş, Hakk'a yüzünü döndürmüş, erenler yoluna baş koymuştur. Böylece derdine dermân bulan Senâî'nin gönlü tevhîdsırrına mahrem olmuş, hakikatlere bütününüyle âşinalık kesbetmiş, fenâfillâha ulaşmıştır:

*Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
Geçirdim ba'zı evkâtı ne cevr ü ne cefâlarla*

*Tıfil iken beni elden ele gezdirdiler evvel
Ne izzetlerle beslenmiş idim şirin gıdâlarla*

*Sabâvet âleminde eyledim sıbyân ile ülfet
Bile gezdim yürüdüm dâim ol ferah-fezâlarla*

¹² Senâî, *Dîvân*, vr. 4b.

¹³ Öte, *a.g.t.*, s. XI.

¹⁴ Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer.

*Yiğit oldum sanırdım kendimi âlemde ben Rüstem
Bu vâdilerde de gezdim levendâne edâlarla*

*Tegallüb eyledi şöhret karıştı nefs-i emmâre
Kamu isyâna yüz tuttum uyup nefse hevâlarla*

*Nice sevdâya düş oldum mecâzî aşk ile ben de
Ederdim âh ile zârı yürürdüm eşkiyâlarla*

*Hidâyet erdi Mevlâ'dan gelip kendime fikrettim
Hayıflar geçti ömrüm bilmedim ol bî-vefâlarla*

*Nazar kıldı bana bir er gidip benden bu hâletler
Gönül bâbı küşâd oldu görüştüm dil-küşâlarla*

*Alıp telkin edip tevbe kamu isyânıma cânâ
Tevceccüh eyledim Hakk'a yüzüm tuttum ricâlarla*

*Erenler yoluna girdim el aldım merd-i dânâdan
Edip ol derdime dermân nice türlü devâlarla*

*Derûnu mahrem ettiler hakikat sırr-ı tevhîde
Bi-küllî âşinâ oldum hakikat âşinâlarla*

*Geçirdiler beni benden özüm yoklukta vâr oldu
Senâî hamd u şükr olsun nice yüz bin senâlarla¹⁵*

Senâî, esasen bir nutkunun son bendinde, kendisini günah kirlerinden arındırıp kurtaran bu Allah erinin Süleymân Zâtî olduğunu açıkça ifade ederek onun kıymetini candan bildiğini, ondan en büyük nimeti aldığını, şayet ona hizmetçi olmamış olsa hâlinin çok kötü olacağını, cehâlet pislîği içinde kalacağını belirtmektedir:

*Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtîyâ
Ni'met-i a'lâyı lutfundan alırdım Zâtîyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurdu Zâtîyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalırdım Zâtîyâ¹⁶
Âb-ı tevhîd-i me'ârif birle tathîr olmasam*

Tarîkatı ve Şeyhi

1180/1766 senesi sûfiyye ricâlinden olan¹⁷Senâî'nin mensup olduğu tarîkat, Şeyh Muhyiddin Üftâde'nin en önde gelen halîfesi Aziz Mahmûd

¹⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 43a.

¹⁶ Senâî, *Dîvân*, vr. 54b.

¹⁷ 1309 *Senesine Mahsûs Edirne Vilâyeti Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, s. 111.

Hüdâyî (ö. 1038/1628) tarafından tesis olunan Celvetîlik'tir.¹⁸ Senâî'nin *Dîvân*'ında tarîkatının pîri Hüdâyî ve Âsitânesi hakkında iki tarih nutkuna yer verdiği görülmektedir. Ona göre Hüdâyî, hoş, kâmil bir şeyh olup, irfân sahiplerinin önderidir. Hüdâyî'nin ihlâs ve samimiyetle binâ ettirdiği bu âsitâne, 1002/1594¹⁹ yılında tamamlanmıştır. Senâî, burasının aynı zamanda Hüdâyî tarafından mescid olarakta kullanılmaya başlandığını sanki Mescid-i Aksâ gibi olduğunu da kaydetmektedir:

*Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz
Yapıp işbu mescidi kıldı nazîf*

*Zühed ü takvâ ile bünyâd eyleyip
Hak budur kim eyledi gâyet latîf*

*Görüp itmâmını oldu muktedâ
Sâmin-i Zilhicce'de şeyh-i afîf*

*Mürde hakkı Ka'be gibi sa'y edip
Dâî-i Şemmâî kim abd-i za'îf*

*Pür safâ olup dedi târîhini
Kible-i erbâb diye bâb-ı şerîf (1002/1594) ²⁰*

*Zihî Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil
Oluptur muktedâ-yı ehl-i irfân*

*Yapıp bu ma'bedi kıldı yerinde
Kabûl etsin hemîşe Hayy u Subhân*

*Sanasın Mescid-i Aksâ'dır ol kim
Dolar Hak'tan ona lutf u ihsân*

¹⁸ O. Nuri Peremeci ve ondan naklen Rıdvan Canım, Ali Senâî Efendi'nin, Gülşenî tarîkatına mensup bulunduğunu ve Keşan'daki Şeyh Süleymân Zâtî Efendi'nin halîfelerinden olduğu belirtilirken (Bkz. Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, s. 276; Canım, *Başlağıctan Günümüze Edirne Şâirleri*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 20, 412) *TDEA*'da Halvetî şeyhlerinden Süleymân Zâtî Efendi'nin halîfelerinden olduğu kaydedilmektedir. (Bkz. Komisyon, "Senâî Ali Efendi", *TDEA*, aynı yer). Bu bilgiler, Senâî'nin şeyhinin Süleymân Zâtî Efendi olduğunu belirtmesi bakımından doğru olsa da tarîkatı açısından yanlıştır. Zira Senâî'nin nutuklarında defaatle belirttiği gibi o, Halvetîlik yahut Gülşenîlik değil, Celvetîlik yoluna mensuptur.

¹⁹ M. Baha Tanman, Hüdâyî Âsitânesi'nin muhtemelen 1003/1595 yılında tamamlandığını kaydetmiştir ki (Bkz. Tanman, "Aziz Mahmud Hüdâyî Külliyesi", *DİA*, c. IV, s. 340) yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere bu tarih, 1002/1594 olarak Senâî tarafından tarih düşülerek kesin olarak belirlenmiştir.

²⁰ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b; OE Yz. No: 156, vr. 56a.

*Tamâm oldukta hâtif dedi târîh
Makâm-ı hâd Mahmûd beyt-i Rahmân (1002/1594)²¹*

O bu yola, yukarıda da temas edildiği üzere Edirne’de bir süre tahsil gördükten sonra Keşan’a giderek burada irşâd faaliyeti yürüten Celvetî şeyhi Süleymân Zâtî Efendi (ö. 1175/1761)’den el almıştır.²² Senâî, bir nutkunda Süleymân Zâtî’nin kendisini müridliğe kabul etmesi için şöyle niyazda bulunur: “Ey hakikat erlerinin sultânı, bana lütfunu esirgeme, çünkü gönlüm viran bir haldedir. Beni gaflet uykusundan uyandır, zira maksadım Hakk’ın rızasını kazanmaktadır. İki gözüme sel perde gibi asılıdır, n’olur, beni Hakk’ın sırrına mahrem et ve âşıklar arasına bu hakiri de dahil et. Bu gönlüm ayrılığın aşkına düşmüş olup, sevgiliye kavuşmak için sanki bir deli olmuştur”:

*Kerem kıl pîr-i merdân-ı hakikat
Bu dil şehri şehâ vîrânelidir*

*Meded kıl hâb-ı gafletten uyandır
Murâdım Hak rızâsı Hak yoludur*

*Bizi de mahrem et esrâr-ı Hakk’a
Dü-çeşmim perdesin sel asılıdır*

*N’ola uşşâk içinde bu hakîri
Kabûl et âsitânın menzildir*

*Kamu eşyânın aslı nûr-ı vâhid
Tecellî Hak zuhûra gelmelidir*

*Düşelden bu gönül hicrân-ı aşka
Visâl-i yâr için gûyâ delidir²³*

Bir süre Zâtî Efendi’nin hizmetinde bulunarak tarikat terbiyesi görüp icâzete nâil olan Senâî, ardından hilâfetle Edirne’ye dönmüş, Gülbahar Hatun Mahallesi’ndeki dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir.²⁴ Hüseyin Vassâf’a göre Ali Senâî, Süleymân Zâtî Efendi’den 1175/1761 yılında hilâfet almış olup, şu beyt hilâfetine tarihtir:

²¹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b; OE Yz. No: 156, vr. 56a.

²² 1309 tarihli *Edirne Vilâyet Salnâmesi*’nde Senâî’nin, Celvetiyye’nin pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî’den feyz aldığı belirtilmesi doğru değildir (Bkz. s. 111). Senâî, mânen tarikatının pîri Hüdâyî’den feyz almış olsa da şeyhi ve mürşidi Süleymân Zâtî Efendi olduğu âşikârdır.

²³ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a ile OE Yz. No: 156, vr. 12a’da yer almaktadır.

²⁴ Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer. Tabibzâde ve Tuman, Senâî’nin Süleymân Zâtî Efendi’nin halîfeleri arasında zikretmekle birlikte vefât târihini vermezler. Bkz. Tabibzâde M. Şükrî, *Silsilenâme*, vr. 14b; Tuman, *a.g.e.*, aynı yer.

*Hudâ-evrâd hem âlî-merâtib
Ki hâned fâtiha ber-rûh-ı kâtib (1175/1761)²⁵*

Zaten Senâî, *Dîvân*'ında tarîkatının Celvetî olduğunu, bu yolda gittiğini açıkça zikretmiştir:

*Tarîkim Celvetî kemter gedâyım
Senâî mahlasım ismim Ali'dir²⁶*

*Senâî Celvetî yolunda gider
Ettiği ikrâr u ahdini güder*

*İlhâm-ı Hudâ'yı gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak'tır gelen diline²⁷*

Celvetîlik, Senâî'nin sadece bağlı olduğu tarikat değil, onun gönül evinde bir yol, halk içinde bir'liğe kavuşturan bir arkadaş, *kâbe kavseyn*'in sırrını anlamada bir komutan, tarikatların gül bağında bahçesi, irfân deryasında derinliği ve içine daldığı tevhîd denizidir:

*Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
Vahdet ettim kesret içinde refîkim Celvetî*

*Sırr-ı ev-ednâ'ya erdim fark olunmaz menzili
Kâbe kavseyn'in rumûzunda ferîkim Celvetî*

*Zâhir oldu sırr-ı nahmu'l-evvelüne's-sâbikûn²⁸
Silsilemde zeyl olup ben de lahîkim Celvetî*

*Halvetî vü Celvetî her biri bir bâğın gülü
Görünen fer'idir aslında hadîkim Celvetî*

*Hazret-i Zâtî Hüdâyî sırrına mazhar olup
Geldim ol deryâ-yı irfânda amîkum Celvetî*

*Bu Senâî cümleden ednâdır ammâ gerçi kim
Bahr-ı tevhîde hakikatta garîkim Celvetî²⁹*

Senâî'nin bir nutkunda Celvetîliğin, Celvetîlerin hususiyetlerini sıraladığı

²⁵ Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 78.

²⁶ Bkz. Ali Senâî Efendi, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a; OE Yz. No: 156, vr. 4a.

²⁷ Bkz. Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68b.

²⁸ “Biz sonra gelen en öne geçenleriz” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Buhârî, *Vudû* 67; Cum'a 1, 12, Enbiyâ 54; Müslim, Cum'a 19, 21.

²⁹ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 46ab.

da görülmektedir. Ona göre Celvetîlerin halveti gönül dünyalarındadır. Onlar Hakk'ı halk içinde bulurlar. Çünkü onlar görünürde halk ile olsalar da gönülleri Hak ile birliktedir. Yine onlar, güzel ahlâk sâhibi kimseler olup, fakirleriyle övünç duyarlar. Gönül evleri pırıl pırıldır ve Hz. Ali'nin sırrına mahrem olmuşlardır. Gittikleri yol Hak yolu olup, her biri âleme bir kahramandır. Onlar irfânlarıyla diğer insanlardan ayırt edilirler. Her biri hakîkatı bulmuştur ve erkânları da edep iledir. Çünkü irfân okulu, ölü gönüllere can ve gizli sırlar onlardır. Onların yolu muhabbet ve sevgi yolu olup, bu yola aşk ile girmek gerekir:

*Gönülde kıldık halveti
Biz Celvetîyiz Celvetî
Kesretde ettik vahdeti
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Sûretimiz halk iledir
Sîretimiz Hak iledir
Ahzen-i ahlâk iledir
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Hazret-i Habîb-i Hudâ
Aşkına kıldık cân fedâ
Pîr ü civân mîr ü gedâ
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Fakr ile fahr eyleyeli
Pâk eyledik beyt-i dili
Mahrem-i esrâr-ı Ali
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Hak mezhebi mezhebimiz
Merd-i cihân her birimiz
Bu yolda geldi pîrimiz
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Temeyyüz edip irfânımız
Hakîkatte her cânımız
Edepledir erkânımız
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Mekteb-i irfân bizdedir
Mürde dile cân bizdedir
Esrâr-ı nihân bizdedir
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Senâî de onlar ile
Râh-ı muhabbette bile
Aşkınla gel gir bu yola
Biz Celvetîyiz Celvetî*³⁰

Senâî'nin şeyhine gelince, yukarıda da ifade edildiği üzere Keşanlı Süleymân Zâtî Efendi'dir. Aslen Gelibolulu olan Zâtî Efendi, Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nisbet olunan İsmâîl Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)'nin terbiyesi altında tarikat âdâbını tekâmül ederek icâzete nâil olmuştur. Hilâfet aldıktan sonra, şeyhinin bir işâreti üzerine doğum yeri Gelibolu'ya giderek iki seneye yakın irşâd faaliyetinde bulunmuş, buradan Keşan'a geçerek bir tekke kurmuş ve 1175/1761'de³¹ vefat edinceye kırk yıl hizmetlerini burada sürdürmüştür. Bu sebeple "Keşânî" nisbesiyle de meşhûr olan Süleymân Zâtî Efendi'nin birçok eseri vardır. Bunlar, *Dîvân*³², *Sevânihu'n-Nevâdir fî Ma'rifeti'l-Anâsır*, *23 Es'ile-i Mutasavvifâne*ye *Cevâbnâme*, *Risâle fî Mebde-i İnsân* ve *Şerh-i Muammâ-yı Nakşî*'dir.³³

Süleymân Zâtî Efendi'nin Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin sırrına mazhar olduğunu söyleyen Senâî'nin,³⁴ *Dîvân*'ında mürşidi hakkında epeyce bilgi verdiğini görüyoruz. Nitekim Senâî, "Der-Medh-i Sultân Zâtî Güfte-i Bende-i Senâî" başlıklı methiyesinde şeyhini bize şöyle tanıtır:

*Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
Pîr-i tarîk-i Celvetî idi pîr-i perverimiz*

*Mürşid-i fazlî ilm ü hak-ı merd-i cihândı o şâh
Mazhar-ı ahlâk-ı Hudâ vâris-i Peygamberimiz*

*Kâmil ü dânâ idi ol zâhir u bâtın ne ki var
Derc olup ilminde onun sırr-ı âlem Haydarımız*

*Sâkî-i hazret idi ol sundu bize vahdet-i mey
İçtik elinden biz onun câm-ı safâ kevserimiz*

*Kutb-ı zamân idi o sultân-ı cihân oldu velî
Gelmedi fevkinde bir er hem asır ol serverimiz*

³⁰ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 47b.

³¹ Bazı kaynaklarda onun 1738 yılında vefat ettiğinin belirtilmesi doğru değildir. Meselâ bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, c. I, s. 72; Cunbur, "Senâî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.

³² *Dîvân*, *Sevânihu'n-Nevâdir* ile birlikte yeni harflerle neşredilmiştir. Bkz. Zâtî Süleymân Efendi, *Dîvân ve Sevânihu'n-Nevâdir fî Ma'rifeti'l-Anâsır*, haz. Mehmet Arslan, Dilek Matbaası, Sivas 1994.

³³ Bursalı, *a.g.e.*, c. I, s. 72; Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 75-76. Zâtî Efendi'nin hayatı ve eserleri hk. geniş bilgi için bkz. Selâmî Şimşek, *Keşanlı Süleymân Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, Basılmamış Doktora Tezi, ATÜSBE, Erzurum 2005.

³⁴ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 46b.

*Kenz-i İlâhî idi ol ilm-i ledûn ma'deni hem
Mahrem-i râz etti bizi sırrına verdik serimiz³⁵*

Bu nutuktan anlaşılacağı üzere Senâî'ye göre Süleymân Zâtî, cihânın sultanıdır ve kendisine rehberlik etmiştir. Celvetiyye tarikatı pîrlerinden olan Zâtî, doğruluk, ilim, fazilet bakımından da büyük bir şahsiyettir. O, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmıştır. Hz. Peygamber'in vârisidir. Hem zâhir hem de bâtınî ilimlerde mükemmel ve bilgindi. Çünkü o, âlemin sırrına mazhar olan Hz. Ali'nin sırrına mahrem olmuştur. Hakk'ın birliğinin içkisini dağıtan bir sâkidir. Kendisi de onun elinden gönülleri rahatlatan kevsere benzeyen içkiyi içmiştir. Devrin kutbuydu ki o zamanda onun üstünde bir zat yoktu. Hakk'ın ledûn ilmine de mazhar olmuştu ve gizli ilimlerin hazinesiydi. Kendisini de bu gizli sırlara ortak etmiştir ki bundan dolayı başını onun yoluna vermiştir.

Şeyhini cihanın Süleymân'ı, sultânı, kutbu olarak gören Senâî, yukarıdaki düşüncelerini onun vefatına düştüğü tarih nutkunda da dile getirmiştir:

*Azîzim pîrim ol Zâtî mükerrerrem göçtü dünyâdan
Süleymân-ı zamân iken çekip el zîr ü belâdan*

*Muhammed hem Ali sırrı onun zâtında kenz idi
Ledünni ilmini cümle ayân etti muammâdan*

*Şerî'atta hakîkatta azîzim şeyhü'l-ekberdi
Ulûmun cümle esrârı tecellî idi Mevlâ'dan*

*Tarîk-i Celvetî içre sürüp erkân-ı merdânı
Delîl oldu müsemâyâya kamu esmâ u hüsnâdan*

*Hilâfet tahtgâhında tamâm kırk yıl Celvetî etti
Mübârek sinni seksende idi göçtükte dünyâdan*

*Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân er idi âlemde
Yürüttü emr-i Hakk'ı kalmadı vaktinde icrâdan*

*Hutâb-ı ırcî'î emri ki sırrından hitâb etti
İcâbet eyleyip Hakk'a vedâ etti ahibbâdan*

*Rücû' edince aslına bıraktı ism ile resmi
Karıştı bahr-ı zâta çün alınmıştı o deryâdan*

³⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a.

*Mekân-ı lâ-mekâniden gelip idi yine ol kân
Erince kâbe kavseyni geçip gitti ev-ednâ'dan*

*Sefer kıldı bu menzilden yine Hayy ü tiivânâdır
Bu bir emr-i İlâhî'dir Cenâb-ı Rabb-i a'lâdan*

*Figân u zâr edip cümle ahibbâ iftirâk ile
Aceb kaldı mı bir ferd etmeye suğrâ vü kübrâdan*

*Derûnî âh edip dedim Senâî cevheri târîh
Uçuptur rûh-ı Zâtî per açıp evc-i mu'allâdan* (22 Cemâziye'l-evvel/30
Burc-ı Kavs/9 Kanûn-ı evvel 1175/20 Aralık 1761 Pazar)³⁶

Senâî'nin, Hüseyin Vassâf'ın, *Kemâlnâme* adlı eserinde olup, *Dîvân*'da yer almayan ve kısmen iktibas ettiği anlaşılan nutkunda mürşidi hakkında biraz daha detaylı bilgi verdiğini görüyoruz. Buna göre İsmâil Hakkı Bursevî'den hilâfet alan Zâtî, velâyet sultanının sırrı, cömert, ihsan sahibiydi. Zamanın Süleymân'ı olup, devrin ülkesine hükmeden sultanı. Kaf dağından Kaf dağına benzeri yoktu. Vaktin kutbu da o idi. Asrında onun üstünde bir Allah adamı yoktu:

*Ba'de-zâ Hakkî'den aldı Zâtî-i merd-i Hudâ
Sırr-ı sultân-ı velâyet sâhibu'l-lutf u atâ*

*Hükm ederdî dâr-ı dehre ol Süleymân-ı zamân
Misl ü mânendi naziri yok idi Kâf'dan Kâf'a*

*Böyle bir zât-ı mükerrem kutb-ı devrân idi kim
Gelmedi fevkinde bir er onun asrında şehâ*

Senâî, nutkun devamında yukarıda sıraladığı hususiyetlerin mürşidinde olduğunu söyleyerek bu ifadelerinde asla riya bulunmadığını belirtir ve kendisinin onun makâmına geçmesini kabul buyurmasını ister:

*Sâlifü'z-zikrin kemâlin anladın bildinse ger
Cümle irfânında onun derc olubdu bî-riyâ*

*Bu Senâî derdmendi eyle kâim-i makâm
Mültecâsydı onun her yerde dergâh-ı Hudâ*

*Azm edip dâr-ı bekâya rahmetullâhi aleyh
Rûhunu takdis ede onun Cenâb-ı Kibriyâ³⁷*

³⁶ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 84ab ve OE Yz. No: 156, vr. 56b'de yer almaktadır.

³⁷ Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 78.

Süleymân Zâtî'nin vefatına oldukça üzülen ve onu seven küçük-büyük hemen herkesin ardından ağladığını söyleyen Senâî, bir başka nutkunda şeyhinin mezarı üzerine vefatından bir yıl sonra bir türbe yapıldığını kaydederek şunları söyler:

*Azîzim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdır bu
Tarîk-i Celvetî pîri hakikat rehnümâdır bu*

*Gel âdâb ile ta'zîm et ziyâret kıl bu dergâhı
Eşîğin bûs edip yüz sür makâm-ı evliyâdır bu*

*Yanar bu türbenin her şeb çerâğı nûr-ı ezherden
Velîler serveri sultân-ı âlem asfîyâdır bu*

*Basîret sâhibi dâna görür şöyle bir er bu kim
Uyûn-ı aşıkâne hâk-i pâyı tütîyâdır bu*

*Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhıdır
Hayât âbî nûş etmiş bekâ-ender-bekâdır bu*

*Tavâf etse n'ola kırklar bu câ-yı mestânı kim
Cinâna kutb olan zât-ı mûkerrem mehlîkâdır bu*

*Senâî bendesi dedi mücevher târihin belâ
Ziyâretgâh-ı âlî merkad-ı dâna Hudâ'dır bu (1176/1762-63)*

Tarîkat Silsilesi

Senâî'nin tarîkatsilsilesi Pîr Hüdâyî'ye şu yolla ulaşmaktadır: Şeyh Süleymân Zâtî Efendi (ö. 1175/1761) > Şeyh İsmâîl Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) > Şeyh Atpazarî Osmân Fazlî Efendi (ö. 1102/1691) > Şeyh Zâkirzâde Abdullah Efendi (ö. 1068/1657) > Şeyh Muk'ad Ahmed Efendi (ö. 1049/1639) > Şeyh Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1628).³⁸

Vefâtı ve Türbesi

Senâî, 1199/1785 yılında Edirne'de vefât etmiş ve dergâhı hazîresine defnolunmuştur.³⁹ Ahmed Bâdî Efendi, eserinin bir yerinde, onun 1199/1785

³⁸ Tabîbzâde M. Şükri, *Silsilenâme-i Tarîkat-ı Aliyye*, Hacı Selimağa Ktp., Hüdayi No: 1098, vr. 14b.

³⁹ Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 453; Peremeci, *a.g.e.*, s. 277. Vassâf ve *1309 Tarihli Edirne Salnâmesi*, onun 1200/1786 yılında vefât ettiğini söylemektedir. Bkz. Vassâf, *a.g.e.*, s. 78; *1309 Tarihli Edirne Salnâmesi*, s. 111. *TDEA*'da ise 1181/1768'den sonra vefât ettiği belirtilmektedir. Bkz. Komisyon, "Senâî Ali Efendi", *TDEA*, c. VII, s. 514. Ali Senâî Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan *Divân*'ının sonundaki bilgilere göre Ali Senâî Efendi, 1182/1769 yılında vefât etmiş olup, Selimiye Câmii civârında Hatice Sultân Sırtı'nın doğu tarafında zâviyesi mahallinde medfûndur. Ancak vefât târihi ile ilgili verilen bu bilgi doğru değildir. Zira bu tarih *Divân*'ını tamamladığı târih olup, sehven yazılmış olsa gerektir. Bkz. Ali Senâî Efendi, *Divân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487, vr. 58b.

yılında Gülbahar Hatun Mahallesi'nde bulunan Kâdirî Dergâhı hazîresine,⁴⁰ bir yerinde ise Hadım Balaban Mahallesi'nde Bahçe Sokağı'ndaki Senâî Efendi Tekkesi hazîresine defnolunduğunu yazmaktadır.⁴¹ Rıfkı Melûl Meriç de Ali Senâî Efendi'nin kabrinin, Bâdî'nin ikinci kaydettiği yani Hadım Balaban Mahallesi'ndeki hazîrede medfûn bulunduğu görüşündedir.⁴² Bursalı Mehmed Tâhir de Senâî'nin şeyhi Süleymân Zâtî'nin eserleri hakkında bilgi verirken “*Edirne’de Sarı Câmîî Şerîf*⁴³ karşısındaki medrese hizasında medfûn Edirneli Senâî Ali Efendi’nin de mürettep Dîvân’ı vardır”⁴⁴ ifadelerine yer vermektedir. Hüseyin Vassâf ile 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi ise onun kabrinin, Bâdî'nin ilk belirttiği yer yani Gülbahar Hatun Mahallesi'nde bulunan Kâdirî Dergâhı hazîresinde olduğunu kaydeder ki bizim kanaatimiz de bu yöndedir. Zira hem Vassâf, Senâî'nin türbesini bizzat ziyaret etmiş ve hem de Edirne'nin tarihi ile ilgili iki kaynakta aynı bilgi yer almıştır.

Senâî'nin söz konusu kabri üzerine bir türbe yapılıp yapılmadığı hakkında kaynaklarda bir bilgi olmamakla birlikte Vassâf'ın “*Edirne’de bulunduğum zaman suret-i mahsûsada ziyaret eylemiştim*” ifadelerine bakılacak olursa 1920’li yıllarda kabrinin ziyarete açık olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Senâî'nin kabri, maalesef tekkesi gibi yıkılmış olup, bugün mevcut değildir.

Tekkesi ve Halîfeleri

Ahmed Bâdî'nin verdiği bilgiye göre Senâî'nin, adına binâ edilmiş Hadım Balaban Mahallesi'nde, Hatice Sultân Sarayı Sokağı'nda, Askerî İdâdî Mektebi yanında, yedinci numarada ve çatısı ahşaptan bir tekkesi vardı.⁴⁵ Tekke, 1286/1863 senesinde dikici esnafından ve Kâdirî şeyhlerinden “Şeyh Göbek” adlı Mehmed Efendi'ye verilmiştir. Senâî, bu tekkenin alanında medfûndur. Tekke hâlen arsa durumundadır.⁴⁶

Senâî'nin halîfeleri hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık. Ancak her kâmil mürşid gibi onun da yetiştirdiği şahsiyetler olsa gerektir.

⁴⁰ Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 452-453. Vassâf ve 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi de aynı bilgiyi vermektedir. Bkz. Vassâf, *Sefîne*, c. III, s. 98; a.mlf., *Kemâlnâme*, s. 78; 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 111.

⁴¹ Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 103.

⁴² Meriç, *a.g.e.*, s. 47.

⁴³ Edirne Müftülüğü'nün resmî internet sitesinde Sarı Câmîî şu şekilde tanıtılmaktadır: “*Selimiye'den Küçükpazar Muradiye'ye giden orta Pazar yokuşunun (Mimar Sinan cad.) üzerindedir. Sarı Carnîî denmekle bilinen çatısı ahşap kiremit döşeli tek minareli bir camidir.*” [\(http://www.edirnemuftulugu.gov.tr/?pnun=SARI%20CAM%V4%B0%4%B0%20\(SOFU%20BEYAZIT%20CAM%C4%B0%C4%B0\)\)](http://www.edirnemuftulugu.gov.tr/?pnun=SARI%20CAM%V4%B0%4%B0%20(SOFU%20BEYAZIT%20CAM%C4%B0%C4%B0)) (Erişim Tarihi: 28.06.2013).

⁴⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 73

⁴⁵ Bkz. *A.g.salnâme*, s. 198; Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 103; Meriç, *a.g.e.*, s. 47; Yıldız, *a.g.e.*, s. 171. N. Çiçek Akçıl, tekkenin bugünkü adresini, Baba Demirtaş Mahallesi, Hatice Hatun Sokak şeklinde vermektedir. Bkz. Akçıl, *Edirne Tekkeleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013, s. 130.

⁴⁶ Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer; Meriç, *a.g.e.*, aynı yer; Akçıl, *a.g.e.*, aynı yer.

1286/1863'lü yıllarda tekkesinin faaliyette olması kendisinden sonra yerine yetiştirdiği bir zâtın geçtiği ipucunu vermektedir.

ŞAHSİYETİ

Tasavvufî Şahsiyeti

Hem mutasavvıf hem de şâir bir kişiliğe sâhip Senâî'nin, öncelikle Hz. Peygamber'in muhabbet ve aşkıyla dopdolu bir zât olduğunu belirtelim. Nitekim Senâî'ye göre, Cenâb-ı Hak, hiçbir şeyi yaratmazdan önce ilk olarak Hz. Peygamber'in nûrunu yaratmıştır. Onunla bu sebeple peygamberlik son bulunmuştur. Peygamberlik onun şanında ortaya çıkmış olup, her kim ona ümmet olursa barış ve esenliğe kavuşur. O, Hak tarafından Hakk'a çağırarak için gönderilmiş olup, onun yeryüzüne gelişi iman sahipleri için bir kurtuluş kaynağıdır. Yine her kim ona samimiyetle, içten itaat edip yolundan giderse Hakk'a ulaşır. Âşıklar, onun aşkı ile vücutlarını mahvetmiş olup, ondan merhamet, ihsân beklerler. Sadece bu dünyada değil, herkesin kendi nefesine düşeceği o kıyâmet gününde de çaresiz kalan insanların imdat isteyeceği kişi odur. Çünkü o, bir lütuf, iyilik, fazilet, bağış ve ihsân sahibidir. Bundan dolayı günahkârlar ondan bağışlanmak için şefâat beklerler:

*Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
Sana ümmet olan buldu selâmet yâ Rasûlallâh*

*Cenâb-ı Hazret-i Hak'tan gelipsin da'vet-i Hakk'a
Kudûmun ehl-i imâna hidâyet yâ Rasûlallâh*

*Seninle buldular Hakk'ı şular kim erdiler Hakk'a
Derûnî eyleyen dilden itâ'at yâ Rasûlallâh*

*Hudâ evvel senin nûrun yarattı cümle eşyâdan
Onunçün sende hatm oldu risâlet yâ Rasûlallâh*

*Senin aşkınla mahv etti vücûdun nice âşıklar
Umarlar merhamet senden inâyet yâ Rasûlallâh*

*Kaçan kim yevme tüblâ'da⁴⁷ muhakkak nefsi nefsîdir
Mededsiz kalmışa senden inâyet yâ Rasûlallâh*

*Senâî âsî vü mücrim siyeh-rû bendene lutf et
Kerem mürüvvet atâ senden şefâ'at yâ Rasûlallâh⁴⁸*

⁴⁷ “Yevme tüble's-serâir” (O gün -kıyâmet günü- bütün gizli şeyler ortaya çıktığında, Tarık, 89/9) âyetine işaret edilmektedir.

⁴⁸ Senâî, *Dîvan*, vr. 3a.

Kıyamet gününde Hz. Peygamber’den şefâat uman Senâî, bir başka nutkunda ise onun şefâat kaynağı ve Allah’ın sevgilisi olduğu belirterek şöyle övmektedir:

*Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-ı enbiyâ
Kenz-i mahfî⁴⁹ gevheri yektâsı mir’ât-ı Hudâ
Nûr-ı zâtın mihr-tâbânı Rasûl-i müctebâ
Ey şefâ’at kâmi mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutfeyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Tûtiyâdır hâk-ı pâyin görmeyen a’mâ göze
Erse bir katre gubârın makdemin ol gözsüze
Göre ol kim men raânî⁵⁰ nutkun îmandır bize
Ey şefâ’at kâmi mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutfeyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Kendin için bir murâda çekmedin zerre emek
Dostluğuna yaratılmışken dü-âlem nüh-felek
Ümmetini eyledin Hak’tan recâ kıldın dilek
Ey şefâ’at kâmi mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutfeyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Kıl kerem bâbın küşâde yüz sürüp geldik hemîn
Eyle lutfunla atâlar yâ şefî’el-müznibîn
Cümlelerin sultânı sensin rahmeten li’l-âlemîn
Ey şefâ’at kâmi mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutfeyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Ey kerem-kâni mürüvvet sâhibi rûz-i cezâ
Ger sebeb isyân olur sende şefâ’at olmağa
Bu Senâî müstehaktır⁵¹ cümleden gerçi şehâ
Ey şefâ’at kâmi mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutfeyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ⁵²*

Senâî’nin, Hz. Peygamber’i sevdiği kadar Dört Halîfe’yi, Ashâb-ı Kirâm’ı sevdiği ve özellikle Hz. Ali’ye karşı da derin bir muhabbet beslediği,

49 “Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u’refe fe halaktü halkan”(Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ ve Muzilü’l-İlbâs Amma İstehera Mine’l-Ahâdis Ala Elsinetin-Nâs*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1408 (1988), c. II, s. 132, H. No: 2116.

50 “Men raani fekad raa’l-Hak” (Beni gören muhakkak Hakk’ı görmüştür) hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüyâ. 2; Darimî, Rüyâ 4.

51 Bu kelime esas aldığımız nüshada “suhendâr” şeklinde sehven yazılmış olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 5b’de yukarıdaki şekilde geçmekte anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

52 Senâî, *Divân*, vr. 3a-3b.

hattâ daha da ileri giderek onun için “mezhebim” ve “dinim” ifadelerini kullandığı görülmektedir:

*Çâr yârindir Ebûbekir u Ömer u Osmân Ali
Onlar idi yâr-ı gâr-ı hemdemin gerçi velî
Cümle Ashâb-ı Kirâm'ın sevgilidir sevgili
Ey şefâ'at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf'eyle edip şefâ'at yâ Muhammed Mustafâ⁵³*

*Lahmuke lahmî buyurdu çün Rasûl
Mezhebim dînim Aliyyü'l-Mürtezâ⁵⁴*

Halifelerinden ve aynı zamanda şâirlik yönü de bulunan Hüseyin Şâhî'nin, “Şeyh Efendi”, “Şeyh Baba” diye nitelendirdiği mürşidi Senâî'nin Keşan'a gelişi vesilesiyle söylediği iki manzûme onun tasavvufî şahsiyeti hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Nitekim Şâhî, bu manzûmelerinin ilkinde Senâî'nin gelişiyle gönüllerin ferah ve rahatlığa kavuştuğunu, onun bir kerâmet menbaı ve doğruluk, samimiyetin gerçek şâhitlerinden biri olduğunu, sözlerinin insanı dünya gamlarından alıp bahtiyar, neşeli ve sevinçli yaptığını, yine onun zühd ve irfân sahibi nurlu, güler yüzlü bir zât olduğunu kaydetmektedir:

*Dile teşrîf-i Senâî ile râhat geldi
Hamdû lillâh bize ol kân-ı kerâmet geldi*

*Da'vâ-yı sıdk u hulûsu eder isbât-ı sahîh
Dergeh-i mahkeme-i pîre şehâdet geldi*

*Sözü def-i gam-ı âlem özü şâd u hurrem
Zühd ü irfân ile pür-nûr-ı beşâset geldi*

*Verdi bâd-ı seher gûşuma bu nev haberi
Peyk-i ikbâl-i vücûd ile beşâret geldi*

*Hubb-ı fillâhi mübeyyen bu ziyâret Şâhî
Hükm-i menşûr-ı şehen-şâhı işâret geldi⁵⁵*

Şâhî, “Şeyh Baba” başlıklı diğer manzûmesinde ise Senâî'nin yüce bir şana sahip bulunduğunu, Süleymân Zâtî'nin nûrundan ışık aldığını, âlemi aydınlatan güneş, dipsiz bir umman ve Hakk'a ermiş bir zât olduğunu, onu övmeye kelimelerin yetmeyeceğini belirtmektedir:

⁵³ Senâî, *Dîvân*, vr. 3a-3b.

⁵⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 4a.

⁵⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 84a ve OE Yz. No: 156, vr. 56a

*Ey gönül sen şâd olağör bize âlişân gelir
Nûr-ı Zâtî şu 'lesidir lutf ile bir cân gelir*

*Zerrede hûrşid-i âlem-tâbdır bak göresin
Katrede şol bahr-i bî-pâyân olan ummân gelir*

*Taşradan bakma anâsır zann edip görsen onu
Aç gözüün evvel ü vaslı Hak'tır bize ihsân gelir*

*Şâd u hurrem karşı cân atıp halka ile bugün
Aşk oduna cân atıp pervâneveş hayrân gelir*

*Şeyh Baba hiç methi mümkün mü Senâî hazreti
Pîrinin dergâhına yüz sürüyüp mihmân gelir⁵⁶*

Şâhî'nin vermiş olduğu bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Senâî, kerâmet, sıdk, ihlâs, zühed, irfân sahibi, güleç ve nur yüzlü bir büyük zâttır.

Edebî Şahsiyeti

Senâî'nin şâirlik yönü de olup, klâsik Türk edebiyatının inceliklerine vâkıftır. Zira bir mürettep bir *Dîvân* sâhibidir.

Senâî'nin, *Dîvân*'ında tespitlerimize göre toplam 249 manzûme yer almakta olup bunlardan 8 tanesini hece vezniyle, geriye kalanların tümü aruz kalıbıyla yazılmıştır. O, aruz kalıplarından en çok “*Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün*” ile “*Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün*” kalıplarını kullanmıştır. *Dîvân*'da çok sayıda vezin kusuruna, bazı imale ve zihaf hatalarına rastlanmakla birlikte onun bir mutasavvıf olarak tasavvufî düşünceyi ön planda tutması hasebiyle bunları tabîî olarak karşılamak gerektiği kanaatindeyiz.

Emine Öte'nin söz konusu tezinde kaydettiğine göre Senâî'nin sanat anlayışı tasavvufî düşünceye dayanmakta olup, şiirlerinde bütünüyle tasavvufî konu edinmiş ve bunu zevk planında değil, hayat felsefesi düzeyinde işlemiştir. Senâî, şiirlerini halkı irşâd için kaleme almış olup, bu şiirler, Allah'ın onun kalbine ilham ettiği “Hak” sözlerden başkası değil, yani ledün ilmidir. Onun amacı, şâirlik yeteneğini ortaya koymak değil, Allah'ın emir ve yasaklarını onların anlayabileceği bir dille manzum olarak anlatmak ve bunun yanında tasavvufî tecrübelerini az-öz bir şekilde dervişlere aktarabilmektir.⁵⁷

⁵⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 84a ve OE Yz. No: 156, vr. 56b.

⁵⁷ Öte, *a.g.t.*, s. XXVII-XXVIII.

Senâî'nin şiirlerinde tasavvufun bütün kâide, kural, öğreti, kelime, deyim ve terimlerini bulmak mümkündür. Bunların yanında o, bir Celvetî şeyhi olması münasebetiyle mezkûr tasavvuf yolunun âdâb ve erkânını da şiirlerinde işlemiş olup, yazdığı bütün şiirler öğretici, didaktik bir mahiyet arzeder. Klâsik edebiyat şâirlerinde görülen dîvân şiiri estetiği, onun şiirlerinde pek rastlanmamakla birlikte bu edebiyat şiirinin sevgili, ağyar, gül, bûlbûl, zâhid vb. sembolik unsurlarını kullanmış ve görünürde dünyevî aşktan söz etse de sonuçta yine bunu ilâhî, gerçek aşka bağlamıştır. O, gazellerinde ağırlıklı olarak ilâhî aşkı anlatmış, sık sık vahdet, tecellî, Allah'ı tesbih, tarikat, derviş, mürşid konularını ele almış ve aynı zamanda sosyal konulara değinmeyi de ihmal etmemiştir.⁵⁸

Şiirleri gerek dil ve gerekse anlam bakımından sade bir yapıya sahip olan Senâî'nin özellikle gazellerinde şeyhi Süleymân Zâtî'nin etkisini pekâlâ görmek mümkündür. Zâtî'nin *Dîvân*'ı incelediğinde Senâî'nin şiirleriyle üslûb olarak birbirine benzediği açıkça görülmektedir. Emine Öte, Senâî'nin, tasavvuf ve tekke edebiyatının dışına çıkmamakla birlikte dîvân edebiyatındaki gelişmelerden de uzak kalmadığını ifade etmektedir⁵⁹ ki bizim de bu konudaki kanaatimiz aynıdır.

Ayrıca Senâî'nin “*Bu aşkın nârına ben yâne geldim/Cemâlin şem'ine pervâne geldim*” beytiyle başlayan nutku bize mensup olduğu tarikatın pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin “*Ezelden aşk ile biz yana geldik/Hakikat şem'ine pervâne geldik*”⁶⁰ nutkunu, “*Lâzım olan ibtidâ / Var edeb öğren edeb / Kâmile kıl iktidâ / Var edeb öğren edeb*” diye başlayan şiiri Kaygusuz Abdâl'in “*Var edeb öğren edeb/Ey edeb erkân bilen/Var edeb öğren edeb*”⁶¹ nutkunu ve “*Yuf o münkir hilekârın ettiği ikrâra yuf/ Tevbe vü telkin alıp kıldığı istiğfâra yuf*” şiiri ise Şeyh Gâlib'in “*Billâh yuf bu şu'bede-i hîç-kâra yuf/Yuf kadr-i câh u tantana-i iştihâra yuf*”⁶² matla'lı nutkunu hatırlatmaktadır ki buradan onun şiirlerinde özellikle pîri Hüdâyî, Kaygusuz Abdâl ve Şeyh Gâlib'in etkisinde kaldığını söyleyebiliriz.

Yine Senâî'nin, XVIII. asırda yaygınlaşan nazîre yazma ve tarih düşürme geleneğine uyarak *Dîvân*'ında üç nazîre ve otuz iki tarih kaleme almasını da burada zikretmek gerekir. Nitekim Senâî'nin, Niyâzî-i Mısırî'den Halvetîlik ve Şeyh Elvân Efendi'den Bektâşîlik icâzet almış ve bir süre Merdivenköyü Bektâşî Tekkesi'nde şeyhlik yapmış bulunan Azbî⁶³ Baba (ö. 1149-1160/1736-

⁵⁸ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII-XXIX, XXXIII.

⁵⁹ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII-XXIX.

⁶⁰ Hüdâyî'nin bu nutkunun tamamı için bkz. Azîz Mahmûd Hüdâyî, *Dîvân-ı İlâhîyât*, haz. Mustafa Tatcı-Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2005, s. 127.

⁶¹ Kaygusuz'un bu nutkunun tamamı için bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdâl Divânı*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 365-366.

⁶² Şeyh Gâlib'in bu nutkunun tamamı için bkz. Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Divânı, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 462.

⁶³ Emine Öte, mezkur tezinde bu şâirin “Azmi” adlı bir şâir olduğunu belirtmiştir. Sehven olsa gerektir.

1747)'nın muaşşerine⁶⁴ tercî-i bend tarzında bir nazîre yazdığını biliyoruz.⁶⁵ İleride geleceği üzere onun, ayrıca Salâhî -muhtemelen Abdullah Salâhî-i Uşşâkî'dir- adlı şâir ile Koca Râgıb Paşa'nın şiirlerine nazîresi vardır.

Emine Öte, onun edebî şahsiyetinin mutasavvıf kimliği etrafında şekillendiğini, şiirlerindeki didaktik üslûbun, hep İslâm'ı ve tasavvufu anlatmak çabasında olduğunu, onun sanatını, şâirliğini bu amaç doğrultusunda kullandığını, Klâsik Türk şiirinin bütün şekil özelliklerini kullanarak tasavvufî konuları terennüm ettiğini, hem ifade hem de mânâda sadeliğe sahip bulunduğunu ve şiirlerini ilâhî aşkın sırrını öğretmek için kaleme aldığını belirtmektedir.⁶⁶

Burada Rifâî şeyhlerinden Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi (ö. 1244/1829)'nin *Dîvân*'ında Senâî'nin iki gazeline tahmis yazdığını da belirtelim.⁶⁷ Bundan dolayıdır ki Senâî, bir kısım şâirlerden etkilendiği gibi kendisinden sonra gelen bazı şâirleri etkilemiştir ki Kabûlî bunlardan birisidir. Söz konusu iki gazelin ilk ve son kısımları şöyledir:

*Nûş eden câm-ı elestin bâde-i hamrâsını
Fehm u iz 'ân eyleyen imrûz ile ferdâsını
Kûh-ı kâf geşt edip sayd eyleyen Ankâ'sını
Mekteb-i irfân içinde okuyan esmâsını
Mazhar-ı zâhir bilir ol lâ ile illâsını*

*Bu Kabûlî-veş ve-evheyne⁶⁸ hitâbın dinleyen
Nutkunu intâk-ı Hak'tan vahy-ı mutlak söyleyen
Lî-ma 'allâh âlemin gâhî-be-gâhî boylayan
Ey Senâî ma 'nî-i Peygamber'i fehm eyleyen
Zât-ı Hakk'ın mazharıdır eylesin da 'vâsını⁶⁹*

*Kütüb devr eyleyip etme bilenlerle cidâl u ceng
Nice âlim geçinenler bu vâdide kalıptır leng*

⁶⁴ Muaşşer: Şiirde on mısradan oluşan manzûmelere verilen isimdir.

⁶⁵ Azbî Baba'nın bu nazîresi için bkz. Ali Senâî, *Tercî-i Bend ve Nazîreler*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761, vr. 2a-4a. Burada hemen hatırlatalım ki söz konusu bu yazmada Senâî'nin Tercî-i Bend'ine Azbî Baba'nın nazîre yazdığı kaydedilmektedir (Bkz. vr. 2a). Kanaatimizce bu doğru değildir. Zira Azbî Baba hem Senâî'den hem kemâl, hem de yaş bakımından büyük olup, Azbî'nin öğrencisi mesabesindeki Senâî'ye nazîre yazması muhaldir.

⁶⁶ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII-XL.

⁶⁷ Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, *Dîvân*'ı ve diğer eserleri hk. geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (İnceleme), c. I, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013; a.mlf., *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî*, (Eserler), c. II, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.

⁶⁸ "Biz vahyettik" (Nisâ 4/163) âyetine işaret edilmektedir.

⁶⁹ Manzûmenin tamamı için bkz. Kabûlî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp. İzmir No: 547/2, vr. 68b-69a.

*Kul ol kâmil kapısında der isen remz fehm etmek
Muhakkak bildi kâmilleri onu keşfile çün bî-şek
Dahi remzile fehm etti kimin var ise irfânı*

*Kabûlî duymasın ağyâr kelâmı remz edip söyle
Çekerler sığaya zirâ deyip şu şevkle bu böyle
Bilirsün kim rızâ yoktur bunları halka tafsîle
Senâî keşf-i râz etme tahammül kıl edeb ile
Katî müşkül durur bilmek cihânda sırr-ı Sübhân'ı⁷⁰*

Hemen hatırlatalım ki Kabûlî'nin tahmis ettiği bu iki gazel Senâî'nin *Dîvân*'ında yoktur. Bu durum bize Senâî'nin elimizde mevcut olan *Dîvân* nüshalarının tam olmadığını, ona ait bazı şiirlerin de yine olabileceğini göstermektedir.

Velhâsıl Senâî, tasavvufî şiirini XVIII. asır Klâsik Türk şiirinin formlarından yararlanarak başarılı bir şekilde ortaya koymuş, mürşidi Süleymân Zâtî'den sonra önemli bir Celvetî şeyhi ve tekke şâiridir diyebiliriz.

ESERLERİ

Senâî'nin, araştırma ve incelemelerimiz neticesinde bir eserine, daha doğrusu *Dîvân*'ına ulaştık. Zaten kaynaklarda da onun mükemmel⁷¹ ve mürettep bir *Dîvân*'ının olduğu belirtilmektedir.⁷²

Dîvân

Muhtevâsı

Senâî, *Dîvân*'ına,

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna⁷³*

diye Allah'ın, Hâlık (yoktan yaratan), Hay (diri), tüvânâ (çok güçlü), Kadîm (ezelî), Kâdir (her şeye gücü yeten), bînâ (her şeyi gören) ve dâna (her şeyi bilen) isimleriyle başlamakta, övgünün her zaman Allah'a olduğunu belirterek yine O'nun diri, sonsuz ve ebedî oluşuna dikkat çekmektedir. Ardından iki

⁷⁰ Manzûmenin tamamı için bkz. Kabûlî, *a.g.e.*, vr. 69b-70a.

⁷¹ 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 111.

⁷² Bkz. Bursalı, *a.g.e.*, c. I, s. 73; Vassâf, *Sefîne*, c. III, s. 98; Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 453; Peremeci, *a.g.e.*, s. 277; Tuman, *a.g.e.*, c. I, s. 142, No: 568;

⁷³ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

cihanın hürmetine yaratıldığı Hz. Peygamber'e salât, selâm getirir ve bunu İslâm'ın yayılmasında Hz. Peygamber'e yardım eden Ehl-i Beyt'ine ve ashâbına da hediye eder. Senâî sonra bu *Dîvân*'ını tamamlamak için Hak'tan yardım ve inayet isteyerek nazmına başlar ancak bütün tasavvuf yolu büyüklerinden özellikle mürşidi Süleymân Zâtî'den himmet diler:

*Senâî hamd ol Allâh'a dâim
Hüve'l-hayyüllezî bâkî kadîmâ*

*Salâvâtla selâm olsun tahiyyât
Dü-âlem hürmetine oldu peydâ*

*Bu dîn içre ona nusret eden hem
Dahi ashâb âline olsun ihdâ*

*Hudâ itmâmını kıl müyesser
Şurû' ettim kelâm-ı nazma ammâ*

*Kamu pîrlerden istimdâd dilerim
Husûsen şeyhim ol Zâtî-i dânâ*

*Çekip gülbengini her demde onun
Diyelim kuddise sirruhu'l-a'lâ⁷⁴*

Senâî, bu hâlde tefekküre dalmış, ne ile nutkuna başlayacağını düşünürken Mevlânâ'nın sırrına şahit olan bir pîrin kendisine göründüğünü ve kendisine önce “*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ/ Kadîm u Kâdir u bînâ vü dânâ*” beyti ile başlamasını ve bu beytin *Dîvân*'ının başına tuğra olmasını öğütlediğini, kendisinin de bunu mânevî işaret kabul edip *Dîvân*'ın baş tarafına yazdığını, bunun da âdetâ ona bir imza niteliği taşıdığını kaydeder:

*Murâkıb üzre edem bir seherde
Ki neyle başlıyam bu nazma eyâ*

*Onu gördüm ki bir pîr oldu zâhîr
Meğîr ol şâhididir sırr-ı Mollâ*

*Dedi bu beyt ile başla gel evvel
Seri dîvânına olsun bu tuğrâ*

*Yazıp ser-levhasında bende onu
Ola bu defter-i dîvâna imzâ⁷⁵*

⁷⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁷⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

Bunların ardından Senâî, pîrinin sırrının şâhidi olduğu gibi kendi sözlerinin şâhidi olduğu belirterek bu şâhidin, hafif sakallı, orta boylu, seksen yaşlarında bulunan mürşidi Süleymân Zâtî olduğunu,⁷⁶ sevgiliye kemâli göstermenin sebebi, benlik dâvâsı olmadığını, bunun Allah'ın bir lütfu, bağışı olduğunu, yoksa öyle bir âciz ve fakir olan kendisinin buna güç yetiremeyeceğini, ağzından çıkan irfân damlarının tenden değil, candan geldiğini dolayısıyla Hakk'ın ilhâmı olduğu belirtmektedir:

*Bizim de var bu sözde şâhidimiz
Nazar kıldım zuhûr ettikte bana*

*Hafîfü 'l-lihye orta boylu bir zât
Hemân seksen içinde sinni güiyâ*

*Kemâl-ı arz etmekle cânâna hâcet
Değildir maksadım benlikle da'vâ*

*Hudâ'nın lutfu ihsânıdır ancak
Neye kâdir ola bu kemter ednâ*

*Fazîlette kemîn kalmış yegâne
Me'ârîf mahzenidir kimi cânâ*

*Hak ihsânında kaht olmaz birâder
Tecellî-i Hak olur ânen fe-ânâ*

*Hudâ kıldı kerem bu men gedâyâ
Hakikat kenzinin miftâhın i'tâ*

*Açıp dürri me'ârîf gevherinden
Nisâr etsem gerek esrâr-ı îmâ*

*Nazar kıl bu kelâmı ten mi söyler
Değil mi cân eden bu nutku cânâ*

*Pesende ten mi gûş eyler kelâmı
Gör cânın değil mi şimdi hâlâ*

*Îzâ ahbebtü abden küntü der Hak
Lehu sem'en basîren ve lisânâ*

*Nedir tende bu cân hükmü cihâna
Kamu cân emrine râm oldu eşyâ*

⁷⁶ Süleymân Zâtî'nin, seksen yaşlarında vefat ettiği bilindiğine göre Senâî *Dîvân*'ını, onun vefat ettiği yıl olan 1175/1761 yılında yazmaya başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz

*Senâî cân-ı âdemden gelir söz
Güzel fehm edelim nefh etti Mevlâ⁷⁷*

1175/1761 yılında bu duygu ve düşüncelerle *Dîvân*'na başlayan Senâî, eserini, yine Hakk'a övgü, sena ve hamdler ile 1182/1769⁷⁸ yılında tamamlamaya muvaffak olmuştur:

*Senâ vü hamd ola Hakk'a Senâî
Reh-i aşkında terk ettin sivâyı*

*İçelden teşne-dil ma'şûk elinden
Mey-i vahdetle bir câm-ı safâyı*

*Getirdim nazm-ı güftâra onunçün
Kamu âşıklara bu dil-güşâyı*

*Bu sâl-ı meymenet içre idi târîh
Tamâm oldu bu Dîvân-ı Senâî (1182/1769)⁷⁹*

Dîvân'na baştan sona tasavvufî konular ve remizler hâkim olan Senâî'nin, tevhîd, tasavvufî terbiye, bir tarîkata girmenin gerekliliği, Allah'ın isim ve sıfatları, vahdet-i vücûd, tecellî, zühd ve takvâ, Celvetiyye tarîkatı ve pîrleri gibi konulara ağırlıklı olarak yer verdiği görülmektedir.⁸⁰ O, tasavvufu öğretmeyi amaçladığından nutuklarında pek çok âyet ve hadisten iktibaslar da bulunmuştur. Tasavvuf tarihinde meşhur olan İbrâhim b. Edhem, "ene'l-Hak" sözüyle meşhur Hallâc-ı Mansûr, Bektâşiyye'nin pîri Hacı Bektâş-ı Velî gibi mutasavvıflardan da bahsetmiştir.

Senâî'nin peygamberler ve onlara ait kıssalara da sık sık başvurduğu müşâhede edilmektedir. Nitekim o, başta Hz. Peygamber olmak üzere, Nûh, Yûsuf, İbrâhim, Mûsâ, Lokmân, Süleymân, Âdem, İsâ, Eyyûb gibi peygamberleri bir çok beyitte zikretmiştir. Bunun yanında o, İslâm kaynaklarında peygamber mi, velî mi olduğu tartışılan Hz. Hızır'a da yer vermiştir. Senâî, bu peygamberlerin yanında Hulefâ-yı Râşidîn'e yani dört halîfeye sırasıyla temas etmiştir. Ancak bunlar içerisinde en çok zikri geçen İslâm ve tasavvuf tarihinde önemli bir yeri bulunan Hz. Ali'dir. Yine o, Cebrâil, Mikâil ve İsrâfîl gibi büyük meleklerle de hususiyetleriyle birlikte değinmiştir.

⁷⁷ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁷⁸ Ahmed Bâdî de onun *Dîvân*'ını 1182/1769 yılında tamamladığını kaydetmiştir. Bkz. Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 452

⁷⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁸⁰ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII.

Senâî'nin *Dîvân*'ında on üç şâire tahmis yazması da dikkatleri celbetmektedir. Tahmis yazdığı bu şâirlerin başında bir *Dîvân*'ı olduğu da bilinen İslâm'ın dördüncü halifesi Hz. Ali gelir. Diğer şâirler ise şu zâtlardır: Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nisbet olunan Şeyh İsmâil Hakkı Bursevî, onun önde gelen halifesi ve Senâî'nin de mürşidi olan Şeyh Keşanlı Süleymân Zâtî, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dâmâdı ve Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun müessisi Eşrefoğlu Rûmî, Kâdiriyye yahut Halvetiyye tarikatına mensup olduğu belirtilen ve Anadolu tasavvuf şiirinin pîri kabul edilen Şeyh Yûnus Emre, Halvetiyye'nin Mısıriyye kolu kendisine nisbet olunan Şeyh Niyâzî-i Mısrî, tasavvuf yolunda ilerleyerek Mevlevîlik, Bektâşîlik yahut Hurûfîlik yollarından birine mensup olduğu kaydedilen⁸¹ Rûhî-i Bağdâdî, Bayrâmîyye-i Şemsiyye koluna bağlı Tennûriyye şûbesi şeyhlerinden İbn-i İsâ, asıl adı Alâeddin Gaybî olan Kalenderî şeyhi Kaygusuz Abdâl (ö. 848/1444), Nakşbendiyye'den Şeyh Emîr Buhârî'nin dâmâdı Mahmûd Çelebi'den el alan ve aynı zamanda âlim, müderris, edebiyatçı olan⁸² Şeyh Sürûrî (ö. 969/1561), Gülşeniyye'nin pîri İbrâhîm Gülşenî'den hilâfet alan Gelibolulu Za'fî-i Gülşenî (ö. 974-978/1566-1570 yılları arasında), yine Gülşeniyye'den ve Edirne'de faaliyet göstermiş olan Şeyh Kastamonulu La'î Muhammed Fenâyî, Gülşeniyye'nin Sezâiyye kolunun müessisi Şeyh Hasan Sezâyî.

O, ayrıca Edirneli Cemâleddin Uşşâkî (ö. 1164/1750)'den feyz almış ve ona dâmâd olmuş olan Şeyh Abdullah Salâhî-i Uşşâkî (ö. 1197/1783)'ye ait olduğunu düşündüğümüz "*Cihânda hâk-i yek-ser olmadık fîrûz mu kalmıştır/Dilâ âlûde-i hâk olmadık bir yüz mü kalmıştır*" matla'lı nutkuna⁸³ Halvetîlik ve Bektâşîlik yollarından icâzeti bulunan Azbî Baba'nın "*Hamdû lillâh ki derûndan yine sildi kederi/ Meyve-dâr oldu bu dem çünkü zebânım seçeri*" diye başlayan muaşşerine ve Osmanlı sadrazamı, diplomat, şâir ve tarihçisi, Nakşbendîlikten de icâzeti bulunan⁸⁴ Koca Râgıb Paşa (ö. 1176/1763)'nın "*Sanma kim dâire-i şeyhi kerâmetle döner/Ehl-i cûd eylediği feyz-i semâhatle döner*" matla'lı şiirine nazîreler de yazmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu şâirlerden Hz. Ali'nin dışında kalanların hemen hepsi ya bir tarikat ehli, ya tarikat kurucusu yahut müntesibi kimseler olup, "tarikatlarında meşhur olmuş ayrıca edebiyat tarihimizde haklı yerlerini almış" şahsiyetlerdir. Senâî'nin tahmis ve nazîreleri yazmasında bu şâirleri çok beğenmesinin rolü olduğu gibi, tasavvufî noktada buluşmalarının da rolü büyüktür.⁸⁵

⁸¹ Coşkun Ak, "Rûhî-i Bağdâdî", *DİA*, c. XXXV, s. 205

⁸² İsmail Güleç, "Gelibolulu Musluhiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahru'l-Maârif İsimli Eseri", *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001), s. 211-214.

⁸³ Bu nutkun Abdullah Salâhî-i Uşşâkî'ye aidiyeti hususunda, *Dîvân*'ı üzerinde bir doktora tezi hazırlamış olan ve Türk-İslâm edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanınan Mehmet Akkuş Beyefendi'ye müracaat ettik ancak hocamız manzumenin *Dîvân*'da yer almadığını belki onun yeni şiiri olabileceğini yahut Salâhî mahlaslı başka şâirlere ait olabileceğini ifade etmiştir. Mehmet Akkuş Bey'e ilgi ve yardımları için burada teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

⁸⁴ Bkz. Mesut Aydıner, "Râgıb Paşa", *DİA*, c. XXXIV, s. 405.

⁸⁵ Öte, a.g.t., s. XXXIII.

Senâî'nin düştüğü tarih manzûmelerine burada değinmeden geçemeyeceğiz. Yukarıda da ifade edildiği üzere Senâî, *Dîvân*'ında otuz iki tarihe yer vermiştir. Bunlardan ikisi Celvetiyye'nin pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin dergâhı binasının tamamlanması ile ilgili iken, biri şeyhi Süleymân Zâtî'nin vefatı, biri Süleymân Zâtî'nin evladı ve halîfesi Şeyh Hüseyin Şâhî'nin oğlu Şemseddin'in doğumu, biri Süleymân Zâtî'nin türbesinin yapımı, biri Süleymân Zâtî'nin eşinin vefatı, biri Akçakızanlık'ta tesis olunan Şeyh Veliyyüddin Efendi'nin tekkesinin yapımı, biri Bektâşîler arasında “Kızıl Deli” yahut “Seyyid Ali Sultân” Tekkesi olarak bilinen Kızıl Velî Tekkesi postnişini Tarhanacı Dede'nin vefatı, biri Hamza ve Ahmed kardeş ağaların annesinin vefatı, biri Hamza Ağa'nın vefatı, biri onun kardeşi Ahmed'in vefatı, biri Girit Kandiye'de bir iftira üzerine şehid olan “Çıkrıkçı Şeyh” lakaplı Halvetî şeyhi Nakşî Seyyid Mustafa Efendi'nin gelinin vefatı, biri Nakşî Seyyid Mustafa Efendi'nin eşinin vefatı, biri Nakşî Seyyid Mustafa'nın oğlunun vefatı, biri Mücellid Derviş Ahmed'in annesinin vefatı, biri Hulûsi adlı bir şahsın İbrâhim ismindeki oğlunun doğumu, biri Hulûsi adlı şahsın eşinin vefatı, biri Nûri Abdullah Ağa'nın Zeynep adındaki kızının doğumu, biri Akçakızanlık'ta Celvetî şeyhi olan Veliyyüddin Efendi'nin vefatı, biri Şeyh Veliyyüddin Efendi'nin türbesinin tarihi, bir türbenin tarihi, biri Mücellid Derviş Ahmed'in oğlunun doğumu, biri Tahtacı Seyyid Hasan Ağa'nın aniden vefatı, biri Akçakızanlık'taki Şeyh Hasan Tekkesi'nin tamiri, biri Mevlevî Abdî Dede'nin vefatı, biri Rifâî şeyhinin Nu'man adlı oğlunun vefatı, biri Nu'man adlı şahsın Rukiye adlı kızının vefatı, biri Çâlık Muhammed Ağa'nın Afife adındaki eşinin vefatı, biri Edirne Kâdirhânesi'nin yapımı, biri Senâî'nin amcasının oğlu İsmâil Ağa'nın oğlunun doğumu ile ilgilidir.

Esas itibarıyla Senâî'nin düşmüş olduğu bu manzûm tarihler bize, onun mensup olduğu Celvetiyye tarîkatı, pîri, tekkeleri ile mürşidi Süleymân Zâtî ve onun âilesi kadar Bektâşî, Halvetî, Mevlevî, Kâdirî tekke ve mensuplarıyla ünsiyetinin ve pekçok ağa, meslek erbabıyla da ilişkilerinin bulunduğunu, bu sebeple onun devrinde Edirne ve havâlisinde tanınmış ve etkili bir şeyh olduğunu açıkça göstermektedir.

Nüshaları

Dîvân'ın Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı altı yazma nüshasına ulaşmış bulunmaktayız. Ancak bazı kaynaklarda *Dîvân*'ın basılmış olduğu bilgisini görmekteyiz. Nitekim *1309 Tarihli Edirne Salnâmesi*'nde “*Derdest tab ve neşrdir*” ifadesi yer alırken,⁸⁶ Edirne'de bulunduğu sırada Senâî'nin kabrini de bizzat ziyâret etmiş olan Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, “*Dîvân-ı İlâhiyyât'ı tab olunmuştur*” bilgisine yer vermektedir.⁸⁷ Ne yazık

⁸⁶ *1309 Tarihli Edirne Salnâmesi*, s. 111.

⁸⁷ Bkz. Vassâf, *Sefîne*, c. III, s. 98.

ki söz konusu basılı nüshaya tüm çaba ve uğraşlarımıza rağmen ulaşamadık. Gerek bir Edirne yıllığında, gerekse bir mutasavvıfın yazdığı biyografi kaynağında *Dîvân*'ın basılı olduğunun belirtilmesi eserin tab'ının yapıldığını göstermektedir. Ve Rifâî şeyhi, şâir Kabûlî Mustafa Efendi'nin tahmis ettiği iki gazel ile Vassâf'ın, Senâî'nin şiirlerine örnek olarak parçaların elimizde bulunan yazma nüshalarda olmaması da bu durumu bir bakıma teyit eder mâhiyyettedir. Fakat Senâî'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Yazmaları No: 156'nın giriş kısmında nüshayı istinsah eden kişi tarafından verilen bilgi, esasen *Dîvân*'ın o hayatta iken değil de sonradan basıldığını ortaya koymaktadır: "...Edirneli Ali Senâî Efendi işbu *Dîvân*'ı 1182 tarihinde nazm edip tebyiz ve neşrine muvaffak olmaksızın müsvedde hâlde bırakarak dâr-ı bekâ olmuş...".

Burada akıllara çok zayıf bir ihtimal de olsa şu suâl gelmiyor değil: Acaba basılı olan *Dîvân*, Senâî'nin şeyhi Süleymân Zâtî'nin basılı *Dîvân*'ıyla karıştırılmış olmasın? Çünkü Zâtî'nin *Dîvân*'ının İstanbul'da yapılmış üç tab'ı bulunmaktadır.⁸⁸ Velhâsıl eserin basılı olduğu bilgisi hâli hazırda şüpheli durumdadır. Kütüphane kayıtları güncellenip, yeni belge, bilgi ve eserler gün yüzüne çıktıkça bu durum daha netlik kazanacaktır.

Şimdi *Dîvân*'ın söz konusu altı yazma nüshasını esas aldığımız nüshadan başlayarak tanıtalım.

1. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487, 1b-60b vr., 17 st., rik'a yazı, istinsah tarihi: 1259/1843, istinsah eden: eş-Şeyh Ömer el-Himmetî. Bu nüsha, neşirde esas aldığımız nüsha olup, içerisinde 189 manzûme vardır. Toplam 248 olarak tespit ettiğimiz *Dîvân*'ın manzûmelerinden geriye kalan 59'u diğer nüshalardan özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Yazmaları kısmında yer alan üç nüshasından alınmıştır.

Başı:

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tîvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Bu makâm içre Senâî kalır abdiyyetten
Gelicek sahva yine şer'e riâyetle döner*

2. İstanbul Üniversitesi Ktp., TY No: 335, 1b-71b vr., 13 st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1298/1880, istinsah eden: belli değil. Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi nüshasından pek farklı değildir.

⁸⁸ Bkz. Süleymân Zâtî, *Dîvân*, Takvim-i Vekâyi Matbaası, İstanbul 1257, 1258; a.mlf., *Dîvân*, y.y., İstanbul 1289.

Başı:

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâî*

Sonu:

*Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtiyâ
Ni'met-i a'lâyı lutfundan alırdım Zâtiyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurdım Zâtiyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalırdım Zâtiyâ
Âb-ı tevhîd-i me'ârif birle tathîr olmasam*

3. Millî Kütüphane, Fahri Bilge No: 198/1, 1b-71b, değişik st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1209/1794, istinsah eden: Mustafa Beyzâde İbrâhim. Bu nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi nüshasından pek farklı değildir.

Başı:

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâî*

Sonu:

*Bu makâm içre Senâî kalır abdîyyetten
Gelicek sahva yine şer'e riâyetle döner*

4. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yazma No: 373, 1b-56b vr., 17 st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1274/1857, istinsah eden: Mustafa Fahrî el-Kâdirî el-Alevî. Bu nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi nüshasıyla paralellik göstermekte olup, önemli fark olarak sonunda Azbî Baba'nın muaşşerine Senâî tarafından yazılan nazîrenin yer almasıdır.

Başı:

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâî*

Sonu:

*Kelâm-ı şîr-i Yezdânî Senâî bendesi inşâ
Ediben şerh-i icmâlin ki tahmîs eyledim ammâ
Bu nushu istima' eyle bizim çün dedi Mevlânâ
Ve li'l-kalbi ala'l-kalbi delîlün hîne elkâhu
Delîlün hîne elkâhu olur kalb üzre kalb îmâ*

5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin Yazmaları No: 1136, 1b-91a vr., 15 st., rik'a yazı, istinsah tarihi ve istinsah eden belli değil.

Muhtevî olduğu 250'ye yakın manzûme ile en geniş nüsha bu nüsha olup, müellif hattından çoğaltılmış olması da ayrı bir önem arz etmektedir.

Nitekim nüshanın sonunda şu bilgiler yer almaktadır : “İşbu Dîvân-ı şerîf Hazret-i Senâî kuddise sırru’l-alî Efendimizin kendi el yazısı ile yazılmış bulunan Dîvân’dan tahrîr olunmuştur”.

Başı:

*Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ’atle atâ
Bu hakîrinde kabûl et gelincek rûz-i cezâ*

Sonu:

*Senâî’dan du’â çün gevheri geldi dile târîh
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân’a (1183/1769-70)*

6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin Yazmaları No: 156, 1b-61b vr., değişik st., ve sütun, istinsah tarihi ve istinsah eden belli değil.

İçerisinde 250’ye yakın manzûme bulunan bu nüsha 1136 nolu nüshadan sonra en geniş nüsha olup, bu da müellif hattından çoğaltılmıştır. Bununla ilgili olarak müstensih Dîvân’ın başında şu bilgileri verir: “...İşbu nüsha, bıraktığı müsvedde nüshadan müstahredir (alınmıştır)”.

Başı:

*Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dânâ*

Sonu:

*Senâî Celvetî yolunda gider
Ettiği ikrâr u ahdini güder
İlhâm-ı Hudâ’yı gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak’tır gelen diline*

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Şeriat-Tarikat-Hakikat-Ma’rifet

Tasavvufta sâlikin katedeceği mertebeleri, birbirlerine bağlı olarak belirtmek için kullanılan şeriat-tarikat-hakikat-ma’rifet kavramları Senâî’ye göre dört kapı olup, kişi barış ve esenliğe bunlarla kavuşur. Bunlardan ilki olan şeriat olmadan hiçbir kapı açılmaz. Şeriatı bilmeyenin tarikatı da yoktur. Her kim tarikat ilmini öğrenmek istiyorsa mutlaka şeriat kapısından içeri girmelidir. Yine her kim hakikat denizinde yüzmek istiyorsa şeriatı öğrenip tarikat ve ma’rifet kaynağından beslenmelidir. Eğer böyle yapmazsa hakikatı sırlarını anlayamaz ancak halt etmiş olur. Esasen tarikattan maksat, Allah’ı

bilmektir ki, bunun yolu öncelikle kişinin kendi nefsinin bilmesinden geçer:

*Bilmeyen ol şerîatı
Yoktur onun tarîkatı
Anlayamaz hakîkatı
Halt eder irfân dileyip⁸⁹*

*Bâb-ı evveldir şerî'at emrinin fermânın aç
Gel oku ondan tarîkat ilminin burhânın aç*

...
*Bulmak istersen selâmet dört kapıdan ver selâm
Sen dahi her bir selâmı al da çâr erkânın aç*

*Yürü bir merd-i cihân ol kimseye olma zebûn
Zırh-ı şerî'at giy şerî'at birle er meydânın aç⁹⁰*

*Tarîkattan murâd ancak hakikat Hakk'ı bilmektir
Bil evvel nefsinin Hakk'ı tanı irfâna geldinse⁹¹*

*Şerî'atla bulup hoş bu tarîkat ma'rifet gencine
Hakikat bahrine saldım bu cismim eyleyip zevrâk⁹²*

Senâî'ye göre tarikatları, tarîk-i ahyâr, tarîk-i ebrâr ve tarîk-i şüttâr diye üç şekilde tasnif etmek mümkündür:

*Her kim bu makâm içre bu cem'e erişince
Ahyârîdir ol dahi ebrârî vü şüttârî⁹³*

Tarîk-i ahyâr: İbâdet ve amele düşkün kimselerin takip ettiği yoldur. Zühed ve ibâdet yolu da denir. Bu yolun sâlikleri genellikle nâfile ibâdetlerle Hakk'a vâsıl olmaya gayret ederler.

Tarîk-i ebrâr: Mücâhede, tezkiye ve tasfiye yolu olup, halk ile muâmelede de, Hak ile olan muâmelede de sâdık olanların yoludur. Riyâzet ve mücâhede yolu da denir. Genellikle sûfî tarikatların benimsediği yol budur.

Tarîk-i şüttâr: Aşk, muhabbet ve cezbe yoludur. Aşk, vecd ve coşku ile bu yola girilir. Aşk ile haşır-neşir olmayanlar bu yola sülûk edemez. Bu yolda salık, bir hâlden diğer bir hâle, bir makamdan diğer bir makama geçer. Bundan dolayı bu yola “tarîk-i sâirin” de denilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 6a.

⁹⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 11a.

⁹¹ Senâî, *Dîvân*, vr. 43b.

⁹² İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 42b; OE Yz. No: 156, vr. 28a.

⁹³ Senâî, *Dîvân*, vr. 48a.

⁹⁴ Bkz. Osman Türer, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1998, s. 99-100.

Atvâr-ı Seb'a

Tasavvuf literatüründe nefis mertebeleri olarak da bilinen atvâr-ı seb'a (yedi tavır), sâlikin, seyr u sülûk yani mânevî terbiyesi esnasında nefsinde meydana gelen değişimler dikkate alınarak mükemmele doğru tadrîcî bir sıralaması demektir. Senâî, *Dîvân*'ında konuyu uzun bir kasîde ile izah etmiştir ki şöyledir:

Birinci tavır: Bu tavırda sâlik, aşk ile yola girip mürşidine samimiyetle bağlanmalıdır. Zira sâlikin yolu üzerinde kötü huylarla donanmış akrep, yılan, canavar ve eşkıyalar vardır. Sâlikin bu tavırdaki seyri seyr-i ilellâh, virdi lâilâhe illallâh'tır.⁹⁵

İkinci tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri seyr-i fillâh, virdi Allah'tır. Bu tavırda da sâlikin yolu üzerinde kötü huylarla bezeli eşkıyalar vardır. Ancak sâlik kullandığı lafza-i celâl yani Allah zikri ile bu düşmanlarını yok eder.⁹⁶

Üçüncü tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri, seyr-i alallâh olup, onun bu durumu söz ile değil hâl ile bilinir. Sâlikin virdi, Hûve bu virdine verdiği anlam ise lâ mevcûde illallâh'tır. Sâlik bu mertebede her hangi tarafa baksa Hakk'ın yüzünü, tecellilerini müşâhede eder.⁹⁷

Dördüncü tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri, seyr-i ma'allâh, virdi Hak'tır. Sâlike bu mertebede Hak tarafından çeşitli ihsanlar verilir, yolu katetmesi oldukça kolaylaşır. Sâlik, Hakk'ın cemâlini müşâhede etmeye başlar, kendini onun varlığında fânî kılar ve enaniyeti gidip kalbi itminana kavuşur. Bu tavır, darağacından asılma mertebesi olup, nitekim Hallâc bu makamda iken meşhur "Ene'l-Hak" ifadesini söylemiştir.⁹⁸

Beşinci tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri, seyr-i fillâh, virdi Hayy'dır. Bu mertebede sâlik, Hak'tan her şeye râzı olmuştur vesâlik her nereye baksa her yerde Hakk'ın Hayy isminin tecellilerini müşâhede eder. Sâlikin dilinden irfân damlaları akmaya başlar. Artık sâlik, gafletten sıyrılmış her daim uyanık hâle gelmiştir.⁹⁹

Altıncı tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri, seyr-i anillâh, virdi Kayyûm'dur. Bu mertebede sâlikin ruhu da fânî olup, kendisinde enaniyetten hiçbir iz

⁹⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 51b.

⁹⁶ Senâî, *Dîvân*, vr. 51b-52a.

⁹⁷ Senâî, *a.g.e.*, vr. 52a.

⁹⁸ Senâî *a.g.e.*, vr. 52a-52b.

⁹⁹ Senâî, *a.g.e.*, vr. 52b.

kalmamıştır. Salik, Hak'tan râzı olduğu gibi Hak da ondan râzı (marziyye) olmuştur, her an Hak iledir ve O'ndan başka herşeyden geçmiştir.¹⁰⁰

Yedinci tavır: Sâlikin bu tavırdaki seyri, seyr-i billâh, virdi Kakhâr'dır. Hak'tan gayri bütün herşeyden geçen salike bu tavırda gönül saflığına, zevkine, neşesi ikram olunur. Böylelikle son mertebeye ulaşan sâlik, kâmil bir insan olmuş olur.¹⁰¹

Edeb

Tasavvuf ıstılahında, insanda bir meleke olup, onu kötü hâl ve hareketlerden vazgeçiren anlamına gelen edeb,¹⁰² Senâî'ye göre, tasavvuf yoluna girmek isteyenler için ilk etapta öğrenmeleri gerekli bir haslettir. Bunun için tâlip olan kişi önce kâmil bir mürşide bağlanarak ona köle olmalı, dünya malına, mülküne, makâmına mevkisine bakmamalı, o kâmilin elini tutarak gönlünü berraklaştırmalı, doğru yola girmeli, sözünü bilip boş yere konuşmamalı, kimseye karışmamalı, gördüklerini başkalarına aktarmamalı, irfân meclislerinde hep edebi gözetleyip sükûtu tercih etmeli, herkesle hoş geçinmeli, kendine bakıp başkasının kusurlarını araştırmamalı, erenler meclisine yanlış düşüncelerle değil tam bir teslimiyet ve kalp huzuruyla gelip yüz sürmeli ve meclise geldiğinde uslu olup, uslu oturmalıdır. Çünkü bu yol oldukça narindir.

Tâlip, hangi tasavvuf yoluna mensupsa o yolda edebe riâyet ederek Hakk'a erinceye kadar çalışmalıdır. Zira özünü Hakk'a erştirenlerin kalp gözleri açılır ve sözleri cevher mesabesinde olur. Dolayısıyla tasavvuf yoluna tâlip olan genç, aklını başına toplayıp uyanmalı, derviş olmak için mutlaka edebi öğrenmesi gerektiğini bilmelidir. Bunun yolu da yukarıda ifade edildiği üzere bir kâmil insanın elini tutmak, hizmetine sarılarak gönlüne girip adeta onun canı gibi olmak, kalbinin pasını silmekten geçmektedir. Bütün tarikat büyükleri, olgun insan olmanın anahtarına ulaşma, kapısından girme, evinde oturma yolunun edepten geçtiğini beyan etmiştir. Çünkü edep, pek güzel eğitilmiş, terbiye edilmiş bir öğretmendir. Tüm tasavvuf yollarında ancak onunla maksada ulaşılır:

*Lâzım olan ibtidâ
Var edeb öğren edeb
Kâmile kıl iktidâ
Var edeb öğren edeb*

¹⁰⁰ Senâî, a.g.e., vr. 52b-53a.

¹⁰¹ Senâî, a.g.e., vr. 53a.

¹⁰² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 162.

Gerek isen kendine
Nefsini ur bendine
Kendine gel kendine
Var edeb öğren edeb

Gir erenler râhına
Bakma dünyâ câhına
Yürü pîr dergâhına
Var edeb öğren edeb

Ol bir erin bendesi
Dîrliğinin zindesi
Tâlib-i cûyendesi
Var edeb öğren edeb

Tut bir erin elini
Sâf ediben gönlünü
Doğru edip yolunu
Var edeb öğren edeb

Dünyâda bir gerçek er
Bul onu eyle rehber
Hazret-i pîre sen de er
Var edeb öğren edeb

Teslîm eyle özünü
Bulmaya kendözünü
Sözünü bil sözünü
Var edeb öğren edeb

Edepsizin yok yeri
Sanma onu sen diri
Soluk eyle bir diri
Var edeb öğren edeb

Kimse dahl eyleme
Gördüğünü söyleme
Yok yere lâf eyleme
Var edeb öğren edeb

Gözle yolunda edep
Meclis-i irfânda hep
Eyle sükût açma leb
Var edeb öğren edeb

Azm-i râh ettin ki çün
Kasdına ermek için
Herkes ile hoş geçin
Var edeb öğren edeb

Sen seni gör gayriye
Bakma sakın ayrıya
Eyri gelme doğruya
Var edeb öğren edeb

Erenlerin râhına
Varmağına dergâhına
Yüz sürüben hânına
Var edeb öğren edeb

Uslu otur uslu ol
Hakk'a budur doğru yol
Kâmile var sen kul ol
Var edeb öğren edeb

Bu yol incedir ince
Çalış Hakk'a erince
Tarikinin yolunca
Var edeb öğren edeb

Hakk'a eriştir öziün
Gözün tâ açıla cân göziün
Gevher ola her söziün
Var edeb öğren edeb

Sana derim ey civân
Aklını ko sen uyan
Dervişe lâzım olan
Var edeb öğren edeb

Destini bul erinin
Bırakma rehberinin
Gönlüne gir pîrinin
Var edeb öğren edeb

Câm gibi ol onun
Saklaya cân u tenin
Pasını sil gönlünün
Var edeb öğren edeb

*Tarîkatin pîrleri
Sözlerinin erleri
Dedi bular her biri
Var edeb öğren edeb*

*Âşık olan geldiler
Cümlesi baş eğdiler
Pîrlerimiz dediler
Var edeb öğren edeb*

*Erkânıdır pîrlerin
Bu yolda serverlerin
Sözünü tut erlerin
Var edeb öğren edeb*

*Dersen eğer ben özüm
Bula edem kendözüm
Dinle benim bu sözüm
Var edeb öğren edeb*

*Yahşi ediptir edep
Cümle tarîk içre hep
Sa'y edegör rûz u şeb
Var edeb öğren edeb*

*Senâî'den gel uyan
İster isen gayriden
Ben de oyum o da ben
Var edeb öğren edeb¹⁰³*

Senâî'ye göre tâliplerin, müridlerin edep ve erkân öğreneceği yer tarîkat büyüklerinin sohbet halkalarının kurulduğu tekkelerdir. Çünkü bu tekkeler, Allah adamlarının toplantı yeri ve irfân ilminin öğrenildiği mekteplerdir. Onun için tâlip, bu gönül sultanlarının, Hak bilgelerinin meclislere alçakgönüllülükle varıp, adeta o zamana kadar öğrendiği bilgileri aklından silerek edep ilmini talime başlamalıdır. Bunu yaparken de asla edepten ayrılmamalı, sözünü bilerek konuşup özünü anlamalı, hattâ adımlarını bile edeple atmalı, kalbini temizleyip güzel insanlar arasındaki yerini almalıdır. O halde her kim ki bir tekkeye, dergâha giderse yahut oralarda misafir olursa, edeb, erkân yuvaları olan bu kutlu mekânlarda edebi asla elden bırakmamalıdır:

¹⁰³ Senâî, *Divân*, vr. 6a-7a.

*Varıcak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
Bil odur meclis-i merdân edeb erkân yeridir*

*Yüzünü yerlere sür var onların meclisine
Ki odur mekteb-i irfân edeb erkân yeridir*

*Var o dergâha niyâz et unutup bildiğini
Oku ilm-i edeb âsân edeb erkân yeridir*

*Bî-edeb basma kadem meclis-i dâna içre
Yeri yoktur ki ol nâdân edeb erkân yeridir*

*Sözünü bil özün anla edeb erkân ile var
Özünü sâf edip ey cân edeb erkân yeridir*

*Olur isen ger o dergâha mukîm var edeb ol
Ger olursan dahi mihmân edeb erkân yeridir*

*Er olur er gören âlemde Senâî bil o cân
Kande varsa ona ol kân edeb erkân yeridir¹⁰⁴*

Zikir-Tesbîh

Allah'ı belirli kelime ve ibarelerle hatırlamak, unutmamak anlamlarına gelen zikir, Senâî'ye göre kalp aynasının cilası, rûhun gıdasıdır. Canlar onunla arınır, şenlenip zevk bulur. Dertlere ilaç, şifâ da odur. O öyle bir ilaçtır ki içenlerin gönüllerinde zerre miktarı bile dünya sevgisi bırakmaz ve matlûba yani Hakk'a ulaştırır:

*Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Hudâ'dır
Derd ehlinin derdine dermân u devâdır
Gönlünde komaz zerrece hîç hubb-ı sivâyı
Matlûba seni vâsıl eden zikr-i Hudâ'dır¹⁰⁵*

*Âyine-i kalbe cilâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ
Câna safâ rûha gıdâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

Tasavvuf yollarında Hakk'a yakın olma, ulaşma usûllerinden birisi de

¹⁰⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 16b-17a

¹⁰⁵ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 27b'de yer almaktadır.

zikirdir. Zikir, hem Kur’ân âyetleri hem de Hz. Peygamber’in hadîsleri ile sabittir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur’ân’da “*Vezkürüllâhe kesîrân*” (Allah’ı çokça zikredin)¹⁰⁶ diye fermân buyururken, Hz. Peygamber, “*Ez-zâkiru habîbullâh*” (Zikreden Allah’ın sevgilisidir) demektedir. Bu sebeple zikri inkâr edenler Hz. Peygamber’e inen bu Kur’ân’ı baştan sona okuduklarında, onunla ilgili pek çok yerde âyetler görecektir, ilâhî bir emir olduğunu anlayacaklardır:

*Tarîkatta budur usûl
Emr-i Hudâ kavî-i Rasûl
Bununladır Hakk’a vusûl
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ¹⁰⁷*

*Ey olanlar zikr-i Hakk’ın münkiri
Hazrete nâzil olan Kur’ân oku*

*Hak hitâb etti Rasûl-i ümmete
Destine verdi senin bürhân oku*

*Vezkürüllâhe kesîrân¹⁰⁸ dedi Hak
Kıl musaffâ kalbini her an oku*

*Nice yerde zikr ile emreyledi
Var yüzünden mushaf-ı Rahmân oku¹⁰⁹*

*Dinle Senâî ol âgâh
Ne buyurdu Rasûlullâh
Ez-zâkiru habîbullâh¹¹⁰
Gelin Hakk’ı zikredelim¹¹¹*

Senâî’ye göre her kim Allah’ı ve onun peygamberi Hz. Muhammed Mustafa’yı içtenlikle seviyorsa, Hakk’ı zikretmelidir. Zira zikir, insanı muradına kavuşturup mahrum etmez, uzak yolları yakın eder, günâhkâr ve bahtı kötü olanları, mesut, bahtiyâr yapar, özünü Hakk’a teslim edenlerin ise gönül gözünü açar:

*Sıdk ile seven Allâh’ı
Muhammed Rasûlullâh’ı*

¹⁰⁶ Enfâl, 8/45.

¹⁰⁷ Senâî, *Dîvân*, vr. 5a.

¹⁰⁸ “Allah’ı çokça zikredin” Enfâl, 8/45 âyetine işaret edilmektedir.

¹⁰⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 41b.

¹¹⁰ “Zikreden Allah’ın sevgilisidir” anlamına gelir. Hadîsin kaynağına ulaşamadım.

¹¹¹ Senâî, *Dîvân*, vr. 34b.

*Mahrûm eylemez billâhi
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

*Tevhîd eyle Hakk'ı tevhîd
Âsân ola râh-ı ba'îd
Şakîler eder saîd
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

*Dinle Senâî sözünü
Hakk'a teslim et özünü
Açar senin cân gözünü
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ¹¹²*

Senâî, bu hususta Allah'ı seven âşıklara da birtakım nasihatlerde bulunarak şöyle seslenir:

*Allâh'ı seven âşıklar
Gelin tevhîd zikredelim
Aşk ile bağı yanıklar
Gelin Hakk'ı zikredelim*

*Her nefeste Allâh adın
Zikretmek olsun mu 'tâdın
Şâd eyler kalb-i nâ-şâdın
Gelin Hakkı zikredelim*

*Nice bir gâflet uykusu
Çalınmadan rihlet kösü
Bozulmadan ten kafesi
Gelin Hakk'ı zikredelim*

*Ehlullâhın gir yoluna
Bakma sağına soluna
Bak erenler usûlüne
Gelin Hakk'ı zikredelim¹¹³*

Tesbîh ise, Hakk'ı tenzih ve takdis etmek, O'nun her türlü kusurdan ve noksan sıfatlardan arınmış olduğunu dile getirmek anlamlarına gelir.¹¹⁴ Senâî, tesbîhi, zikirle birlikte ele alarak her kim sürekli Allah'ı tesbîh ederse, onu vuslata erdireceğini, Hakk'ı zikreden âşıkların dillerinde tevhîd zikrinin her zaman olması gerektiğini, zira Hakk'ı zikretmenin herşeyden üstün olduğunu ve onun, âşıklarla âdeta yoldaşlık ettiğini, zikir onların dillerinden

¹¹² Senâî, *Divân*, vr. 5a.

¹¹³ Senâî, *Divân*, vr. 34b.

gönüllerine indiğinde ise, aşk derdinden dolayı çıkan her âh ve iniltilerinin bile tesbîh sayılacağını, çünkü tesbîhin bütün lafız ve mânâlardan belli, açık olduğunu, dolayısıyla bütün sözlerin sultânı olduğunu, kendisini de Allah’a hamd olsun tesbîhin murâdına eriştiğini belirtmektedir:

*Edersen dâimâ Allâh’ı tesbîh
Seni vâsıl eder vallâhi tesbîh*

*Hak(k)’ı zikreleyen âşıkların
Dile tevhîd ola her gâhı tesbîh*

*Kamudan efdali zikr-i Hudâ’nın
Olur her dem-be-dem hem-râhı tesbîh*

*Dilinden zikr-i Hak kalbe erince
Bu derd-i aşk ile her âhı tesbîh*

*Varınca kalbinin sırrına zikri
Olur nevmi onun âgâhı tesbîh*

*Kamu elfâz u ma’nâdan mu’ayyen
Hakikat her kelâmın şâhı tesbîh*

*Eriştirdi murâda hamdülillâh
Senâî derd-mend evvâhı tesbîh¹¹⁵*

İkrâr

Lügatte, “açıkça söyleme, onaylama, benimseme, kabul ve tasdik etme” anlamlarına gelen ikrâr kelimesi, tasavvuf ıstılahında, “ikrâr almak” “ikrâr vermek” şeklinde geçmektedir. İkrâr almak, müridin tasavvufa girdiğine dair verdiği sözdür. Müridin şeyhine gerekli şartlara uyacağına dair söz vermesi hasebiyle bu tabir ifade edilmiştir ki daha çok Bektâşîler tarafından kullanılır. İkrâr almak ise, ikrâr vermek tabiri ile hemen aynı anlama gelip, müridin Allah’a yakınlık kesbetmek için boynunu şeyhine teslim etmesi, derviş olduğunu ve verdiği sözden dönmeyeceğini bildirmesidir.¹¹⁶

Senâî’ye göre tasavvuf yoluna giren derviş, ezel meclisinde Allah’ın birliğini ikrâr ettiği gibi şeyhinin önünde de bunu tekrar etmelidir. Zira ikrâr

¹¹⁴ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul 1304, c. I, s. 894

¹¹⁵ Senâî, *Divân*, vr. 12b-13a.

¹¹⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997, s. 389-390.

Bir'e, hizmet ise bütün insanlığadır. Erenlerin hepsi böyle demiştir ki her kim erlerin sözünü dinlerse onların sırlarına vâkıf olur. İkrâr verip tarîkata girenler, verdikleri sözlerinde sâdık kalanlar, Hak için can ve başından vazgeçenler, aşk kadehini yâr elinden içenler, erkânı, âdâbı ortaya koyanlar, zaman ve mekân üstünde yaşayanlar hep bu ikrâr sebebiyle muradlarına kavuşmuşlardır. Onun için ikrâr veren mürid, içindeki ikilikten kurtulup birliğe ulaşmalı, kendisini tanıyıp Allah dostlarının sözlerini dinlemeli, vakitleri asla boşa harcamamalı, öğrendiklerini hayata geçirmeli, mürşidinin eteğine sımsıkı sarılarak onun şeksiz şüphesiz Allah dostu olduğunu bilmeli, kalbini gizli şirkten temizlemelidir. Erenlerin derviş olanlara nasihatı budur. Her kim bu nasihatları güzel bir şekilde uyarsa birlik sırrına ulaşır safâ bulur:

*İkrârımız birdir bire bir Allâh
İkrâr bire hizmet bine demişler
Erenlerin cümlesine eyvallâh
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Tarîkatta dinle sözün erlerin
Sa'y edegör almağa hem¹¹⁷ sırların
Nasîhatı budur cümle pîrlerin
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*İkrâr verip tarîkata girenler
Murâdına maksûduna erenler
Ahdi bütün kavli sâdık olanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Hak yolunda cân u serden geçenler
Câm-ı aşkı dost elinden içenler
Bu erkânı bu yolları açanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Hep erenler bir araya geldiler
Baş eğiben birlik ile dediler
Hem üçlerle kırklar dahi yediler
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Tarîkatın gayretini güdenler
Birlik ile Hak yoluna gidenler
Tayy-ı zamân tayy-ı mekân edenler
İkrâr bire hizmet bine demişler*

¹¹⁷ “almağa hem” kelimeleri yerine diğer nüshalarda “anlamağa” kelimesi yer almaktadır. Bkz. İBB Ktp., EO Yz. No: 1136, vr. 21b; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 21a.

İkilikden kurtarıgör özünü
Birliğe gel hem tanı kendözünü
Dinle nedir velîlerin sözünü
İkrâr bire hizmet bine demişler

Zâyi' etme evkâtını sâlini
Fikr edegör rûz u şeb ahvâlini
Hakîkatta hâl edenler kâlini
İkrâr bire hizmet bine demişler

Hicr oduna ciğerleri yanıklar
Derd içinde dermân bulan sâdıklar
Makâm-ı tevhîde varan âşıklar
İkrâr bire hizmet bine demişler

Mürşidini öyle bil ki bî-gümân
Görmeyesin gayriyi ondan¹¹⁸ hemân
Şirk-i hafîden özünü kurtaran
İkrâr bire hizmet bine demişler

Dâmen-i mürşidden bırakma eli
Şekk ü gümân etme onu bil velî
Her kime sordumsa dediler belî
İkrâr bire hizmet bine demişler

Erenlerin sözü budur deme lâ
Tutar isen hoş bu pendî vâlâ
Himmet-i merdânî hiç umma aslâ
İkrâr bire hizmet bine demişler

Gördün onun nicelerin nâ-murâd
Gâhi birin gâh birin eylerdi yâd
Olmadılar hiç birisi ber-murâd
İkrâr bire hizmet bine demişler

Gerçek âşık isen râh-ı Hudâ'da
Nasihat mı olur bundan ziyâde
Gerek abâda ol gerek kabâda
İkrâr bire hizmet bine demişler

¹¹⁸ “ondan” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 22a'da yer almaktadır.

*Senâî'nin pîri merd-i Hudâdır
Râh-ı Hakk'a delîl ü rehnumâdır
Sırr-ı tevhîde ergör ne safâdır
İkrâr bire hizmet bine demişler¹¹⁹*

Senâî bir başka beytinde birlik sırlarına vâkıf olmanın, hakikat ilmine ulaşmanın yolunun mürşidin himmetine ve mürîdin ikrarına bağlı olduğunu belirtir:

*Bilemezsin sırr-ı tevhîdin hakikat hâlini
Mürşidinden sana himmet senden ikrâr olmasa¹²⁰*

Mürîd-Derviş

Mürîd, sözlükte, “isteyen” anlamına gelip, tasavvuf ıstılahında Allah’a kavuşmayı arzulayan, olgunluğa ermek isteyen, bu sebeple bir şeyhe, kâmil insana bağlanan kimse demektir. Derviş ise lügatte “yoksul, fakir, dünyadan yüz çeviren” anlamlarındadır. İstilahta ise bir tarıkata giren, İslâm’ı doğruluk, samimiyet, zühd ve takvâüzere yaşayan kimselere denir.¹²¹

Senâî’ye göre aşk yoluna, tarıkata içtenlikle giren mürîd, bütün arzu ve isteklerini terkedip, uzun emel ve düşüncelerden sıyrılmalı, mürşidine özünü şek ve şüphe duymadan teslim etmelidir:

*Ben mürîdim mürşide teslim edip kendözümü
Dersin ammâ ettiğin imâna incinmek nedir¹²²*

*Râh-ı Hak'ta pîr-i aşka sıdk ile olan mürîd
Terk eder cümle murâdın eylemez fikr-i medîd¹²³*

Senâî’nin dervişle ilgili düşüncelerine gelince, ona göre derviş, öncelikle bağlı olduğu tarikatın âdâb ve usullerini bilmeli, bunları elden asla bırakmamalı, tevhîd ile irfân ilmine ulaşmayı istemelidir. Yine derviş, gerçek fâilin yani her şeyi yapıp yaratanın Hak olduğunu bilmeli, dolayısıyla insanların yapıp ettiklerine takılmamalıdır. Dolayısıyla her kim hayır ve şerrin Hak’tan geldiğini bilirse, o gerçek mânâda Allah’ı birlemiş ve ona iman etmiş olur. Ancak bu birleme, *ilme’l-yakîn* düzeyinde olup, derviş

¹¹⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 18b-19b.

¹²⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 43b.

¹²¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 215-217, 526.

¹²² Senâî, *Dîvân*, vr. 16a.

¹²³ Senâî, *a.g.e.*, vr. 14a.

bunda karar kılmamalı, *ayne 'l-yakîn* düzeyine çıkarak “O’nun zatından başka her şeyin fâni ve yok hükmünde olduğunu” fenâ denizine dalmak suretiyle müşâhede etmelidir:

*Eğer derviş isen bil onu derviş
Tarikatca edeb erkânı derviş*

*Koma âdâb ile erkânı elden
Dile tevhîd ile irfânı derviş*

*Hakikat fâ’il-i mutlak Hudâ’dır
Ko Zeyd u Amr’a sen buhtânı derviş*

*Ki her kim hayr u şerri bildi Hak’tan
Dürüst tevhîdi var imânı derviş*

*Bu tevhîdin budur ilme 'l-yakîni
Kanı ayne 'l-yakîn seyrânı derviş*

*Varan ayne 'l-yakîn içre görür kim
O küllü men aleyhâ fân’ı derviş*

*Senâî gark olan bahr-i fenâda
Yok onun adı gayri sâni derviş¹²⁴*

Dervişin her bir sözünde âb-ı hayvân yani bengisu, ölümsüzlük suyu gizli olduğunu da belirten Senâî,¹²⁵ onlara bazı öğüt ve nasihatlerde bulunmuştur ki şöyledir:

*Bu nazm u güftârım derviş olana
Nasihat-nâmedir sözden alana
Hevâ-yı nefsinı terk eder elbet
Gidenler sıdk ile Mevlâ yoluna*

*Gazâbtır emmâre sıfatın başı
Ondan doğar cümle bed-ahlâk işi
Menzile ergörmez gönül teşvişi
Nazar etmez Allah kıl ü kâline*

*Nazargâh-ı Hudâ gönüldür ey cân
Hıkd u hasedden pâk eyle hemân*

¹²⁴ Senâî, a.g.e., vr. 22a-b.

¹²⁵ Senâî, a.g.e., vr. 55a

*Rûz-ı mahşerde ger pîr ü civân
Bunda ne ederse onda bulana*

*Bahîle Cennet'i vermedi Allâh
Câhilde merhamet yoktur vallâh
Kibir ü şehvetten neûzubillâh
İletir sâhibin düzah iline¹²⁶*

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı üzere Senâî, dervişlerin nefislerinin hevâ ve heveslerini terketmelerini, kötülüğü emreden sıfatların başı ve bütün çirkin huyların kaynağı olan dargınlık, kırgınlık ve öfkeden uzak durmalarını, Allah'ın tecellî ettiği yer olan gönlünü düşmanlık, çekememezlik gibi hastalıklardan temizlemelerini, cimrilik, câhillik, büyüklenmek ve şehevî arzulara tabi olmak gibi çirkin işlerden sakınmalarını istemektedir. Çünkü böylesi kötü huylu kimselerin sözlerine Allah bakmaz ve bu huylar, kişiyi cehenneme sürükler. Dolayısıyla derviş olan kişilerde bu tür kötü huy ve hasletler asla olmamalıdır, olursa ona derviş demek mümkün değildir.

Senâî, bir başka nutkunda ise dervişlerin kaba, saygısız, hırçın, merhametsiz, çevresine uymayan kişiler değil, yahşi yani iyi ve güzel huylu kimseler olmalarını öğütleyerek kendilerini bir Allah dostuna adanmalarını ve onun gönlüne girip sırlarına mahrem olmalarını, özlerini bütünüyle saflaştırmalarını, erenlerin sözünü dinleyerek kendilerine gelip uyanık olmalarını, zira erenler pazarında dile değil gönle nazar edildiğini söyler:

*Güzel dinle bu pendî
Vahşi olma yahşi ol
Hak yolunda buldu
Vahşi olma yahşi ol*

*Kendini bir ere ver
Ol erin gönlüne gir
Sırr ile sırrına er
Vahşi olma yahşi ol*

*Göz kulak ol nâm-dâr
Gönlüm iki yolu var
Girmeğe sa'y et ne var
Vahşi olma yahşi ol*

*Tercümânıdır lisân
Öyle bil onu hemân
Girdi bu yoldan varan
Vahşi olma yahşi ol*

¹²⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b.

*Hâlis ayar et özün
Dinle erenler sözün
Kendine gel aç gözün
Vahşi olma yahşi ol*

*Erenlerin pazârı
Gönlüner nazarı
Dilden eyle hazeri
Vahşi olma yahşi ol¹²⁷*

Senâî, vahşi değil, yahşi olmayı erenlerin öğütlediği belirterek her işin onda bittiğini, kişinin içindeki kuruntuların, gamların onunla gittiğini, bu sebeple onun dervişlerin âdeta kıblesi durumunda olduğunu, yine onun irfân okulu, Hakk’a giden yol olup, her müşkülü çözdüğünü, bunun için ise dervişin mârifetullâh, ilim ve hakikat dersleri alıp özünü tanıyıp Hakk’ı bilmesi, erenlerin gönlüne girip her zaman kalbini bütünüyle mürşidine bağlı tutması, rızasını gözetmesi, onu asla terketmemesi, velhâsıl ona tam bir teslimiyetle bağlanıp yolunda yürüyerek onun gibi bir er olması gerektiğini ifade eder:

*Sâhib gönül olanlar
Bir kılı kırk yaranlar
Böyle dedi erenler
Vahşi olma yahşi ol*

*Onda biter her işin
Gider cümle teşvişin
Ka’besidir dervişin
Vahşi olma yahşi ol*

*Mekteb-i irfân odur
Hakk’a giden yol budur
Müşkilin ondan bitir
Vahşi olma yahşi ol*

*Ma’rifetullâh oku bil
İlm u hakâyıkı
Tanı özün bil Hakk’ı
Vahşi olma yahşi ol*

*Sırr-ı ricâli suâl
Eyleme demek muhâl
Gel er ol da sen de al
Vahşi olma yahşi ol*

¹²⁷ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48ab; OE Yz. No: 156, vr. 31a.

*Nice almış alanlar
Er gönlüne girenler
Bahîl olmaz erenler
Vahşi olma yahşi ol*

*Sana gerek rûz u şeb
Mürşidine rabt-ı kalb
Alan böyle aldı hep
Vahşi olma yahşi ol*

*Pîrin ola hem-demin
Rızasında ol hemîn
Ondan emîn ol emîn
Vahşi olma yahşi ol*

*Terk eyleme ol eri
Dirliginde ol diri
Sen de bir er ol yürü
Vahşi olma yahşi ol*

*Hâsılı teslim-i tâm
Er isen ihtimâm
Senâî'den subh u şâm
Vahşi olma yahşi ol¹²⁸*

Şeyh

Şeyh, lügatte, “önder, kabile reisi, yaşlı adam” anlamlarına gelir.¹²⁹ Istılahta ise, mürîd ve sâlikin şeyhliğe ulaşınca kadar terbiye, sülûk ve keşf hâllerine muhtaç olduğu hususların tamamını kendisinde toplayan kimse olarak tanımlanmıştır.¹³⁰ Şeyh, tarikat yolunun büyüğüdür. Literatürde şeyhle eş anlamlı olarak çoğul şekli olan “meşâyih”ın yanında mürşid, ehl-i irşâd ve mürebbî terimleri de kullanılmaktadır.

Senâî’ye göre, olgunluğa ermek isteyen kişilere mutlaka bir şeyh lâzımdır. Sonra bu şeyhin de himmetinin yüce, kemâle ulaşmış, terbiye etmeye yetkin, gönülleri imar edebilen, hakikatın sırlarına ve güzel nüktelerin inceliklerine vâkıf, dertli gönülleri iyileştirip diriltebilen ve irşâd etme kabiliyetine sahip birisi olması gerekir:

¹²⁸ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, aynı yer; OE Yz. No: 156, aynı yer.

¹²⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 673.

¹³⁰ İsmâîl Hakkı Bursevî, *Kitâbu'l-Hitâb*, s. 255.

*Dile bul himmeti a'lâda bir şeyh
Gerektir kişiye dünyâda bir şeyh*

*Ola ol pîr ü perver merd-i kâmil
Ede dil-hânesin âbâda bir şeyh*

*Hakîkatta kemâl ehlinden ola
Rumûz-ı nükte-i garrâda bir şeyh*

*Varıp ondan dile derdine dermân
Bulagör bâ'is-i dil-şâda bir şeyh*

*Odur Hakk'a sana kapı varacak
Yeter cânâ seni irşâda bir şeyh¹³¹*

Senâî, sonra böyle olgunluğa ulaşmış bir şeyhten terbiye görüp gönül gözü açılanların hem bedenlen hem rûhen kemâle ermiş bir şeyh olacağını kaydederek kendisi gibi şeyhlerin çok olduğunu ancak Kur'ân'da geçen “*Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüznün vardır*” (Yûnus, 10/62) âyetine mazhar şeyhlerin nerede olduğu sorusunu sormaktadır:

*Gönül gözün açılırsa nihâyet
Göresin sûret ü ma'nâda bir şeyh*

*Senin gibi Senâî şeyh çok ammâ
Kanı lâ havf¹³² ile âzâde bir şeyh¹³³*

Senâî, yukarıdaki sorusunun cevabını başka bir nutkunda şöyle vermiştir:

*Vardır bu cihân içre şerî'atte meşâyih
Onlardır umûm ehlini da'vette meşâyih*

*Bildirdi bular emr ile nehyi bu cihânda
Ol va'd-i Hudâ ni'meti Cennet'te meşâyih*

*Has ümmete gönderdi çü Hak mürşid-i kâmil
İrşâd için onları tarîkatta meşâyih*

*Gösterdi sülûk ehline esmâ-i rûsûmu
Envârı dahi iffet ü halvette meşâyih*

¹³¹ Senâî, a.g.e., vr. 13b.

¹³² *Elâ inne evliyâe'llâhi lâ-havfün 'aleyhim velâhüm yehzenûn*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüznün vardır), Yûnus, 10/62 âyetine işaret edilmektedir.

¹³³ Senâî, a.g.e., vr. 13b.

*Esmâda müsem mâva olan tâlib ü sâdık
Onlara gerek âlem-i vahdette meşâyih*

*Tâ bildireler ma'rifet nefsinî evvel
Ondan diyeler hakkı hakikatte meşâyih*

*Sultân-ı selâtîn hakikattir ol er kim
Âlemde Senâî ola sîretde meşâyih¹³⁴*

Bu beyitlerden de anlaşılacağı üzere Senâî'ye göre bu âlemde İslâm esaslarına bağlı şeyhler vardır. Onlar insanları Hakk'a çağırırlar, iyiliği emrederler, kötülükleri yasaklarlar. Onların yeri Allah'ın söz verdiği gibi cennettir. Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'in bu seçkin ümmetine, onları tarikat yolunda irşad için kâmil mürşidler, şeyhler göndermiştir. Bu kâmil şeyhler, tasavvuf yoluna giren sâlik ve sâdıklara uymaları gereken kuralları, çekeceği virdleri, halvet usullerini, nefsi tanıma ve arıtma metodlarını bildirip öğretmişlerdir.

Tevhîd

Sözlükte “bir şeyin tek ve bir olduğunu kabul etmek” anlamına gelen tevhîd,¹³⁵ ıstılahta “Allah'ın zâtını, akılla tasavvur olunan, zihinsel olarak hayal edilebilen herşeyden uzak tutmak” şeklinde tarif edilir.¹³⁶ Sûfilere göre tevhîd, duygu ve sevgi ağırlıklı olup, keşif ve ilhâma dayanır, bu nedenle tasavvufî terbiyeyi, seyr u sülûku gerektirir.¹³⁷

Senâî'ye göre tevhîd, üç mertebe olup şöyledir:

1. Tevhîd, nefy ve isbâtan yani “lâilâhe illallah”tan ibaret olup, Allah'ın Kur'an'daki “O'nu çokça anınız”(Enfâl, 8/45) emrine binaen bu zikir çokça yapmak lâzımdır:

*Zâhidâ tevhîdi bilmezsin nedir ondan murâd
Gûş edip nazmım beyân etdim sana kıl i'timâd*

*Evvelâ tevhîd lafzı nefy ile isbât eyle
Ve 'zkürullâhe kesîran¹³⁸ dedi Hak eyle ziyâd¹³⁹*

¹³⁴ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 17b; OE Yz. No: 156, vr. 10b; İÜ Ktp., T. 335, vr. 13b.

¹³⁵ Mevlüt Özler, “Tevhîd”, *DİA*, c. XL, s. 18.

¹³⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 718.

¹³⁷ Süleyman Uludağ, “Tevhîd (Tasavvuf)”, *DİA*, c. XL, s. 21.

¹³⁸ “Allah'ı çok çok zikrediniz” (Enfâl, 8/45) âyetine işaret edilmektedir.

¹³⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 14a.

2. Tevhîd, yerlerde ve göklerde Allah'ın bir olduğunu ikrâr eylemektir. Bu şekilde Allah'a inanan kimse, görünüşte açık şirkten kurtulmuş olsa da imânı kayıtlıdır:

*Sâniyen tevhîdi ilmi bilmenin adı durur
Yer ü gökte birdir Allâh şöyle etmek i'tikâd*

*Kurtulur şirk-i celîden böyle ikrâr eyleyen
Yine imân-ı mukayyedir sakın etme inâd¹⁴⁰*

3. Bu mertebe tevhîdin asıl kendisi olup, o da üç mertebedir:

*Pes üçüncü ayn-ı tevhîd ol dahi üç mertebe
Eyleyim bir bir sana ol bâb-ı tevhîdi küşâd¹⁴¹*

* Tevhîd-i ef'âl: Her fiilin fâilinin Cenâb-ı Hak olduğunu bilmektir. Şayet bu makâmda olan kişi hareketlerinde cebrî olduğu söylenirse kâmil mürşid gerekli izahları yaparak onu bu durumdan kurtarır:

*Evveli tevhîd-i ef'âldir hakikat şüphesiz
Fâ'il-i mutlak Cenâb-ı Hakk'ı bilmektir murâd*

*Cebrîdir dersen eğer sen bu makâmın sâhibi
Kurtarır cebrîden onu mürşid-i kâmil reşâd¹⁴²*

* Tevhîd-i sîfât: Bu mertebede her ne yana bakılırsa Hak görülür, O'nun ışığının bütün varlıkları kuşattığı müşâhede edilir ve böylelikle kullar, gizli şirkten kurtulunmuş olur:

*Bu durur ikinci tevhîd-i sîfât oldu ayân
Kande baksan görünen oldur hakikat sanma yâd*

*Pertev-i Hak cümle eşyâya muhît oldu muhît
Kurtulur şirk-i hafîden böyle görmekle ibâd¹⁴³*

* Tevhîd-i zât: Bu mertebeye ulaşan kimse, âdeta dinin direği gibi olmuştur. Esas itibariyle bütün varlık âleminin zâtı birdir, yani varlık birdir, görünen bu çokluk onun gölgesi, tecellisidir. Ancak hemen ifade edelim ki Hakk'ın zâtından bahs olunmaz ve bu konuda susmak en güzel olanıdır. Âhiretin sırrı da “Her şey yok olacaktır O'nun vechi (zâtı) müstesna” (Kasas,

¹⁴⁰ Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴¹ Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴² Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴³ Senâî, *Dîvân*, vr. 14b.

28/88) âyetinin sırrında gizlidir. Bu ders ve sırlar da bir kâmil mürşidden öğrenilir:

*Oldu çün tevhîd-i zât üçüncü cânâ bilmiş ol
Bu makâmın sâhibi din içre olmuştur imâd*

*Pes hakîkatte kamunun zâtı birdir sâkit ol
Zât-ı Hak'tan bahs olunmaz dahi bundan izdiyâd*

*Men Senâî'yim bu dersi merd-i kâmilden alıp
Küllü şey'in hâlikün¹⁴⁴ sırrındadır sırr-ı me'âd¹⁴⁵*

Senâî, hasta gönüllerin tevhîd ile şifâ bulacağını da kaydederek birlik sırrını bilenlerin çokluk içinde durmayacağını, bu sebeple dili sürekli olarak Hakk'ın zikri ile meşgul etmek gerektiğini belirtmektedir:

*Senâî sırr-ı vahdet âşinâlar
Ne mümkün kesret içinde duralar
Olar tevhîd ile buldu şifâlar
Gönül derdine istersen devâlar
Dem-â-dem Hakk'ı zikr etsin zebânın¹⁴⁶*

Muhabbet-Aşk

Muhabbet, lügatte, “sevmek, sevgi, duruluk, bağlanmak”¹⁴⁷ gibi anlamlara gelir. Tasavvuf istilâhında ise, “insanın gönlünün zevk aldığı, haz duyduğu şeye karşı meyletmesi”¹⁴⁸ demektir.

Senâî'ye göre, bu dünyanın aslı, esası muhabbet olup, dünya bunun üzerine kurulmuştur. Zira Cenâb-ı Hak kutsî hadiste “*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve muhabbetimden insanı yarattım*”¹⁴⁹ buyurmuştur. Dolayısıyla bu âlem muhabbet üzere yaratılmış olup, bunu bütün varlıklarda açıkça görmek mümkündür. Zaten muhabbet olmasaydı bu dünyada ne insan, ne hayvan ve ne de başka bir şey ortaya çıkmaz, dünya dahi ayakta durmazdı. Ayrıca muhabbet aşksız olmadığı gibi, aşk da muhabbetsiz olmaz.

¹⁴⁴ “Her şey yok olacaktır O'nun zâtı müstesna” (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

¹⁴⁵ Senâî, a.g.e., vr. 14b.

¹⁴⁶ Senâî, a.g.e., vr. 54a.

¹⁴⁷ Âsım Efendi, a.g.e., c. I, s. 186. ¹⁴⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 10. Bsk., s. 234.

¹⁴⁹ “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halken*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

Her ikisi etle tırnak gibi olup, birbirinden ayırmak mümkün değildir:

*Muhabbettir bu dünyânın esâsı
Muhabbet üzre kurulmuş binâsı*

*Cenâb-ı Hak buyurdu küntü kenzen
Fe ahbebtu en-u 'refe rızâsı¹⁵⁰*

...

*Muhabbet üzre halk oldu bu âlem
Kamu mevcûd olan eşyâ nümâyân*

*Muhabbet olmasaydı bu cihânda
Zuhûr etmez idi insân u hayvân*

*Muhabbet aşksız olmaz aşk da onsuz
Bunun ikisi birdir sırr-ı pinhân¹⁵¹*

*Ki zîrâ aşk için geldim muhabbetle cihân içre
Muhabbet olmasa âlemde Hak eşyâyı vâd etmez*

*Harâb-ender-harâb olurdu bu dünyâ muhabbet ger
Hudâ Hak için olmasa cihân onsuz karâr etmez¹⁵²*

Senâî'ye göre, her kim Subhân olan Hakk'ın sırlarına mahrem olmak istiyorsa muhabbet kapısından içeriye girmelidir. Fakat gönüle giriş yeri olan muhabbet kapısından girebilmek için her kapıda olduğu gibi bir anahtar lâzımdır. Onun anahtarından biri cömertlik, diğeri güzel bir yüz, latîf bir simâya sâhip olmaktır:

*Muhabbet bâbın açtım gel gir ey cân
Ki ondan içeridir sırr-ı Subhân¹⁵³*

*Gönül kapısıdır cânâ muhabbet
Hani miftâhı dersin sende yârân*

*Onun miftâhı bunlardadır onlar
Biri sehi biri sâhib-cemâl ân*

¹⁵⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 50a.

¹⁵¹ Senâî, *a.g.e.*, vr. 39b.

¹⁵² Senâî, *a.g.e.*, vr. 39b.

¹⁵³ Senâî, *a.g.e.*, vr. 39b.

*Buların sâhibidir ol kapıyı
Açıp giren içeri onda kalan¹⁵⁴*

Senâî, nutkunun devamında bu cömertlik ve yüz güzelliği anahtarlarını biraz daha açarak ayrıntılı bilgi vermiştir. Ona göre cömertlik, üç kısım olup, ilki kişinin malından çokça infakta bulunması, ikincisi âlimlerin öğrendiği bilgileri insanlara güzel bir nasihat üslubuyla anlatması, üçüncüsü ise her kişide bulunmayan hakikat ilmidir ki, onun sahipleri sözlerini hâle çevirmiş, dertlilere dermân olmuşlardır. Ancak bu ilme sahip olabilmek için, tevâzu, güzel ahlâk, edeb, terbiye, anlayış gibi güzel hasletlerle donanmak gerekir. İşte böylesi kimselere irfân ehli denilir ve cömertlikte onların eşi ve benzeri yoktur:

*Sehâ da üç kısımdır dinle onu
Biri oldur vere mâl-ı firâvân*

*Biri âlimdir onun ilm-i ta'lîm
Ede hoşca nasîhat halka her an*

*Biri oldur bulunmaz her kişide
Odur ilm-i hakikat bahr-ı ummân*

Bu¹⁵⁵ ilmin sâhibidir kâlini hâl

Edenler ehl-i derde dahi dermân

*Bulara mâlik olmayan ne etsin
Nice girsin o kapıdan bu âsân*

*Edip tahsil buları ol da gire
Tevâzu hüsn-i hulk âdâb u iz'ân*

*Bu hasletler bir âdemde buluna
Tamâm âdem der onu ehl-i irfân*

*Sehâvette onun misl ü nazîri
Bulunmasa velâkin olsa nâdân¹⁵⁶*

Yüz güzelliğini, ahsen sıfât (en güzel sûretler, vasıflar) şeklinde açıklayan Senâî'ye göre, bu durum da iki türlüdür. Birincisi, yüz, çehre güzelliğidir

¹⁵⁴ Senâî, *a.g.e.*, vr. 39b.

¹⁵⁵ “Bu” kelimesi esas aldığımız nüshada “Budur” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

¹⁵⁶ Senâî, *a.g.e.*, vr. 39b-40a.

ki ondan Rahmân'ın sûreti, tecellîsi müşâhede edilir. Diğerî güzel ahlâk sâhibi olmaktır. Bunların her ikisi Hakk'ın varlık âleminde müşâhede edilen sıfatlarıdır. Onun için muhabbet ehli bu türlü güzelliğe sahip olanlara sevgi duyar ve gönüller onlara vurulur. Bunun sırrı ise, bütün varlıklarda, eşyada Hakk'ın bir ışığının, tecellîsinin bulunmasıdır.

*Gel imdi dinle ol ahsen sıfâtı
İki türlü yarattı onu Subhân*

*Biri hüsnü cemâl âyînesidir
Ki ondan görünür sûret-i Rahmân*

*Birisi hüsn-i hulkun sâhibidir
Bular Hakk'ın sıfâtıdır nümâyân*

*Bulara meyl eder ehl-i muhabbet
Gönüller sayd eder bunlar hezârân*

*Niçindir bu muhabbet bunlara hem
Nedendir sırrını ettin mi iz'ân*

*Kamu eşyâda Hakk'ın pertevi var
Delil oldur muhîr olduğu burhân¹⁵⁷*

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu varlıkların en şerefli, en üstünü insandır. Çünkü insan kalplerin sevgilisi olmuştur. Onun yüzünde Fâtîha sûresi, bütün Kur'ân âyetleri yazılıdır. Sonra Cenâb-ı Hak, ona kendi rûhundan üfleyerek azîz, saygın ve değerli kılmıştır. Esas itibarıyla insanın sevgi duyması ve beslemesi tene, görünen şekle değil, ruhadır. Zaten ruhlar ezel meclisinde birbirlerine âşina olmuşlardır. Ayrıca kişi, sevdiği vefat ettiğinde onu ne kadar sevmiş olursa olsun, gidip naaşına baktığında tiksinti duyacak ve o naaşın bir zaman sonra toprağa karışacağını idrak edecektir. Bu sebeple kişi, tene, görünüşe, şekle âşık olmamalı, Allah dostlarına kulak vererek insandaki aşk ve muhabbetin tenden değil, rûhtan kaynaklandığını bilmelidir. Hülâsa, insan fânî, geçici şeylere değil, ezeli ve ebedî olan, öncesi ve sonrası olmayan Hakk'a sevmeli ve O'na âşık olmalıdır:

*Velâkin âdem eşrefdir kamudan
Ki mahbûbu'l-kulûb olmuştur insân*

*Yüzünde âyet-i seb'u'l-mesânî
Yazılmıştır kamu âyât-ı Kur'ân*

¹⁵⁷ Senâî, a.g.e., vr. 40a.

Nefahtu fihi min-rûhi¹⁵⁸ demiyle
Mükerrem kıldı onu nefh-i Yezdân¹⁵⁹

Hakikatca nazar kıl âdeme sen
Ne ma‘dendir ne cevherdendir insân

Muhabbet ettiğin rûhtur değil ten
Ezelden âşinâdır cümle rûhân

Erişip mevt ayırsa rûhu tenden
Ne kadar sevdiğin olursa ol cân

O sâat ondan istikrâh edersin
Olur ol ten hemân hâk ile yeksân

Gel imdi ten-perest olma bu aşkı
Haber al merd-i kâminden kıl iz‘ân

Ya sende aşk-bâzlık kimdi eden
Muhabbet eyleyen rûhundur ol cân

Nic‘oldu sende olan ol muhabbet
Hani ol kim ederdin âh ü efgân

Aceb bildin mi ol rûh-ı revânı
Ne imiş ol muhabbet ettiğin cân

Nice bin cân ile arzû edersin
Velâkin ol görünmez tenden üryân

Gönül verip muhabbet eylediğin
Mecâzîdir onunçün sonu hicrân

Ya sen onu ya ol seni bıraksın
Fîrâk ile ciğerin ola biryân

Sakın ol sûrete nefsânî bakma
Tahâretle bak olma dîv ü şeytân

¹⁵⁸ “Ona rûhumdan üfllediğimde” (Hicr 15/29) âyetine işaret edilmektedir.

¹⁵⁹ “Yezdân” kelimesi esas aldığımız nüshada “Yezdân’ı” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57b’de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

*Sen onda gördüğün hüsnü sanırdın
Kalem kaş al yanak hem leb-i mercân*

*Ko imdi nakşî nakkâşa nazar kıl
Basîret sâhibi ol ehl-i irfân*

*Düzen bu ten donunu âb u gilden
Buyurmuştur aleyhâ küllü men fân¹⁶⁰*

*Muhabbet etmeğe lâıyk olan ol
Ki zîrâ bâkîdir el-ân kemâ-kân¹⁶¹*

*Ona yoktur zevâl evvel u âhir
Kelâmı hatm eder bunda¹⁶² suhandân¹⁶³*

Senâî'ye göre, muhabbet dersi ise, ancak aşk kitabından okunup öğrenilebilir. Bunu öğrenmenin yeri de irfân mektebidir. Sonra aşka düşmeyenler muhabbetin, sevginin ne olduğunu bilemez. Onlar tıpkı hayvanlar gibi yaşayıp giderler ve yüzlerine kimse başını kaldırıp bakmaz. Bu sebeple kişi, aşk ve muhabbet ehlinen olamıyorsa en azından onlara yakınlık göstermelidir. Zaten imân sahipleri onlardan asla kaçmaz:

*Gel imdi aşk kitâbından muhabbet dersini öğren
Kadem bas¹⁶⁴ mekteb-i irfâna ey cehlinden âr etmez*

*Bu aşka düşmeyen cânâ ne bilsin kim muhabbet ne
Gelir hayvân gibi gider ona kimse müdâr etmez*

*Hiç olmazsa yakîn ol gel muhabbet ehline sen de
Onunçün ehl-i îmân ol cemâ'atdan firâr etmez¹⁶⁵*

Senâî, bu konuda son olarak Allah dostlarının yoluna aşk ile bir adım atanların muhabbet meydanında nefsinin yenen yiğitler olduğunu söyler:

¹⁶⁰ “Küllü men aleyha fân” (Yeryüzünde her şey fânî, yok olucudur) Rahmân, 55/26 âyetine işâret edilmektedir.

¹⁶¹ Bu ifade Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda şöyledir: Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanında, “Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu” anlamındaki “Kânellahu ve lem yekûn ma'ahu şey'un” ifadesi söylendiğinde o, “el-ân kemâ kân” yani, “şimdi de O'ndan başka varlık yoktur” cevabını vermiştir.

¹⁶² “bunda” kelimesi esas aldığımız nüshada “bu” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

¹⁶³ Senâî, a.g.e., vr. 40ab.

¹⁶⁴ “bas” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. Anlam ve vezin eksik olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a'da yer almaktadır ki böylece vezin ve anlam tamamlanmaktadır.

¹⁶⁵ Senâî, a.g.e., vr. 20a.

*Her kim erenler yoluna aşk ile yek¹⁶⁶ hatve basar
Erdir o kim nefsinı meydân-ı muhabbette basar¹⁶⁷*

Feyz

Feyz, lügatte “taşmak” anlamındadır.¹⁶⁸ “İlâhî tecellî”nin karşılığında da kullanılan bu kelime tasavvuf ıstılahında, sâlikin çalışması ve çabası söz konusu olmaksızın Allah tarafından onun kalbine herhangi bir husûsun verilmesi, akması demektir.¹⁶⁹

Senâî’ye göre feyz, Hak katından seçkin kulların gönüllerine akan irfândır. Ancak bunun gerçekleşmesi için gönülleri mâsivâdan temizlemek, seher vakitlerinde uyanık olmak, İlâhî feyze tâlip olmak, onu temenni etmek gerekir. Kim böyle yaparsa onun gönlünden sürekli olarak ilim ve hikmet damlaları akmaya ve irfân incileri ışıdamaya başlar. Esasen feyz, kulun çabası olmadan Hakk’ın kuluna bir bağıışı olup, zincir halkaları gibi birbirine bitişik ve ardı ardına gelir:

*Gele Hak’tan dile câri ola feyz
Hudâ’nın çünkü muhtârı ola feyz*

*Gönül hâli gerektir mâsivâdan
Tecellî Hak’tan ızhârı ola feyz¹⁷⁰*

*Dilersen feyz-i Rabbânî seher-gâh
Uyan gerçi ki bî-dârı ola feyz*

*Gönülden ilm ü hikmet ola zâhir
Dile gel sen de her bârî ola feyz*

*Temenni kıl fuyûzât-ı İlâhî¹⁷¹
Gönülde dâim envârı ola feyz*

¹⁶⁶ Esas aldığımız nüshada “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Bunun için kaldırdık. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da da “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi yoktur.

¹⁶⁷ Senâî, *a.g.e.*, vr. 16b.

¹⁶⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁶⁹ Muhammed A’la b. Ali Tehânevî, *Kitâbu Keşşâfî Istılahâtî'l-Funûn*, İstanbul 1318, c. II, s. 1127.

¹⁷⁰ Esas aldığımız nüshada “Hak’tan” ibaresinden sonra “ola” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b’de de bu kelime yoktur.

¹⁷¹ Esas aldığımız nüshada “Temenni” ibaresinden sonra “eyle” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b’de de bu kelime yoktur.

*Hakîkatta bu bir vehbîdir ammâ
Müselsel muttasıl sâri ola feyz*

*Kelâmın vâridât-ı Hak'tır ancak
Senâî feyzin âsârı ola feyz¹⁷²*

Sözlerinin, feyzin eserleri dahilinde Hakk'ın gönlüne ilkâ ettiği vâridâtlar olduğunu belirten Senâî, O'nun "çok feyzeden, bolluk bereket veren" anlamındaki "Feyyâz" ismine mazhar oluşunu bir nutkunda şöyle dile getirmiştir:

*Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı Feyyâz
Ne rûşen eyledi çeşm-i dile seyrânımı Feyyâz*

*Nihânı kenzin esrârı ayân oldu her eşyâdan
Açıp rûy-ı nikâbın dide-i irfânımı Feyyâz*

*Kalıp zulmette dil şehri harâb-ender-harâb idi
Edip ma'mûr-ı âbâde dil-i vîrânımı Feyyâz*

*Sehâb-ı cehli ref' oldu semâ-yı sadrımın cânâ
Nümâyân eyledi bedr-i meh-i tâbânımı Feyyâz*

*Tulû' edince gönlümde ziyâsı âfitâb-âsâ
Göründü nûr-ı vahdet feyz edip her ânımı Feyyâz*

*Senâî feyzin âsârı değil mi nazm-ı güftârın
Me'ârîf dürrüne kenz eyledi dîvânımı Feyyâz¹⁷³*

Gönül

Türkçemizde "kalb" in karşılığında kullanılan gönül, Senâî'ye göre Hakk'ın ilhâmının, feyzinin aktığı bir tecellî mekânı, ilâhî hazinenin saklandığı yerdir. Mârifet incileri, hakikat cevherleri onun içinde bulunur. Yine gönül, âlemin sultânının sultânı olup, mânâların şâhının oturduğu tahtıdır. Allah'ın Hz. Mûsâ'ya yapmasını emrettiği çadırın sırrını da gönülden dilemek gerekir. Gönülün hâli ne kadar vâfedilir, övülürse övülsün sözle anlatmak mümkün değildir. Çünkü gönül, âşıkların yüzünü döndürdüğü kıbledir:

*Feyz-i ilhâm-ı Hudâ'nın cilvegâhıdır gönül
Bir tecellî-hânedir kenz-i ilâhîdir gönül*

¹⁷² Senâî, a.g.e., vr. 25b.

¹⁷³ Senâî, a.g.e., vr. 25a.

*Ondadır dürr-i me'ârifle hakikat gevheri
Bil me'ânî şâhının da tahtgâhıdır gönül*

*Hayme-i mi'âd-ı Mûsâ sırrını ondan dile
Hıfz için kelâm-ı Hakk'ın bârigâhıdır gönül*

*Hak Te'âlâ hâkim-i mutlaktır eşyâya kamu
Öyle bil şâh-ı cihânın pâdişâhıdır gönül*

*Her ne denli vasfedersen kâle gelmez hâl-i dil
Ey Senâî âşıkânın kible-gâhıdır gönül¹⁷⁴*

Senâî, gönül ile ilgili yukarıda serdettiği düşüncelerine benzer düşünceleri, başka nutuklarında şöyle dile getirmiştir:

*Nazargâh-ı Hudâ gönüldür ey cân
Hıkd u hasedden pâk eyle hemân¹⁷⁵*

*Gönül Hakk'ın ulu bir hânesidir
Şarâb-ı aşkının mey-hânesidir*

*İçenler merd-i kâmil cür'asından
Ayılmaz tâ ebed mestânesidir*

*Gönül şöyle tecellî-hânedir kim
Füyûzât-ı Hudâ kâşanesidir*

*Konulsa kâmilin gönlüne dünyâ
Ki gûyâ onda hardal tânesidir*

*Bu dil sâhip gönüller gönlüdür kim
Kamu halk şem'inin pervânesidir*

*Senâî dürr-i gevher nazm edersin
Me'ârif mahzeni dil-hânesidir¹⁷⁶*

Yukarıdaki nutuklardan da anlaşılacağı üzere gönül, Cenâb-ı Hakk'ın nazar kıldığı mekân olup, onu kin, haset gibi kötü duygu ve düşüncelerden temizlemek gerekir. Gönül, Hakk'ın yüce bir evidir ve o, Hak aşkının şara-

¹⁷⁴ Senâî, *a.g.e.*, vr. 34ab.

¹⁷⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b.

¹⁷⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab; OE Yz. No: 156, vr. 16b.

bının bulunduğu öyle bir meyhânedir ki, burada kâmil insanların eliyle sunulan o şaraptan bir yudum içenler sonsuza dek sarhoş olup ayılmazlar. Yine gönül, öyle bir tecellî evi ve yuvasıdır ki Hakk'ın feyizlerinin sarayı olmuştur. Meselâ, böylesi gönüllere sahip olan kâmil insanların gönlüne dünya konulsa, bir hardal tanesi kadar ya yer kaplar ya da kaplamaz. Bundan dolayıdır ki bütün insanlar, o muma benzeyen Hak dostlarının gönülleri etrafında, geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebekler gibi uçuşup dururlar.

Senâî'nin kendisinin de Hakk'ın bu feyz ve tecellîlerine mazhar olduğunu görüyoruz. Nitekim o, bir nutkunda gönlünde zaman zaman ortaya çıkan ilâhî tecellîlere hamd ederek bunların gerçekte Hakk'ın feyizleri olduğunu, gönül şehrinin her şeyden büyük bulunduğunu, çünkü Allah'ın bir kudsî hadîste “*Ben yere göğe sığmam, ancak mü'min kulunun kalbine sığarım*”¹⁷⁷ buyurduğunu, gönülde Hak dîvânının kurulmasından bu yana bedene hükmedenin gönül olduğunu ve ona seven-sevmeyen herkesin itaat ettiğini, dolayısıyla bundan böyle artık o sultânın fermânının yürüyeceğini, gönlünün güneş ve ayı doğunca bu durumu hem dış dünyada hem de iç dünyada gördüğünü, bu nedenle bütün varlığından geçtiğini ve nihayetinde gönlüne İlâhî feyz ve ilhâmın gelmeye başladığını söylemektedir:

*Bihamdillâh tecellî-i İlâhî
Zuhûr eyler gönülde gâhi gâhi*

*Füyûzât-ı İlâhî'dir hakikat
Zuhûr eden gönülde cilvegâhı*

*Gönül şehri mu'azzamdır kamudan
Haber verdi iki âlem penâhı*

*Semâvât u zemîne sığmaz iken
Gönüldedir Hudâ'nın tahtgâhı*

*Vücûd iklimine hükm eden oldur
Kuraldan bu gönülde bârigâhı*

*Muti' oldu ona yâr ile ağıyâr
Yürür şimdengeri fermân-ı şâhı*

*Kamu âfâkı enfûs içre gördüm
Tulû' edince gönlüm şems u mâhı*

*Senâî varlığın mahv etti cümle
Zuhûr eden varidât-ı İlâhî¹⁷⁸*

¹⁷⁷ Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 195, H. No: 2265.

¹⁷⁸ Senâî, *a.g.e.*, vr. 46b.

Senâî, bu konuda, içine sakladığı bir sırrı da ifşâ ederek Hakk’a ulaşmak isteyenlerin bunun tek yolunun gönülden geçtiğini bilmeleri gerektiğini ifade etmektedir:

*Gönülden gayrı yol yokdur Hudâ Hak için ol yâre
Senâî keşf-i râz etme onu sırrımda buldum ben*¹⁷⁹

Fenâ-Bekâ

Fenâ, lügatte, yok olmak, hiçlik anlamlarına gelir. İstilahta, kulun fâiliyet şuurunu kaybetmesi, bu sebeple yerine Hakk’ın geçmesi demektir. Başka bir ifade ile kulun benlik şuurunu kaybetmesi ve bu şuurun yerine Allah’ın geçmesidir. Fenânın en yüksek derecesi, fenâyâ erme şuurundan da fânî olmak anlamındaki “fenâ anî’l-fenâ” diğer bir tabirle “fenâ-ender-fenâ”dır. En ileri derecesi ise cem’dur. Fenânın zıddına bekâ denir.¹⁸⁰

Bekâ’ya gelince, lügatte, kalıcı ve dâimî olmak anlamındadır. İstilahta ise, kuldaki beşerî vasıflardan ve aşağı arzulardan sıyrılıp ilahî vasıflarla donanması demektir. Bir başka ifade ile kulda kötü sıfatların yerini iyilerinin alması, kendi sıfatlarının yerine ilahî sıfatların geçmesidir. Dolayısıyla nefsinden fanî olan, Hak ile bâkî olur. Allah’ta fânî olan da Allah ile bakî olur ki bu duruma tasavvuf ıstılahında fenâfillâh-bekâbillâh adı verilir.¹⁸¹ Bekâ’nın en yüksek derecesi de bekâyâ erme şuurundan da bekâ bulmak anlamındaki “bekâ anî’l-bekâ” diğer tabirle “bekâ-ender-bekâ”dır. Bekâ’nın zıddı ise fenâ’dır.

Fenâ-ender-fenâ hâli içinde bekâ hâlinden bekâ bulan, hakikat ikliminin mânevî “sûr”unu da üfleyen Senâî’ye göre, bekâ-ender-bekâ’ya ulaşanlar âdeta ölümsüzlük suyu içmiş gibidirler:

*Fenâ-ender-fenâ içre bekâ-ender-bekâ oldum
Hakikat ma’nevî sûruna dem urdum da çaldım ben*¹⁸²

*Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhıdır
Hayât âbı nûş etmiş bekâ-ender-bekâdır bu*¹⁸³

Yine Senâî’ye göre, her kim fenâ-ender-fenâ hâline vasil olmamışsa,

¹⁷⁹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab.

¹⁸⁰ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİFAV Yay., İstanbul 1994, s. 196-197; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 242-243.

¹⁸¹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 242.

¹⁸² Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab’de yer almaktadır.

¹⁸³ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a; OE Yz. No: 156, vr. 57b.

bekâ'da anlaşılması güç, çapraşık sırları da bilemez:

*Tâ fenâ-ender-fenâ olmayacak
Bilmez ol bekâda râz-ı muğlakı*¹⁸⁴

Cem'-Fark

Lügatte, “bir araya gelmek, toplamak, biriktirmek” anlamlarına gelen cem', ıstılahta, sonsuz (Hak), ile sonlu (insan) arasındaki ayrılığın ortadan kalkması anlamındadır. Fark ise lügatte “başkalık alâmeti, ayırmak, seçilmek” mânâlarında olup, ıstılahta “senden alınana cem, sana verilene fark denir”. Çoklukta birliği, birlikte çokluğu herhangi bir karşılıklı engelleme olmaksızın görmek demektir. Bir başka ifade ile beşerî hâllere yaklaşma ve kulluğu yerine getirme açısından kulun çabasına fark, Allah tarafından olan ihsan ve lütuflara cem denilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, sırf cem sâhibi, tefrikadan (dünyaya dalmak, halka karışmak) kurtulamaz. Bu tür cem, tefrikanın bir çeşidi olup, cem veya tefrika aynı anda bulunur. Bundan dolayı tam tefrikanın karşılığı olan cem'e, “cem'u'l-cem” denir.¹⁸⁵

Sûfilere göre sırf cem sâhipleri, ilhad ve zındıklığa düşebildiği gibi, şerîatin zâhiri hükümlerini kaldırarak hükmedebilir ki bu durum, sırf tefrika hâline sahip kişinin, Mutlak Fâil'i ortadan kaldırıp yok sayması demektir. Tefrika ile birlikte cem, ubûdiyyet ve rubûbiyyet arasındaki hükümlerin ayrımının ve tevhîdin hakikatını ifade eder. Bu sebeptendir ki sûfiler, tefrikası olmayan cem'in zındıklık ve cem'siz tefrikanın da ta'til (gerçek fâil olan Hakk'ı görmemek) olduğunu, tevhîdin tefrika ile birlikte olan cem ile gerçekleştiğini söylemişlerdir.¹⁸⁶ Bu durumu Senâî bir nutkunda şöyle dile getirmiştir:

*Lâkin bu mahal kendini ilhâda düşürme
Gel bundan öte fark edegör vâri ile vâri*

*El cem'u bilâ-tefrikatün zendekatün*¹⁸⁷ der
*Ol şîr-i Hudâ cümle velînin o*¹⁸⁸ kibârı

*Gûş eyle bu nutku nedir ol merd-i suhandân
Cem' içre olan fark'a gel anla bu güftârı*

¹⁸⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 50b.

¹⁸⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 175, 262.

¹⁸⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁸⁷ Bu ifade, “Tefrikasız cem, zındıklıktır” anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 285, 477.

¹⁸⁸ “o” zamiri esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136., vr. 74b'de yer almaktadır.

*Gel sen de Senâî seni gör hâl-i muvahhid
Kâl ile bilinmez meğher ilhâm ede Bârî¹⁸⁹*

*Hakikat ehl-i vahdetten alırlar zevk-i tevhîdi
Makâm-ı cem'e vardıkta yine fark'a edip da'vet¹⁹⁰*

Melâmet

Lügatte, “kınamak, ayıplamak, azarlamak, korkmak, rüsvaylık” gibi anlamlara gelen melâmet, tasavvuf ıstılahında, dervişin yaptığı iyilikleri gösteriş olur endişe ile gizlemesi, kötülük ve günahları ise nefsiyle mücâdele etmek maksadıyla açığa vurması şeklinde tarif edilmiştir.¹⁹¹ Bir tasavvuf yolu olmaktan ziyade bir yaşama biçimi olan melâmetilikte iç dünyada samimiyetin en üst mertebelerine ulaşmak esas olup, başkalarının kınamasına aldırış edilmez. Onlar için, kalp, öz önemli olup, tâc, hırka, âyin, tekke gibi şekli unsurlar mühim değildir.¹⁹²

Senâî'nin şeyhi Süleymân Zâtî'ye göre dervişler, kimseden âr edip utanmadan melâmet hırkasını giymeli, aşk abdâlı olup âlemin mağdûru olmalı, kendilerine melâmet taşını fırlatan kuru sofulara aldırış etmemelidir. Çünkü onlar, âleme rüsvây ve halk içre meşhûr olmuşlardır:

*Giy melâmet hırkasını kimseden âr eyleme
Durma var abdâl-ı 'ışk ol âlemin mağdûru ol¹⁹³*

*Zâhidâ atma melâmet taşını bîhûde kim
Âlemin rüsvâyıyam halk içre meşhûr olmuşam¹⁹⁴*

Senâî'nin melâmete bakışı aynen şeyhi Süleymân Zâtî gibidir. Senâî'ye göre melâmetîler, fırka-ı nâciye yani kurtuluşa eren topluluktur. Çünkü onlar, özlerini Hakk'a ulaştırmış, üzerlerindeki tâc, hırka gibi dervişliği belli ettiren unsurları çıkarıp atmış, bu yolda namusu, utanmayı terkedip melâmet hırkasına bürünmüşlerdir ki, bu hırkanın altında pekçok gönül sultanı gizlidir:

¹⁸⁹ Senâî, *a.g.e.*, vr. 48b.

¹⁹⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 7a.

¹⁹¹ Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik*, İnsan Yay., İstanbul 2003, 2. Bsk., s. 15.

¹⁹² Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 498.

¹⁹³ Süleymân Zâtî, *Dîvân*, (Sevânihu'n-Nevâdir fî Ma'rifeti'l-Anâsır'la birlikte), İstanbul 1257, s. 45.

¹⁹⁴ Zâtî, *a.g.e.*, s. 40.

*Hakk'a erince öziin isyân içinde garkasın
Kimidir nâciyenin bilmek dilersen fırkasın
Soyunup tecrîd olan eyler abâpûş arkasın
Terk edip nâmûs u ârı ki melâmet hırkasın
Bu melâmet hırkasında nice sultân gizlidir¹⁹⁵*

¹⁹⁵ Senâî, *a.g.e.*, vr. 55a.

DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulguları şöyle değerlendirmek mümkündür:

Şeyh Ali Senâî el-Celvetî, XVIII. asırda Edirne’de doğmuş, büyümüş ve yetişmiş Türk mutasavvıf şâirlerindendir. Yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti gerileme döneminde olup, kaybettiği toprakları geri alma ve ıslahatlar yoluyla bozulan kurumların düzeltme siyâsetindedir. Ayrıca Lâle Devri ile dinî ve tasavvufî hayatta bazı bozulmaların yaşandığı gözlemlenmektedir. Senâî’ye göre, bu dönemde insanların birbirine olan merhamet ve yardım duyguları iyice körelmiş, vâizler yapmadıklarını söyler duruma gelmiş, tekkelerde yüzünde tüy bitmemiş, ehliyetsiz, câhil kimseler şeyh olmaya başlamıştır.

O, yazdığı şiirlerinde, nutuklarında “Senâî” mahlasını kullanmış olup, mürettep bir *Dîvân*’ı vardır. Bu *Dîvân*’ından onun devrindeki ilimleri tahsil ettiği, Arapça ve Farsça’yı bildiği ve klâsik şiirin incelikleri vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda tasavvuf yolunda girmiş olan ve bu yolda Celvetîlik mensup bulunan Senâî’nin mürşidi, *Rûhu’l-Beyân* tefsiri ile meşhur Şeyh İsmâîl Hakkı Bursevî’nin önde gelen halîfelerinden aslen Gelibolulu olup Keşan’da faaliyet göstermiş olan Şeyh Süleymân Zâtî Efendi’dir. Senâî, Zâtî Efendi’den tarîkat icâzeti aldıktan sonra Edirne’ye dönmüş, münhal bulunan Gülbahar Hatun Mahallesi’ndeki dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir. Bu görevini yürütmekte iken 1199/1785 yılında bu fânî âlemden göçmüş, mezkûr dergâh hazîresine defnolunmuştur. Bugün, ne tekkesi ne de kabrinden bir eser kalmıştır.

Senâî’nin elimizde bulunan yegâne eseri *Dîvân*’ında şerîat-tarîkat-

hakikat-ma'rifet, atvâr-ı seb'a, edeb, zikir-tesbih, mürid-derviş, şeyh, tevhîd, muhabbet-aşk, feyz, gönül, fenâ-bekâ, cem'-fark, melâmet, gibi tasavvufî pek çok kavram ve konuya değindiği görülür.

Senâî'ye göre, şeriat-tarikat-hakikat-ma'rifet dört kapı olup, bunlardan ilki olan şeriat olmadan hiçbir kapı açılmaz. Şerîatsız tarikat olmaz ve her kim tarikatı öğrenmek istiyorsa mutlaka şeriat kapısından içeri girmelidir.

Senâî'ye göre, kâmil bir insan olmak isteyen kişi nefis mertebelerini yani atvâr-ı seb'a'yı katetmelidir.

Senâî'ye göre, tasavvuf yoluna girmek isteyen kimse öncelikle edebi öğrenmeli, kâmil bir mürşide bağlanarak tam bir teslimiyetle onun söylediklerini harfiyyen yerine getirmelidir. Zaten müridlerin edeb ve terbiyeyi talim edecekleri yer, onların sohbet ettiği mekânlar, tekkelerdir.

Senâî'ye göre, kalbi arındırmanın ilacı, Hakk'a vuslat bulmanın yolu zikir ve tesbihten geçmektedir. Çünkü Allah Kur'an'da "çok zikretmeyi" emretmiş, Hz. Peygamber de "zikredenlerin Allah'ın sevgilisi olduğunu" beyan etmiştir. Bundan dolayı her kim Cenâb-ı Hakk'ı ve Hz. Peygamber'i içtenlikle sevdiğini, söylüyorsa Allah'ı dilinden düşürmemelidir.

Senâî'ye göre, samimî olarak tasavvuf yoluna girmek isteyen bir mürid, bütün arzu ve isteklerini terkedip mürşidine hiçbir şüphe duymadan teslim olmalıdır.

Senâî'ye göre derviş, nefisini hevâ ve heveslerini terketmiş, içini her türlü çirkin huylardan temizleyerek güzel ahlâkla donatmış kişidir. Böyle olmayan kişilere derviş demek mümkün değildir. Sonra derviş vahşi yani kaba, saygısız, merhametsiz, hırçın, çevresiyle uyumsuz olan kişi değil, yahşi yani güzel, hoş, latif, edepli, saygılı, mürşidine bağlı ve onun rızasını gözeten, Hak ilmine, sırlarına vâkıf kimsedir.

Senâî'ye göre şeyh, himmeti yüce, olgunluğa erişmiş ve olgunluğa erdirmeğe ehliyet sâhibi, gönül imar etme yeteneğine sahip, hakikat sırlarını bilen, dertli gönüllere ilaç olabilen ve insanları doğru yola ulaştırmaya kabiliyetli kimsedir. Her kim böylesi bir şeyhten terbiye görürse ancak kemâle erebilir.

Senâî'ye göre tevhîd, üç kısım olup, bunlardan üçüncüsü Allah dostlarının tevhîdidir. Bu da *tevhîd-i ef'âl*, *tevhîd-i sıfât*, *tevhîd-i zât* diye üç kısma ayrılır. Bunların en yüksek derecesi *tevhîd-i zât*tır. Bu mertebeye ulaşan kimse âdeta dinin direği mesabesindedir. O, bütün varlık âleminin zâtının bir olduğunu yani Hak'tan başka bir varlık olmadığını bilir ve görünen çokluğunun Hakk'ın bir gölgesi, tecellisi olduğunu idrak eder. Dolayısıyla Senâî, *vahdet-i vücûd*'u savunan sûfilerden olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Senâî'ye göre dünyanın aslı, esası muhabbet olup, bunun üzerine kurulmuştur. Çünkü muhabbet olmasaydı bu âlemde ne bir insan, bir hayvân yahut başka bir şey yaratılmazdı. Her kim Hakk'ın o gizli sırlarını öğrenmek istiyorsa, muhabbet kapısından içeri adım atmalıdır. Ancak bu kapıdan girebilmek için cömertlik, güzel, hoş bir simâ anahtarlarına yani tevâzu, güzel ahlâk, edeb, terbiye, anlayış gibi hasletlere sahip olmak gerekir. Senâî'ye göre yüz güzelliğinden maksat, sûret güzelliği değildir. Evet, güzel çehrelerde Rahmân'ın tecellisini görürüz. Ancak asıl güzel yüz, güzel ahlâk, hoş hasletlerle donanmış kimselerdir. Bu sebeptendir ki muhabbet ehli olanlar bu türlü güzel ahlâka sahip olan kimselere meyledip gönül koyarlar.

Senâî'ye göre bir kişi bedene, sûrete, geçici, fâni şeylere değil, öncesi ve sonrası olmayan o yüce Yaradan'a âşık olmalı, insandaki bu sevginin tenden değil ruhtan kaynaklandığını bilmelidir.

Senâî'ye göre feyz, Hak katından sevdiği dostların gönüllerine akan irfân ilmi olup, bunun gerçekleşmesi için kalplerin mâsivadan arındırılması, şehirlerde uyanık olunması gerekir.

Senâî'ye göre gönül, Hakk'ın ilhâmının aktığı, ilâhî hazinenin saklandığı yer olup, mârifet incileri, hakikat cevherleri onun içinde bulunur. Gönül, sözle ne kadar övülürse övülsün anlatmak mümkün değildir. Çünkü gönül, âşıkların yüzünü çevirdiği bir kıbledir.

Senâî'ye göre fenâ hâlinde fenâ olma hâli içinde bekâ hâlinde bekâ bulanlar olanlar âb-ı hayat içmiş gibidirler. Zaten her kim fenâ hâlinde fenâ olma hâline ulaşamamışsa bekâ hâlindeki anlaşılması zor, girift sırları bilemez.

Senâî'ye göre tefrikasız cem' kişiyi zındıklığa, sapıklığa düşürür. Bunun gerçek tevhîd, tefrika ile birlikte olan cem' ile elde edilir.

Senâî, melâmet konusunda aynen şeyhi Süleymân Zâtî gibi düşünmekte olup, ona göre melâmet yolunu seçenler gerçek kurtuluşa eren zümredir. Zira onlar özlerini Hakk'a bağlamış, hırka, tâc gibi dervişliği belli ettiren unsurları üzerleri çıkarıp atmış, namusu, arı terketmişlerdir.

Allah aşkı, Hz. Peygamber, Hulefâ-yı Râşidîn, Ashâb-ı Kirâm ve özellikle Hz. Ali sevgisi ile dopdolu olan Senâî, *Dîvân*'ında bağlı bulunduğu Celvetîlik tarikatı ile pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî ve mürşidi Süleymân Zâtî üzerinde de durmuştur. Ona göre Celvetîler, halveti toplumdan uzaklaşmakla değil, gönül dünyalarında yani Hakk'ı halk içinde bulurlar. Onların yolu muhabbet ve sevgi olup, ancak bu yola aşk ile girmek gerekir. Ona göre Hüdâyî, güzel, kâmil bir şeyh olup irfân sâhiplerinin önderidir. Süleymân Zâtî ise İsmâîl Hakkı Bursevî gibi mümtâz bir kâmil mürşidden hilâfet almış, güzel ahlâk,

ilim, irfân, fazilet, doğruluk sâhibi büyük bir şahsiyettir. Vaktin kutbu olup, devrinde ondan üstün bir kimse yoktur. O, bu cihetle mânâ âleminin Sultân Süleymân'ıdır. Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmıştır. Hz. Peygamber'in gerçek vârislerindendir. Hz. Ali'nin sırrına da mahrem olmuştur.

Senâî'nin başta Hz. Ali olmak üzere, İsmâil Hakkı Bursevî, Eşrefoğlu Rûmî, Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Rûhî-i Bağdâdî, Koca Râgıb Paşa, İbn-i İsâ, Kaygusuz Abdâl, Şeyh Sürûrî, Za'fî-i Gülşenî, La'lî Muhammed Fenâyî, Pîr Hasan Sezâyî gibi şâirlerin şiirlerini tahmis etmesi de dikkat çekici olup, bu durum onun etkisi altında kaldığı şâir ve mutasavvıfları göstermesi bakımından önemlidir.

Senâî, etkilendiği kadar kendisinden sonra gelen birçok şâiri etkilemiş bir mutasavvıftır. Nitekim Rifâî şeyhlerinden şâir, hattat Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi onun iki nutkunu tahmis etmiş, mürşidi Süleymân Zâtî'nin halîfelerinden Hüseyin Şâhî ise hakkında iki methiye yazmıştır.

Hülâsa, Senâî, XVIII. asırda Edirne'de yaşamış aşk, muhabbet ve gönül ehli, vahşi değil yahşi olmayı hayat felsefesi olarak kendisine düstur edinmiş ve bunu öğütlemiş pek bilinmeyen bir mutasavvıf şâirdir. Çalışmamız bu alanda bir katkı sağlayabilir ve yeni çalışmaların yapılmasına vesile olabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

II. BÖLÜM

DÎVÂN-I HAZRET-İ ŞEYH SENÂÎ (Metin)

(vr. 1b)

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm

1

Mefâ'ülün /Mefâ'iün /Fe'ülün

Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâîm

Senâî hamd ol Allâh'a dâim
Hüve'l-hayyüllezî bâkî kadîmâ

Salâvâtla selâm olsun tahiyyât
Dü-âlem hürmetine oldu peydâ

Bu dîn içre ona nusret eden hem
Dahi ashâb âline olsun ihdâ

Hudâ itmâmını kıl müyesser
Şurû' ettim kelâm-ı nazma ammâ

Kamu pîrlerden istimdâd dilerim
Husûsen şeyhim ol Zâtî-i dâîm

Çekip gülbengini her demde onun
Diyelim kuddise sırruhu'l-a'lâ

Murâkıb üzre edem bir seherde
Ki neyle başlıyam bu nazma eyâ

Onu gördüm ki bir pîr oldu zâhir
Meğer ol şâhididir sırr-ı Mollâ

Dedi bu beyt ile başla gel evvel
Seri dîvânına olsun bu tuğrâ

Yazıp ser-levhasında bende onu
Ola bu defter-i dîvâna imzâ

Bizim de var bu sözde şâhidimiz
Nazar kıldım zuhûr ettikte bana
(vr. 2a)

Hafîfü'l-lihye orta boylu bir zât
Hemân seksen içinde sinni güyâ

Kemâl-ı arz etmekle cânâna hâcet
Değildir maksadım benlikle da'vâ

Hudâ'nın lutf u ihsânıdır ancak
Neye kâdir ola bu kemter ednâ

Fazîlette kemîn kalmış yegâne
Me'ârif mahzenidir kimi cânâ

Hak ihsânında kaht olmaz birâder
Tecellî-i Hak olur ânen fe-ânâ¹⁹⁶

Hudâ kıldı kerem bu men gedâya
Hakikat kenzinin miftâhın i'tâ

Açıp dürri me'ârif gevherinden
Nisâr etsem gerek esrâr-ı îmâ

Nazar kıl bu kelâmı ten mi söyler
Değil mi cân eden bu nutku cânâ

Pesinde ten mi gûş eyler kelâmı
Gör cânın değil mi şimdi hâlâ

¹⁹⁶ ânen fe-ânâ, “zamanla, gittikçe, devamlı” anlamına gelmektedir.

İzâ ahbebtü abden küntü der Hak
*Lehu sem‘en basîren ve lisânâ*¹⁹⁷

Nedir tende bu cân hükmü cihâna
Kamu cân emrine râm oldu eşyâ

Senâî cân-ı âdemden gelir söz
Güzel fehm edelim nefh etti Mevlâ

2

Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün

Ey kerem kânı meded kıl nefse mağlûb eyleme
Bir murâda beni tâlib onu matlûb eyleme

Cümlemin maksûdu sensin evvel âhir yâ İlâh
Şol kuyûd-ı mâsivâyı ona merğûb eyleme

Hubb-ı mâsivâyı derûnumdan çıkar meyl etmeyim
Sevgini dilinden midir yâ Rab meslûb eyleme

Hem Muhît ismin hak(k)ıçün zâhiren ferdin ü ferd
Gönlüme elvân u rengi başka mahbûb eyleme

(vr. 2b)

Bir göz aç gönlümde yâ Rab senden artık görmeye
Perde-i envâr-ı zulmet ile mahcûb eyleme

Afv edip lütfunla cürmüm seyyiâtım mahv edip
Defter-i a‘mâlim(e) isyân ile mektûb eyleme

Bu Senâî derdmendi yâ İlâhe’l-âlemin
İzzetin hakkı bu halkın içre ma‘yûb eyleme

3

Mefâilün /Mefâilün /Feûlün

Gel ey âşık Muhammed Mustafâ’yı
Görem dersen bırak hubb-ı sivâyı

¹⁹⁷ “İzâ ahbebtü abden küntü lehu sem‘an ve basaran ve lisânen ve yeden fe bi-yesme‘u ve bi-yubırsu ve bi-yentiku ve bi-yebuşu” (Kulumu sevdiğim zaman işitmesi, görmesi, dili ve eli ben olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar) hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Rikak 38; İbn Mâce, Fiten 16.

Gönül âyinesin eyle mücellâ
Derûnun sâf edip sil mâsivâyı

Açıla cân gözün gönlün uyana
Göresin kim Rasûl-ı Kibriyâ'yı

Kim ol şâh-ı cihân-ârâyı bilgil
Şerîat sâhibi sâhib-livâyı

Hakikat nûr-ı zâtıdır cihâna
Veren şems kamerden bu ziyâyı

Yarattı kâinâtı Hak Teâlâ
Onunçün var edip arz u semâyı

Buyurdu şânına *levlâke levlâke*¹⁹⁸
Kul etti kendine şâh u gedâyı

Makâm-ı *kâbe kavseyni ev ednâ*¹⁹⁹
Olup menzilgehi vahdet sarâyı

Erince tâ çalış ayne'l-yâkine
Göresin kimdir ol kadr-i a'lâyı

Çıkarmışlar Senâî erba'ini
Görenler sırr-ı Ahmed'den Hudâ'yı

4

Fe'îlâtün /Fe'îlâtün /Fe'îlâtün /Fe'îlün

Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ'atle atâ
Bu hakîrinde kabûl et gelincek rûz-i cezâ

Bu cihân varına bâ'is ki senin hürmetine
Halk olundu yer u gök ateş ile havâ

Ne gam ikrâr ede bir kul dil u cân ile seni
Sad-hezâr etse salât ile selâm subh u mesâ

(vr. 3a)

Yedi kat gökler ile mi'râcın seyrân ayân
Sana Hak rû'yeti vâki' olup ey kadr-i a'lâ

¹⁹⁸ "*Levlâke levlâke lemâ halaktü 'l-eflâk*" (Sen olmasaydın, Sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 164, H. No: 2123.

¹⁹⁹ "*Kâbe kavseyni ev ednâ*" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı.) Necm, 53/9 âyetine işaret edilmektedir.

Senin evsâfını Hak hazreti metheyledi çün
Nice vasf etmekle kâdir ola kemter bu gedâ

Bana hâb içre Senâî dedi ol şâh-ı rusûl
Beni tasdîk ile seyrân eder ol ayn-ı Hudâ

5

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
Sana ümmet olan buldu selâmet yâ Rasûlallâh

Cenâb-ı hazret-i Hak'tan gelipsin da'vet-i Hakk'a
Kudûmun ehl-i imâna hidâyet yâ Rasûlallâh

Seninle buldular Hakk'ı şular kim erdiler Hakk'a
Derûnî eyleyen dilden itâ'at yâ Rasûlallâh

Hudâ evvel senin nûrun yarattı cümle eşyâdan
Onunçün sende hatm oldu risâlet yâ Rasûlallâh

Senin aşkınla mahv etti vücûdun nice âşıklar
Umarlar merhamet senden inâyet yâ Rasûlallâh

Kaçan kim *yevme tüblâ*'da²⁰⁰ muhakkak nefsi nefsidir
Mededsiz kalmışa senden inâyet yâ Rasûlallâh

Senâî âsî vü mücrim siyeh-rû bendene lutf et
Kerem mürüvvet atâ senden şefâ'at yâ Rasûlallâh

6²⁰¹

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-ı enbiyâ
*Kenz-i mahfi*²⁰² gevheri yektâsı mir'ât-ı Hudâ
Nûr-ı zâtın mihr-tâbânı Rasûl-i müctebâ

²⁰⁰ “*Yevme tüble's-serâir*” (O gün -kıyamet günü- bütün gizli şeyler ortaya çıktığında, Tanrı, 89/9) âyetine işaret edilmektedir.

²⁰¹ Bu muhammesi, Mustafa Erdoğan da Süleymaniye Kütüphanesi nüshası esas alarak *Türk Edebiyatının Muhammes* adlı eserinde yayımlamıştır. Bkz. Mustafa Erdoğan, *Türk Edebiyatının Muhammes*, KB Yay., Ankara 2002, s. 283-284.

²⁰² “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halkan*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 132, H. No: 2116.

Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Çâr yârindir Ebûbekir u Ömer u Osmân Ali
Onlar idi yâr-ı gâr-ı hemdemin gerçi velî
Cümle Ashâb-ı Kirâm’ın sevgilidir sevgili
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ (vr. 3b)
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Tûtiyâdır hâk-ı pâyin görmeyen a‘mâ göze
Erse bir katre gubârın makdemin ol gözsüze
Göre ol kim *men raânî*²⁰³ nutkun îmandır bize
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Kendin için bir murâda çekmedin zerre emek
Dostluğuna yaratılmışken dü-âlem nüh-felek
Ümmetini eyledin Hak’tan recâ kıldın dilek
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Kıl kerem bâbın küşâde yüz sürüp geldik hemîn
Eyle lutfunla atâlar yâ şefî‘el-müznibîn
Cümlelerin sultânı sensin rahmeten li‘l-âlemîn
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Ey kerem-kâni mürüvvet sâhibi rûz-i cezâ
Ger sebeb isyân olur senden şefâ‘at olmağa
Bu Senâî müstehaktır²⁰⁴ cümleden gerçi şehâ
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

7

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

İbtidâ kılmak gerek terk-i sivâ
Bilene râh-ı aşk içinde sâlikâ

²⁰³ “*Men raani fekad raa ‘l-Hak*” (Beni gören muhakkak Hakk’ı görmüştür” hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüyâ. 2; Darimî, Rüyâ 4.

²⁰⁴ Bu kelime esas aldığımız nüshada “suhendâr” şeklinde sehven yazılmış olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. IBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 5b’de yukarıdaki şekilde geçmekte anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

Terk-i tecrîd eyledikten sonra men
Semme ve vechullâh'a²⁰⁵ oldum âşinâ

Cümle yüzden bir yüzü seyr eyledim
Hak sıfâtından ayân oldu bana

Halk olan eşyâyı gayri görmedim
Dâl olup Hakk'ın sıfâtı zâtına
(vr. 4a)
Zât-ı Hak'tan bahs olunmaz kâl ile
Rehnümâ ister bu yolda rehnümâ

Zâr u feryâd eyler idim rûz u şeb
Sem'-i câna erişince bu nidâ

Şeş cihetten bu sadâ gûş eyledim
Sûr-ı İsrâfil idi ol güyyiâ

Zâyî' etti bu cihânın varını
Dağı taşı mahvedip kıldı fenâ

Zâhir oldu *men raâ*'nın²⁰⁶ pertevi
Ayn-ı ibretle nazar kıldım ona

Gayri yok bir noktadır asl-ı cihân
Fer'idir eşyâ görünen zâhirâ

Kîl u kâl etmez cihânda bir nefes
Kâşif-i sırr-ı Muhammed Mustafâ

*Lahmuke lahmî*²⁰⁷ buyurdu çün Rasûl
Mezhebim dînim Aliyyü'l-Mürtezâ

Noktanın sırrını remzeden ol şâh
Vermişti her ulvîyi Hak ona

Her birin erbâbına bahş eyledi
Lâ diyen bilsin ki dûzah ona câ

²⁰⁵ “*Fe-eynemâ tuvellâ fe-semme vechullâh*” (Hangi yöne dönerseniz Allah'ın vechi (kıblesi) oradadır) Bakara, 2/115 âyetine işaret edilmektedir.

²⁰⁶ “*Men raanî fekad raâ 'l-Hak*” (Beni gören muhakkak Hakk'ı görmüştür” hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüyâ. 2; Darimî, Rüyâ 4.

²⁰⁷ “*Lahmuke lahmî rûhuke rûhî demûke dem, cismûke cismî aynuke aynî*” (Etim etim, ruhun ruhum, kanın kanım, cismin cismim, gözün gözümdür) hadisine işaret edilmektedir. Bu hadisin kaynağına ulaşamadım. Ancak Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında “*Sen bana bağılsın, ben de sana*” (Buhârî, Sulh 6; Megâzî 43) buyurduğu bilinmektedir.

Yâ İlâhî bu Senâî dîdesin
Pertev-i nûrundan onun kıl ziyâ

Çoktur ihsânın kerem-kânı meded
Dil ü çeşmim nikâb etme bana

Görmez ol göz âb u gil perde olur
Girse nem çeşme gubâr-ı mâsivâ

8

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Înâyet kılıcak gör imdi Mevlâ
Neye kâdir değildir merd-i dânâ

Hakikat fâ‘il-i mutlak Hudâ’dır
Değil bir işe kimse kâdir asla

Gel imdi dinle ahvâlimden evvel
Beyân edem sana hâlim serâpâ
(vr. 4b)

Ben ol ümmî idim ki bu cihânda
Bana bir noktayı sorsaydı dânâ

Cevâbında onun âciz kalırdım
Ne mümkün eylemek vasfını icrâ

Okumadım arûz pend u gülistân
Kavâid ilm-i sarf u nahv u imlâ

Velâkin merd-i kâmilden okudum
Hakikat ilminin leyyini cânâ

Nihâyet yoktur ol ilme nihâyet
Tecellî kıldığı miktarı Mevlâ

Eriştim Hızr’a bana himmet etti
Ayân oldu kamû elfâz u ma‘nâ

Dem-i İsâ gibi bu mürde gönlüm
Senâî eyledi yeniden ihyâ

9

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

Gedâyım cümleden ednâyım ednâ
Velâkin bâtınım a'lâdan a'lâ

Nazar kıl çeşm-i Hak-bînin var ise
Benim aslımdan âgâh isen eyâ

Bu fer'imdir görünen sûretâ kim
Fer'iden gayri asl'a yol yok ammâ

*Kün*²⁰⁸ emriyle gelip bu âlem içre
Gezerken âlem-i lâhûtu cânâ

Giyip çâr anâsırdan libâsı
Beni bend eyledi bu mülke Mevlâ

*Nefahtu fihi min rûhî*²⁰⁹ deminde
Ben ayrı mıydım oldum bile ilkâ

Benim benlikte var mıydı vücûdum
Bilir aslın olan bu sırrı dânâ

*Limeni 'l-mülk*²¹⁰ hitâbın işitince (vr. 5a)
Senâî aradan mahv oldu güyâ

10

Mefte'ilün / Mefte'ilün

Âyine-i kalbe cilâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ
Câna safâ rûha gıdâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

Tarîkatta budur usûl
Emr-i Hudâ kavlı-i Rasûl
Bununladır Hakk'a vusûl
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

²⁰⁸ “*Kün feyekün*” (Bir şey yaratmak istediği zaman O’nun yaptığı “Ol” demekten ibarettir, o şey hemen oluverir) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Yâsin, 36/82.

²⁰⁹ “*Ona rûhumdan üfllediğimde*” (Hicr 15/29) âyetine işaret edilmektedir.

²¹⁰ “*Limeni 'l-mülkü 'l-yevme lillâhi 'l-vâhidi 'l-kahhâr*” (O gün mülk kimindir? Tek ve Kahhar olan Allah’ındır) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Gâfir, 40/16.

Sıdk ile seven Allâh'ı
Muhammed Rasûlullâh'ı
Mahrûm eylemez billâhi
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

Tevhîd eyle Hakk'ı tevhîd
Âsân ola râh-ı ba'îd
Şakîler eder saîd
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

Dinle Senâî sözünü
Hakk'a teslim et özünü
Açar senin cân gözünü
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

11

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Tecellî Hak zuhûrundan nice pinhân olur peydâ
Gelir şehr-i ademden kudret-i Yezdân olur peydâ

Olur tefrîd iken terkîb eder zıddıyla cem'iyet
Anâsırdan nebât u ma'den u hayvân olur peydâ

Zuhûru *kenz-i mahfî* den nihânın âşikâr eyler
Kemâl-ı kudretin ızhâr edip insân olur peydâ

Kimi zühdüyle takvâda kimi nefsin hevâsıyla
Uyup şeytâna onlardan nice isyân olur peydâ

Bu imân ehlinin gerçi kamusu mü'min olmuşlar
Değildir Hakk'a ârifler kimi noksân olur peydâ

Senâî Hakk'ı irfân eyleyen ehl-i kemâlinde
Dahi binde biri taht-ı dile sultân olur peydâ

12

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Def' olup dilden bu kesret görünen cehl-i sehâb
Burc-ı vahdetten tulû' etti o demde âfitâb

Pertevin saldı cihânın varı oldu âşikâr
Ger hicâb-ı nûr-ı zulmet gitti mahv oldu nikâb

Sırr-ı tevhîd-i me‘âriften haberdâr olalı
Cân gözün açtı vech-i yâri görmeğe eyler şitâb
(vr. 5b)
Nâr-ı aşk yâr ile dil teşnedir çünkü müdâm
Çeşm-i ibretle nazar kıl sanma gel âbı serâb

Cümle zerrât-ı cihândan arz-ı dîdâr eyledi
Her birisi Mushaf-ı hüsnüne yârin bir kitâb

Şerhidir eşyâ kamu gel metnin âdemden oku
*İkrai’l-Kur’ân’e alâ harfin*²¹¹ diye oldu hitâb

Ey Senâî kim bilirdi Hakk’ı görmek neydiğin
Âdemi ma’nâ yüzünden olmayınca feth-i bâb

13

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nedir âlem kamu hüsnün temâşasında ey mahbûb
Nikâb-ı *len-terânî*’den²¹² umûmen oldular mahcûb

Hakikat yüzünü görmek diler âşıklar cânâ
Onunçün râh-ı vuslatta olup aşka olar mağlûb

Cemâlin seyrine tâlib olan üftâde dillerde
Celâlin tîğ-ı zahmı var ki her birisi bir Eyyûb

Nice âşıkların vardır seninçün aklı terk etmiş
Nedir râh-ı visâlinde olanlar sâlik-i meczûb

Nedir bu fitne âlemde salıp kendin nihân ettin
Kimi hayrette gördüm der kimi ferdâyîdir ey hûb

Senâî’den nedir bu aşkbâzlık ettiğin cânâ
Çü sensin âşık u ma‘şûk ile hem tâlib u matlûb

14

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Bu dünyâ devleti isteklice yâr onun olsun hep
Safâsı âlemin zevki sebûkbâr onun olsun hep

²¹¹ “*Kur’ân’ı harf harf okuyunuz*” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Müslim, Kitâbu’s-Salâti’l-Misafirîn ve Kasriha, 47.

²¹² “*Kâle len-terânî ve lâkininzur ile’l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe sevfe terânî*” (Allah, (Hz. Musa’ya) sen beni göremezsın ancak dağa bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

Edenler terk-i dünyâ cennet için zühd ü takvâda
Kılar hayr-ı amel gûyâ ki ol hayrânın olsun hep

Bu bir kârhânedir derler edelim âhiret kârın
Değil Allâh için ettikleri kâr onun olsun hep

Eli ermez bu dünyâda ede arzuları icrâ
Komuş ferdâya bu zevki o nâcâr onun olsun hep

Olup miskin ü âvâre kılan bîçâre bî-hâsıl
Ne kim cennette var ni‘met o da vâr onun olsun hep

(vr. 6a)

Hani Hakk’ı diler gönül sınık bir âşık u sâdık
Hakikat ilm u irfân ol dil ver onun olsun hep

Kalır bîçâre müflis bu Senâî fi-emânillah
Mu‘inin ola Allah dostları yâr onun olsun hep

15

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Gelmesin ol cân bize
Kim bî-edeb erkân dileyip
Olmaya cihân bize
Kim her söze burhân dileyip

Akl ile mizâna uran
Sözlerimiz anlamayan
Sıdk ile hulûs olmayan
Neyler ol imân dileyip

Neyleriz ol dîn deni
Münkir nâdân olanı
Gönlümüz istemez onu
Gelmeye yârân dileyip

Meclisimiz mekteb-i aşk
Okumayan onda sebak
Saklasın ondan bizi Hak
Görmeye her ân dileyip

Bilmeyen ol şerî‘atı
Yoktur onun tarîkatı
Anlayamaz hakîkatı
Halt eder irfân dileyip

Her ki gelip bize uyan
Sırrımızı bil o duyan
Baş ile cânâ bakmayan
Gelsin o cânân dileyip

Râh-ı Hudâ'da gidelim
Ahdimizi perk edelim
Hakk'a Senâî edelim
Lutf ile ihsân dileyip

16²¹³

Lâzım olan ibtidâ
Var edeb öğren edeb
Kâmile kıl iktidâ
Var edeb öğren edeb

Gerek isen kendine
Nefsini ur bendine
Kendine gel kendine
Var edeb öğren edeb

Gir erenler râhına
Bakma dünyâ câhına
Yürü pîr dergâhına
Var edeb öğren edeb

Ol bir erin bendesi
Dirliğinin zindesi
Tâlib-i cûyendesi
Var edeb öğren edeb

Tut bir erin elini
Sâf ediben gönlünü
Doğru edip yolunu
Var edeb öğren edeb

Dünyâda bir gerçek er
Bul onu eyle rehber
Hazret-i pîre sen de er
Var edeb öğren edeb

(vr. 6b)

²¹³ Bu manzûme ilâhî tarzında 4+3 hece vezniyle yazılmıştır.

Teslîm eyle özünü
Bulmaya kendözünü
Sözünü bil sözünü
Var edeb öğren edeb

Edepsizin yok yeri
Sanma onu sen diri
Soluk eyle bir diri
Var edeb öğren edeb

Kimse dahl eyleme
Gördüğünü söyleme
Yok yere lâf eyleme
Var edeb öğren edeb

Gözle yolunda edep
Meclis-i irfânda hep
Eyle sükût açma leb
Var edeb öğren edeb

Azm-i râh ettin ki çün
Kasdına ermek için
Herkes ile hoş geçin
Var edeb öğren edeb

Sen seni gör gayriye
Bakma sakın ayırıya
Eğri gelme doğruya
Var edeb öğren edeb

Erenlerin râhına
Varmağına dergâhına
Yüz sürüben hânına
Var edeb öğren edeb

Uslu otur uslu ol
Hakk’a budur doğru yol
Kâmile var sen kul ol
Var edeb öğren edeb

Bu yol incedir ince
Çalış Hakk’a erince
Tarîkinin yolunca
Var edeb öğren edeb

Hakk'a eriştir özün
Gözün tâ açıla cân gözün
Gevher ola her sözün
Var edeb öğren edeb

Sana derim ey civân
Aklını ko sen uyan
Dervişe lâzım olan
Var edeb öğren edeb

Destini bul erinin
Bırakma rehberinin
Gönlüne gir pîrinin
Var edeb öğren edeb

Cânı gibi ol onun
Saklaya cân u tenin
Pasını sil gönlünün
Var edeb öğren edeb

Tarîkatin pîrleri
Sözlerinin erleri
Dedi bular her biri
Var edeb öğren edeb

Âşık olan geldiler
Cümlesi baş eğdiler
Pîrlerimiz dediler
Var edeb öğren edeb

Erkânıdır pîrlerin
Bu yolda serverlerin
Sözünü tut erlerin
Var edeb öğren edeb

Dersen eğer ben özüm
Bula edem kendözüm
Dinle benim bu sözüm
Var edeb öğren edeb

(vr. 7a)

Yahşi ediptir edep
Cümle tarîk içre hep
Sa'y edegör rûz u şeb
Var edeb öğren edeb

Senâî'den gel uyan
İster isen gayriden
Ben de oyum o da ben
Var edeb öğren edeb

17

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gel ey cân kesreti terk et yeter bu kûşe-i vahdet
Bu halkın güft u gû'sundan ferâgat kıl edip uzlet

Alınca bâğ-ı vahdetten meşâme cânâ bû sen de
Kerem kıl eyleme asla sakın nâdân ile ülfet

Eğer tahsîl edersen *men aref*²¹⁴ sırrında irfânı
Duyarsın sırr-ı tevhîdi nedir bu âlemde bu kesret

Nedir ol mebd-i sırr-ı me'âdin bilmek istersen
Kamunun gevher-i aslı nedendir ya niye ric'at

Haber al merd-i kâminden bu sırrın gâyetin sen de
Bilirsın onlardır vâris-i Peygamberi Hazret

Hakikat ehl-i vahdetten alırlar zevk-i tevhîdi
Makâm-ı cem'e vardıkta yine fark'a edip da'vet

Senâî vahdetin zevkin edenler kesret içinde
Demişler *el-celisü'l-ahseni hayrun mine'l-vahdet*²¹⁵

18

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Firâkınla şehâ dâim nedir bu çektiğim hasret
Senin aşkınla dil haste olup aldı beni hayret

N'ola şâd etse lutfunla teselli eyleyip gönlüm
Bilirsın ki düşelden aşkına hiç bulmadım rahat

Gam-ı hicrinle ey cânâ neler çektim bu âlemde
Muhabbetle nevâ mıdır onunçün dediler mihnet

²¹⁴ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

²¹⁵ “*İyi arkadaş tek başına kalmaktan iyidir*” anlamında Hz. Ebûzer el-Gıfârî'ye nisbet edilen bir sözdür.

Senin sevginle dolmuştur derûnum gayri fikrim yok
Hevâ-yı aşkına düşmektir âlemde bana rif'at

Kerem kıl hûbların sultânı dûr etme vaslından
Hani va'dettiğin ferdâ bugün ol gündür ol sâ'at

Bu sen ben dediğin mecâzîdir hakîkatte
Sana âşık olan sensin olursa bendeyi mahv et
(vr. 7b)
Ne gam terk eyleyip akli bu aşkı rehber ettinse
Olur ma'sûk ile elbet Senâî va'd olan vuslat

19

Mef'ûlü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

Gördüm ki kurulmuş ulu bâzâr-ı muhabbet
Oldum dil u cân ile harîdâr-ı muhabbet

Seyrettim o bâzâr-ı muhabbette bu halkı
Müstağrak olup cümle giriftâr-ı muhabbet

Sordum ki buların bilim bey' u şîrâsın
Kim koduydu bu bâzârı ya serdâr-ı muhabbet

Bilmez birisi kim ne satarlar ne alırlar
Her biri tehî bunlar emekdâr-ı muhabbet

Devr ettim o bâzârda girip kûşe-be-kûşe
Her câyı dolaştırdı bu edvâr-ı muhabbet

Bildim ki o mahbûb kuran halkile bâzâr
Kendisi nihân ortada güftâr-ı muhabbet

Aşkında onun râhına girmiş nice âşık
Durmaz gider ol kâfile-sâlâr-ı muhabbet

Girdim bu yola bende olup aşka giriftâr
Bildiğim unutturdu bana efkâr-ı muhabbet

Ettirdi bana terk-i²¹⁶ sivâ aşkı o yârin
Gittikçe zuhûr eyledi âsâr-ı muhabbet

²¹⁶ Esas aldığımız nüshada “terk” kelimesinin “kef”i düşmüş olup, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 12b’de doğru yazılmıştır.

Bîmâr olan onun aşkında neyler etibbâ
Derd ehline ancak yine tîmâr-ı muhabbet

Pervâne gibi şem‘-i cemâlinde o yârin
Ser tâ be-kadem yaktı beni nâr-ı muhabbet

Mahv etti kamu varlığım aldı beni benden
Def‘ oldu bu zulmet gelip envâr-ı muhabbet

Gördüm ki basîret gözün açtıkta Senâî
Dedim de ayân oldu çü didâr-ı muhabbet

Bu akılla idrâk ne mümkün ola onun
Bir kenz-i hafîdir ki bu esrâr-ı muhabbet

20

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Riyâ ile sakın etme ibâdet
Nedâmettir bunun sonu nedâmet
(vr. 8a)
Aceb kimden kerem ummak dilersen
Bu halka gösterip zühd ü riyâzet

Eğer maksûdunu Hak’tan dilersen
Ne hâcet arz-ı a‘mâle ne hâcet

*Feveylü’l-lilmusallîn ellezîne*²¹⁷
Oku bu âyeti bitir tamâmet

Gör imdi Hak Te‘âlâ ne buyurdu
Kaçan kim olusar rûz-i kıyâmet

Hitâb ede Cenâb-ı Hazret anda
Mürâîlere ey ehl-i nedâmet

Bilirdiniz benem ma‘bûd-ı mutlak
Amel diye kıldınız kabâhat

Veyl tamûsuna sürün buları
Bular şirk ettiler değil ibâdet

²¹⁷“Vay o namaz kılanların haline ki...” (Maûn, 107/4-5) âyetine işaret edilmektedir.

Kamu tâ'atları mahv oldu gitti
Değildir zulm olan adl u adâlet

Riyâdan kurtulur bir kimse ammâ
Gönül sâfi ola gâyet-be-gâyet

Meded kıl ey kerem kâni meded kıl
Riyâdan hıfz edip eyle himâyet

Senâî kesreti terk eyle vahdet
Hayırlıdır selâmettir selâmet

21

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Muâz ibni Cebel kılar rivâyet
Ne buyurmuştur ol sâhib-sa'âdet

Dedi bir gün ben ol Fahr-i Cihân'a
Suâl ettim nedir rûz-i kıyâmet

Azîm günden suâl ettin buyurdu
Ki ol gündedir gâyet mehâbet

Geliser ümmetim on bölük anda
Ola her yerlerinde bir beşâret

Kiminin yüzleri bedr olmuş aya
Müşâbihdir bular sâhib-melâhat

(vr. 8b)

Maâzallâh gör imdi bunları sen
Geliserdir bular sâhib-şekâvet

Kimi maymun u hınzır sûretinde
Gelirler haşre bî-hadd u gâyet

Kimisi baş aşağı yüzü üzre
Kimi kördür kimi sağır nedâmet

Kiminin dilleri göğsüne sarkmış
İrinler akar ağzından kerâhet

Kiminin elleri ayakları hem
Kesilmiş kelleler rûz-ı kıyâmet

Kimi oddan ağaçlara asılmış
Kimi murdar kokar inâyet be-gâyet

Kimine giydirdi katran libâsı
Getireler haşîrgâha tamâmet

Bular birbirlerin bilmez inanmaz
Kamu halk-ı cihân etse şehâdet

Firâr edip kaçarlar birbirinden
Eder babası oğlundan ferâgat

Buna vardır delil Kur'ân içinde
Gelip *yevme yefirru 'l-mer' u*²¹⁸ âyet

Bular kimlerdir bilmek dilersem
Buyurmuştur işit sâhib-risâlet

Ayın on dördü gibi yüzleri ak
Olanlardır eden Hakk'a itâ'at

Bulardır mü'min-i kâmil olanlar
Hakikatta bulan anda selâmet

Gör imdi bunların hâlin birâder
Sakinmalı bu huylardan be-gâyet

Koğuculuk edenlerdir cihânda
Gelip maymun olan rûz-i kıyâmet

Sözü alıp birisinden birine
Ola her birilerinde bir beşâret²¹⁹

Dahi sûretleri hınzır olanlar
Harâm yiyendir ol ehl-i şekâvet

(vr. 9a)

Sakinmazdı harâmdan bunlar asla
Onunçündür bulara bu rezâlet

²¹⁸ “Yevme yefirru 'l-mer' u min ehîhi” (O gün kişi öz kardeşinden kaçacak. Abese, 80/34) âyetine işaret edilmektedir.

²¹⁹ Bu mısra İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 11a'da “Götürüp ettiren buğz u adavet” şeklinde geçmektedir.

Baş aşağı yüzü üzre sürünen
Ribâ-hordur bular ehl-i nedâmet

Helâl kesb eylemezlerdi cihânda
Hem etmezlerdi az şeye kanâ‘at

Gelenler mahşere gözleri a‘mâ
Bular hükmüyle zulm etti be-gâyet

Bu hükm eden gerek kâdı vesâir
Bular hükmünde terk etmiş adâlet

Kulakları sağır olup gelenler
Amellerin gören edip ibâdet

Bizim gibi aceb sâlih kişiler
Bulunur mu diyen zâhid kıyâfet

Gelenler dilleri ağzına sarkmış
Kan irin akan ağzından kerâhet

Nasihat eyleyen âdemler²²⁰ idi
Bular kendileri etmezdi âdet

Kesilmiş elleri ayakları hem
Bular kimdir gelen rûz-i kıyâmet

Bular komşuların rencîde eden
Edâ etmezdi hakkında ri‘âyet

Dahi oddan ağaçlara asılmış
Bular gammâz olan ehl-i şekâvet

Hem istihzâ eden halkı cihânda
Bulardır lâyıkın buldu nihâyet

Kim ol günde kokan lâşe gibi murdar
Uyup nefse edenlerdir kabâhat

Hevâ-yı nefsini icrâ ederdi
Yok onda emr u nehye hiç itâ‘at

²²⁰ Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 11b’da “âlimler” şeklinde geçmektedir.

Giyenler kimdir ol katran libâsı
Bula dünyâ libâsıyla fehâret

Bular kendini tezyîn edenler
Dahi kibr ettiler onlar be-gâyet
(vr. 9b)
Sakın kibr eylemekten ki hazer kıl
Kim olmaz onlara Hak'tan inâyet

Eğer var ise imânın hadîse
Bulardan kıl derûnun gel tahâret

Bu sûret onların kesbidir ey cân
Olar kendileri etti ticâret

Muhassal sîreti üzre düzülür
Buların sûreti ol gün nihâyet

Ne ahlâk ile olursa cihânda
O sûrette kopar rûz-ı kıyâmet

Gel imdi edelim Hakk'a Senâî
Niyâzmend olup ede inâyet

Îlâhî kıl kerem lutfunla bizi
Tarık-ı müstakîme kıl hidâyet

Habîb'in sancağı altında haşr et
Ede ol *yevme tüblâ*'da²²¹ şefâ'at

Budur ancak ricâmız ey Hudâyâ²²²
Selâmet ver o günlerde selâmet

22

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Bahs olunmaz hâl-i dilden sûfi zinhâr etme bahs
Kenz-i esrâr-ı Hudâ'dır ey haberdâr etme bahs

²²¹ “Yevme tüble’s-serâir” (Gizlenenlerin ortaya çıkacağı gün. Tarık, 86/9) âyetine işaret edilmektedir.

²²² Bu kelime esas aldığımız nüshada “Hudâ” diye yazılmış olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. YKB Sermet Çifter Ktp. Yz. No: 373, vr. 9a’da yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Bî-nihâyettir o kenzin ilmi esrâr-ı Hudâ
Kîl u kâl olmaz o yerde sen de deyyâr etme bahs

Eyler ehl-i dil me‘ârif sohbetin ammâ nihân
Bezm-i irfân içre gâhî her bâr etme bahs

Sırr-ı mahbûbu ayân etmekten ettiler hazer
Kimse ifşâ etmemiştir çünkü ey yâr etme bahs

Ser verir merdân-ı Hudâ sırrı ayân etmez yine
Var ise ger sende cânâ gayret u âr etme bahs

Her ne denli vâsf edersen bahs olunmaz hâl-ı dil
Ey Senâî münkir u nâdân ile var etme bahs

(vr. 10a)

23

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Düşelden aşkına cânâ odur feryâdına bâ‘is
Bu âh zâr u efgân etmeği mu‘tâdına bâ‘is

Görünce hüsnün ey dilber kamu sevdâdan el çektim
Bu idi rûz u şeb ezkâr ile evrâdına bâ‘is

Okudum hatt-ı hüsnünde hurûf-ı sırr-ı irfânı
Şehâ sensin bu dîvânı hemân icâdına bâ‘is

Senin aşkınla her nazmım getirdim hasb-i hâl üzre
Ola âşıklar içinde anılıp yâdına bâ‘is

Dil-i vîrânımı ma‘mûr edip lutfunla şâd eyle
Ki senden gayri kim ola gönül âbâdına bâ‘is

Temâşâ-yı cemâlindir senin ey dilber-i ra‘nâ
Tesellî bulmağa gâhî dil-i nâ-şâdına bâ‘is

Senâî kalb-i vîrânı harâb-ender-harâb idi
Şehâ zevk-i visâlin²²³ olmasa dil-şâdına bâ‘is

²²³ Bu kelime esas aldığımız nüshada “visâlinle” şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğuna sebep olmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 13b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

24
106 *Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün*

Sanma cihân içre kamu halk olan eşyâyı abes
Anlama her varı tehî hükmet Mevlâ'yı abes

Her birinin sırrı nihân oldu bilenden sor onu
Bilmeğe ger tâlib isen görme o dânyâyı abes

Hak seni gönderdi cihân içre ki irfân edesin
Kendini gel etme telef anlama ferdâyı abes

Her ne ki tahsîl ede bunda bulup onda onu
Mekteb-i irfân bu cihândır deme dünyâyı abes

Zinetidir dûn u denî fitnesi evlâd ile mâl
Câhına kayd etme gönül çekme o sevdâyı abes

Âkil u dânâları gör şöret şân istemedi
Deme kim onlarda olan sen bu istiğnâyı abes

Taht-ı Süleymân'a hakikatta cülûs eylediler
Kim diye onlardaki bu devlet-i a'lâyı abes

Hâsılı her zerrede Hak varlığın isbât eden
Gayri Senâî nicedir ettiği da'vâyı abes

(vr. 10b)

25
Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Gel ey âdem ata oğlu baban ol Âdem'e vâris
Olursun evvel gözden akıttığı neme vâris

Vatanından cüdâsın sen de ey gâfil haberdâr ol
Onunçün âh u zâr ile olup bir hemdeme vâris

Nefes al merd-i kâminden ki ol almıştı Âdem'den
Var imdi sende ol onun gibi nefh u deme vâris

Benim âdem dediğim âdemi bildinse ey cânâ
Yürü sen de var imdi ol sırr-ı mahreme vâris

Hayâtın hayy eder mürde gönüller dem-i İsâ-veş
Zihî devlet-i hakîkatte olursan ol deme vâris

Bu mirâs-ı me‘ânîdir ki Âdem’den bu deme dek
Olanlar böyle olmuştur bu sırr-ı mübheme vâris

Değildir sûreti âdem alan mirâs Âdem’den
Senâî sîreti âdem olandır Âdem’e vâris

26

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Hakîkatte nedir Âdem atâdan alınan mîrâs
Sakın sen sanma dünyâ mâl u mülküdür olan mîrâs

O bir kesbidir ammâ ol dahi takdîr-i Subhânî
Velâkin bu değıl âdem hakîkatte kalan mîrâs

Bu dünyâ ehli kaydetmiş gönül mâl ile emlâke
Sanırlar bâğ-ı bağçe ile oturduğu mekân mîrâs

Bileydi ondan evvel niceler mesrûr olup gitti
Ki derlerdi bu fânide olan mülk-i cihân mîrâs

Gel âdem sırrını anla babanı bil kimdir kim
Bilenlerdir atâsı sırrını ondan alan mîrâs

Seni irşâd eden mürşid atan oldur hakîkatte
Ne kim var ise kendinde sana ede hemân mîrâs

Nedir diye bu mirâsı suâl eylersin ey cânâ
Bu sırren bir me‘ânîdir Senâî’de olan mîrâs

27

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nedir deryâ-yı vahdette bu kesret görünen emvâc
Muhabbet rüzgârıdır onu peydâ eden ihrâc

(vr. 11a)

Gelince cûşa vahdetten göründü nice bin mevci
Kalıp deryâ-yı hayrette gel etme aklını târâc

O bahrin mevcidir eşyâ kamu âlemde ey cânâ
Gerek insân gerek hayvân ne kim var taşlar u ağaç

Alır neşvü-nemâ ondan birinden bin olur peydâ
Hayâtı hayy eder cümle o bahrin feyzine muhtâc

O bir deryâ-yı ummândır bulunmaz kasrı yok asla
Ona gavvâs olanlardan biri Mansûr idi Hallâc

Gezip seyrân edem dersin gehi sâhil gehi ummân
Dümen suyundan ayrılma Senâî çift yelken aç

28

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Bâb-ı evveldir şer‘at emrinin fermânın aç
Gel oku ondan tarikat ilminin burhânın aç

Gör nice feth olur âfâkı bu enfüs içre kim
*Men aref*²²⁴ sırında remz ettikleri irfânın aç

Görmek istersen hakikat nûr-ı tevhîdi ayân
Mâsivâdan yum gözün gayrı ko çeşm-i cânın aç

Bulmak istersen selâmet dört kapıdan ver selâm
Sen dahi her bir selâmı al da çâr erkânın aç

Yürü bir merd-i cihân ol kimseye olma zebûn
Zırh-ı şer‘i giy şer‘at birle er meydânın aç

Açma nâ-hemvâre hergiz sırrını fâş eyleme
Mahrem-i râzınla cânâ sohbetin pinhânın aç

Dâimâ dilşâd olayım der isen eyle nazar
Bu Senâî âşık-ı bîçârenin divânın aç

29

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

Gönül zevkin bulam dersin bu efkâr-ı sivâdan geç
Olur dil haste verme gel ona cevri ü cefâdan geç

Devâm üzre eğer olsun safâ-yı hâtırım dersin
Kanâ‘at tahtına sultân olup tâc u kabâdan geç

²²⁴ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbahu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

Cidâl-i bahs-i ilm etme kemâlin arz edip dâim
Ne derlerse de eyvallâh sakın çün ü çirâdan geç

Ferahnâk ola dost olsa kamu âleme sana her dem
Çün gam ağyâr olursa yâr o bed-hû bî-vefâdan geç
(vr. 11b)

Temâşâ eyle bu halkı ne mazhardan zuhûr etmiş
Tecellîden haberdâr ol yürü mîr ü gedâdan geç

Olup âyîne-i âlem-nümâveş kâbil-i sûret
Göre kendin nazar eden değildir deme lâ'dan geç

Senâî al tesellîni bu mısraı azîzimdir
Ki herkes hilkatin icrâ eder gel mâcerâdan geç

30

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Aşkî nihân eylemek râyegân etmek de güç
Vâsıl-ı yâr olmayıp âh u figân etmek de güç

Kimse bilmezdi bu sevdâ-yı derûnumda benim
Mübtelâ-yı aşk olup kendin nihân etmek de güç

Âşikâr etme beni zîrâ ki kasdım cânadır
Dediğiçin sırr-ı mahbûbu ayân etmek de güç

Herkese fâş etmek olmaz gerçi kim râzın hemân
Gizleyip de derdini hâlin yamân etmek de güç

Gerçi Mecnûn işitirdi halk-ı âlem ta'n eder
Aşk-ı Leylâ'yı ne bilsinler beyân etmek de güç

Seng-i²²⁵ ta'na sîne gerdim ki tahammül etmeğe
Sabr ederdim gâhi ammâ her zamân etmek de güç

Ârı terk eyle visâl-i yâre sa'y et her zamân
Yoksa ferdâ ile ta'yîn-i mekân etmek de güç

Ey Senâî hâsılı cân der idim olsun fedâ
Vâsıl-ı yâr olmadan terk-i cihân etmek de güç

²²⁵ Bu kelime esas aldığımız nüshada "sinîn" şeklinde sehven yazılmıştır ki anlam bozulmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 15a'da yukarıdaki şekilde yazılmış olup anlam tamam olmaktadır.

Derd-i aşka nedir ey hâce hekîmâne ilâç
Diye sordum dedi kim öyle bilin ona ilâç

Vuslat-ı yâr için ağyârı da hoş görmelidir
Çekin ol hasret-i yârı gam-ı hicrâna ilâç

Nahl-ı gül hârı bürünmüş nedir ol gonca için
Bülbülün kıldığı feryâd ile efgâna ilâç

O da hoş görmelidir hârı ere vasl-ı güle
Diye temsîl eder ol hâl-i perîşâna ilâç

(vr. 12a)

Çünkü derd ehlidir ol derdine dermân arasın
Pîr ü perverden olur her dil-i vîrâne ilâç

Mâl ü mülkünü fedâ eylese yolunda n’ola
Bu marîze edemez sile bigâne ilâç²²⁶

Haste-i aşka Senâî güzel olursa tabîb
Şerbet-i vaslıdır ol derde hekîmâne ilâç

Hakikat kenzini açmak dilerse ol Ganî Fettâh
Kemâl ehli yüzünden feth eder onlardadır miftâh

Olar Hak fi‘line âlât oluptur çünkü ey cânâ
Yazılmış levh-i mahfûza metni takdir olan şerrâh

Olursun Hızır’a Mûsâ-veş mülâkî sende sabr eyle
Kamu fi‘linde onların suâle eyleme ilhâh

Ulûmu nüsha-i kübrâdan almışlar hakikatde
Oların ilmini inkâr edenler olmadı iflâh

Olar kendin nihân etmiş kamu halk-ı cihân içre
Göremez onları a‘mâ ne denli olsalar izâh

²²⁶ Bu beyit esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 15b’den alınmıştır.

Senâî Arş-ı kürsî'den yüce cevân eder onlar
Ne bilsin onları ol kim yeridir âlem-i ervâh

33

Mef'ûlû / Mefâ'ilû / Mefâ'ilû / Fe'ûlûn

Kıl zâhid özün zühdünü yağma ile ıslâh
Sen sanma olur zühd ile takvâ ile ıslâh

Ol nefs-i bed-endîşi ko müflis kıla zîrâ
Olmaz giderek bil ki bu da'vâ ile ıslâh

Arz eyleme gel gâhi ona zevk-i cinânı
Kendince olur sanma bu sevdâ ile ıslâh

Var ol bir erin bendesi gel gezme piyâde
Ol merd-i Hudâ himmet-i dâna ile ıslâh

Tak gerdenine nefsin irâdet-resenin gel
Kıl nefsin onun hizmetin icrâ ile ıslâh

Mahv eyle kamu varlığın öl ölmezden evvel
Ol Hayyu'l-Ebed eyleye ihyâ ile ıslâh

Fânide bekâ mülküne er sen de Senâî (12b)
Var eyle bugün kendini ifnâ ile ıslâh

34

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Esicek bâd-ı muhabbet dile âsâr-ı ferah
Gelip âbâda gönül bağını mi'mâr-ı ferah

Sürüp efkâr-ı gamı rûz-ı şitâ-veş-i dilden
Erişip fasl-ı bahârı gelip edvâr-ı ferah

Diledi lutf ile dilşâd ola ta'mîr olunup
Gelicek şevke neler çekti emektâr-ı ferah

Şen ola bâğ-ı letâfet yürüdü feyz-i server
Cereyan eyledi aşka gelip enhâr-ı ferah

Verdi her yerde şükûfu ile bahâra zînet
Açılınca gül-i zîbâ bile ezhâr-ı ferah

Gele efgâna o gonce güle karşı bülbül
Bulabilir mi ola bir gül-i bî-hâr-ı ferah

Hak emin ede Senâî sözü bârid-keşîden
Ne letâfet kalır onda ne hod âsâr-ı ferah

35

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Hıfz-ı lisân oldu sebep bulmağa dünyâda felâh
Sen de dilerse bulasın dünya vü ukbâda felâh

Tut dilini gördüğün ört görmediğin söyleme hiç²²⁷
Gıybet ü buhtândır eden bulmadı her câda felâh

Cürmü küçük cürmü büyüktür bu lisânın sakınan
Buldu selâmet o kişi şimdide ferdâda felâh

Her necâta der erem ondan emîn ola kamu
Halk-ı cihân ol da bula sûret u ma‘nâda felâh

Eyle müdârâ bu cihân içre kamu halk ile sen
Sünnetidir nebîlerin var onu icrâda felâh

Sen de bu ahlâk ile sa‘y eyle Senâî olasın
Ehl-i tevâzu olana var o temennâda felâh

36

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Edersen dâimâ Allâh’ı tesbîh
Seni vâsıl eder vallâhi tesbîh

Hak’ı zikreleyen âşıkların
Dile tevhîd ola her gâhı tesbîh

(vr. 13a)

Kamudan efdali zikr-i Hudâ’nın
Olur her dem-be-dem hem-râhı tesbîh

Dilinden zikr-i Hak kalbe erince
Bu derd-i aşk ile her âhı tesbîh

²²⁷ “hiç” kelimesi esas aldığımız metinde yoktur. Millî Ktp., Fahri Bilge No: 198/1, vr. 15’den alınmıştır.

Varınca kalbinin sırrına zikri
Olur nevmi onun âgâhı tesbîh

Kamu elfâz u ma'nâdan mu'ayyen
Hakikat her kelâmın şâhı tesbîh

Eriştirdi murâda hamdülillâh
Senâî derd-mend evvâhı tesbîh

37

Mef'ûlû /Mefâ'ilû /Mefâ'ilû /Fe'ûlûn

Ol Bâri Hudâ emri ile devr edeli çarh
Izhâra getirdi nice bin sûreti ey ah

Gör hikmet-i Mevlâ'yı ki bu devr-i felekte
Her biri bular gerçi birer âlem-i dûzah

Hem kıldı Hudâ âdemi âlemde mükerrem
Bu ahsen-i sûretteki rûh ettiğîçin nefh

Lâyık mı ola âdem iken eşref-i mahlûk
Berzahda kalıp kendin ede lââyık-ı dûzah

Sâf eyleyelim sûfî gönül âyinesin gel
Mir'ât-ı Hudâ hiç ola mı tîre vü vesah

Bir yola girelim ki ere menzil-i vasla
Gel sen de refîk ol bu Senâî'ye gel ey ah

38

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilûn

Gelir oldu lezzet-i dünyâ dimâğ-ı câna telh
Âlem-i kesrette zevki eder ol yârâna telh

Câm-ı vahdet-i cür'asın nûş eyleyen âşıklara
Hiç gelir mi dost elinden içtiği peymâne telh

Âşık-ı dil-haste²²⁸ neyler bâğ-ı dehrin mîvesini
Gelir ol bîmâr-ı aşka sunduğun her tâne telh

²²⁸ "dil-haste" ibaresindeki "dil" kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 18a'da geçmektedir. Vezin ve anlam gereği buraya aldık.

Yârdan ayrı kimse ile eylemez ünsiyyeti
Ülfet-i âlem gelir ol haste-i hicrâne telh

(vr. 13b)

Verme efkârı sivâyâ gönlüne yol girmeye
Eyler ol vahdetteki cem‘iyyeti bî-gâne telh

Bezm-i irfân içre sunma zâhidâ peymâne gel
Ey Senâî câm-ı vahdet gelir ol nâdâna telh

39

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Dile bul himmeti a‘lâda bir şeyh
Gerektir kişiye dünyâda bir şeyh

Ola ol pîr ü perver merd-i kâmil
Ede dil-hânesin âbâde bir şeyh

Hakikatta kemâl ehlinden ola
Rumûz-ı nükte-i garrâda bir şeyh

Varıp ondan dile derdine dermân
Bulagör bâ‘is-i dil-şâda bir şeyh

Odur Hakk’a sana kapı varacak
Yeter cânâ seni irşâda bir şeyh

Gönül gözün açılırsa nihâyet
Göresin sûret ü ma‘nâda bir şeyh

Senin gibi Senâî şeyh çok ammâ
Kanı *lâ havf* ile âzâde bir şeyh

40

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey kerîm-i pâdişâh-ı vâhid ü ferd ü ahad
Cümle muhtâcındır âlem vasfın *Allâhü’s-samed*²²⁹

Lutf edip âşıklarına kıl kerem bâbın küşâd
Yüz sürüp geldik kapına yâ ilâhî kıl meded

²²⁹ “Her şey Allah’a muhtaçtır” (İhlas, 112/2) âyetine işaret edilmektedir.

Kime yalvarsın yâ senden gayrı abd-i âcizin
Cümlelerin maksûdu sensin çünkü ey Hayyü'l-ebed

Dergehinde âşıkânın kıl münâcâtın kabûl
Yok durur ihsân u lutfunda senin hadd ü aded

Gâh benden sen diyen benlik hicâbından geçir
Kurtarıp şirk-i hafiden kıl kerem-kânı meded

Zümre-i merdân-ı hâssu'l-hâssa dâhil eyle kim (vr. 14a)
Ehl-i tevhîd ola ancak bu Senâî derd-mend

41

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Râh-ı Hak'ta pîr-i aşka sıdk ile olan mürid
Terk eder cümle murâdın eylemez fikr-i medîd

Mahv edip küllîde cüz'i râd-ı ten üryân olur
Ol sebük-bâr oldu âsân ola her râh-ı ba'îd

Hakk'a teslim etmeyince her umûrun bir kişi
Ehl-i tevhîd olamaz ger olsa asrında²³⁰ ferîd

Çün hakikat ehlinin tevhîdidir bu zâhidâ
Bilmeyenler sırrını darb etmesin berd-i hadîd

Dinle imdi Bâyezîd'in kıssasın der yâ Hudâ
Hiç sana şirk etmedim ömrümde hamd olsun mezîd

Ol vakitte tâlib-i tevhîd idi bir gün meğer
Süt içip ağrıdı karnım demiş idi ol sa'îd

Sırrına geldi hitâb-ı izzet ol demde hemân
Kendine gel kande tevhîd kandesin ey Bâyezîd

Kandesin biçâre fikr et ey Senâî hâlini
Nice etmişlerdir imsâk-ı sivâ ıyd içre ıyd

²³⁰ "asrında" kelimesi esas aldığımız nüshada "aslında" şeklindedir. Ancak anlam bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 19'de "asrında" şeklinde geçtiği için buraya aldık.

Zâhidâ tevhîdi bilmezsin nedir ondan murâd
Gûş edip nazmım beyân ettim sana kıl i'timâd

Evvelâ tevhîd lafzı nefy ile isbât eyle
*Ve'zkrullâhe kesîran*²³¹ dedi Hak eyle ziyâd

Sâniyen tevhîdi ilmi bilmenin adı durur
Yer ü gökte birdir Allâh şöyle etmek i'tikâd

Kurtulur şirk-i celîden böyle ikrâr eyleyen
Yine îmân-ı mukayyedir sakın etme inâd

Pes üçüncü ayn-ı tevhîd ol dahi üç mertebe
Eyleyim bir bir sana ol bâb-ı tevhîdi küşâd

Evveli tevhîd-i ef'âldir hakikat şüphesiz
Fâ'il-i mutlak Cenâb-ı Hak'ı bilmektir murâd

Cebrîdir dersin eğer sen bu makâmın sâhibi
Kurtarır cebrîden onu mürşid-i kâmil reşâd

(vr. 14b)

Bu durur ikinci tevhîd-i sîfât oldu ayân
Kande baksan görünen oldur hakikat sanma yâd

Pertev-i Hak cümle eşyâya muhît oldu muhît
Kurtulur şirk-i hafîden böyle görmekle ibâd

Oldu çün tevhîd-i zât üçüncü cânâ bilmiş ol
Bu makâmın sâhibi din içre olmuştur imâd

Pes hakikatde kamunun zâtı birdir sâkit ol
Zât-ı Hak'dan bahs olunmaz dahi bundan izdiyâd

Men Senâî'yim bu dersi merd-i kâmilden alıp
*Küllü şey'in hâlikün*²³² sırrındadır sırr-ı me'âd

²³¹“Allah'ı çok çok zikrediniz” (Enfal, 8/45) âyetine işaret edilmektedir.

²³² “Her şey yok olacaktır O'nun zâtı müstesna” (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

43

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gel insâf eyle var ise eğer iz'ânın ey zâhid
Nedir bu ehl-i tevhîde araz nefsânın ey zâhid

Helâl olsun ne kim dersin bizim hakkımıza lâkin
Değil midir harâm ol sû-i zan buhtânın ey zâhid

Gehi dersin ki ben de ehl-i tevhîdim hakîkatta
Niçin Hakk'ın Muhît ismine yok imânın ey zâhid

Nedir da'vâ ile bin bir dediğin ismini Hakk'ın
Aceb var mı lisânında biri esmânın ey zâhid

Varıp her meclise dâim ri'yâ vü süm'adır kârın
Murâdın celb-i dünyâ hîledir erkânın ey zâhid

Edersin sehv ile secde ubûdiyyette sen gûyâ
Tamâm oldu kıyâs ile kamu noksânın ey zâhid

Senâî abd-i âciz bir nefes şükrüne her demde
Senin da'vâ ile bilmem nedir burhânın ey zâhid

44

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Dilâ her rûz u şeb gamdan olam dersin eğer âzâd
Hudâ'nın verdiği ni'met kanâ'at ehlin eyler şâd

Ne tedbîr eylesen sa'y ettiren kimdir seni fi'le
Ezelden kismetin taksim edendir eyleyen icâd

Cenâb-ı Hazret-i Bârî buyurmuştur kelâmında
Kıyâs et rızkını ömre olur mu bir nefes müzdâd

(vr. 15a)

Tevekkül bâbının miftâhıdır Hakk'ın Sabûr ismi
Hakîkat ehlinin dâim zebânında budur evrâd

Olar terk etti dünyâyı ömür sarf etti irfâna
Erişir gâhi onlardan bu dünyâ ehline imdâd

Bu sözlerden murâd ancak hakîkat Hakk'ı bilmektir
Bulup bir muhbîr-i sâdık Senâî olmuşum irşâd

Mübtelâ-yı aşka olmaz hubb-ı cânândan lezîz
Uğruna yok vermeğe bir sevdiği cânan lezîz

İstemez kat'en o dirlik yârdan ayrı bir nefes
Gerçi bir dem yâr ile her demde yârândan lezîz

Vech-i yâre karşı yanmak âteş-i aşkla müdâm
Ayş u işretle temâşâ-yı gülistândan lezîz

Kûşe-i vahdette olmak hem-nişîn ol yâr ile
Bâğ-ı âlemde gezip ettiği seyrândan lezîz

Âşık-ı şûride neyler mâl ü mülk ü devleti
Bir nigâhı dilberin lutf ile ihsândan lezîz

Ey Senâî dostdan ayrı âleme şâh olmadan
Bir gedâ olmak visâl-i yâr ile ondan lezîz

Dilâ bu lezzet-i vuslat dimâğ terde kalmıştır
Gehî firkatte seyrânım bilinmez yerde kalmıştır

Perişân olurum gâhî gehî cem' eyleyip kendim
Gehî melbûs olur sırrım gehî bî-perde kalmıştır

Gehî deryâ-yı ummânım muhabbet rûzgâarıyla
Geline cûşa ba'zı mevci bahrin berde kalmıştır

Gehî bârân-ı nisânım saçılıp rûy-ı deryâya
Sadeğ ağzına bir katrem düşerse dürde kalmıştır

Me'ârif gevherin âşıklara gâhî nisâr ettim
Hakikat *kenz-i mahfî* sırrı bu cevherde kalmıştır

Sarây-ı şâha dâhildir Senâî gâhî sırrile (vr. 15b)
Olur gâhî o da bir abd-ı âciz derde kalmıştır

47

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Fakr ile fahr eyleyenler küllî vârandan geçer
Râh-ı Hak'ta merd olanlar iftihârından geçer

Câm-ı aşkı dost elinden nûş edenler sâkiyâ
Şöyle mest olmuştur onlar kim humârından geçer

Her biri meydân-ı aşkın bir bahâdır erleri
Cümle varın terk edip nâmûs u ârından geçer

Gör harâbât ehlini kâf üzre ankâ her biri
İlticâ etmez bu halkın i'tibârından geçer

Beyt-i dilde hükm eden şâhı bilenler kendini
Mahv edip onlar murâdın ihtiyârından geçer

Bu gönül gözün açıp yârin cemâlin görelî
Gitti sabrı kalmadı asla karârından geçer

Bu Senâî bahr-ı tevhîd içre gavvâs olalı
Ka'rı yok ummâna gark oldu kenârından geçer

48

Ey dil uyan gafleti ko sende seni gör
Kande idin bezm-i ezel kande seni gör

Sanma adem var ola vardan olur eşyâ
Zâtta nihân idi bu cân tende seni gör

Kenz-i hafî sırrına mahrem olagör kim
Hubbi çehâr kayda çekip bende seni gör

Ahsen-i sûretde olan âdemi fehm et
Hüsn-i cemâlindeki hattında seni gör

Yazdı kalem levha ezel satr-ı vücûdun
Emr-i Hudâ kâf ile hem nûnda seni gör

Her ne ki var âlem âfâka nazar kıl
Cümlesi bil gizli vücûdunda seni gör

Sende gör eşyâyı kamu zîşt ola zîbâ
Sünbül ü gül-hâr ile gülşende seni gör

Ermek için vuslat-ı cânâna Senâî (vr. 16a)
Cân gözün aç gafleti ko sende seni gör

49

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Tutalım derd ehlinin dermâna incinmek nedir
Derdine timâr eden Lokmân’a incinmek nedir

Ben mürîdim mürşide teslim edip kendözümü
Dersin ammâ ettiğin îmâna incinmek nedir

Sâlik-i râh-ı Hudâ’yım dersin ey bîçâre sen
Meşrebince olmayan merdâna incinmek nedir

Sen onların meşrebinde olmağa sa’y eyle var
Kavl ü fî‘lin Hak bil ey dîvâne incinmek nedir

Kahr u lutfun illetin fehmi etmedin ey müdde‘î
Aksini idrâk edip devrâna incinmek nedir

Çünkü geldin mekteb-i irfâna kendin bilmeğe
*Men aref*²³³ sırrındaki irfâna incinmek nedir

Vuslat-ı Hak şimdi hâlâ sende inkâr üstüne
Firkat içre âteş-i hicrâna incinmek nedir

Ey Senâî bin bir ism-i Hak rızâda gizlidir
Olmayınca kişi kul sultâna incinmek nedir

50

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Varıcak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
Bil odur meclis-i merdân edeb erkân yeridir

Yüzünü yerlere sür var onların meclisine
Ki odur mekteb-i irfân edeb erkân yeridir

²³³ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

Var o dergâha niyâz et unutup bildiğini
Oku ilm-i edeb âsân edeb erkân yeridir

Bî-edeb basma kadem meclis-i dâna içre
Yeri yoktur ki ol nâdân edeb erkân yeridir

Sözünü bil özün anla edeb erkân ile var
Özünü sâf edip ey cân edeb erkân yeridir

Olur isen ger o dergâha mukîm var edeb ol²³⁴
Ger olursan dahi mihmân edeb erkân yeridir

Er olur er gören âlemde Senâî bil o cân (vr. 16b)
Kande varsa ona ol kân edeb erkân yeridir

51

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Her kim erenler yoluna aşk ile yek²³⁵ hatve basar
Erdi o kim nefsinı meydân-ı muhabbette basar

Her kimin oldu ise bir er rehberi bu yolda hemân
İzleyip izini gide korkmaya onu kim basar

Lâkin ona uymayarak yalnız ol yolda giden
Süst olur elbette onu gaflet ile uyku basar

Çoktur o yol içre harâmî katî bed-hû kişiler
Ekseri uykuda bulunca gelip ânide basar

Varını yağma eder ol belki de katl ede seni
Öyle adûlardır o dem gözleri²³⁶ kan ağı basar

Aç gözünü pîrinin elden koma kim dâmenini²³⁷
Göz göre bu yolda sakın kalmaya senge bî-basar

²³⁴ Bu mısra esas aldığımız nüshada “Olur isen o dergâha ger var edip ol” şeklinde olup vezin bozukluğu meydana gelmektedir. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 18a’da yukarıdaki şekilde olup, vezin doğru olmaktadır.

²³⁵ Esas aldığımız nüshada “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Bunun için kaldırdık. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da da “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi yoktur.

²³⁶ Esas aldığımız nüshada bu kelime “göz” şeklinde yazılmıştır ki vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da “gözleri” şeklinde olup, böylece vezin doğru olmaktadır.

²³⁷ Esas aldığımız nüshada bu kelime “dâmenin” şeklinde olup vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da “dâmenini” şeklinde olup, böylece vezin doğru olmaktadır.

Her ki Senâî giderek menzil-i maksûdunu tâ
Görmeğe bu gözde gerek kuhl-i cilâ nûr-ı basar

52

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey gönül eşyâya kamuyla hakîkate nazar
Çek gözüne kuhl-i cilâ tâ ki gele nûr-ı basar

Var mıdır âlemde Hakk’ın varlığın gayri dahi
Mazhar esmâna²³⁸ki var oldu müsemâyâ zafer

Görse bu eşyâyı Hudâ cümle muhît olduğun
Görmeye mi Hakk’ı o kes olmaya irfân meğher

Gezmesin ol²³⁹ sâhil ummânı talebkâr olarak
Kulzüm-i vahdette olur dürr ile mercân güher

Var yürü gavvâs olagör bahr-ı hakîkatta bugün
Mahv edip onda bu teni kalmaya hiç sende eser

Çünkü bilirsın ki kamu fâni hemân bâkî Hudâ
Râh-ı visâlinde onun neme gerek havf hazer

Himmet-i merdânla sa’y eyle Senâî gele tâ
Sırrına *lâ havfün aleyhim*²⁴⁰ de olan müjde haber

(vr. 17a)

53

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gel cemâl-i âfitâbı seyr edip envârı gör
Şu’le salmıştı cihâna pertev-i âsârı gör

Hak Te‘âlâ varlığın her zerreden isbât edip
Bir göz aç kim cümle eşyâda olan hemvârı gör

Kesretin elvân ü rengi vahdetin hâssiyeti
Bil kamuda muhtefî ferden ü ferd esrârı gör

²³⁸ “Esmâna” kelimesi İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 24b’de vardır.

²³⁹ “ol” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin eksik kalmaktadır. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 18’de olduğu için buraya aldık.

²⁴⁰ “*Ela inne evliya allahi la-havfun aleyhim velahum yehzenun*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüznü vardır. Yûnus, 10/62) âyetine işaret edilmektedir.

Her biri bir isme mazhar düştüğündendir²⁴¹ bular
Hilkatin icrâ eder ol kudret-i Cebbârı gör

Gâh celâl içre cemâli gâh cemâl içre celâl
Zâhirâ nâr içre nûru nûr içinde nârı gör

Ahsen-i sûrette âdemdir bu demden al haber
Âyet-i Kur'ân içinde verilen ahbârı gör

Gerçi sûrette bir âdem kâmil u nâkıs olan
Her biri aldığı isti'dâdının miktârı gör

Feyz-i kâmil tâlibe bârân-ı nisân gibidir
Dürr olur asdâf içinde zehr olan ol mârı gör

Seng-rîz olmaz güher bin yıl cilâ versen ona
Kıymeti altın olur mu misl-i güher-bârı gör

Câmi'ü'l-esmâ Senâî kâmil insândır velî
Onların ins ü melek âlemde hizmetkârı gör

54

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gönül bir dilberin şimdi der-i lutfunda sâildir
Kamu hûblarda ol şâhın cemâl âyine mâildir

Yüzün gördüm diyen²⁴² âşıklara ref-i nikâb etsen
Cemâlin seyrine zülf-i perişânında hâildir

Gözüm görmez cihânı sensiz ey dil-ber kararım yok
Gören divânedir derler ki baştan akli zâildir

Kapısında mülâzım âşık-ı şeydâları var kim
Takıp zencîr-i aşkın boynuna gûyâ hamâildir

Okudum gerçi sayyâd-ı güzel fennini üstâddan
Velâkin hayli istihracı müşkil bir mesâildir

Rızâyı terk eder mi bâb-ı lutfun bekleyen âşık(**vr. 17b**)
Senâî cümleden geçti visâl-i yâre kâildir

²⁴¹ Esas aldığımız nüshada “düştüğünden” şeklinde olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz No: 1136, vr. 24a'da “düştüğündendir” şeklinde olup, vezin tamam olmaktadır.

²⁴² “diyen” kelimesi esas aldığımız nüshada olmayıp, anlam ve vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz No: 1136, vr. 26a'da olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Gönül levhinde mahbûbu yazanlar cânâ yazmışlar
Ya bunca nutk-ı merdânı deme cânâne yazmışlar

Oların her biri ders-i me'ârif sohbetin irfân
İşiten cân kulağı sâhib-irfâna yazmışlar

İçenler câm-ı aşkı mest olup şevk ile mahbûbun
Gehî akla gelip onlar gehî mestâne yazmışlar

Gelince cûşa dil bahri derûnu aşk ile dolmuş
Kime hâlin desin evrâka yâne yâne yazmışlar

Fesâhat üzre şi'rinde ba'is olmuş kimi gûyâ
Kimi Yûnus gibi her nutkun abdâlâne yazmışlar

Okuyan hatt-ı dilberden şehâ bu ders-i irfânı
Onunçün vasf-ı mahbûbu şehin-şâhâne yazmışlar

Suhan fehm eden âkiller erişip nazm-ı güftârın
Senâî nâmını şimdi senin divâne yazmışlar

Zulmet-i leyl içre cânâ Hak'tan ihsândır seher
Subh-ı sâdık doğduğu günden nümâyândır seher

Kudret-i Hakk'a nazar kıl gör bu her gün her gece
Devr edip hem ay u gün emrine fermândır seher

Cümle vaktin pâdişâhıdır seher âşıklara
Keş olur ilhâm-ı Bârî sırr-ı Subhân'dır seher

Gece âlem nûr-ı esved bürünür bin renk olur
Cem'-i vahdettir bu zulmet fark-ı elvândır seher

Bağ-ı tevhîd-i me'ârif güllerinden dermeğe
Âşıkâne gülşen-i verd-i gülistândır seher

Hâlisen kırk gün sabâha dâhil olsa kalbine
Zâhir olmaklığa ilm ü hikmet âsândır seher

Ref olur zulmet nikâbı vech-i yâri görmeğe
Esicek bâd-ı sabâ zülf-i perîşândır seher

Gel Senâî sen de eyle her seherde zikr-i Hak (18a)
Bâ'is-i Firdevs-i a'lâ kurb-ı Rahmân'dır seher

57

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Sanma âlem halkın âdem binde birdir binde bir
Sohbet-i irfâna mahrem binde birdir binde bir

Bî-vefâdır dost diye ad ettiğin âlemde kim
Yâr-ı sâdık ola hem-dem binde birdir binde bir

Mahrem-i râzım diye esrârını fâş etme gel
Kati nâdir beste-dil fem binde birdir binde bir

Mest olup gaflet meyinden halk-ı âlem ser-te-ser
Nûş-ı câm-ı vahdet-i cem binde birdir binde bir

Kayd-ı dünyâ cümlesin mahzûn edip derd-i elem
Bî-gam u âzâde hurrem binde birdir binde bir

Bu cihân bağında kim şâd oldu dersin evvelâ
Dîdesinden akıdan nem binde birdir binde bir

Pes neler vardır ki *lâ havf*²⁴³ ile tebşîr oldular
Fârîğ u âzâde bî-gam binde birdir binde bir

Terk-i tecrîd eyleyip Hakk'ın rızâsında müdâm
Durmuş onlar böyle âdem binde birdir binde bir

Ey Senâî cân gözün görmeğe bir er açtı kim
Öyle bir sultân-ı âlem binde birdir binde bir

58

*Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün*²⁴⁴

Âşık isen sen de dilâ gel işte meydân dediler
Serseri gezme böyle gel ol ehl-i îmân dediler

²⁴³ “*Elâ inne evliya'llâhi lâ havfun aleyhin velâ hum yehzanûn*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüznü vardır. Yûnus 10/62) âyetine işaret edilmektedir.

²⁴⁴ Bu manzûmenin genelinde vezin bozuklukları vardır.

Râh-ı Hudâ'da bir er ol tarîke eyle duhûl
Sen de erenler yoluna girsene hey cân dediler

Bunca velîler yol eri oldu bu yoldan geliben
Âkil isen yeter sana işte bu burhân dediler

Gel bir ere bende olup sıdk ile hizmet edegör
Nutkunu zâyî' eyleme yol budur erkân dediler

Hadd-i bulûğa erişip ta ol nice sen de bir er
Olma cüdâ leyl ü nehâr ol ona mihmân dediler

Dilde olan hubb-ı sivâ fikr-i hevâyı terk edip
Şöyle bir abdâl-ı cihân ol yürü üryân dediler
(vr. 18b)

Ma'nevî hacc eylemeğe sa'y et Safâ vü Merve'de
Eyleyigör Hak yoluna nefsini kurbân dediler

Tâlib olup ma'rifete nefsini bil Hakk'ı tanı
Taşrada durma gel budur mekteb-i irfân dediler

İllet ü emrâzına timâr edeyim dersene eğer
Hasta gönül bunda bulur derdine dermân dediler

Âşık olan âteş-i hicrâna yanıp leyl ü nehâr
Şöyle gerek aşk oduna ciğeri biryân dediler

Aşk-ı İlâhî'de yanıp ciğeri biryân olana
Çâre nedir neyler ona hikmet-i Lokmân dediler

Arz-ı kemâl etmek için lâf u güzâf eyleme gel
Derviş isen sen ey dede âşık nişân dediler

Gerçi neler çekti velî baş ile cânâ kıydılar
Vuslat-ı cânâna şehâ vermelidir cân dediler

Kâmil ü dâniâlar ile sohbet-i irfân eden
Remz ile te'vîlin eder eyle gel iz'ân dediler

Sanma bu râz herkese keşf edeler beyân edip
Ehl-i hakîkatta yolu sırr ile pinhân dediler

İbn-i âdem isen eğer *alleme 'l-esmâ'*²⁴⁵ oku
Senâî gel sırr budur sen de ol insân dediler

²⁴⁵ “Ve alleme âdeme 'l-esmâe külleha” (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

59²⁴⁶

İkrârımız birdir bire bir Allâh
İkrâr bire hizmet bine demişler
Erenlerin cümlesine eyvallâh
İkrâr bire hizmet bine demişler

Tarîkatta dinle sözün erlerin
Sa‘y edegör almağa hem²⁴⁷ sırların
Nasîhatı budur cümle pîrlerin
İkrâr bire hizmet bine demişler

İkrâr verip tarîkata girenler
Murâdına maksûduna erenler
Ahdi bütün kavli sâdık olanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler

(vr. 19a)

Hak yolunda cân u serden geçenler
Câm-ı aşkı dost elinden içenler
Bu erkânı bu yolları açanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler

Hep erenler bir araya geldiler
Baş eğiben birlik ile dediler
Hem üçlerle kırklar dahi yediler
İkrâr bire hizmet bine demişler

Tarîkatın gayretini güdenler
Birlik ile Hak yoluna gidenler
Tayy-ı zamân tayy-ı mekân edenler
İkrâr bire hizmet bine demişler

İkilikten kurtarıgör özünü
Birliğe gel hem tanı kendözünü
Dinle nedir velilerin sözünü
İkrâr bire hizmet bine demişler

Zâyi‘ etme evkâtını sâlini
Fıkr edegör rûz u şeb ahvâlini
Hakîkatta hâl edenler kâlini
İkrâr bire hizmet bine demişler

²⁴⁶ Bu manzûme 11’li hece vezni ile yazılmıştır.

²⁴⁷ “almağa hem” kelimeleri yerine diğer nüshalarda “anlamağa” kelimesi yer almaktadır.
Bkz. İBB Ktp., EO Yz. No: 1136, vr. 21b; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 21a.

Hicr oduna ciğerleri yanıklar
Derd içinde dermân bulan sâdıklar
Makâm-ı tevhîde varan âşıklar
İkrâr bire hizmet bine demişler

Mürşidini öyle bil ki bî-gümân
Görmeyesin gayriyi ondan²⁴⁸ hemân
Şirk-i hafîden özünü kurtaran
İkrâr bire hizmet bine demişler

Dâmen-i mürşidden bırakma eli
Şekk ü gümân etme onu bil velî
Her kime sordumsa dediler belî
İkrâr bire hizmet bine demişler

Erenlerin sözü budur deme lâ
Tutar isen hoş bu pendi vâlâ (vr. 19b)
Himmat-i merdânî hiç umma aslâ
İkrâr bire hizmet bine demişler

Gördün onun nicelerin nâ-murâd
Gâhi birin gâh birin eylerdi yâd
Olmadılar hiç birisi ber-murâd
İkrâr bire hizmet bine demişler

Gerçek âşık isen râh-ı Hudâ'da
Nasihat mı olur bundan ziyâde
Gerek abâda ol gerek kabâda
İkrâr bire hizmet bine demişler

Senâî'nin pîri merd-i Hudâdır
Râh-ı Hakk'a delîl ü rehnümâdır
Sırr-ı tevhîde ergör ne safâdır
İkrâr bire hizmet bine demişler

Pesdir sana âkil isen bu kelâm
Pendimi gûş eyler isen ey hemân
Ben dahi bildiğim budur ve's-selâm
İkrâr bire hizmet bine demişler

²⁴⁸ “ondan” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 22a'da yer almaktadır.

60

Müfte'ülün /Müfte'ülün /Müfte'ülün /Müfte'ülün

Aşk ile girdik bu yola âyîn ü erkân çekeriz
Baş eğiben pîrimize çille-i merdân çekeriz

Âlemi seyrân eden ol zümre-i merdâneleriz
Yetmiş iki sancağı ile bir ulu divân çekeriz

Vechine *Tâ-Hâ*²⁴⁹ yazılan dilbere kılsak nazarı
Ruhları gül bezmimize zülf-i perişân çekeriz

Ehl-i tarîk erlerine mürşidine pîrlere
Dahl-i ta'arruz edenin reddine burhân çekeriz

Zühd ile takvâ ile var olma sakın ehl-i riya
Münkir-i ebter olanın küfrüne imân çekeriz

Teşne-dil olmuş da gezer hicr ile firkatte kalan
Âşık-ı bîçârelerin derdine dermân çekeriz

Gel bu Senâî ile ol râh-ı muhabbette bugün (vr. 20a)
Mahrem-i esrâr ile biz meclis-i irfân çekeriz

61

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Gönül bir dilbere bend oldu kim gayriyi yâr etmez
Dem-â-dem vuslatın ister firâkın ihtiyâr etmez

İçelden câm-ı aşkı mest-i hayrân olmuşum zâhid
Ne denli söyleyen pendin bana te'sîr ü kâr etmez

Ki zîrâ aşk için geldim muhabbetle cihân içre
Muhabbet olmasa âlemde Hak eşyâyı vâr etmez

Harâb-ender-harâb olurdu bu dünyâ muhabbet ger
Hudâ Hak için olmasa cihân onsuz karâr etmez

Gel imdi aşk kitâbından muhabbet dersini öğren
Kadem bas²⁵⁰ mekteb-i irfâna ey cehlinden âr etmez

²⁴⁹ Kur'ân'ın 20. sûresi olan Taha sûresine işaret edilmektedir.

²⁵⁰ "bas" kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. Anlam ve vezin eksik olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a'da yer almaktadır ki böylece vezin ve anlam tamamlanmaktadır.

130

Bu aşka düşmeyen cânâ ne bilsin kim muhabbet ne
Gelir hayvân gibi gider ona kimse müdâr etmez

Hîç olmazsa yakîn ol gel muhabbet ehline sen de
Onunçün ehl-i îmân ol cemâ'atten firâr etmez

Erenler *kâbe kavseyni ev ednâ*²⁵¹ sırrına dâim
Olar nâz u niyâz içre Senâî âşikâr etmez

62

*Fe'îlâtün /Fe'îlâtün /Fe'îlâtün /Fe'îlün*²⁵²

Sâlik-i râh-ı Hudâ menzil-i maksûda yeter
Ergöreyim der isen yelesiz ok atılmaz

Tak irâdet yeleşin çilleni eyle dürüst
Râst olan ok menzile gider iken tutulmaz

Mürşidinin önünde kaddini eyle kemân
Çille-i merdâne baş eğene pâyın katılmaz

Nerm olan kemân-keşe kuvvet-i himmet gerek
Hizmet ile aldılar gayri türlü satılmaz

Tîr-keş olan derûnun on bin oktan olsa ger
Çilleye takılmayan yaydan bir ok atılmaz

Senâî'den sorar isen kemân-keşin hâlini
Ne tîri var ne nişânı var sayıya katılmaz
(vr. 20b)

63

Fâ'îlâtün /Fâ'îlâtün /Fâ'îlâtün /Fâ'îlün

Merd-i kâ milden okuyan dersi²⁵³ burhân istemez
Vâlih ü me'yûs olup ol fikr-i hayrân istemez

Rû'yetinde kaldı hayret menzil-i vuslattadır
Geçmiş onlar ol makâmı gayri seyrân istemez

²⁵¹ "Kâbe kavseyni ev ednâ" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

²⁵² Bu manzûmenin vezninde umûmiyetle bozukluklar vardır.

²⁵³ Esas aldığımız nüshada "dersini" şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28b'de "dersi" şeklinde olup, vezin tamam olmaktadır.

*Men aref*²⁵⁴ sermâyesine nakd-i ömrün sarf eden
Vâsıl-ı yâr oldu onlar ilm ü irfân istemez

Oldular kayd-ı alâyıktan biri her vech ile
Fehm ü idrâk etmez onlar akl u iz‘ân istemez

Mahv edip fânî sıfâtı buldular Hak varlığın
Âd u sâni terk edenler şöhet ü şân²⁵⁵ istemez

Rağbet etmezler bu halkın iltifâtından geçip
Yâr ile yâr oldu onlar gayri yârân istemez

Cezb-i Hak müstağrak etmiş ey Senâî onları
Bilmez onlar mezheb ü dîn küfr ü îmân istemez

64

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Fâ‘ilün

Subh u mesâ Hakk’a münâcâtımız
Hubb-ı sivâ olmaya hâcâtımız

Aşkına dût eyleye Mevlâ bizi
Olmaya tâ zâyî‘-i evkâtımız

Pâk edelim beyt-i dili dem-be-dem
Fikr ile zikri ola tâ‘âtımız

Sanma riyyâ ehli bizi zâhidâ
Arz edelim halka ibâdâtımız

Oldu bize bey‘ u şîrâ ma‘rifet
Sûk-ı muhabbette ticârâtımız

Ehl-i Hak elfâzını gûş etmemiş
Okuyamaz zâhid ibârâtımız

Zühd-i hakîkî nedir ol bilmeyen
Anlayamaz sırr-ı makâlâtımız

²⁵⁴ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbahu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁵⁵ Bu kelime esas aldığımız nüshada “nişân” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. . İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 29a’da “şân” şeklinde geçmekte ve vezin böylece doğru olmaktadır.

132

Kendini fehm eylemeden müdde'î
Nice bilir dildeki hâlâtımız

Fahr ederiz gerçi Senâî bugün (vr. 21a)
Şîr-i Hudâ seyyid-i sâdâtımız

65

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün

Nâsa olan nef'i olur hayr-ı nâs
Ahsen-i ahlâk ile hâtır-şinâs

Meyl eder elbette ona cân u dil
Âşık olur onlara cümle inâs

Ehl-i muhabbetten olagör hemân
Oldu bu dünyâyâ muhabbet esâs

Hâlis-ibâd eyle özün sen dahi
Meyl-i muhabbetle zer oldu nühâs

Âşık olan isteye mi mâl u câh
Neyler ol atlâs-kabâdan libâs

Fakr ile fahrin duyan esrârını
Yeter ona hırka-i köhne-palâs

Erdir o âlemde Senâî hemân
Var onu sen gayriye etme kıyâs

66

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Vâridât oldur ola ilhâm-ı Bâri ol nefes
İhtiyârı yok zuhûr eylerse ondan bî-heves

Zâhirâ ol nutk onundur ma'nide intâk-ı Hak
Bu sözün aslı nedendir bilmez onu değme kes

Gerçi bir tendir düzülmüş murg-ı cân için hemân
Söyleyen ol tende cândır sûretâ ten bir kafes

Benliğinden değil ehlullâh'ın ancak her sözü
Denir ilhâm-ı İlâhî mahv olup Hak'ta o kes

Kudreti yok söylediği nutku tahrîr eyleye
Ba'zı ehl-i hâlden öyle zâhir oldu bu nefes

Var mıdır fî'linde onun kudretinin medhali
Bu ara çok söz getirmez gel burada sözü kes

Ey Senâî her sözü nâdâna deme fârîğ ol
Sükkeri dökme önüne kadrini bilmez meges

(vr. 21b)

67

Müfte'ülün /Müfte'ülün /Müfte'ülün /Müfte'ülün

Eyledi cân aşka uyup çünkü reh-i yâre heves
Mihnet ü gam derd ü elem sitem-i ağıyâra heves

Zül olur elbette onun evveli izzet sonudur
Böylece bir lezzet alan eyledi didâra heves

Sînesine sengi döğüp aşk-ı mecâzîde olan
Görsün o Mecnûn'u ki Leylâ için ol zâra heves

Aşk-ı İlâhî ile kim menzil-i Mansûr'a varan
Uğruna cânânın eder cânı fedâ râha heves

Niceleri derde koyup aşkı da hayrette hemân
Kendileri eylediler yalnız ol râha heves

Ey diyen âşık ki benim merd olan aşkında onun
Böyle gerektir edene vuslat-ı dildâra²⁵⁶ heves

Sırr-ı suhan fehmin eden âşık u sâdıklar için
Şimdi Senâî eyledi nazm ile güftâra heves

68

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün

Vücûdum aşkın ile oldu fânûs
Nedir bu derd-i aşkın dilde²⁵⁷ mahbûs

²⁵⁶ Esas aldığımız nüshada “vuslat-ı yâre” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 30b'de “vuslat-ı dil-dâre” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

²⁵⁷ “dilde” kelimesi esas aldığımız nüshada “elinde” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 30b'de “dilde” şeklindedir, vezin doğru olmaktadır.

134

Kime hâlim desem dîvânesin der
Acâib kalmışım hayrette me'yûs

Kuraldan leşker-i aşkın otağı
Bu sînemde sanasın çalınır kôs

Derûnumdan gelir gâhî teselli
Reh-i aşk içre etme âr u nâmûs

Gehî üryân olurum kendözümünden
Olurum gâhî âdâb ile melbûs

Bu telvîn içre temkîne erince
Senâî'den ne hâlât oldu ma'kûs

69

Müfte'ilün /Fâ'ilün /Müfte'ilün /Fâ'ilün

Her ki diler âdemi âdeme olsun enîs
Âdemi fehm ede mi câhil ile hem-celîs

(vr. 22a)

Ülfeti nâdân ile sanma ki insân ile
Bir sürü hayvân ile kendisi olmuş reîs

Birbirisine bular arz-ı muhabbet kılar
Bir pula hâtır yıkar harâm ile dûn-hasîs

Kimdir işit adımı Bâyezîd u Edhem'i
Hazretin ol mahremi oldu Yemen'den Veyîs

Sen de Senâî bular sırrını fehm eyle var
Hâsılı leyl ü nehâr geçmesin ömr ü nefîs

70

Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün

Sûfî sakın münkir-i Hak sözlerini eyleme gûş
Gûş-ı dile ehl-i hakîkat sözünü eyle mengûş

Girdin ise sen de eğer râh-ı Hudâ'ya sıdk ile
Mürşidine kendini teslîm edip ol rızâda hoş

Bin bir ism-i Hudâ kamu gizli rızâda öyle bil
Sen de odur bendesi ol serseri gezme böyle boş

Sâf-ı dil ister ki gire bâb-ı rızâdan içeri
Bil ki o vahdet evidir onda yok elvân-ı nukûş

Teşne dil isen mey-i vahdetten içip kanmağa gel
Sâkî sana sunduğu dem eyle hemân²⁵⁸ aşk ile nûş

Câm-ı safâsından onun bî-meze nûş eyleyeli
Mest-i müdâm iken olup şimdi Senâî mey-fürûş

71

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Eğer derviş isen bil onu derviş
Tarîkatca edeb erkânı derviş

Koma âdâb ile erkânı elden
Dile tevhîd ile irfânı derviş

Hakikat fâ'il-i mutlak Hudâ'dır
Ko Zeyd u Amr'a sen buhtânı derviş

Ki her kim hayr u şerri bildi Hak'tan
Dürüst tevhîdi var imânı derviş

Bu tevhîdin budur *ilme'l-yakîni*
Kanı *ayne'l-yakîn* seyrânı derviş
(vr. 22b)
Varan *ayne'l-yakîn* içre görür kim
O *küllü men aleyhâ fân*'ı derviş

Senâî gark olan bahr-i fenâda
Yok onun adı gayri sâni derviş

72

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Komuş aklı dil ü cân aşka uymuş
Kılar âh ile efgân aşka uymuş

Gönül dostuyla ülfet meyl ederek
Muhabbetle bu insân aşka uymuş

²⁵⁸ “eyle hemân” kelimeleri esas aldığımız nüshada “aşk ile” ifadesinden sonra olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 32a’da yukarıdaki şeklinde olup, vezin doğru olmaktadır.

Kimi şûrîde vü şeydâsı aşkın
Kimi de var ki pinhân aşka uymuş

Vâr iken her birisi çün bin âşık
Nedendir cümle hûbân aşka uymuş

Eder birbirine nâz u niyâzı
Karârı yok ki bir an aşka uymuş

Nedir gülşende bülbüllerde efgân
Kılar âhı hezârân aşka uymuş

Acep der mi kim insânım bir âdem
Değil çünkü o nâdân aşka uymuş

Gezerken dağ u sahrâ içre râ'î
Senâî gûsfendân aşka uymuş

73

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gönül bir derde düştü kim kamu sevdâya gizlenmiş
Onu derd ehline sordum dedi her câ'ya gizlenmiş

Kaçan âyîne-i âlem-nümâ içre nazar kıldım
Bana bir hâlet el verdi cihân-ârâya gizlenmiş

Adâlet tahtını kurmuş oturmuş inbisât üzre
Yürür hükmü o dâ'î müdde'î da'vâya gizlenmiş

Verir fetvâ kamu halka amel kırlarlar onunla
Cihânın şeyhü'l-islâmı olup fetvâya gizlenmiş

Dahi ondan da el çekmiş ki gûyâ kendi hâlinde
Oturmuş zühdle sâhib-i vera' takvâya gizlenmiş

(vr. 23a)

Sükûnet eylemiş peydâ abâ-pûş eyleyip²⁵⁹ kendin
Libâs-ı meskenet içre girip hırkâya gizlenmiş

Oturmuş gûşe-i vahdette mahfî sırr edip kendin
Gehî kesrette halk ile olan kavgâya gizlenmiş

²⁵⁹ Bu mısradaki "peydâ" ile "kendin" kelimeleri esas aldığımız nüshada yer değiştirilmiş halde yer almaktadır. Anlam ve vezin bütünlüğü gereği Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 26'daki yazılan yukarıdaki şeklini tercih ettik.

Nedir Şîrîn ile Ferhâd olan dillerde destânı
İşit Mecnûn-ı âvâre olup Leylâ'ya gizlenmiş

Eder nâz u niyâz âşık ile ma'sûk arasında
O mahbûb-ı cemâl ol âşık-ı şeydâya gizlenmiş

Müzeyyen eyleyip kendin giyinmiş türlü elvânı
Ki her birisi bir renkte ağ u karaya gizlenmiş

Gehî üryân olup bî-renk bî-elvân olur cânâ
Hakikat cümle eşyâ mazhar-ı esmâya gizlenmiş

Uyanıp kendime geldim bu seyrânım n'ola derken
Kaçan gördüm Senâî Şeyh Ali ednâya gizlenmiş

74

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Nazar kıl kudret-i Cebbâr'a bir hoş
Cihânda var olan her vâra bir hoş

Görünen ahsen-i sûrette âdem
Sıfât-ı Hak gelip izhâra bir hoş

Cenâb-ı Hak'ta tekvîn sıfatı
Kemâli ile izhâr olmuştur²⁶⁰

Kamu eşyâ gelip hizmettedirler
Nazar kıl âdeme bîçâre bir hoş

Gece gündüz felekler devr ederler
Onunçün seb'a-i seyyâre bir hoş

Benî-mürsel bu âdemden gelipdir
Gel îmân ehli ol ikrâra bir hoş

Bilir âdem olanlar âdemi kim
Olursa vâkıf ol esrâra bir hoş

Derûnun münkir ise âdeme gel
Rücû' eyle gel istiğfâra bir hoş

²⁶⁰ Bu beyit esas aldığımız nüshada yer almayıp, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 32a'da bulunmaktadır.

Senâî'nin kelâmın kılma inkâr
Nazar kıl evveli güftâra bir hoş
(vr. 23b)

75

Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün

Âkil isen var edegör kâmil-i dânyâ hulûs
Ma'nâda bilgil ki odur sıdk ile Mevlâ'ya hulûs

Hak'tan olar ayrı değil aksini fehm eyleme gel
Hakk'a mutî' olmadır ol âdem-i ma'nâyâ hulûs

Hâlis ibâd eyle özün sen dahi tahsil edegör
Âdeme ta'lîm olunan *alleme 'l-esmâya*²⁶¹ hulûs

Meclis-i dânyâda sakın her söze burhân dileme
Var edeb erkân ile kıl sohbet-i dârâyâ hulûs

Her ne kadar fehm edemezsen oların sözlerini
Dinleyip îmân edegör sırr ile imâyâ hulûs

Buldu selâmet o kişi dünyâ vü ukbâda hemân
Her ki Senâî ede bir kâmil-i dânyâ hulûs

76

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Ehl-i diller ârifâne kurdular bir bezm-i hâs
Hân-ı ihsân etti onlar âşıkâne ihtisâs

Değme kes ol bezm-i hâsa dâhil olmaz öyle bil
Olmayınca tâ ki ol da'vâ-yı²⁶² benlikten halâs

Pûte-i aşk içre cânâ yan muhabbet nârına
Tâ ki ol nefis-i bed-endiş eriye misl-i rasâs

Kime kim telh oldu kesrette bu dünyâ lezzeti
Yoktur ona gûşe-i vahdet gibi cây-ı menâs

²⁶¹ “Ve alleme âdeme'l-esmâe külleha” (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

²⁶² “da'vâ-yı” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. Bu şekilde anlam ve vezin kusuru meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 34b'yer almaktadır ki anlam ve vezin doğru olmaktadır.

Nefsin ile dâimâ eyle cihâd-ı ekberi
Merd isen meydân-ı aşk içre ona basılma bas

Ey Senâî leşker-i nefsin katl edegör
Sikkeyi mermerde kazı seyfini var arş'a as

77

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Mübtelâ-yı derd-i aşk ol gayrı sevdâdan halâs
Olmağa bir çâre bul gel fikr-i dünyâdan halâs

Âlem-i ıtlâk sırrından eriş gel sen dahi
Kayd-ı dünyâdan biri ol cümle eşyâdan halâs

Var yürü bir kûşede halvet-nişin ol bir zamân
Tâ olunca âlem-i kesrette kavgâdan halâs
(vr. 24a)

Halk-ı âlem rağbet etmez oldu şimdi gel deme
Ol bu da'vâdan emîn a'lâ vü ednâdan halâs

Âr u nâmûsu ko inkâr ehli inkâr eylesin
Maksadın illâ ile ol sen dahi lâ'dan halâs

Âlemin rüsvâyı olmuşken mecâzî aşk ile
Ericek Mevlâ'ya Mecnûn oldu Leylâ'dan halâs

Pîr-i perverdir Senâî bu necâta ergören
Âdemi âdemdir eden nâr-ı kübrâdan halâs

78

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Bu irfân dediğin dil sâfa mahsûs
Ona takrîr eder vassâfa mahsûs

Kime sorsan ki der Hakk'ı bilirim
Hemân-dem başlar ol bir lâfa mahsûs

Şerî'at neydiğin bilmezken evvel
Nelerden dem urur etrâfa mahsûs

Şerî'atca bilen zann u gümânı
Gider mi sor ehli insâfa mahsûs

Ne şüpheler var onda kâle gelmez
Komaz kibri sora arrâfa mahsûs

Yine *el'ân kemâ-kân*'dır²⁶³ bu irfân
Sakın sen deme kim eslâfa mahsûs

Hakikatca neler çekti bilenler
Nice yıl ömrünü itlâfa mahsûs

Kolay iksire mâlik mi olunur
Onu da bilmek ilm-i kâfa mahsûs

Eden irfânı temyîz gıll u gıştan
Hakikat ilmine sarrâfa mahsûs

Senâî Hakk'ı bilmek mâ-hüve'l-Hak
Yine Hak'tan kerem eltâfa mahsus

79²⁶⁴

Bahr-ı hakikatte dile gevher-i hâlis
Nakdi onun cân ola değil zer-i hâlis
(vr. 24b)
Katre-yi nîsânı kabûl eyle sadefveş
Tâ kim ola sende o katre dürr-i hâlis

Eyleyen iklim-i vücûdunda adâlet
Âdil-i şâh oldu gönül kişver-i hâlis

Dost ilinin râyihâsın şemmeden âşık
Neyler o cân olsa daûd-ı anber-i hâlis

Lezzet-i dünyâ kime telh oldu ise ol
Kand-i nebâtı dilemez sükker-i hâlis

Nûş edeli elden ele cür'a Senâî
Şîr-i Hudâ sundu bize kevser-i hâlis

²⁶³ Bu ifade Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda şöyle anlatılır: Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanında, "Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu" anlamındaki "Kânellahu ve lem yekûn ma'ahu şey'un" ifadesi söylendiğinde o, "el-ân kemâ kân" yani, "şimdi de O'ndan başka varlık yoktur" cevabını vermiştir. Bkz. Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 318.

²⁶⁴ Bu manzûmenin vezni bozuktur.

80

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hakk'ı bilmektir hakikat ilm u irfândan garaz
Bil kamu yüz dört kitâb âyât-ı Kur'ân'dan garaz

Bunca peygamber benî-mürsel haber verdikleri
İlm-i tevhîdi beyândır cümle edyândan garaz

Hak Te'âlâ âlemi âdem için halk eyledi
Kudret-i Hakk'a nazardır mülkü seyrândan garaz

Nûr-ı zâtın pertevidir âlemi pür-nûr eden
Görünen âsâr-ı kudret bunca elvândan garaz

Halk edip Mevlâ bu resm-i âdemi âlem gibi
Aynı âlemdir bu ancak şekl-i insândan garaz

Çarh-ı gerdûn içre eşyâ devre girdiler kamu
Âdeme gelmek içindir işbu devrândan garaz

Bilmeyince nefsini ol Hakk'ı idrâk edemez
Kendini fehmi eylemektir sırr-ı Subhân'dan garaz

Ey Senâî mâ-hüve'l-Hak Hakk'ı bilmektir
Cümle millet dîn ü mezheb arz-ı îmândan garaz

81

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Gel imdi hâb-ı gafletten ol ikâz
Hicâb-ı cehl-i zulmetten ol ikâz

Beden mehdinde cân tıflı uyandır
Bu fânî tendir ülfetten ol ikâz

(vr. 25a)

Ko Zeyd ü Amr ile hergîz savaşı
Yeter kavgâ-yı kesretten ol ikâz

Nedir dünyâ için bu çektiğin gam
Ko bu efkâr-ı mihnetten ol ikâz

Hevâya verme ömr-i nâzenîni
Sakın âfât-ı şöhetten ol ikâz

Çekip bu kuhl-ı mâ-zağâ'l-basar'dan²⁶⁵
Senâî çeşm-i hayretten ol îkâz

82

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı feyyâz
Ne rûşen eyledi çeşm-i dile seyrânımı feyyâz

Nihânı kenzin esrârı ayân oldu her eşyâdan
Açıp rûy-ı nikâbın dîde-i irfânımı feyyâz

Kalıp zulmette dil şehri harâb-ender-harâb idi
Edip ma'mûr-ı âbâde dil-i vîrânımı feyyâz

Sehâb-ı cehli ref' oldu semâ-yı sadrımın cânâ
Nümâyân eyledi bedr-i meh-i tâbânımı feyyâz

Tulû' edince gönlümde ziyâsı âfitâb-âsâ
Göründü nûr-ı vahdet feyz edip her ânımı feyyâz

Senâî feyzin âsârı değil mi nazm-ı güftârın
Me'ârif dürrüne kenz eyledi divânımı feyyâz

83

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Gele Hak'tan dile câri ola feyz
Hudâ'nın çünkü muhtârı ola feyz

Gönül hâli gerektir mâsivâdan
Tecelli Hak'tan ızhârı ola feyz²⁶⁶

Dilersen feyz-i Rabbânî seher-gâh
Uyan gerçi ki bîdârı ola feyz

Gönülde ilm ü hikmet ola zâhir
Dile gel sen de her bârî ola feyz

Temenni kıl fuyûzât-ı İlâhî²⁶⁷
Gönülde dâim envârı ola feyz

²⁶⁵ “Mâ zâğâ'l-basarı ve mâ tağâ” (Hz. Peygamber'in gözü ne şaştı ve ne kaydı) Necm, 53/17 âyetine işaret edilmektedir.

²⁶⁶ Esas aldığımız nüshada “Hak'tan” ibaresinden sonra “ola” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b'de de bu kelime yoktur.

²⁶⁷ Esas aldığımız nüshada “Temenni” ibaresinden sonra “eyle” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b'de de bu kelime yoktur.

(vr. 25b)

Hakîkatta bu bir vehbîdir ammâ
Müselsel muttasıl sâri ola feyz

Kelâmın vâridât-ı Hak'tır ancak
Senâî feyzin âsârı ola feyz

84

Müfte'ilün /Müfte'ilün /Fâ'ilün

Eyleme zâhid bize takvâyı arz
Gâhice âsân diye fetvâyı arz

Sanma riyâ ehli bizi zâhidâ
Eyleyelim halka bu da'vâyı arz

Kimse ile ceng ü cidâl etmeziz
Maksadın etmek bize kavgâyı arz

Etmek için arz-ı kemâl ey fakîh
Eyleme terkîb ile ma'nâyı arz

Fehm edebilsen dediğin sözleri
Etmez idin yok dediğin lâ'yı arz

Pirden alıp dersi²⁶⁸ tamâm eyledin
Eylediler bize de illâ'yı arz

Bir bölük abdâl-ı Hudâyîleriz
Eyle Senâî bize Mevlâ'yı arz

85

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Beş kişiden beş şey ummak galat
Olduğuçün nazma gelmiştir bu hat

Evvelâ câhilden umma merhamet
Olsa ger kendisine eyler fakat

Gelmez ol nâ-kes bahîlden armağan
Aksa mâlî ger misâl-ı Nîl u Şat

²⁶⁸ Bu kelime esas aldığımız nüshada “dersini” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. 1136, vr. 35a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Bil nasihat eylemez sana hasûd
Ger karındaşın²⁶⁹ olursa ol kubat

İylik umma düşmeninden zerrece
Hayrı şerdir dostluğu sana sakat

Bî-vefâdan olduğu şöyle ayân
*K'ez-zuhri's-şemsi 'n-nehâri fi 'l-vasat*²⁷⁰

Bu kelâmın sâhibi şîr-i Hudâ (vr. 26a)
Ey Senâî yok bu sözlerde galat

86

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Başladım bu nazm-ı güftâre mukaffâdan galat
Onun için eyledim güftârı inşâdan galat

Ba'z-ı künye halk içinde sâhibinin aksidir
Kâmeti derlerse gâyet kaddi suğrâdan galat

Câhil ü nâdâna irfân nisbeti benzer hemân
Müflisin ihsânın ummak dînin ifâdan galat

Kavm-i mazlûma musallat olsa bir zâlim kişi
Ona âdilsin demek ancak müdârâdan galat

Zâhidin *ilme'l-yakîni* yok değil *ayne'l-yakîn*
Ol basîret sâhibi derlerse a'mâdan galat

Var olan eşyâ ademden var olur dedikleri
Aslı yok demek değildir fer'idir lâ'dan galat

Hakk'adır dâim senâmız yok bahîle minnetim
Ey Senâî mahlasın terk-i temennâdan galat

87

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gelmez oldu gönlüme efkâr-ı dünyâdan neşât
Mâl u câh-ı devleti kat'a temennâdan neşât

²⁶⁹ Bu kelime esas aldığımız nüshada “karındaş” şeklinde olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. 1136, vr. 38a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

²⁷⁰ Bu mısra “Gündüz öğle güneşi tam ortada olduğu gibi” anlamına gelir.

Görmedim âlemde râhat ülfet-i nâdân ile
Hiç gelir mi halk ile kesrette kavgâdan neşât

İhtiyâr-ı halvet ettim gerçi ben de bir zamân
Bulmadı gittikçe gönlüm zühd ü takvâdan neşât

Meyl edelden dil muhabbet râhına aşk ehliyiz
Onun için gelmedi bir gayri sevdâdan neşât

Yoktur âlemde hakikat meclis-i irfân gibi
Pür-safâyı zevk-i rûhânî gele ondan neşât

Gerçi birdir her çerâğın nûru ayrı şu'lesi
Vech-i mahbûbu gelir hergiz temâşâdan neşât

Hâsılı gelmez Senâî zerre denli gönlüme
Mey u mahbûb olmayınca bezm-i zîbâdan neşât

(vr. 26b)

88

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Zerre denli gönlüm ağyâr ile etmez ihtilât
Dost değildir bî-vefâ yâr ile etmez ihtilât

Sûretâ arz-ı muhabbet gösterir ehl-i nifâk
Ol münâfık sâhib-ikrâr ile etmez ihtilât

Ehl-i diller meclisinde rağbeti yok zâhidin
Ol dahi mahbûb-ı Settâr ile etmez ihtilât

Terk-i tecrîd eylemiştir fâriğ u âzâdeler
Dâm-ı dünyâyâ giriftâr ile etmez ihtilât

Hem-dem ister dil-i muhabbet ehl-i sâf-dil ola
Hilekâr ol tab'ı murdâr ile etmez ihtilât

Sâf olup âyîne-i âlem-nümâdır gönlümüz
Ey Senâî tîre-i efkâr ile etmez ihtilât

89

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Şerî'at emrinin fermânıdır hat
Hakin ahkâmının burhânıdır hat

Yürür hükmü cihân içre kamuya
Hudâ'nın lutf ile ihsânıdır hat

Olur mektûb iken zâhir-nümâyân
Nihânı her sözün i'lânıdır hat

Bakılsa gerçi sahrâ-yı varakda
Kurulmuş bir ulu divânıdır hat

Hadîs-i enbiyâ ger vahy-i menzil
Kelâmın hâfız-ı Kur'ân'ıdır hat

Nizâmı âlemin onunla cânâ
Verilmiş gerçi ammâ fânîdir hat

Fer'idir hat asıl ma'nâdır anla
Me'ânî cân gibi ebdânîdir hat

Sıfâtın hattın oldu cânı ma'nâ
Hakikat sûret-i insânîdir hat

Okuyan rûy-ı mahbûbun hutûtun
Bilir bu kıssa-i cânânıdır hat

Yazılmıştır Senâî levh-i dilde
Me'ârif ehlinin irfânıdır hat
(vr. 27a)

90

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazzeder mi dosttan ayrı âşık-ı bîçâre haz
Hiç gelir mi fîrkat-i yâr ile ol nâçâra haz

Haste-i hicrâna yârın şerbet-i vaslı gerek
Gayri türlü bir devâdan gelmez ol bîçâre haz

Meclis-i şâhâne zevkin terk eder yâr olmasa
Eylemez bezm-i safâdan âşıkı âvâre haz

Hoş gelir cevri ü cefâsı yârın olsa hem-demi
Verir istiğnâ-yı dilber tâlib-i didâra haz

Zevk-i cennet hûri vü gilmânı teklîf²⁷¹ eyleme
Ey Senâî gelmez ondan vâsıl-ı dildâra haz

91

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Okur evrâd edip Kur'ân'ı hâfız
Dürüst ezberleyipsin onu hâfız

Mehâricden hurûf icrâ ederek
Ne hoş elfâz eder i'lânı hâfız

Bu hüsn sûret ile hayrân edersin
Kamu gûş eyleyen insânı hâfız

Münevver eyledi envârı Kur'ân
Bu mecliste bulunan cânı hâfız

Bu bezm-i mağfîret içre unutma
Du'âsında olan yârânı hâfız

Okudu mushaf-ı hüsnünde yârin
Senâî sûre-i Rahmân'ı hâfız

92

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Gönüller tercümânıdır zebân i'lân eder elfâz
Bu ancak âdeme mahsûs olup insân eder elfâz

Lafızdan gösterir ma'nâ yüzün fehm eden âkiller
Onun bir katresin bahre misâl ummân eder elfâz

Değil mi âlemin el-ân nizâmı lafz ile cânâ
Şerî'at emrini icrâ için burhân eder elfâz

Kelâm-ı Hak'tır ol söz kim hulûs u i'tikâd etse
Hidâyet erip onu mazhar-ı îmân eder elfâz

(vr. 27b)

Hakîkatca bu ma'nâdan nisâr etse kemâl ehli
Me'ârif dürrünü âşıklara ihsân eder elfâz

²⁷¹ Bu kelime esas aldığımız nüshada “terk” şeklinde olup, anlam ve vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 39b’de “teklîf” olarak yazılmıştır ki böylelikle vezin ve anlam doğru olmaktadır.

Oların her sözü sırr-ı me‘ânîdir hakîkatta
Kelâm etmez tehî onlar ne kim her ân eder elfâz

Denilen her kelâmı cân kulağı ile dinlersen
Derûnunda olan râza seni hayrân eder elfâz

Değil nutk eyleyen sûret nihân olmuş derûnunda
Senâî’nin lisânından bu tende cân eder elfâz

93

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gel imdi cennetin zevkin yeter nakl ettin ey vâiz
Azâb-ı dûzahı bu zevk ile unuttun ey vâiz

Varıp görmüş gibi nakl eyledin evsâf-ı cennâtı
İşiten zanneder def‘atle geldin gittin ey vâiz

Kıyâs edip nefis halkı umûm üzre sanırsın kim
Kamudan hûri vü gılmânı pek medh ettin ey vâiz

Bularla halk arasında meyâncı sanmasın bilmem
Ne biz ortada pâzârı hemân pür gittin ey vâiz²⁷²

Acâib müjdeler ettin ganî olanlara şimdi
Ki gûyâ cenneti verdin mezâda sattın ey vâiz

Hudâ’nın kulları var kim ne zevk-i cenneti ister
Ne havf eyler cehennemden oları n’ettin ey vâiz

Bu ni‘metlerle bu halka safâlar gerçi bahş ettin
Senâî kemter ednâyı ne hoş unuttun ey vâiz

94

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Gönülde matlab-ı cân oldu mahfûz
Nihânı hubb-ı cânân oldu mahfûz

²⁷² Bu beyit esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 38b ile Milli Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 32b’de yer almaktadır.

²⁷³ Bu mısra, esas aldığımız metinde “Arar biçâre dile âvâre dile çâre” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu oluşturmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 39b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin doğru olmaktadır.

Arar bîçâre dil âvâre çâre²⁷³
Derûn-ı dilde dermân oldu mahfûz

Yanıp pervâne-veş bu nâr-ı²⁷⁴ aşka
Onunçün âh u efgân oldu mâhfûz

Ne kim âfâkı var olmuştur eşyâ
Vücûdum içre pinhân oldu mahfûz

Senâî *men aref*’den²⁷⁵ aldı dersi (vr. 28a)
Dile sırrında irfân oldu mahfûz

95

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Kâtib-i aşk eyledi bu nâme-i tahrîre şürû‘
Hâlini âşıklara kıldı yine takrîre şürû‘

Bu reh-i aşk içre sülûk eyleyen âşıklar için
Hoşca âdâb ile kılar ahsen-i ta‘bire şürû‘

Yâr için ağyâra tekâpû²⁷⁶ gerek âşık olana
Vâsıl-ı yâr olmağa kıl böylece tedbîre şürû‘

Gel dile evrâd edegör câmi‘u’l-esmâyı oku
Giderek ağyârı da yâr ile bu teshîre şürû‘

Gerçi Senâî de Hak’ı sır ile tevhîd edeli
Eyledi vahdetteki cem‘iyyeti tefsîre şürû‘

96

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Bezm-i irfân içre cânâ ârifâna tut semâ‘
Kâl u kil olmaz o mecliste sakın etme nizâ‘

Nûr-ı tevhîdi gönül mişkâtına kondur hemân
Yak muhabbetten çerâğı kalbine versin şu‘â‘

²⁷⁴ Bu kelime esas aldığımız metinde “nâra” şeklinde olup, anlam bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 39b’de “nâr-ı” şeklinde olup, anlam uygun olmaktadır.

²⁷⁵ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbahu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁷⁶ Bu kelime esas aldığımız metinde “tekâ” şeklinde olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b’de “tekâpu” diye yazılmış olup, vezin doğru olmaktadır.

Verme dünyâya muhabbet tâlib olma câhına
Senden evvel niceler mesrûr olup kıldı vedâ‘

O seni yâhut sen onu kor gidersin âkîbet
Hasret ile ciğerin pür-hûn olur ömrün ziyâ‘

Hem celis olma cihânda câhil u nâdân ile
Gelir elbet sana onun bed-zebânından sadâ‘

Dinler isen ehl-i diller sohbetin dinle müdâm
Er odur kim ola meydân-ı hakîkatta şücâ‘

Âkil isen sözlerim gûşuna mengûş eyle gel
Kıl Senâî‘den bu pendî cân u dilden istimâ‘

97

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

İstimâ‘ kıl gûş-ı cân ile bu pendî istimâ‘
Var ise iz‘ânın eyle gel efendi istimâ‘

İhtilâfı ko ki bunca yıllar ömrün sarf edip
Söyle ondan eyleyelim ne bilindi istimâ‘

İlm-i nâfî‘ neydiğin bilirdin ancak ey fakîh
Kâmil-i dânâdan onu eylesendi istimâ‘

(vr. 28b)

Mekteb-i irfân içinde bahs olunmaz kıl u kâl
Var edegör onda her ne nutk olundu istimâ‘

Âlim-i ilm-i hakîkat olmağa tâlib isen
Âlim u ma‘lûmu kendi kıldı kendi istimâ‘

Kavl-i vâhiddir bu söz kim ehl-i tevhîd olasın
Eyler isen bu Senâî derdmendi istimâ‘

98

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Tama‘-ı hâm ola beyhûde tama‘
Eden aklınca eder sûde²⁷⁷ tama‘

²⁷⁷ Bu kelime esas aldığımız nüshada “sûze” şeklinde geçmekte olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. Hem İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b’de hem de Milli Ktp. FB Yz. No: 198/1, vr. 34a’da “sûde” geçmekte olup, anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

Ne bilir sûd u ziyânı o kişi
Var iken hırs ile kendide tama'²⁷⁸

Tâlib-i cîfe olan dîn u denî
Eylemez râyiha-i ûda tama'

Gece gündüzde karârı yok onun
Dilemez râhatı âlûde tama'

Sen de var imdi Senâî edegör
Hemân irfân ile maksûda tama'

99

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Eyledim aşkınla cânâ gayri sevdâdan ferâğ
Zannederdim sen şeh-i hûbânı kendimden ırâğ

Hubbunu gönderdin evvel emr ü fermân eyledin
Leşkeri hüsnün kurup sahrâ-yı sînemde otâğ

Aldı etrâfın vücûdum kal'asının ol çeri
Yolları bend eyleyip kârbân değil uçmazdı zâğ

Gelmez oldu kimseler imdâdına oldum zebûn
Kesti evvel râhımı gelmekliğe kıldı yasâğ

Açılıp burc-ı beden revzenleri gördüm şehâ
Sadrımın kösünde nevbet çalmağa urdu çomâğ

Darb ile isbâta geldim düştüm illâ kaydına
Geçtim ol lâ'dan demezler ehl-i îmân yüzü âğ

Târ-u-mâr etti siyeh-rû cündümü ol leşkerin
Kimisini katl edip kimin dahi bend etti sağ

(vr. 29a)

Nusret onun olduğun bildik de çıktım aradan
Hükm eden oldur bıraktım tîğ-ı tedbîr ü yerâğ

Oldum îmân ehli ben de eyledim ikrâr-ı tâm
Dinle budur mâcerâmı cândan açtınsa kulâğ

²⁷⁸ Bu mısra esas aldığımız nüsha "Var iken kendide hırsla tama'" şeklinde olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. Hem İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b'de hem de Milli Ktp. FB Yz. No: 198/1, vr. 34a'da yukarıdaki şekilde geçmekte olup, vezin doğru olmaktadır.

Dil sarâyı tahtının sultânı oldur ki hemân
Bu Senâî de yanan nûrundan onun bir çerâğ

100

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Bezm-i irfâna uyandır ârifâne bir çerâğ
Yanıla senden de yansın âşıkâne bir çerâğ

Rûşen olsun meclis-i irfân uyansın âşıkân
Pertev-i nûr-ı çerâğından o yâne bir çerâğ

Şem‘ine cem‘ olsun âşıklar onun pervâne-veş
Bâl ü per yaksın getir âftâbgâne bir çerâğ

Gerçi birdir her çerâğın nûru ayrı şu‘lesi
Her birinde bir letâfet var yok ona bir çerâğ

Edelim Hakk’a Senâî kim çerâğm şu‘lesi
Sönmesin tâ kim ebed ondan da yana bir çerâğ

101

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Eyledim aşka uyaldan cümle sevdâdan ferâğ
Terk-i tecrîd eyledim bu hubb-ı dünyâdan ferâğ

Verseler almam metâ‘-ı şöhreti ben bir pula
Bir abâpûşum edip atlâs u dîbâdan ferâğ

İlm-i kâf u nûn’dan aldım kismetim²⁷⁹ bezm-i ezel
Onun için²⁸⁰ eyledim iksîr ü kimyâdan ferâğ

*Kenz-i lâ yüfnâya*²⁸¹ mâlik oldum evvelden beri
Eyledim şâh-ı cihâna ben temennâdan ferâğ

Medh ü zem birdir yanımda her ne derlerse hemân
Gam değil şimdengeri ettim o kavgâdan ferâğ

²⁷⁹ Bu kelime esas aldığımız nüshada “fehm-i” şeklinde geçmektedir ki vezin bozukluğu ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 41a’da “kismetim” diye geçmekte olup, vezin tamam olmaktadır.

²⁸⁰ Bu kelime esas aldığımız nüshada “ile” şeklinde geçmekte olup anlam tam yerine oturmamaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 41a’da “için” diye geçmekte olup, anlam daha uygun olmaktadır.

²⁸¹ Kenz-i lâ-yüfnâ: Bitmek, tükenmek bilmeyen hazine.

Vâsıl-ı yâr olalı dil-şâd oluptur dâimâ
Gayri türlü ber-murâdı ettim icrâdan ferâğ

Cümleden gerçi Senâî fâriğ u âzâdesin (vr. 29b)
Zerre denli etmedin mahbûb-ı zîbâdan ferâğ

102

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Olursa ger inâyet Hak'tan eltâf
Kulundan bir kuluna eyler insâf

Niye geldim cihân içre diye ol
Tefekkür eder ömrü oldu isrâf

Bulur bir pîr ü perver reh-nümâyı
Bilir oldur ki bu nâs içre eşrâf

Kabûl eyler onun bendeliğın ol
Tarîk-i Hakk'a varan eyler itlâf

Sülûk eyler o da ol râh-ı Hakk'a
Ki zirâ böyle geldi çünkü eslâf

Ona ol bildirir Hakk'ı hakikat
İştittiği kemâl-i nakl-i evsâf

Varır ilme'l-yakîn içre şühûdu
Olur olda nihânı ilme arrâf

Senâî varmağa *ayne'l-yakîne*
Gerektir ki ola mir'ât-ı dil sâf

103

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hamdülillâh dilden oldu hubb-ı dünyâ ber-taraf
Oldu efkâr-ı sivâ hep cümle sevdâ ber-taraf

Şimdi meyl etti gönül bir dilberin sevdâsma
Düşeli aşkına oldu her temâşâ ber-taraf

Görmedim bir böyle mahbûb-ı cihân-ârâyı kim
Olacak vechine hâil zülf-i zîbâ ber-taraf

Uğruna terk eyledim her varlığım cânân için
Cânımın ârâmı oldu şimdi cânâ ber-araf

Kalmadı sabr u kararım vaslını kıldım taleb
Dedi sen benden ferâgat kıl o da'vâ ber-araf

Ölmeyince kimseye lââyık değildir vuslatım
Sen de bil böyle diyenler oldu hayfâ ber-araf

Mahv edip beni Senâî bu kelâmın heybeti (vr. 30a)
Ne taraf kaldı derûnumda ne aslâ ber-araf

104

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Yuf o münkir hilekârın ettiği ikrâra yuf
Tevbe vü telkin alıp kıldığı istiğfâra yuf

Sûretâ eyler tevâzu ol münâfık hilekâr
Yüz sürüp ettikleri âh u fiğân u zâra yuf

Ehl-i îmânın adûsu oldu merdûd-ı ebed
Hazret-i Hak dergehinden kim ola âvâre yuf

Döndü şeytâna her ahlâkı buların şüphesiz
Hâin-i dîn oldu onlar yanına kim vâra yuf

Düşmen ile dost olanlar ol dahi Hak düşmeni
Bunların hâlin bilirken yâr olan ağıyâra yuf

Ey Senâî neyler idin bunu nazma getirip
Böyleler için yazıklar ettiğin güftâra yuf

105

Müfte'ilün /Fâ'ilün /Müfte'ilün /Fâ'ilün

Aşka düşelden dilâ aldı bu sevdâ-yı aşk
Kalmadı hep varlığım eyledi yağmâ-yı aşk

Hicr-i firâkın şehâ yattı yeter rûz u şeb
Zâr u giryân ile eyledi rûsvâ-yı aşk

Âkil ü dânâları sayd u şikâr eyleyip
Gör nice Mecnûn eder onları Leylâ-yı aşk

Mülk-i vücûdum dilâ sâhil-i ummân iken
Bâd-ı muhabbet ile gark eyledi deryâ-yı aşk

Niceler âciz kalıp vasfını şerh etmede
Defter-i uşşâka bil sığmadı imlâ-yı aşk

Her ki Senâî uyar aşka o ma'sûkuna
Erişir elbette kim ola âşinâ-yı aşk

106

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Gönül aşkınla ey cânâ coşup leyl ü nehârım yok
Ki san deryâ temevvüc eyleyip ka'r u kenârım yok

Ne deryâ katredir mevci gönül indinde ummânı
Denir temsil için ammâ misâle iktidârım yok
(vr. 30b)
İçelden teşne-dil ma'sûk elinden câm-ı aşkıyla
Aceb aklım yitirdim şöyle mestoldum humârım yok

Yalın ayak baş açık sînesi üryân olup şeydâ
Bugün meydân-ı aşk içre girip nâmûs u ârım yok

Kanı aşk ile ol yârin ciğer biryân eden âşık
Bana hem-dem ola her dem enîs ü yâr-ı gârım yok

Sorarsın vasf-ı hâlimden mukayyed olma gel zâhid
Bu mutlak zevke dâirdir elimde ihtiyârım yok

Senâî bahr-ı vahdette vücûdun gark u mahv etti
Onunçün cûş eder durmaz gönül sabr u karârım yok

107

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlûn

Vechin görelî rûy-ı dilârâyı unuttuk
Dil vermeğe bir gayriye sevdâyı unuttuk

Hayrette kodu aşkın alınca beni benden
Yağmâya verip zühd ile takvâyı unuttuk

Aşk ile dilâ bezm-i visâlinde o yârin
Mey nûş edeli bâde-i hamrâyı unuttuk

156

Tahrîr edeyim hâlimi âşıklara cânâ
Derken kalem aldık ele imlâyı unuttuk

Takrîr edemem derd-i derûnum sana bir dem
Anlatmağa terkîb ile ma'nâyı unuttuk

Bu hâle giriftâr olalı şimdi Senâî
Yârânı değil gerçi bu dünyâyı unuttuk

108

Mef'ûlû /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

Verdinse gönül dilbere cânâ neler aldık
Pâzâr-ı cihân içre bulunmaz güher aldık

Azm eyleyeli râh-ı visâline o yârin
Konup göçerek aşk ile bir hayli yer aldık

Gâh ağlar idim âh u figân ile edip zâr
Hicrân-ı firâk ile aceb çeşm-i ter aldık

Gitmekte idim rûz u şeb ol râh-ı visâle
Bir muhbir-i sâdıktan o yolda haber aldık
(vr. 31a)

Aşk olmuş idi çünkü refikim dedi oldum
Terk etme beni böyle bir erden nazar aldık

Gördüm ki onu ben de bu aşka uyalıdan
Her kande nazar kılsam o dostdan eser aldık

Dersin ki aceb vuslata ermiş mi Senâî
Sen sanma sakız çektik ağızdan şeker aldık

109

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gel beri ey tâlib-i didâr-ı Hak
Aşk oduna yanmağa çakmağı çak

Zulmet-i cehl içre bu dil kalmasın
Nûr-ı zât-ı Hak'tan ona şem'a yak

Mekteb-i irfâna gel âr eyleme
Terk-i nâmûs eyleyip al hoş sebâk

Fırsatı fevt eyleme her rûz u şeb
Kârın olsun zâri zâri ağlamak

Kil u kâl etmekten evlâdır sana
Aşk kitâbından okursan bir varak

Pendi gel sen kıl Senâî kendine
Dü cihân selâmeti irfân-ı Hak

110

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Şimdilik bir dilberin pervânesiyim şimdilik
Râh-ı aşkında onun vîrânesiyim şimdilik

Baş açık yalın ayak meydân-ı aşkında onun
Soyunup abdâl olan üryânesiyim şimdilik

Gâh cemâli şu‘lesinden pür-ziyâ dilhânesi
Gâhi nâr-ı aşkının pervânesiyim şimdilik

Bu muhabbet şâh-ı dilde tahta edelden cülûs
Gahî şâd eyler gehi gamhânesiyim şimdilik

Hatt-ı dilberden okudum ben de ilm-i ebcedi
Bil me‘ânî sırrın ferzânesiyim şimdilik

Şöyle mahmûrum ki bezm-i vaslı içre dilberin
Câm-ı aşkın nûş eden mestânesiyim şimdilik
(vr. 31b)

Beyt-i dil ma‘mûr olup yâre olaldan âşinâ
Ger sorarsan dilberin cânânesiyim şimdilik

Ey Senâî var mıdır mey nûş eden âşıkları
Gelsin onun aşkının meyhânesiyim şimdilik

111

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Düş olan sevdâ-yı aşka ona cânâ ne gerek
Hubb-ı gayri terk edip sevdâ-yı cânâ ne gerek

Zikr-i dost olur gıdâsı fikri de her rûz u şeb
Neyler âlemde ol aslâ gayri sevdâ ne gerek

Geçer aşk ile o yârin külli vârandan hemân
Gece gündüz şem‘-i yâre karşı pervâne gerek

Terk eder nâmûs u ârı âşık-ı şeydâ olan
Kays-veş sahn-ı fenâda deli dîvâne gerek

Mihnet-i derd ü elem yoldaş olup her dem ona
Genc-i gamda yatır onun yeri vîrâne gerek

Böyledir vuslat-ı yârin uğruna serden geçen
Cânı neyler ey Senâî ona cânâne gerek

112

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Dinle erbâb-ı kemâlin sözün anla ne demek
Mâye-dârı olan âşıkları dilbend ederek
Er olur kâbil-i irşâd olan âdem giderek
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Bulagör sen dahi bir kâbil-i irşâd olanı
Onuda hoşca dinle fehîm ediben yahşi tanı
Ne bilir kadrini dânânın olan dîn u denî
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

İşitirsen ki ne gûna idi etvâr-ı selef
Olmağa kâbil ise bil ki o cân etme telef (vr. 32a)
Değil ise yazık ol sözlere ey hayr-ı halef
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Deme nâ-puhtelere gel budur erkân ile yol
Edeyim lutf u kerem dersin ona sonrası ol
Ne sana kulluk eder ol ne olur Tanrı’ya kul
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Baş u cân eylediler Hakk’a fedâ bilmek için
Gelip âdem kutruna oda dizilmek için
Bir öğün lokmasını hırsa düşüp yemek için
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Verse ol sana cihândaki nesi var ise de
Sûretâ arz-ı muhabbet ederek yâr ise de
Kâbil olmayıp o cân âleme hünkâr ise de
Demeden yeğ ola nâdâna nasihat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Acabâ sende olan müşkili kim halledecek
Yoksa hiç kalmadı mı müşkülün eyâ bilecek
Ey Senâî diyen esrâr-ı Hak'ı fâş edecek
Demeden yeğ ola nâdâna nasihat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

113

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Gel ey cân bu cihân içre bilir misin neler çektin
Ne âlemlerde gezdin sen ne berzahlar görüp geçtin²⁸²

Cüdâ düştün diyârından gezerdin dağ u sahrâda
Seyâhat âlemindeyken ne yerlerden konup göçtün

Şu denli havfa düştün ki görünce âdemi cânâ
Cihân başına dâr olurdu tenhâ yerlere kaçtın
(vr. 32b)

Zamân oldu kim alçağa tenezzül mü ederdin sen
Hümâ gibi açıp bâl ü perin yükseklere uçtun

Acebdır sükkeri şerbet sanırdın nûş edip zehri
Felek tasında yüz bin kerre yüz bin²⁸³ dolu semm içtin

Gel imdi sen de insâf et eğer insân isen cânâ
Diyâr-ı gurbet illerde neler çektin neler çektin

Bu dehr içre dilâ bir dem senin kim sordu ahvâlin
Aceb buldu mu bir hem-dem Senâî râzını açtın

114

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlûn

Sayyâd-ı dil oldur ki ola halkı Hudâ'nın
Dil bendesi olmaklığa şâyeste o cânın

²⁸² Bu kelime esas aldığımız nüshada “çektin” şeklinde olup, anlam tam uyuşmamaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 45a'da “geçtin” diye yazılmış olup, anlam oturmaktadır.

²⁸³ “kerre yüz bin” ibaresi esas aldığımız nüshada bulunmayıp vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İbare, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 45a'da olup, vezin doğru olmaktadır.

Ahlâk-ı hamîd ile ola muttasıl ol cân
Bil tâc-ı seridir o kamu halk-ı cihânın

Bu hüsn-i âdâb ile onun izzeti artar
Makbûlûdür âlemde o cân mîr ü gedânın

Halk ondan emîn ola dahi gitti selâmet
Her vech ile dünyâda vü ukbâda o cânın

Âlemde iyi nâm ile yâd olmağa bâis
Hem mertebesi âlî olur böyle olanın

Gam görmeye hiç zerre kadar ömrü olunca
Vaktin geçirir zevk ü safâ ile zamânın

Her kimde bu ahlâkı görürsen ki Senâî
Bilgil ki Halîm ismine mazhardı Hudâ'nın

115

Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilün

Gönül aldanma hevâya nice bir kâl ile kâl
Gel oku mekteb-i irfânda gönül pâsını sil
Çeşm-i ibretle nazar kıl gözün aç sen²⁸⁴ seni bil
Hâne-i dilde koma fikr-i sivâ sâf ola dil
Nazârın vahdete ergör açıla dide-i dil

Sana lâyük mî şehâ zübde-i âlem olasın
*Senurîhim*²⁸⁵ *men arefe*²⁸⁶ sırrını fehm etmesin (vr. 33a)
Bu cehâlette kalıp kendözünü bilmeyesin
Hâne-i dilde koma fikr-i sivâ sâf ola dil
Nazârın vahdete ergör açıla dide-i dil

Bilmeyince kişi nefsin bilemez Rabbisini
Kendini bilmeğe halk eyledi bil Rabbisini
Gelip irfâna kadem bas bulagör sende²⁸⁷ seni

²⁸⁴ Bu kelime esas aldığımız nüshada “senide” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47a'da “sen” diye geçmekte ve vezin doğru olmaktadır.

²⁸⁵ “senurîhim âyâtınâ fî'l-âfâki ve'l-enfüsi” (Onlara âyetlerimizi hem hem afakta hem de kendi içlerinde göstereceğiz) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Fussilet, 41/53.

²⁸⁶ “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁸⁷ Bu kelime esas aldığımız nüshada “sen” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47b'de “sende” diye geçmekte ve vezin doğru olmaktadır.

Hâne-i dilde koma fıkı-i sivâ sâf ola dil
Nazârın vahdete ergör açıla dîde-i dil

Bu gönül hânesidir vuslat için bâğ-ı İrem²⁸⁸
Tâlib-i vuslat olup dersin eğer ben de girem
Lîk fehmi eyle bu nutku sana dinle ne direm
Hâne-i dilde koma fıkı-i sivâ sâf ola dil
Nazârın vahdete ergör açıla dîde-i dil

Sırr-ı tevhîdi Senâî getirir kâle ricâl
Onun için ki ede âşıklar onu kendine hâl
Okuyan dilden okur sığmaz ona kâl u makâl
Hâne-i dilde koma fıkı-i sivâ sâf ola dil
Nazârın vahdete ergör açıla dîde-i dil

116

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Ta‘n-ı münkir gam değildir bildiği hâlet değil
Ehl-i tevhîd ayrı görmek onları âdet değil

Cümlelerin maksûdu Hak’tır Hak’tan ayrı nesne yok
Şîrk-i ihfâdan sakın sen ben demek vahdet değil

Bir temâşâgâh-ı âlemdir cihân kavgâyı ko
Aslı birdir cümlelerin bu gördüğün kesret değil

İşlenir takdir elinden her bir işler dâimâ
Zeyd u Amr kavî bu fi‘li işleyen âlet değil

Can kulağın dinlediyse sözlerimden zâhidâ
İşitirsen bizden ammâ söyleyen sûret değil

Bu makâmın sâhibi gerçi safâ içre müdâm
Lâkin onda dâima durmakta emniyyet değil (vr. 33b)

Câm-ı vahdet cür‘âsın nûş edenin keyfiyyeti
Pes umûm ehlinin ol bildiği keyfiyyet değil

Ey Senâî dediler *men lem-yezuk lem-ye ‘rif*²⁸⁹
Sükkeri nâdâna verme tattığı lezzet değil

²⁸⁸ Bu mısra esas aldığımız nüshada “Bu gönüldür hâne-i vuslat için bâğ-ı İrem” şeklinde geçmekte olup, anlam tam yerine oturmamaktadır. Bundan dolayı İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47b’deki yani yukarıdaki şeklini tercih ettik.

²⁸⁹ “Tatmayan bilmez” anlamında tasavvufta kullanılan bir deyim.

Âdemi vâre etti Hak nûn içre bir nokta misâl
Kenz-i mahfî’den zuhûru hubb-ı Hak’tır işbu hâl

Yok idi bezm-i ezel ol noktada şekl-i vücûd
Lâkin onda gizli idi görünen hüsn-i cemâl

Çekti dest-i kudret-i Hak bir elif ol noktayı
Kadd-i âdem zâhir oldu sûret-i tûbâ-misâl

Emr edip Mevlâ melekler Âdem’e kıldı sücûd
Etmeyen şeytân olup merdûd-ı Hak ol bed-fî‘âl

Nefh-i rûh etti Hudâ rûhundan Âdem cevfine
Hamd edip durdu kıyâma yok idi evvel mecâl

Bu elif kaddin rûkû‘da dâl edip ol resmini
Secde kıldı mîm olup Âdem denir ey hoş-hısâl

Sırr-ı Âdem’den haberdâr olayım dersin eğer
Vâris-i âdemden onu var yürü eyle suâl

Secdeden kaldırma baş²⁹⁰ ile Senâî dâimâ
Çün tevâzu ehlidir âlemde gör sâhib-kemâl

Feyz-i ilhâm-ı Hudâ’nın cilvegâhıdır gönül
Bir tecellî-hânedir kenz-i ilâhîdir gönül

Ondadır dürr-i me‘ârifle hakikat gevheri
Bil me‘ânî şâhının da tahtgâhıdır gönül

Hayme-i mî‘âd-ı Mûsâ sırrını ondan dile
Hıfz için kelâm-ı Hakk’ın bârigâhıdır gönül

Hak Te‘âlâ hâkim-i mutlaktır eşyâya kamu
Öyle bil şâh-ı cihânın pâdişâhıdır gönül

²⁹⁰ Bu kelime esas aldığımız nüshada “başın” diye yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 49b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup, vezin doğru olmaktadır.

Her ne denli vâsf edersen kâle gelmez hâl-i dil (vr. 34a)
Ey Senâî âşıkânın kible-gâhıdır gönül

119

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Dinle bu bir katredir deryâ-yı vahdetten misâl
Yine cûşa geldi bilmem var mıdır nutka mecâl

Gelmez ol temsile ammâ mümkün oldukça hemân
Söylemem onda olanlar hâlidir bu hüsn-i hâl

Evvelâ tevhîd-i ef'âl oldu îmân onlara
Ettiler tedbîri takdîrinde Hakk'ın izmihlâl

Mahv olur küllide cüz'ün medhali yoktur hemân
Fâ'il-i mutlak Cenâb-ı Hak durur ey hoş-hısâl

Şâh-ı âlem bir beyi bir işe ta'yîn eylese
Pâdişâh etti denir ol kendisi etmek muhâl

Der ol emri içre buyurdum ki her ne yazmışım
Hayr u şerre ol kişi âlettir etme kıl ü kâl

Her ne kim işlerse ol kes vardıǵı ilde hemân
Ma'nide oldur eden ammâ yine eyler suâl

Radde-i cüz'î dediğin ondan işlediğidir
Oldu külliden zuhûru bu sözümden hisse al

Sâhil-i deryâ-yı vahdettir bu menzil ey dede
Keştî-i bahre süvâr ol giderek ummâna sal

Dinle imdi şimdi tevhîd-i sıfâtı sen ayân
Çâr anâsırdan deǵil mi cümle eşyâ infisâl

Âlem-i tefrîd iken terkîbe geldi emr-i Hak
Kâf u nûndan baǵladı sûret bu eşyâ ittisâl

Yine unsurdan mürebbî kıldı şemsi ol ilâh
Zerre yoktur²⁹¹ ola onsuz buluna onda kemâl

²⁹¹ Esas aldığımız metinde bu kelimedden sonra “ki” vardır ve vezni bozmaktadır. Anlam bozukluǵuna yol açmadığı için metinden çıkardık.

Yâd olup²⁹² Hakk'ın muhîr ismine mazhar cümleye
Bir sudan verdi hayâtı ol Kerîmü zü'l-Celâl

Hâlıkı'r-Rezzâk olan Mevlâ-yı Rabbü'l-âlemîn
Cümlelerin rızkın bu arzdan bahş edip rûz u leyâl

İşte bu menzilde bahr-ı vahdetin ummânıdır
Tâlib-i gevher isen gavnâs-ı bahr ol sen de dal

Bilelim tevhîd-i zâtı nice takrîr ettiler
Gelmez ol ta'bîre ammâ nice etti ehl-i hâl
(vr. 34b)
Cümlelerin bir gevher²⁹³ aslı fer'idir eşyâ kamu
Varlığı varından oldu aslına yoktur zevâl

Bahr-ı âbiden cüdâ düştü de her bir katre nem
Yine ol deryâya onlar etmek isterler visâl

Cem' olup rûy-ı zemînde nehr ü ırmak olarak
Mâ-i câri mahv olur deryâda her rûz u leyâl

*Küllî şey'in hâlikun*²⁹⁴ sırında Hak'tan gayri yok
Ehl-i tevhîdin budur îmânı ey sâhib-kemâl

Gel edeb ile Senâî etme tatvîl-i kelâm
Bundan öte cümle merdân-ı suhandân oldu lâl

Katre temsil olmadı deryâ-yı vahdetten hemân
Kâle geldiği bu denlidir gerekdir ola hâl

120

Allâh'ı seven âşıklar
Gelin tevhîd zikredelim
Aşk ile bağı yanıklar
Gelin Hakk'ı zikredelim

Her nefeste Allâh adın
Zikretmek olsun mu'tâdın
Şâd eyler kalb-i nâ-şâdın
Gelin Hakk'ı zikredelim

²⁹² Bu kelime esas aldığımız metinde yoktur. Olmadığında vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48b'de geçmektedir.

²⁹³ Esas aldığımız metinde bu kelime "gevherdir" şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 49a'da "gevher" diye geçmekte olup, vezin doğru olmaktadır.

²⁹⁴ "Her şey yok olacaktır, O'nun zâtı müstesna" (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

Nice bir gaflet uykusu
Çalınmadan rihlet kösü
Bozulmadan ten kafesi
Gelin Hakk'ı zikredelim

Ehlullâhın gir yoluna
Bakma sağına soluna
Bak erenler usûlüne
Gelin Hakk'ı zikredelim

Dinle Senâî ol âgâh
Ne buyurdu Rasûlullâh
*Ez-zâkiru habîbullâh*²⁹⁵
Gelin Hakk'ı zikredelim

121

Mef'ûlû /Mefâ'ilû /Mefâ'ilû /Fe'ûlûn

Ey dil sana bir hoşca nasîhat edebilsem
Bilsem nedir ol aşk ile olmadığın ebsem

Ebsem olanı görme(z)misin sâhib-i hâldir
Hâldir kişiye lâzım olan ol ola mübhem

Mübhem durur ol sırr-ı Hudâ sohbet-i irfân
İrfân o durur kendim bilmiş ola âdem

Âdem ona derler ki ola mahzen-i esrâr
Esrârına hem bulmuş ola makbûl hem-dem
(vr. 35a)
Hem-dem olanın sende olup mahrem-i râzı
Râz ehli ola beste-dehen hâline mahrem

Mahrem idin ol gonca-femi sen dahi cânâ
Cânâ ne derim böyle demi kim ede her dem

Her dem bu demin olsa Senâî n'ola âyâ
Âyâ ben onu gâhice olsun edebilsem

122

Mefâ'ilûn /Mefâ'ilûn /Mefâ'ilûn /Mefâ'ilûn

Değiştım âr u nâmûsu senin irfânına şâhım
Baş açık sînesi üryân girip meydânına şâhım

²⁹⁵ “Zikreden Allah'ın sevgilisidir” anlamına gelir. Hadisin kaynağına ulaşamadım.

Muhabbet kâtibi yazdı berât-ı aşkımı evvel
Ser-i bâlâsına tuğrâ çekip fermânına şâhım

Diyâr-ı gurbet ellerde düşerdi dâm-ı hicrâna
Getirdi kayd u bend ile der-i dîvânına şâhım

Yitirdim aklımı aşka uyaldan râh-ı vaslında
Kalıp hayrette müştâkım cemâlin ânına şâhım

Kapına yüz sürüp geldim meded senden inâyet kıl
Der-i lutfunda bağı bu dil-i vîrânına şâhım

Ümîdim vaslın ey dilber kerem bâbın küşâd eyle
Senâî sîneçâk abdâl olan üryânına şâhım

123

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Ey gönül âlâyiş-i dünyâyı ferâmûş edelim
Kendimizi genc-i ferâgatta abâ-pûş edelim

Kayd-ı alâyık nemize terk edip onları kamu
Fârîğ u âzâde olup vaktimizi hoş edelim

Etmeyelim mâzi vü müstakbeli el-âna bugün
Dem bu dem erbâb-ı dilin pendini gel gûş edelim

Sayd edelim bir güzeli k’olmaya bir misli dahi
Bâri bu sevdâya dilâ kendimizi düş edelim

Hem-dem olup yâr ile gel meclis-i vahdette bu dem
Bezm-i visâlinde onun aşkına mey nûş edelim

Gel bu dil âvâre neler çekti yolunda diyerek
Sinemize bend edip ol dilberi âgûş edelim

(vr. 35b)

Senlik ü benlikte²⁹⁶ bu dem olmaz olur sanma onu
Dinle Senâî sözünü bu demi bir hoş edelim

²⁹⁶ Bu kelime esas aldığımız nüshada “benlik” şeklinde yazılmış olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 51b’de yukarıdaki gibi yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

124

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Nazar kıldıkta mahbûbun elif kaddin alem gördüm
Bu dil levhinde bir nokta kodu kaşı kalem gördüm

Temâşâ-yı cemâlinde o yârin hayret içreyken
Yüzünde berk uran nûru onun nûr-ı kıdem gördüm

Cemâlin seyr edelden her günüm ıyd oldu ey dilber
Bihamdillâh ki gûyâ hüsnünü bağ-ı İrem gördüm

Kün emri mushaf-ı hüsnün yazaldan levh-i mahfûza
Ezel bezmindeki sırında *nûn ve'l-kalem*²⁹⁷ gördüm

Yazılmış vechine *Tâ-Hâ*²⁹⁸ okudum hüsn-i hattından
Çü zâtın cümleye okudum ki mesbûku'l-adem gördüm

Senâî öyle bir mahbûb-ı ra'nâdır hakîkatta
Kemâl-i izzetin gâyet azîz ü muhterem gördüm

125

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlûn

O bezm-i safâ vuslat-ı cânânı unutmam
Ol demde olan ahd ile peymânı unutmam

Âh eyleyeli terk-i vatan gurbete düştüm
Her dem o demi yâd edip ol kânı unutmam

Andıkca derûnumda yanar²⁹⁹ nâr-ı firâkı
Ol hasret-i yâr âteş-i sûzânı unutmam

Seyyâh olalı devr-i felek göz neler etti
Gezdirdiği ol berr u beyâbânı unutmam

Bir kimse benim hâlîme rahm etmedi aslâ
Ettiğim o dem âh ile efgânı unutmam

²⁹⁷ “Nûn ve'l-kalemi vemâ yesturûn” (Nûn, kaleme ve kalem erbabının yazdıklarına yemin olsun ki” Kalem, 68/1 âyetine işaret edilmektedir.

²⁹⁸ Kur'ân'ın 20. sûresi olan Tâhâ sûresine işaret edilmektedir.

²⁹⁹ “yanar” kelimesi esas aldığımız nüshada “derûnumda” kelimesinden önce yazılmıştır ki vezin bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 53b'de yukarıdaki gibi olup vezin tamam olmaktadır.

168

Bir kâfile gördüm ki gider iline dostun
Uydum olara ben de o yârânı unutmam

Azm eyleyeli râh-ı visâl içre Senâî
Hamd ola Hudâ kıldığı ihsânı unutmam
(vr. 36a)

126

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Dilberâ hüsn-i cemâlin şem‘ine pervâneym
Tâ ezelden âşinâyım sûretâ bîgâneym

Meclis-i aşkında gâhî bî-edeblik eyledim
Zülfün ile kayd u bende çektiğin dîvâneym

Âşık-ı şeydâyım ancak râh-ı aşkın içre kim
İsm ü resmi terk edelden bilmezem eyâ neyim

Dest-i sâkîden bugün teklif-i sahbâ istemem
Câm-ı aşkın nûş edelden serseri mestâneym

Bu Senâî vuslata verdi dil ü cân nakdini
Âşinâ-yı aşk olaldan bir aceb vîrâneym

127

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Gönül bir dil-bere serv-i bülendim
Muhabbet eyledi zülfü kemendim

Bulunmaz gerçi mânend-i nazîri
Kapısında mülâzım derd-mendim

Temâşâ-yı cemâlinde o yârin
Gehî idrâk edemem kendi kendim

Ki vâsf olmaz³⁰⁰ o mahbûbun bu zevki
Eden âşıklara vardır pesendim

Diyen *men lem-yezuk lem-ye ‘rif*³⁰¹ ey cân
Hemân kavlinde sâdıktır inandım

³⁰⁰ Bu kelime esas aldığımız nüshada “olunmaz” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 51a’da “olmaz” şeklinde geçmektedir, böylece vezin tamam olmaktadır.

³⁰¹ “Tatmayan bilmez” anlamında tasavvufta kullanılan bir deyim.

Senâî'nin mecâzî sanma nutkun
Kerem et yokla iç yüzden efendim

128

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Bu aşkın nârına ben yâne geldim
Cemâlin şem'ine pervâne geldim

Derûnum derdine bir çâre eyle
Meded kıl bana sen sultâna geldim

Hevâ-yı aşkına düşelden aklım
Yitirdim kendimi divâne geldim

Gece gündüz senin aşkın oduna
Fırâkınla ciğer biryâne geldim

(vr. 36b)

Gelip bu âleme mülk-i bekâdan
Kerem eyle seni irfâna geldim

Visâl ister Senâî derdmendin
Mürüvvet kânısın ihsâna geldim

129

Müfte'ilün /Fâ'ilün /Müfte'ilün /Fâ'ilün

Dinle beni ey püser eyleyiben ihtimâm
Kendini bilmekliğe sa'y edegör subh u şâm

Hak yola girdin yürü merd-i Hudâ bendesi
Ol ki sana rehnümâ ola her işin tamâm

Mürşidinin hizmetin cân ile eyle kabûl
Gönlüne girmekliğe eyle temennâ müdâm

Kenz-i ilâhîdir ol tâlib-i cevher isen
Hem dahi gerek sana hâsılı teslîrn-i tamâm

Oldura evvel seni adam edip dergöre
Ol dem-i İsâ gibi bir nefesi ola ki râm

Âdem-i ma'nâ nedir sûret-i insân değil
Sîreti insân ola hergiz onun ber-devâm

Ârif-i billâh olup nefsi bil Rabbini
*Men aref*³⁰² sırrını anla nedir bu kelâm

Ma‘nevî nigâh ile kendini ver bir ara
Ondan olup hâm ile doğurasın bir gulâm

Besle onu büyüsün sen gidesin o kala
Vâris-i âdem olup yerine kâim-makâm

Dinle Senâî sözün sîreti insân isen
Kâmil ü dânadân ol pendimi tut ey hümâm

130
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Reh-i aşk içre gönül dilbere Ferhâd olalım
Aradan dâğ-ı sivâyı gider âzâd olalım
Erelim dosta visâl ile gönül şâd olalım
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım
(vr. 37a)

Yeter oldu gönül aşka uyalı âh ile zâr
Ne bu feryâd u figân eylediğin leyl ü nehâr
Yürü var imdi gönül sen de dile vâsıl-ı yâr
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım

Varıp ol derdine dermânı gönül sâde ara
Gehî mescidde onu gâhî kilisâda ara
Bulayım dersin eğer sen de her eşyâda ara
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım

Kuru sevdâ ile geçti nice dem âh ile yıl
Bileyim dersin eğer kendini irfân bu değil
İki mîm ha ile dâl’dan haber al sırrını bil
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım

Sana ey dil bu nasihatlar ile pend ederim
Gezip âvâre olaldan beri dersin ki erim
Nice bir âşık-ı şeydâ olasın sen de derim
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım

³⁰² “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

Dile gel sen de Senâî gönül âbâd olalım
Kala bizden de eser sâhib-i îcâd olalım
Gehî âşıklar içinde anılıp yâd olalım
Güzeli sevmeye her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsıl-ı dilşâd olalım

131

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Gönül aşk-ı Hudâ birle gedâ vü bâya aşk olsun
Bu meydân-ı muhabbette olan da'vâya aşk olsun

Ne dersin aşk râh içre eden eynin abâ-pûş
Cihân varını terk edip düşen sevdâya aşk olsun
(vr. 37b)
Fîrâk-ı yâr-ı hasret ile bugün Mecnûn-veş cânâ
Yalın ayak başı kabâ gezen sahrâya aşk olsun

Yakıp dâğ-ı derûnun sûz-ı aşk ile kebâb etmiş
Ona hergiz cemâlin arz eden Leylâ'ya aşk olsun

Gece gündüz olup mest-i müdâmı aşk-ı dilberle
İçenler dest-i sâkiden dolu sahbâya aşk olsun

Ser-â-ser kuvvet-i kudsiyle hükm eden bu âlemde
Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân-ârâya aşk olsun

Senâî himmeti aldık biz ancak zât-ı dânâdan
Hezâr aşk u niyâz ile dil-i dânâya aşk olsun

132

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlûn

Ey sûfî senin resmini Mevlâ düzeliden
Nakkâş-ı ezel nakşını yazdı ezeliden
Bend eyleyip âdem katrene dizeliden
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sırr-ı ezel lemyezeliden

Seyyâh olup âlemde nice müddet-i eyyâm
Her kande sabâh oldu ise eyledin akşâm
Gezdin yürüdün bunca diyârı der-nâkâm
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sırr-ı ezel lemyezeliden

Ahd eyledin evvel bu deme yâ hani ahdin
Geldin bu cihân içre aceb gaflete daldın
Kıldın mı taleb bilmeğe irfân ile kendin
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sırr-ı ezel lemyezelîden

Hamd eyle Hudâ kıldı seni cümleden ekrem
Halk etti melekten dahi efdal seni âdem
Oldun mu bir er bendesi hem sırrına mahrem
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sırr-ı ezel lemyezelîden³⁰³

Gâh oldu Senâî gibi hiç kimseden imdâd
Ermezdi sana eyler idin zâr ile feryâd
Bir mürşide dedin mi âmân eyle gel irşâd
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden (vr. 38a)
Aldın mı haber sırr-ı ezel lemyezelîden

133³⁰⁴

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gelmişim *kâlû belâ*’dan³⁰⁵ arz olan îmâna ben
Bu cihân bâğına geldim şimdilik seyrâna ben

Zâhidâ takvâ-yı zühdün gel bize arz eyleme
Hakkı bilmekliğe geldim sûret-i insâna ben

Tâ ezelden câm-ı aşkı nûş edip mest olmuşum
Na‘ra-ı *yâ hû* ile girdim bugün meydâna ben

Şimdilik bir dilberin aşkıyla cevlân eyleyip
Râh-ı aşkında o yârin girmişim devrâna ben

Nâr u bâd u âb u hâki don düzüp giydim hemân
Çâr erkân ile yol buldum dahi ol kâna ben

Ben dediğim benliğe ta‘n etmesin ehl-i kemâl
Onu dahi verdim onun varlığında ona ben

³⁰³ Bu muhammes kısım esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56a’dan alınmıştır.

³⁰⁴ Peremeci, mezkur eserinde Senâî’nin bu nutkuna yer vermiştir. Bkz. Peremeci, *a.g.e.*, s. 277.

³⁰⁵ “*kâlû belâ*”, Cenâb-ı Hak ruhları yarattığı zaman “*Elestü bi-rabbikum*” (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye sorduğunda “Evet, Sen bizim Rabimizsin” anlamındaki cevabıdır. Kur’ân’da da geçmektedir. Bkz. A‘raf, 7/172.

Şöyle bir abdâlîm aşkında Senâî ben onun
Cüz'î külli mahv edip verdim kamu cânâna ben

134

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Âh o mahbûbun firâkı yaktı cânım kandesin
Hasretinle gözlerimden aktı kanım kandesin

Râh-ı aşkıdan bu cânım tende iken dönmezem
Hûbların sultânı bîgâne mekânım kandesin

Ben de bildim gerçi maksûdum olan mahbûbu kim
Mülk-i hüsnün sâhibi gözden nihânım kandesin

Bu derûnum derdine dermân erişmez kimseden
Vâr ise sensin tabîbim her zamânım kandesin

Nâr-ı aşkın hâne-i dilde yanar leyl ü nehâr
Etmeğe bâis olan âh u figânım kandesin

*Men ahabbe şey'en*³⁰⁶ olmuştur Senâî'ye zikr
Rûz u şeb ismi benim vird-i zebânım kandesin

135

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hîle-i nefsin elinden el-amân
Her taraftan yol bulur vermez amân
(vr. 38b)
Bir adû olmaz bana ondan kavî
Öyle bir düşmân durur ol bed gümân

Sû-i hâle yol bulamazsa eğer
Hüsn-i hâlim arz eder dâim hemân

Cüz'î tâ'atla riyâ etmek diler
Arz-ı a'mâl eyleyip halka beyân

Mücibince hâsılı cennet umar
Havf edip nâr-ı cehennemden her ân

³⁰⁶ “Kim bir şeyi severse onu kör ve sağır eder” anlamındaki hadise işaret edilmektedir.
Kaynağına ulaşamadım.

174

Bilmez ol bed-hû ki cümle tâ‘atı
Bir nefes şükrü değildir bî-gümân

Bir gün aç olsa tahammül eylemez
Bî-edeblik eyleyip kılar figân

Tok olunca artırır hîlesini
Kendini göstermek ister râygân

Dâimâ tevkîr ü ta‘zim isteyip
Rağbet etsin der bana halk-ı cihân

Bil ki takrîr edemem binde birin
Pes neler çektim elinden bir zamân

Ey kerîm pâdşâh-ı lâ-yezâl
Senden ermezse kerem hâlim yamân

Bu Senâî bende ki her rûz u şeb
Eyle tevfikin refik yâ Müste‘ân

136

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zâhir oldu emr-i Hak’tan kâf u nûn’un ettiğin
Etmeğe kâdir değil kimse ol zâtın ettiğin

Halk edip Mevlâ ol ondan nüh felek arz u semâ
Devre girdi ây u gün gör büsbütün(ün) ettiğin

Bahtiyâr etti kimine kimini şâh eyleyip
Bir gedâ kıldı kimin gör baht-ı dünun ettiğin

Cem‘ olup da halk-ı âlem düşmen olsa edemez
Bir kişiye gerçi kim akl-ı zebûnun ettiğin

Bilmeyen ıssı ziyân dîvâne ünsiyet kalem
Afv eder sâhib-şerî‘at ol cünûnun ettiğin

(vr. 39a)

Neylesin biçâre âşık bahtiyâr olmazsa ger
Çekmeğe tâkat gelir mi mâh-rûnun ettiğin³⁰⁷

³⁰⁷ Bu mısranın vezni bozuktur.

Hak'tır ancak fâil-i mutlak Senâî öyle bil
Şâh-ı âlem edemez sâhib-derûnun ettiğin

137

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Cihân sanma sen bâkî değildir fâni neylersin
Bozulur sûret ü nakşı kamu elvânı neylersin

Sana ibret yeter evvel bahârda zeyn olan ezhâr
Devâmı var mıdır köhne bahâristânı neylersin

Biterse bir gül etrafında hâr eksik değil onun
Hazân eder o gün sonra bu hâristânı neylersin

Şecerden meyvedir maksûd olan bâğ-ı letâfette
Dıraht-ı müntehâ olmuş tutalım onu neylersin

Vücûdun bir şecer gûyândır hâsıl olan meyven
Kuru eşcâr ile bu bağçe-i vîrânı neylersin

Gel imdi bâğ-ı tevhîde me'ârif güllerin der
Hakikat meyvesi onda biter kalanı neylersin

Senâî bu bâğın bağbânıdır girem der isen
Ko zâhid münkir ü hodbîn olan yârânı neylersin

138

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün

Hamdülillâh ol ganî Subhân'dan
Erişip lutf u kerem Rahmân'dan

Cezb edip bir merd-i Hakk'ın himmeti
Ders okudum mekteb-i irfândan

Râh-ı aşkında Hudâ'nın varlığım
Mahv edip aldım haber cânândan

Şöyle tecrîd eyleyip geçmiş idim
Cennet ile hûrî vü gılmândan

Şimdi meylim onlara oldu yine
Va'd olunmuştur diye Yezdân'dan
(vr. 39b)

176

Vuslat-ı Hakk’a değil mâni‘ bular
Neyleyim kaldım geri ihvândan

Pes tarîkatta buların sevgisi
Fikr olunsa sayılır isyândan

Bu dahi nefsin hevâsından gelir
Geçse Hak’tan gayri sevgi cândan

Dünye vü ukbâ murâdın terk eder
Kâmil olup merd olan insândan

Bu Senâî derdmendi ey kerîm
Lutf edip kıl zümre-i merdândan

139

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Muhabbet bâbın açtım gel gir ey cân
Ki ondan içeridir sırr-ı Subhân

Muhabbet üzre halk oldu bu âlem
Kamu mevcûd olan eşyâ nümâyân

Muhabbet olmasaydı bu cihânda
Zuhûr etmez idi insân u hayvân

Muhabbet aşksız olmaz aşk da onsuz
Bunun ikisi birdir sırr-ı pinhân

Gönül kapısıdır cânâ muhabbet
Hani miftâhı dersin sende yârân

Onun miftâhı bunlardadır onlar
Biri sehi biri sâhib-cemâl ân

Buların sâhibidir ol kapıyı
Açıp giren içeri onda kalan

Sehâ da üç kısımdır dinle onu
Biri oldur vere mâl-ı firâvân

Biri âlimdir onun ilm-i ta‘lîm
Ede hoşca nasîhat halka her an

Biri oldur bulunmaz her kişide
Odur ilm-i hakikat bahr-ı ummân
(vr. 40a)
Bu³⁰⁸ ilmin sâhibidir kâlini hâl
Edenler ehl-i derde dahi dermân

Bulara mâlik olmayan ne etsin
Nice girsin o kapıdan bu âsân

Edip tahsil buları ol da gire
Tevâzu hüsn-i hulk âdâb u iz‘ân

Bu hasletler bir âdemde buluna
Tamâm âdem der onu ehl-i irfân

Sehâvette onun misl ü nazîri
Bulunmasa velâkin olsa nâdân

Kabûl etmez gönül reddeyleyler onu
Gerekse ol³⁰⁹ kim olsun şâh-ı devrân

Gel imdi dinle ol ahsen sıfâtı
İki türlü yarattı onu Subhân

Biri hüsnü cemâl âyînesidir
Ki ondan görünür sûret-i Rahmân

Birisi hüsn-i hulkun sâhibidir
Bular Hakk’ın sıfâtıdır nümâyân

Bulara meyl eder ehl-i muhabbet
Gönüller sayd eder bunlar hezârân

Niçindir bu muhabbet bunlara hem
Nedendir sırrını ettin mi iz‘ân

Kamu eşyâda Hakk’ın pertevi var
Delil oldur muhît olduğu burhân

Velâkin âdem eşreftir kamudan
Ki mahbûbu’l-kulûb olmuştur insân

³⁰⁸ “Bu” kelimesi esas aldığımız nüshada “Budur” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a’da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³⁰⁹ “ol” kelimesi esas aldığımız nüshada “ola” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a’da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Yüzünde âyet-i seb 'u'l-mesânî
Yazılmıştır kamu âyât-ı Kur'ân

*Nefaktu fîhi min-rûhi*³¹⁰ demiyle
Mükerrem kıldı onu nefh-i Yezdân³¹¹

Hakikatca nazar kıl âdeme sen
Ne ma'dendir ne cevherdendir insân

Muhabbet ettiğin rûhtur değil ten
Ezelden âşinâdır cümle rûhân
(vr. 40b)
Erişip mevt ayırsa rûhu tenden
Ne kadar sevdiğin olursa ol cân

O sâat ondan istikrâh edersin
Olur ol ten hemân hâk ile yeksân

Gel imdi ten-perest olma bu aşkı
Haber al merd-i kâminden kıl iz'ân

Ya sende aşk-bâzlık kimdi eden
Muhabbet eyleyen rûhundur ol cân

Nic'oldu sende olan ol muhabbet
Hani ol kim ederdin âh ü efgân

Aceb bildin mi ol rûh-ı revânı
Ne imiş ol muhabbet ettiğin cân

Nice bin cân ile arzû edersin
Velâkin ol görünmez tenden üryân

Gönül verip muhabbet eylediğin
Mecâzîdir onunçün sonu hicrân

Ya sen onu ya ol seni bıraksın
Firâk ile ciğerin ola biryân

Sakın ol sûrete nefsânî bakma
Tahâretle bak olma dîv ü şeytân

³¹⁰ "Ona rûhumdan üflediğimde" (Hicr 15/29) âyetine işaret edilmektedir.

³¹¹ "Yezdân" kelimesi esas aldığımız nüshada "Yezdân'ı" şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57b'de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Sen onda gördüğün hüsnü sanırdın
Kalem kaş al yanak hem leb-i mercân

Ko imdi nakşı nakkâşa nazar kıl
Basîret sâhibi ol ehl-i irfân

Düzen bu ten donunu âb u gilden
Buyurmuştur *aleyhâ küllü men fân*³¹²

Muhabbet etmeğe lâıyk olan ol
Ki zîrâ bâkîdir *el-ân kemâ-kân*³¹³

Ona yoktur zevâl evvel u âhir
Kelâmı hatm eder bunda³¹⁴ suhandân

Senâî'nin de ger hâlin sorarsan
O da bir dilberin aşkıyla el-ân

Yanıp yakılmadır kârı dem-â-dem (vr. 41a)
Temâşâ-yı cemâl-i³¹⁵ yâre hayrân

140

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hû durur âlemde cânâ cânların cânânı hû
Hem kamu derd ehlinin dermânının dermânı hû

Bir temâşâgâh-ı âlemdir basîret ehline
Ayn-ı ibretle nazar kıl cümlelerin seyrânı hû

Kesreti terk eyleyip vahdet sarâyında olan
Ehl-i tevhîdin hakikatta kavi burhânı hû

Tâlib-i gevher isen deryâ-yı vahdetten çıkar
Ondadır dürr-i me'ârif ma'rîfet ummânı hû

³¹² “Küllü men aleyha fân” (Yeryüzünde her şey fânî, yok olucudur) Rahmân, 55/26 âyetine işâret edilmektedir.

³¹³ Bu ifade Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda şöyledir: Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanında, “Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu” anlamındaki “Kânellahu ve lem yekün ma'ahu şey'un” ifadesi söylendiğinde o, “el-ân kemâ kân” yani, “şimdi de O'ndan başka varlık yoktur” cevabını vermiştir.

³¹⁴ “bunda” kelimesi esas aldığımız nüshada “bu” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³¹⁵ “cemâl-i” kelimesi esas aldığımız nüshada “cemâle” şeklinde yazılmış olup, anlam tam yerine oturmamaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58b'de yukarıdaki şekilde olup anlam tamam olmaktadır.

Mekteb-i irfân içinde ârif-i billâh olan
*Men aref*³¹⁶ sırrında tahsîl ettiği irfânı hû

Perde-i zulmette kalmış kimi inkâr eyledi
Ol hicâbı def eden âşıkların imânı hû

Sırr-ı hû nâdâna keşf olmaz Senâî öyle bil
Evveli hû âhiri hû cümlelerin sultânı hû

141

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Halka menfur olduk ey dil kibre mâliktir diye
Bu vakâr-ı kibr ile tefhîre mâliktir diye

Yer bulaydım saff-ı na'linde erenler meclisin
Bilmeyenler söyleşir tevkîre mâliktir diye

Zâhid-i hodbîni gör kim halkı men etmek için
Hilekârı dedi ol tezvîre mâliktir diye

Tâlib-i dünyâ olan maksûduna ermek için
Geldiler ba'zılan teshîre mâliktir diye

İmtihân için gelen demiş ki ol câhil kişi
Biz de zannettik onu tefsîre mâliktir diye

Âkil u dâna kıyâs edip demişler ba'zılar
Zıll-ı takdîr ile hoş tedbîre mâliktir diye

Hâtırın sormaz Senâî kimseler aslâ senin
Pes ne gam şimdi ona iksîre mâliktir diye (vr. 41b)

142

Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilün

Ko bu efkârı bu nâdân ile gel ülfeti ko
Ne bu³¹⁷ gam derd-i elem çekme gönül mihneti ko

³¹⁶“*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

³¹⁷“bu” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin kusuruna sebep olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 61a'da ise yer almaktadır.

Hem celîs olmadı bunlar ile erbâb-ı selef
Kaçıp onlardan olar sen dahi ünsiyyeti ko

Tutalım halk-ı cihân pâyına yüz süre gele
Sakın aldanma gönül âfet olan şöhreti ko

Kimisi tâlib-i dünyâ kimi de cennet umar
Ne belâ başına bunlar ile cem'îyyeti ko

Hani Allâh'ı diler âşık u sâdık bu anı
Ne kadar mihneti varsa çek onun râhatı ko

Arayı Hakk'ı gelip sıdk u hulûs üzre olan
Er olan tıfl iken ol cânı uyar gafleti ko

Minneti Hakk'a Senâî edelim subh u mesâ
Şâh-ı âlem olsa dahi sen onu minneti ko

143

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Ey olanlar zikr-i Hakk'ın münkiri
Hazrete nâzil olan Kur'ân oku

Hak hitâb etti Rasûl-i ümmete
Destine verdi senin bürhân oku

*Vezkürüllâhe kesîrân*³¹⁸ dedi Hak
Kıl musaffâ kalbini her an oku

Nice yerde zikr ile emreyledi
Var yüzünden mushaf-ı Rahmân oku

Tak irâdet zincirin gel boynuna
Mekteb-i irfâna gel irfân oku

Ser-fürû et meclis-i merdâna gel
Cân içinde kıssa-ı cânân oku

Bu Senâî âşık-ı bîçâreden
Al haber gel derdine dermân oku

³¹⁸ “Allah'ı çokça zikredin” Enfâl, 8/45 âyetine işaret edilmektedir.

Zâhirâ Hak değil ihfâ görene
Dükeli mazhar-ı esmâ görene (vr. 42a)
Sırr-ı esmâda müsemmâ görene
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Doludur Hak ile bu kevn ü mekân
Ne mekân hâlidir ondan ne zamân
Göztünü aç Hak’lasın sen de hemân
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Sana senden yakîn ol Bâr-i Hudâ
Senin ile bilebilir sanma cüdâ
Ne ki var eyledi âlemde şehâ
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Nûr-ı Hak bahr ile hem yerde de var
Meh ü hurşîd ile ahterde de var
Hem muhît-i âlemi her yerde de var
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Sırr-ı tevhîde Senâî erelim
Bu kamu varlığı Hakk’a verelim
Hakk’ı her yerde de hâzır görelim
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Ey lutf u kerem sâhibi ihsân eden Allâh
Her demde kamu dertlere dermân eden Allâh

Bir emr ile vâd eyledin âlemde ne kim var
Tekvin sıfâtın zâtına burhân eden Allâh

Sevdiğin için kendini bildirme ki şâhâ
Şol kenz-i hafî gevherin insân eden Allâh
(vr. 42b)

Ergördü kimin vaslına şâd eyledi her dem
Firkatta kodu kimini hayrân eden Allâh

Kimden kime var fâide ger sen dilemezsen
Vay ol kişinin hâlini giryân eden Allâh

Cibrîl ile ta‘lîm edip ol keşti-i Nûh’a
Kavmini helâk etmeğe tûfân eden Allâh

Nemrûd atıcak Hazret-i İbrâhim’i nâra
Ol âteşi ol demde gülîstân eden Allâh

Hem Yûsuf’u kul eyledi hem çâha da koydu
Tekrâr yine Mısır iline sultân eden Allâh

Mansûr’u çeken dâra senin aşkın idi hem
Âşıklarının cânını kurbân eden Allâh

Takdîrine Hakk’ın nice tedbîr edeler kim
Tedbîri dahi halk edip el-ân eden Allâh

Eyleyen eden oldur onun müştereki yok
Her kevne tecellisini her ân eden Allâh

Yüz sürüp onun râh-ı visâlinde Senâî
Bîçâre senin derdine dermân eden Allâh

146

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Ma‘nevî nefha-i sûrdan nefes al bir dem ola
Himmet-i merd-i Hudâ sa‘y edegör her dem ola

Feyz-i Hak’tır sana ilkâ olunan eyle kabûl
Sen de ol mâye temevvüc ederek bir yem ola

Gark ede cümle cihân vârını cûşa gelicek
Göresin onda bu eşyâ katârât-ı nem ola

Dükeli mahv olacak var olan âlemde hemân
Ne kalır fikr-i sahîh edebilen ebkem ola

Bu mesel şöhet-yâb oldu diyen bilmez anı
Dahi bilen demez ol sırr-ı Hudâ mübhem ola

Kim ola bu sühanı fehm eden âyâ der isen
Bunu böyle gören âşık sözümde mahrem ola

Yürü var imdi Senâî dile hem-râzın olup (vr. 43a)
Bir musâhib idin âlemde ki gonca-fem ola

147

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
Geçirdim ba'zı evkâtı ne cevr ü ne cefâlarla

Tıfıl iken beni elden ele gezdirdiler evvel
Ne izzetlerle beslenmiş idim şirin gıdâlarla

Sabâvet âleminde eyledim sıbyân ile ülfet
Bile gezdim yürüdüm dâim ol ferah-fezâlarla

Yiğit oldum sanırdım kendimi âlemde ben³¹⁹ Rüstem
Bu vâdilerde de gezdim levendâne edâlarla

Tegallüb eyledi şöhet karıştı nefis-i emmâre
Kamu isyâna yüz tuttum uyup nefse hevâlarla

Nice sevdâya düş oldum mecâzî aşk ile ben de
Ederdim âh ile zârı yürürdüm eşkıyâlarla

Hidâyet erdi Mevlâ'dan gelip kendime fikrettim
Hayıflar geçti ömrüm bilmedim ol bî-vefâlarla

Nazar kıldı bana bir er gidip benden bu hâletler
Gönül bâbı küşâd oldu görüştüm dil-küşâlarla

Alıp telkin edip tevbe kamu isyânıma cânâ
Teveccüh eyledim Hakk'a yüzüm tuttum ricâlarla

Erenler yoluna girdim el aldım merd-i dânâdan
Edip ol derdime dermân nice türlü devâlarla

Derûnu mahrem ettiler hakikat sırr-ı tevhîde
Bi-küllî âşinâ oldum hakikat âşinâlarla

³¹⁹ “ben” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 62b'de geçmektedir.

Geçirdiler beni benden özüm yoklukta vâd oldu
Senâî hamd u şükr olsun nice yüz bin senâlarla

148

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gel ey cân bu tarîkatta reh-i merdâna geldinse
Gerektir sana ey âşık edeb erkâna geldinse

Tevâzu kıl edeb erkân ile pîrin huzûrunda
Derûnunda koma şekk ü gümân îmâna geldinse

Mürîd oldur murâdı kendinin hiç olmaya aslâ
Ta'alluktan biri olmak gerek üryâna geldinse
(vr. 43b)
Düş Allâh aşkına leyl ü nehâr ol aşk ile sen de
Nedir bu derd içinde derdi bul dermâna geldinse

Tarîkattan murâd ancak hakikat Hakk'ı bilmektir
Bil evvel nefsinî Hakk'ı tanı irfâna geldinse

Olagör sûreti hem sireti insân-ı dânadân
Bu insân sırrını bilmekliğe insâna geldinse

Senâî şeyş cihet kaydından âzâd ol hakikatta
Hitâb-ı *len-terânî*³²⁰ sırrını iz'âna geldinse

149

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hâb-ı gaflette kalırdım dîde-i bîdâr olmasa
Cân uyurdu aşk-ı Mevlâ'dan haberdâr olmasa

İllet-i cehl içre bîmâr olduğum bilmez idim
Himmet-i pîrimle bu dil-haste tîmâr olmasa

Bilemezsin sırr-ı tevhîdin hakikat hâlini
Mürşidinden sana himmet senden ikrâr olmasa³²¹

320 “*Kâle len-terânî ve lâkininzur ile l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe sevfê terânî*” (Allah, (Hz. Musa'ya) sen beni göremezsin ancak dağa bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

321 Bu mısra esas aldığımız nüshada “Mürşidin himmet sende ikrâr olmasa” şeklinde geçmekte olup, hem anlam hem de vezin eksikliği ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64a'da yukarıdaki şekilde olup anlam ve vezin doğru olmaktadır.

Nice bilir Hakk'ı kendi varlığın mahv etmeyen
Âşinâ-yı Hak ile ma'mûr olup var olmasa

Kim ururdu dem bu aşkın na'rasından bir nefes
Her taraftan âşkın gördüğü didâr olmasa

Gûş edeydin zâhidâ sen de *ene'l-Hak*³²² na'rasını
Mübtelâ-yı aşk ile Mansûr-ı berdâr olmasa

Cümle eşyâ sırr ile Hak varlığından dem urur
Can kulağın işitirdi sen de inkâr olmasa

Âşık-ı şûrîde aşkın neydiğin bilmez idi
Dâm-ı aşk içre muhabbetle giriftâr olmasa

Bu Senâî'den suâl eden bu aşkın sırrını
Şöyle bilsin anlamaz tâ mahrem-i yâr olmasa

150

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Bezm-i hâssu'l-hâssa dâhil ol ki yârin yâr ola
Hem celîs ol onlar ile sohbetin her bâr ola

Satılır onda metâ'-ı ma'rifet var sen de al
Mekteb-i irfân içinde mahfî bir bâzâr ola

(vr. 44a)

Gel hakikat ehlinin ol cân u dilden bendesi
Sıdk ile teslîm ol ancak kim tamâm ikrâr ola

Olmaya hergiz murâdın ihtiyârından geçip
Mahv edenler kendini Hak varlığında var ola

Olmayınca kişi Yûsuf kul gibi bir şâha kim
Mısr-ı dil tahtında sultân olmayıp nâçâr ola

Sûrete bakma Senâî sîretinden al haber
Cân gözün aç şeş cihetten gördüğün didâr ola

151

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Senin aşkınla âşıklar döner meydânı hû ile
Şehâ derd-i firakınla eder devrânı hû ile

³²² “Ben Hakk'ım” anlamında Hallâc-ı Mansûr'a ait meşhur bir şâhiyedir.

Yanar leyl ü nehâr onlar bu aşkın âteşi içre
Ciğer biryân eder dâim bular cevânı hû ile

Nice şûrîde âşıklar senin aşkın safâsıyla
Yitirmiş kendini bilmez arar ol kânı hû ile

Vücûdun vecd alıp kendin bırakmış bahr-ı tevhîde
Hevâ-yı aşk ile âhir bulur ummânı hû ile

Sunarsa sâkî-i hazret şarâb-ı vahdeti bir kez
Alıp nûş eyleyince nûr olur imânı hû ile

Kamu eşyâda hû sırrına tahsîl eyler irfânı
Senâî nûr olur zulmet eder seyrânı hû ile

152

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey gönül tut pendimi insâna karşı söyleme
Kendini bilmez var ol nâdâna karşı söyleme

Güft ü gûsundan cihânın fâriğ u âzâde ol³²³
Her kelâmı dinleyip efsâne karşı söyleme

Gir bu bâğ-ı vahdete eyle temâşâ ser-te-ser
Bir nazar kıl var mı gör bîgâne karşı söyleme

Cem edip âşıkların hüsn-i cemâlin arz edip
Mısır ilinde Yûsuf u Ken‘ân’a karşı söyleme

Meclis-i ağyârıyârî fark eder ol rûz u şeb
Olduğun her yerde var mihmâna karşı söyleme
(vr. 44b)

Zümre-i merdâne dil beyt-i Hudâ’dır bilmiş ol
Yol bulup gir mekteb-i irfâna karşı söyleme

Kimse senden sen dahi hiç kimseden incinme gel
Ey Senâî hâsılı bir câna karşı söyleme

³²³ Esas aldığımız metinde “ol” kelimesi “fâriğ u âzâde” ifadelerinden önce olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 62a’da bu ifadelerden sonradır ve vezin doğru olmaktadır.

Seherde hâb-ı gafletten ol âgâh
Uyan vakt ile bîdâr ol seherde

Dile maksûdunu Hak'tan sehergâh
Bulup zikr ile bîdâr ol seherde

Sakın ol vakti gafletle geçirme
Bu murg-ı cânı bî-hâsıl uçurma

Elinde var iken fırsat kaçırma
Hakk'ın fikr ile bîdâr ol seherde

Tefekkür kıl sana ettiği ihsân
Kamudan gayri bu tevhîd-i irfân

Yüzün sür yerlere bîçâre insân
Hemân şevk ile bîdâr ol seherde

Recâ vaktidir ol sâhib-atâya
Derûnu kıl Cenâb-ı Kibriyâ'ya

Senâî hamd u şükr olsun Hudâ'ya
Onun şükr ile bîdâr ol seherde

Dilâ yârâna âlemde nedir kesret ayân eyle
Gehî âşıklara esrâr-ı vahdetten beyân eyle

Velâkin keşf-i râz etme sakın nâdâna ey cânâ
Değil esrârın onlardan velî kendin nihân eyle

Gel imdi dinle tevhîdi nedir âlemde bu kesret
Kamunun gevher-i aslı nedendir bir nişân eyle

Değil mi çâr anâsırdan ne kim var ise mevcûdât
Bul ondan olmaya bir ten var onda âşiyân eyle

Hevâya gark olup eşyâ nitekim mâhi deryâda
Yok ondan hâli hiçbir câ var onsuz bir mekân eyle
(vr. 45a)

Hayâtı bir sudan bahş eyledi Hak cümle eşyâya
Gerekse bin reh-i ırmak edip âbı revân eyle

Kamuyu hâk ile merzûk edip şems-i cihân içre
Mürebbî eyledi Mevlâ var andan bir iz'ân eyle

Hudâ esrâr-ı tevhîdi bu ezdâd içre cem' etti
Senâî neyleriz âfâkı enfüsten beyân eyle

155

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Metâ'-ı ma'rifet kenzi açıktır şimdi de hâlâ
Bu pâzâr-ı muhabbette hani bir tâlib-i kâlâ

Harîdârı bulunmaz binde bir tâlib olanlarda
Gezer beyhûde pâzârı ne gördün deseler der lâ

Tılsım etmişler ol kenze ki sende olan inkârı
Odur çirkin görüp havf ettiğin sûretleri bâlâ

Senin bildiklerindir ol tılsımı bend eden onda
Ne cevri edip yakarsın nâr-ı aşka feth olur illâ

Açılmaz gayrı bir kapı ki yol yoktur vara ondan
Kamu tâlib olanlara bu yoldur cümleden evlâ

Dile tevhîdi vird ile tılsımın bozmağa kenzin
Halîl-âsâ zuhûr ede ki senden de yed-i tûlâ

Yâre efkâr-ı esnâmı urup var perîşân et
Ki feth ola sana ol keniz içinde maksad-ı vâlâ

Girilmez tâ bozulmazsa tılsımı öyle bil kenzin³²⁴
Hemân imdâd ede³²⁵ ancak Senâî Hazret-i Mevlâ

³²⁴ “öyle bir kenzin” ibaresi İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 6a'da “dest-i kudretle” şeklinde geçmektedir.

³²⁵ “ede” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 6a'da yer almaktadır.

Hakikat bâğının serv-i revânı
Nedir sırr-ı hadîs-i *men ra‘ânî*³²⁶
Dahi remz eylemiştir nev-civânı
Bulardır sırr-ı mi‘râc-ı me‘ânî
Nedir bildin mi esrâr-ı nihânı

Erince menzil-i maksûda cânâ
Neler çekti cihân içre o dâna (vr. 45b)
Ne kurb-ı *kâbe kavseyni ev ednâ*³²⁷
Nedir bî-harf u savt ol nutk-ı Mevlâ
Haber aldın mı olasın bu lisânı

Nedir kaldığı Cibrîl Müntehâ’da
Olup Refref delili ol arada
Geçip lâhûtu cânâ mâverâda
Nedir bin bir kelâm-ı Kibriyâ’da
İşittin mi kemâl ehlinden onu

Hakikat ehlidir tahkîk edenler
Bu mi‘râcî sana keşf eyleyenler
Kemâl ile bilip hem bildirenler
Olardır kâmil ü dâna erenler
Visâl-i Hakk’a veren dü cihânı³²⁸

Nazar kıl imdi gel sâhib-kemâle
Getirmişler niceler gerçi kâle
Cevâb olur hakikat bu suâle
Senâî sordum onu ehl-i hâle
Giderdi benden ol şekk ü gümânı

Vücûdu mushafından feth edenler her mu‘ammâyı
Bilir ol *alleme’l-esmâ*³²⁹ rumûzundan müsemmâyı

³²⁶ “Beni gören, muhakkak Hakk’ı görmüş olur” anlamında hadistir. Bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüya 11; Darîmî, Rüya 4.

³²⁷ “Kâbe kavseyni ev ednâ” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

³²⁸ “veren dü cihânı” ibaresi İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 72a’da geçmekte olup, esas aldığımız nüshada “verenlerdir cihani” şeklinde yazılıdır ki vezni bozmaktadır.

³²⁹ “Ve alleme âdeme’l-esmâ külleha” (Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

Hakikat ehlidir onlar bu kesrette edip vahdet
Ne ismin mazharıdır seyr eder âlemde eşyâyı

Olardır kâmil ü dâna basîret sâhibi bînâ
Cemâl-i yâri her yüzden eder onlar temâşâyı

Olara keç bakanlara güler yüzle bakıp onlar
Kamu halk-ı cihânı bir görür ednâ vü a'lâyı

Oların destine verdi nizâm-ı âlemi Mevlâ
Nigehbân etti onları komadı hâlî bir câyı

Olar Hak fi'line âlât olup bu kâinât içre
O yüzden işlenir dâim gör imdi emr-i Mevlâ'yı
(vr. 46a)
Nice derd ehline dermân erer onlardan elbette
Ki zîrâ Hak olara verdi her derd için devâyı

Dil-i vîrâneler ma'mûr edip onların enfâsı
Dem-i İsâ gibi ihyâ ederler kalbi mevtâyı

Makâm-ı Hızır'a ermişler nice biçâreye imdâd
Eder onlar da sırrile gezip kara vü deryâyı

Olar sûrette zâhirdir velâkin değme kes görmez
Meğer bînâ vü dânâdan ola bilenler ankâyı

Oların hâli vasf olmaz *tahalluktur bi-halkillâh*³³⁰
Hemân himmetleri hâzır ola edip temennâyı

Niyâz-mendin olup her dem recâmız bu durur Hak'tan
Ede onlara dâhil bu Senâî kemter ednâyı

158

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Mekteb-i irfâna geldin ehl-i îmân ol yürü
Ârif-i billâh olup kendin³³¹ bilir cân ol yürü

Cümle eşyâ çâr anâsırdan vücûda geldi çün
Âdem isen fehîm edip bir kâmil insân ol yürü

³³⁰ Bu ifade, "Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanınız" anlamındaki hadîse işaretir. Kaynağına ulaşamadım.

³³¹ "kendin" kelimesi esas aldığımız nüshada olmayıp vezin bozukluğuna sebep olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73b'de yer almakta ve vezin tamam olmaktadır.

Ehl-i tevhîd ol hakikat kâlini hâl eyle gel
Cevher-i aslın dilersen hâke yeksân ol yürü

Bâd-ı vahdetten alır her cân gıdâyı her nefes
Sanma sen bâd-ı hevâdır sâhib-irfân ol yürü

Pûte-i aşk içre cânâ yan muhabbet nârına
Nûr-ı zâta mazhar ol hurşîd-i tâbân ol yürü

Gördüğün her katre zerrâtı cihânın kesreti
Bahr-ı zâtın mevci bil deryâ-yı ummân ol yürü

Bilmek evveldir Senâî görmek ondan sonradır
Olmak istersen hakikat içre sultân ol yürü

159

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
Vahdet ettim kesret içinde refîkim Celvetî

Sırr-ı *ev-ednâ* 'ya erdim fark olunmaz menzili
Kâbe kavseyn 'in rumûzunda ferîkim Celvetî
(**vr. 46b**)
Zâhir oldu sırr-ı³³² *nahnu 'l-evvelüne 's-sâbikûn*³³³
Silsilemde zeyl olup ben de lahîkim Celvetî

Halvetî vü Celvetî her biri bir bâğın gülü
Görünen fer'îdir aslında hadîkim Celvetî

Hazret-i Zâtî Hüdâyî sırrına mazhar olup
Geldim ol deryâ-yı irfânda amîkum Celvetî

Bu Senâî cümleden ednâdır ammâ gerçi kim
Bahr-ı tevhîde hakikatta garîkim Celvetî

160

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Bihamdillâh tecellî-i İlâhî
Zuhûr eyler gönülde gâhi gâhi

³³² "sırr-ı" kelimesi esas aldığımız nüshada olmayıp, bu şekilde vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71a'da yer almakta ve vezin tamam olmaktadır.

³³³ "Biz sonra gelen en öne geçenleriz" hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Buhârî, Vudû 67; Cum'a 1, 12, Enbiyâ 54; Müslim, Cum'a 19, 21.

Füyûzât-ı İlâhî'dir hakikat
Zuhûr eden gönülde cilvegâhı

Gönül şehri mu'azzamdır kamudan
Haber verdi iki âlem penâhı

Semâvât u zemîne sığmaz iken
Gönüldedir Hudâ'nın tahtgâhı

Vücûd iklimine hükm eden oldur
Kuraldan bu gönülde bârigâhı

Muti' oldu ona yâr ile ağyâr
Yürür şimdengeri fermân-ı şâhı

Kamu âfâkı enfüs içre gördüm
Tulû' edince gönlüm şems u mâhı

Senâî varlığın mahv etti cümle
Zuhûr eden varidât-ı İlâhî

161

Mef'ûlü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

Her kim ki gelip sıdk ile bir hemdeme uydu
Râst oldu yolu sırr-ı Hak'a mahreme uydu

Bilenler o merd-i Hakk'ı vâris oldu
Kendi de ona vâris olup âdeme uydu

Bir ehl-i dilin gönlün alan tâlib-i sâdık
Teslîm edip ol kendini bir deme uydu

(vr. 47a)

Erbâb-ı kemâlin sözünü anladın ise
Bil ehl-i hakîkatta olan dem deme uydu

Nâ-puhtelerin pendini gûş eyleyen âşık
Bilsin ki o bir kendi gibi serseme uydu

Aklınca gezip kendi hevâsında olanlar
Yanıldı yolu gitti o bilmem kime uydu

Sorarsan eğer hâlimizi şimdi Senâî
Tevhîdi duyaldan beri bu dil feme uydu

İkrâr verdim bir ere evvel şekk ü gümânı
Ref' eyleyip özümnden etmiş idim imânı

Aklı refik eyledi girdim onun ile yola
Müşkülümü gâhîce sorar idim nihânı

Zerreyi dağ gösterir menzil ıraktır bana
Havfa düşürdü beni kesti tâb u tuvânı

Gitmeye yok tâkatim yolda bıraktı beni
Ben de onu terk edip tuttum onda mekânı

Geldi yetiştî bir er mürşidim idi meğr
Gördü yol ortasında bu ben hâli yamânı

Aşkî rehber eyledi uydum ona ben dahi
Sundu câm-ı vahdeti nûş edicek ben onu

Gördüm o yolda yatar niceleri nâ-tuvân
Hayret içinde kamu kılar âh u figânı

Aşk ile girdim yola geçtim o menzilleri
Hâlin yamân eylemiş gördüm onda devrânı

Yedi menzil içinde beş makâma uğradım
Başka başka her birin eyleyerek seyrânı

Üç seferim var dahi bu seyrânın içinde
Birisi gündüz idi seyr ederek cihânı

Bu seferimde çıkıp Tûr'a münâcâta ben
Gûşuma geldi hemân hitâb-ı *lenterânî*³³⁵

Bir seferim var gecede reng ü nukûş onda yok
Nûr-ı siyâh kaplamış cemi' var olanı

(vr. 47b)

Bunda işittim yine *li-meni'l-mülk*³³⁶ hitâbın
Yok idi benden eser cümlesi mahv u fânî

³³⁴ Bu manzûmenin vezni bozuktur.

³³⁵ Allah'ın cemâlini görmek isteyen Hz. Mûsâ'ya Cenâb-ı Hakk'ın "Beni göremezsın" anlamında verdiği cevaptır. Bkz. A'raf, 7/143.

³³⁶ "Bugün mülk kimindir?" anlamında âyet-i kerimeye işaret edilmektedir. Bkz. Mü'min, 40/16.

Subh-ı sâdık olıcak gözüm olmadı ayân
Nûr-ı siyâhtan çıkıp budur nehâr-ı sâî

Her ki bu menzilleri geçti yoktur bundan ileri
Bilir o kim sırrı ne hadîs-i *men ra'ânî*³³⁷

Bu iki gün bir gece üç seferi etmeyen
Sâlik-i nâkıstır ol yoktur onun irfânı

Senâî'nin seyrini sen de edem der isen
Cân ile ol bendesi ver ikrâr u îmânı

163

Müstef'ilün /Müstef'ilün

Gönülde kıldık halveti
Biz Celvetîyiz Celvetî
Kesrette ettik vahdeti
Biz Celvetîyiz Celvetî

Sûretimiz halk ile dir
Sîretimiz Hak ile dir
Ahsen-i ahlâk ile dir
Biz Celvetîyiz Celvetî

Hazret-i Habîb-i Hudâ
Aşkına kıldık cân fedâ
Pîr ü civân mîr ü gedâ
Biz Celvetîyiz Celvetî

Fakr ile fahr eyleyeli
Pâk eyledik beyt-i dili
Mahrem-i esrâr-ı Ali
Biz Celvetîyiz Celvetî

Hak mezhebi mezhebimiz
Merd-i cihân her birimiz
Bu yolda geldi pîrimiz
Biz Celvetîyiz Celvetî

Temeyyüz edip irfânımız
Hakîkatde her cânımız

³³⁷ “Beni gören, muhakkak Hakk’ı görmüş olur” anlamında hadistir. Bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüya 11; Darîmî, Rüya 4.

Edepledir erkânımız
Biz Celvetîyiz Celvetî

Mekteb-i irfân bizdedir
Mürde dile cân bizdedir
Esrâr-ı nihân bizdedir
Biz Celvetîyiz Celvetî

Senâî de³³⁸ onlar ile
Râh-ı muhabbette bile
Aşkınla gel gir bu yola
Biz Celvetîyiz Celvetî

164
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Zâhidâ gafleti ko pîre ulaştır özünü
Sıdk ile bendesi ol dinle ne derse sözünü
Niye geldin bu cihân içre açıp cân gözünü
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü³³⁹ (vr. 48a)
Men aref³⁴⁰ dersin oku sırr ile tanı özünü

Gir erenler yoluna kayd-ı sivâdan kesilip
Bu derûnunda olan hâr ile hâşâkı silip
Mahv edip varlığın irfân ile kendini bilip
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

Merd-i kâmiller ile eyleyigör sohbet-i cân³⁴¹
Hem-dem ol onlar ile gel bu der-i zevk-i cânân
Her ne derlerse³⁴² tut ol pendi deme yahşi yamân
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

³³⁸ “de” bağlacı esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73b’de yer almakta, vezin tamam olmaktadır.

³³⁹ Bu kelime esas aldığımız nüshada “özünü” şeklinde yazılmış olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70a’da “kendözünü” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

³⁴⁰ “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

³⁴¹ “cân” kelimesi esas aldığımız nüshada “cânâ” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70b’de “cân” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

³⁴² Esas aldığımız nüshada “deyilerse” şeklinde yazılmış olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70b’de yukarıdaki şekilde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

Seni senden alıp onlar yine sana vereler
Yok iken ad ile sanın seni vâ eyleyeler
Var ola sen dahi bir cân o yârı gör diyeler
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

Bu Senâî gibi var merd-i Hak'ın bendesi ol
Selefin hâli dahi böyledir erkân ile yol
Kişi sultân olamaz olmayacak bir ere kul
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

165

Mef'ûlü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

Aç can gözünü âşık-ı şeydâ gör o yârı
Fark eyleme gel tevhîde ağyâr ile yârı

Fıkr eyle Hakk'ın varlığı her zerrede mevcûd
Bil cümleden ârî durur ol cümleye sârî

Her kande nazar kılsa muvahhid göre dîdâr
Gönlünde onun kalmadı bir zerre gubârı

Her kim bu makâm içre bu cem'e erişince
Ahyârîdir ol dahi ebrârî vü şüttârî
(vr. 48b)
Lâkin bu mahal kendini ilhâda düşürme
Gel bundan öte fark edegör vâ ile vâri

*El cem'u bilâ-tefrikatîn zendekatîn*³⁴³ der
Ol şîr-i Hudâ cümle velînin o³⁴⁴ kibârı

Gûş eyle bu nutku nedir ol merd-i suhandân
Cem' içre olan fark'a gel anla bu güftârı

Gel sen de Senâî seni gör hâl-i muvahhid
Kâl ile bilinmez meğr ilhâm ede Bârî

³⁴³ Bu ifade, "Tefrikasız cem, zındıklıktır" anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 285, 477.

³⁴⁴ "o" zamiri esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136., vr. 74b'de yer almaktadır.

Gelip mâh-ı Muharrem gam derûnumda yakıp dâğı
Bu mâtem sîneme çekti ki gûyâ tâze bir dâğı

Bu ol gündür ki ey mü'min gözünde kanlı yaş aksın
Figân u zâr edip ağla dilerse Hak'tan uçağı

Bugünlerde şehîd-i Kerbelâ ahvâlini fikr et
Serencâmı bilirken ol rızâda bastı ayağı

Dilerse cecdi sultânın şefâ'at lâyıkı olmak
Dilerse şâh-ı merdânın yedinden kevser ırmağı

Yezîd'e eyle gel la'net o kavm-i bî-rahm bî-dîn
Şehîd ettiler ol şâh-ı Hüseyinî askeri bâğı

Düşünce ol dem-i pâki zemîne zelzele düştü
Gelip cûşa figân etti cihânın taş ile dâğı

İlâhî bu Senâî'nin söyündürme çerâğını
Bî-hakkın eb u ecdâdı³⁴⁵ o mazlûmun yüzü âğı

Ey gönül aldanma dünyâ mekrine gel zen gibi
Ne kadar çok olsa ömrün sağışı erzen gibi

Âkıbet bu çarh-ı gerdûn az vakitte öğütür
Dâne-i ömrün düşünmüş seng-i değirmen gibi

Pes neler geldi cihâna hükm edip şâh oldular
Yâ nic'oldu gör buları Hüsrev u Behmen gibi

Vermedi râhat bulan kayd-ı dünyâ bir nefes
Âkıbet sundu ecel câmin felek düşmen gibi

(vr. 49a)

Kendi soyundu libâs-ı devleti üryân olup
İftihârıyla kendi gayrisi cevşen gibi

³⁴⁵ "ecdadı" kelimesi esas aldığımız nüshada "ceddi" şeklinde olup, vezin bozulmaktadır.
Bundan dolayı İBB Ktp., OE Yz. No: 1136., vr. 71a'da yer alan yukarıda yazılan şeklini aldık

Târumâr oldu kamu ahhâb u etbâ'ı hemân
Ya nic'oldu yüz sürenler pâ yine dâmen gibi

Hâsılı gitti yerinde yellere eser şimdilik
Müflisin borçlusu yağma ettiği hirmen gibi

Eylemez kat'en muhabbet mâsivâyâ bir nefes
Ey Senâî bu cihânda³⁴⁶ merd olan erzen gibi

168

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Şarâb-ı aşkı nûş ettim unuttum ders-i fetvâyı
O dem mestânelik içre yakaladım zühd ü takvâyı

Gönül bir dilbere düş oldu kim bî-misl ü bî-hemtâ
Nazîrin görmedim bunca zaman arayı arayı

Alıp aklım beni Mecnûnveşseydâ kılıp âhir
Ki her kande nazar kıldımsa gördüm rûy-ı Leylâ'yı

Yazıp gönlümde mahbûbun muhabbet nâmesin şimdi
Sanasın kendisi çekti ciğer kânımla tuğrâyı

Bana emreyledi şâhım ki benden gayrisin sevmeye
Yâhut meydân-ı aşkımda sakın etme bu da'vâyı

Bu aşkın âteşi yaktı kamu mahv eyledi vârim
Geçirdi ad u sânimden değil kim gayre sevdâyı

Cihânın güft ü gûsundan Senâî fâriğ ol sen de
Visâl-i yâr için terk ettiler dünyâ vü ukbâyı

169

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Hani bir yâr-i sâdık hem-dem ister gönlümüz şimdi
Derûnum derdine cânâ em ister gönlümüz şimdi

Enîsim ola bir âşık ki yanmış âteş-i aşka
Muhabbetle derûnu pür-gam ister gönlümüz şimdi

³⁴⁶ Bu kelime esas aldığımız nüshada "cihanın" şeklindedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 74a'da ise yukarıdaki şekildedir.

Bu câm-ı aşkı sundukça alıp nûş ede bir demde
Kurup hem meclis-i câmı cem ister gönlümüz şimdi

Cemâl-i âfitâb-âsâ doğup bir dilber-i ra'nâ
Hicâbın ref' edip def-i gam ister gönlümüz şimdi
(vr. 49b)

Bu bezm-i dil-güşâ içre visâliyle o mahbûbun
Müşerref olmağa mahfî dem ister gönlümüz şimdi

Nihânî kıssalar bir bir bu keyfiyyetle söylense
Velâkin keşf-i râza mahrem ister gönlümüz şimdi³⁴⁷

Netice cümleden geçti mey u mahbûbu terk etmez³⁴⁸
Senâî hâsılı gonca-fem ister gönlümüz şimdi

170

Müfte'ülün / Müfte'ülün / Müfte'ülün / Müfte'ülün

Mest-i müdâm aşka olup câm-ı safâ nûş edeli
Olmadı yâr aklımız ol mey bizi sarhoş edeli

Na'ra-i yâ hû'muz erer arş-ı mu'allâya bugün
Dem-be-dem ol vahdet-i yem³⁴⁹ mevce gelip cûş edeli

Kalmadı ârâm u sabır bizde bu aşka düşücek
Muhbir-i sâdıkdan alıp dost haberin gûş edeli

Sem' kabûl eyledin ilm-i hakikat güherin
Cân kulağına bu dürr cevheri mengûş edeli

Fâriğ u âzâde olup terk-i kabâyı fakrile
Fahr ederiz kendimizi şimdi abâpûş edeli

Arz-ı cemâl eyledi bir dilber alıp aklımızı
Râh-ı muhabbette bu sevdâya bizi düş edeli

Kendimizi fark edemez olduk ebed ıssı ziyân
Mahv edip ol hayret-i rü'yet bizi hâmûş edeli

³⁴⁷ Bu beyit esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71b'den alınmıştır.

³⁴⁸ Bu mısra esas aldığımız nüshada "Netice cümleden mey u mahbûb terk etmez" şeklinde olup hem anlam hem de vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71b'de yukarıdaki şekli ile olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

³⁴⁹ "yem" kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73a'da yer almaktadır.

Gâhi gelip kendimize bizde Senâî ne ola
Terk edip âlâyîş-i dünyâyı ferâmûş edeli

171

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Gönül efkâr-ı sivâ resmini şimdi bozalı
Uyup aşka benim ile bu cihânı gezeli
Ne yere vardım ise sevdi gönül bir güzeli
Ezelî rehberim olmuş idi³⁵⁰ aşk-ı ezeli
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezeli

Yanan aşk ile derûnumda çerâğı güzelin
Dükeli yakdı benim varlığımın bâl ü perin
Okudum kâf ile nûn dersini bezm-i ezelin
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezeli
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezeli

(vr. 50a)

Uyan aşka dil ü cândır bu beden âb ile gil
Bu muhabbet nedir onda niyedir aslını bil
Hani tedbîrim olan akla refik elde değil
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezeli
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezeli

Ezelî kısmetini her birisi aldı el-ân
Bize de aşk imiş ancak ezeli kısmet olan
Bilir aşkı o ki dersi ezeli den okuyan³⁵¹
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezeli
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezeli

Düşeli derdine aşkın nice sabr eyleyeyim
Ya kime hâlimi cânâ yanarak söyleyeyim
Verseler cümle cihân vârunı yâ neyleyeyim
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezeli
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezeli

Bu Senâî gibi var âşık-ı şeydâları çok
Değil indinde cihân devleti zerre gözü tok
Nice sevmeyeyim onun gibi biri dahi yok

³⁵⁰ “idi” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 75a’da yer almaktadır.

³⁵¹ Bu mısra esas aldığımız nüshada “Bilir ol ders-i aşkı ezeli den okuyan” şeklinde geçmekte olup, vezin bzukluğuna yol açmaktadır. Bu sebeple İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 75b’de yer alan şeklini aldık.

Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşk-ı ezelî

172

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ûlün

Muhabbettir bu dünyânın esâsı
Muhabbet üzre kurulmuş binâsı

Cenâb-ı Hak buyurdu *küntü kenzen*
*Fe ahbebtu en-u'refe*³⁵² rızâsı

Niye geldin bilir misin cihâna
Seni aldatmasın nefsin hevâsı

Yarattı ins ü cinni Hak Te'âlâ
Kamu irfân için bu cümle nâsı

Gelip bu âleme mülk-i bekâdan
Giyip çâr-anâsırdan libâsı

(vr. 50b)

Unuttun mu bekâ mülkünü cânâ
Nedir ma'nâda rûhânî safâsı

Bu mi'râc-ı me'ânîdir hakîkat
Eder dâim bunu Hak evliyâsı

Sana mürşid gerek bu yolda gör kim
Olup Cibrîl Rasûl'ün rehnümâsı

Bu sırrı fehm eden gerçek velîdir
Senâî gayriye etme kıyâsı

173

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hak gözüyle Hak durur gören Hak'ı
Kendini bilendir anlar ey hakı

Bâtılı görmez bakan ol gözü ile
Ehl-i tevhîd oldu onlar müttakî

³⁵² "*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halken*" (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 132, H. No: 2116.

Ger diler sen bilmeğe kendözünü
Mekteb-i irfâna gel onda oku

Zulmet-i cehl içre kalma âkil ol
Kendini bilmezden olma gel şakî

Bilmeyen deryâ-yı vahdet yolların
Kaldı girdâb-ı gam içre zevrakı

Tâ fenâ-ender-fenâ olmayıcak
Bilmez ol bekâda râz-ı muğlakı

Kurtulan kayd-ı alâyıktan hemân
Ol Senâî bildi zât-ı mutlakı

174

Kasîde-i Hâtime

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Kelâm sözdür sözü anla nedir ey cânımın cânı
Hakikat geldiği kandan sözün hem kandedir kânı

Gelir Hak’tan sana her dem söz evvel³⁵³ aklına cânâ
Nedir fehm eyle bu sözler güzelce eyle iz’ânı

Gelen söz aklına Hak’tan idi bî-reng ü bî-elvân
Verir aklın sözü cânâ bürünür onda elvânı

(vr. 51a)

Düzer ma’nâsın ol cânâda gerek zişt ü gerek zîbâ
Revâ mı gör ki çirkin sûrete sen kovasın onu

Gider cânan dahi söz gönlüne onda tutar kuvvet
Gönül gözü sözün ardınca gûyâ bir nıgehbânı

Varır söz nefsine ondan olunur tezkiye gerçi
Kabûl eylerse nefsânî değildir bil ki Rahmânî

Geçer ondan yürektir menzili vardıkta söz ona
Şecâ‘at bağlayıp onda diler meydân-ı merdânı

Yürür oldum şecâ‘atle ciğerdir menzili onun
Hemân urmak diler na‘ra sözün destinde çevgânı

³⁵³ “söz evvel” ibaresi esas aldığımız nüshada “evvel söz” şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde yazılmış olup vezin doğru olmaktadır.

Nefes aldıkça atlanır süvâridir ciğerden söz
Gelip boğazda meks eder fikir tertîb eder onu

Geçince hayli zahmetler var ol söze dokuz bendi³⁵⁴
Eğer var ise ol söz sâhibinin akl u iz'ânı

Geçer boğazı sahrâ-yı ağızda cem' eder kendin
Hurûf u lafz u savt ile giyip elbâs-ı nûrânî

Dimâğdan akl-ı tâm yoklar temeyyüz eyleyen oldur
Sözü pişkin lisâna ol verir söyler suhandânı

Geçer bu cümle menzilden sözün bir demde ey cânâ
Ki gûyâ berk-i hâtifdir eder ânide seyrânı

Mümeyyizdir akıl söz(e) yok ise akl-ı temeyyüzü³⁵⁵
Ma'âzallâh sözün bilmez ne dinin kor ne imânı

Dile her söz gelir böyle gerek hayr u gerek şerdir³⁵⁶
Sözü Hak'tan alıp Hakk'a verenler kurtarır cânı

Dimâğında fesâdı var denir yok akl-ı temeyyüzü
Demektir ol kişilerden Hudâ hıfz ede yârânı

İlâhî sen bizi kılma mukârin ol kişilerle
Musâhib etme nâdâna³⁵⁷ kerem kıl ehl-i irfânı

Sana âşıklar ile hemnişin eyle bizi her dem
Temennâmız budur senden recâmız ey keremkânı

Hudâyâ sen ayırma râh-ı aşkın kârbânından
Habîb'indir o kavmin gerçi kim sâlâr-ı sultânı

³⁵⁴ Bu mısra esas aldığımız nüshada “Geçince hayli zahmetlerle var ol söz dokuz bendi” şeklinde olup vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b ile OE Yz. No: 156, vr. 54b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁵ Bu mısra esas aldığımız nüshada “Temeyyüzdür akıl söze yok ise akıl temeyyüzü” şeklinde geçmekte olup vezin kusuru meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁶ Bu kelime esas aldığımız nüshada “şer” diye yazılmış olup, vezin bozukluğuna sebep olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁷ Bu kelime esas aldığımız nüshada “yârâna” şeklinde geçmekte olup, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 79a ile OE Yz. No: 156, vr. 55a’da, Millî Ktp., FB No: 198/1, vr. 61a’da, YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 43a’da, İÜ Ktp., T. 335, vr. 66a’da yukarıdaki şekilde geçmektedir.

O şâha intisâb etmek Aliyyü'l-Murtazâ'dandır
İlim şehri benim dedi kapısı şâh-ı merdânı³⁵⁸

(vr. 51b)

Buları kim dilerse varsın ol bir kâmil insâna
O şehrin kapısında çünkü onlar oldu der-bânı

Gerekse kendine kendin bulup bir mürşid-i kâmil
Tarîk-i Hakk'a sâlik ol benim ey cânımın cânı

Getirdim nazm-ı güftârı bu meydân-ı muhabbette
Kodum yüz yere eyvallâh çekip gülbeng-i pîrânı

Ne kim nazm ettim âşıklar içinde yâdigâr olsun
Kamûsu hasb-i hâlimdir değil da'vâ-yı nefsanî

O varlık dağını ihrâk edip bu nâr-ı aşk ile
Hemân sahrâ-yı vahdette ne ki ettimse seyrânı

Onu yazdım gözüm gördüğü miktârı beyân ettim
Senâî hamd ola Hakk'a tamâm ettik bu dîvânı

175

Evvel-i Kasîde-i Atvâr-ı Seb'a: Lâilâhe illallâh³⁵⁹

Mef'ûlü /Mefâ'îlü /Mefâ'îlü /Fe'ûlün

Gel bend-i tarîkat olan ey bende-i Mevlâ
Gûş eyle bu atvârı sana eyledim îmâ
Girdinse eğer Hak yoluna aşk ile sen de
Bend eyle gönül mürşidine sıdk ile cânâ
Rehber edin ol pîri sakın eyleme gaflet
Onsuz bu yola sen gidemezsin bir adım tâ
Emmâre sıfat bunca harâmî yolun üzre
Bekler seni mûzî canavar kejdüm ü mârâ
Gel lâ tîr'in darb edegör sağa vü sola
Nefy eyle arıt yolları isbât ola illâ
Erdin bu makâm içre budur seyr-i ilallâh
Eğninde gerek zırh-ı şerî'at senin ammâ

³⁵⁸ “Ben ilmin şehriyim Ali onun kapısıdır” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. I, s. 203, Hadis No: 618.

³⁵⁹ Bu başlık, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 3a'da ve OE Yz. No: 156, vr. 2b'de “Tercî-i Bend-i Atvâr-ı Seb'a”; YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 48b'de “Kasîde-i Atvâr”; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 61b'de “Atvâr-ı Seb'a Beyân Olunur” diye geçmektedir.

Ey ahdi bütün âşık u şûrîde vü şeydâ
Gam çekme eğer olur isen aşk ile rüsvâ

Tavr-ı Sâni: Allâh

Allâh diye Mevlâ'ya gel ol sıdk ile bende
Cehd eyle bugün olmağa gel aşk ile sen de (vr. 52a)
Mahrûm mu kalır aşk ile Allâh diyen âşık
Hâşâ ki kala fikr-i sivâ cân u gönülde
Vardır bu yolun üzre dahi bunca harâmî
Gâyetle münâfık ikiyüzlü dolu onda
Darb eyle reh-i Hak'ta sen ol tîğ-ı celâlî
Düşmenlerine diye âmân tâ ola bende
Emrine senin râm olalar yâr ile ağyâr
Fermân edip eylersen adâlet bugünde
Bildinse eğer işbu makâm seyr-i fillâh
Eğninde³⁶⁰ ola bil senin Allâh dü-cihânda
Arz ede celâl içre cemâlin sana matlûb
Gördün mü ola böyle aceb dilber-i mahrûb

Tavr-ı Sâlis: Hû

Yâ hû deyip aşk ile o yârin ede cevân
İlhâma olur kâbil eder âlemi seyrân
Devr eylesen âlemi baştan başa cânâ
Hû'dur bu cihâna olan eşyâya kamû cân
Her kande nazar eylese ondan göre didâr
Reddetme kelâmını sakınıp eylegil iz'ân
Mahv ede senin varlığını nûr-ı hüviyyet
Âlemde onunla görüp işitesin ey cân
Lâ mevcûd okur ol demde lisânın senin ammâ
Fehm et bu makâm içre nedir arz olan îmân
Kâl ile bilinmez budur ol seyr-i alallâh
Dilden dile ilkâ olur ol sır ile pinhân
Bundan öte kendini sakın gayriye muhtâc
Gel etme bu da'vâyı edip aklını târâc

Tavr-ı Râbi: Hak

Hak kıldı kerem işbu makâma erişince
Âsân olur ol râh-ı Hudâ yollu³⁶¹ yolunca

³⁶⁰ Bu kelime, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 2b'de "Maksûdun" olarak geçmektedir.

³⁶¹ Bu kelime esas aldığımız nüshada yoktur ve yeri boş bırakılmıştır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 2b'de, Milli Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 62b'de ve YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 49a'da geçmektedir.

Arz ede cemâl âşık-ı şeydâya o yârî
Kalır mı onun sabr u karârı o gelince (vr. 52b)
Âşık u ma'sûk ile aşk çünkü bir oldu
Kendini nice fehm ede âşık ol olunca
Gâyetle safâdır bu muhal neyleyim ammâ
Nâkıs kalır âdem bu makâm içre kalınca
Gayretkeş olup geçmeli bundan öte sâlik
Gide enâniyyeti itminân erişince
Zîrâ bu makâm içre *ene'l-Hak* dedi Mansûr
Ber-dâr olup ol seyr-i ma'allâha erince³⁶²
Kendini nişân eyledi âlemde ola yâd
Düşürmeye gayriyi bu dâm içre o sayyâd

Tavr-ı Hâmis: Hayy

Ol Hayyü'l-ebed verdi hayâtı bu cihâna
Eşcâr ile nebâtâta dahi ins ile câna
Mahv olur idi halk olan eşyâ bu cihânda
Feyz ererse feyzinden onun kevn ü mekâna
Geldin bu makâm içre aceb menzile erdin
Verdinse eğer sen bu hayâtı dil ü câna
Her kande nazar kılma bu menzilden o sâlik
Mazhar kılar ol demde hayâtı onu ona
Râzı ola senden dahi her vasf ile mahbûb
Mâlik olma bilmediğin genc-i nihâna
Çün geldin eriştin bu makâm içre sen ey cân
Ol seyr-i fillâhla ki eriştin o kâna
Zikrinde senin sohbet-i irfân ola her gâh
Gel bundan öte gafleti terk eyle ol âgâh

Tavr-ı Sâdis: Kayyûm

Kayyûm-ı ezel kıldı inâyet sana ey yâr
Şimdengeri sen dahi olup fâ'il-i muhtâr
Bu şey cihetin kaydı ile olma mukayyed
Mutlak ol onun zevki ile görüne dîdâr
Elbâs-ı şerî'atla mülebbes olup ey cân
Erkâna ri'âyetle gel ağyârı edip yâr (vr. 53a)
Fânî ola rûhun dahi bunda tecellîsi
Kalmaz bu makâm içre enâniyyet-i âsâr
Marziyyedir ol kudrete mazhar eden onu
Ol seyr-i anillâh ile ol yâr ile her bâr

³⁶² Bu kelime esas aldığımız nüshada "erişince" şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 4a'da yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Mağripte doğup gün çalınır ma‘nevî sûr’u
Mahv ede cihân vâрынı eşyâyı ne kim vâr
Âlemde nidâ-yı *li-meni 'l-mülk*³⁶³ ola yâ hû
Mahv olacak âlemde ne kim vâr ise kamu

Tavr-ı Sâbi‘: Kakhâr

Kakhâr olan Allâhu Te‘âlâ ne buyurdu
Kendisi suâl etti cevap kendisi verdi
Mülkünde onun müştereki yok durur aslâ
Yâ kande zamân ile mekân var mı gör imdi
Ferdâya ne hâcet buları görmeye cânâ
Bil bunda gören onda dahi onu görürdü³⁶⁴
Fânîde bekâ mülküne erdin hele sen de
Çün sundu sana sâkî safâ câmin içirdi
Ol câm safâsı ile bu atvârı Senâî
Sâliklere bir tuhfe için nazma getirdi
Bu *seyr ile billâh* sülûk eylese bir cân
Âdem olup ol *alleme 'l-esmâ*‘yı³⁶⁵ okurdu
Tercî‘in olup bendleri çün ebced ü hevvez
Mîrâs-ı eb u ceddin alan âdemedir söz

176

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Senâî hamd ola Hakk’a senâî
Reh-i aşkında terk ettin sivâyı

İçelden teşne-dil ma‘şûk elinden
Mey-i vahdet ile pür-câm-ı safâyı

Getirdim nazma güftârı onunçün
Kamu âşıklara bu dil-güşâyı

Bu sâl-i meymenet içreydi târîh
Tamâm oldu bu dîvân-ı Senâî (1182/1768)

³⁶³ “*Limeni 'l-mülkü 'l-yevme lillâhi 'l-vâhidi 'l-kakhâr*” (O gün mülk kimindir? Tek ve Kakhhar olan Allah’ındır) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Gâfir, 40/16.

³⁶⁴ Esas aldığımız nüshanın kenarında bu mısra bağlamında “*Men raallâhe fî hâzihi 'd-dünyâ raallâh fî 'l-âhireti*” şeklindeki bir hadise yer verilmiştir. Hadisin kaynağına ulaşamadım.

³⁶⁵ “*Ve alleme âdeme 'l-esmâe külleha*” (Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

(vr. 53b)

177

**An-Kelâm-ı Hazret-i Ali³⁶⁶ Kerremallâhu Vecheh Tahmîs-i Şeyh Ali
Senâî**
Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Sakın kim sohbet-i câhil seni sayd etmesin yârâ
Şu'â-ı şems-i dil-i mahbûb olur ondan sehâb-âsâ
Olur nâdân ile sohbet dile dūd-ı cahîm gûyâ
Velâ tashab ehâ cehlin ve iyyâke ve iyyâhu
Hazer kıl câhil ile sohbet etme sen de ey cânâ

Zebân-ı câhil akrep neşteridir sözleri mârâ
Döker gûşundan ol zehri gönül ondan olur ağvâ
Gönül mesmûm olup sıhhat bulur mu ondan ol ayâ
Fekem min câhilin erdî hakîmen hîne ehâhu
Ki câhil sohbeti ifnâ eder kâmilleri bil hâ

Kiminle sohbet etsen dil ona meyl eylemez mi ya
Niçin beyhûde sözler dâimâ eyler idin asfâ
Değil dersin sana ancak yeter bu hüccet-i akvâ
Yukâsu'l-mer'u bi'l-mer'i izâ mâ hüve mâ şâhu³⁶⁷
Kişi ancak kıyâs olur musâhibinden ey cânâ

Hudâ âleminden evvel vâd edip bir gevher-i yektâ
O gevherden cihân içindeki eşyâ olup peydâ
Hakîkatde kamu birdir bu kesret gördüğün hâlâ
Veli's-şey'u mine's-şey'i mekâyisün ve eşbâhu
Müşâbihdir kıyas eyle ki birbirine bu eşyâ

Kelâm-ı şîr-i Yezdânî Senâî bendesi inşâ
Ediben şerh-i icmâlin ki tahmîs eyledim am mâ
Bu nushuistima' eyle bizim çün dedi Mevlânâ
Ve li'l-kalbi ala'l-kalbi delilün hîne elkâhu
Delilün hîne elkâhu olur kalb üzre kalb îmâ

³⁶⁶ Hz. Ali'nin bu nutku Müstakîmzâde Süleyman Sa'düddin Efendi'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali el-Murtezâ Kerremellâhu Vecheh* adıyla neşrettiği eserde, hem tercümesi hem de şerhi ile birlikte yer almaktadır. Bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali el-Murtezâ*, Bulak Matbaası, Kahire 1255, s. 9 vd.

³⁶⁷ “mâşâhu” kelimesi esas aldığımız nüshada “mâşâ” şeklinde olup, vezin ve anlam eksik kalmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 7a'da yukarıdaki biçimde geçmekte olup vezin ve anlam tamam olmaktadır.

178
210 Güft-i Hazret-i Şeyh İsmâil Hakkî³⁶⁸ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî
(vr. 54a)

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Ne miktârı vü haddi men gedânın
Ki tanzîr eyleyim Hakk'ı dehânın
Hakîkatte yine bu sözde onun
Nesîm-i feyz-i eltâfı Hudâ'nın
Açıptır güllerin bâğ-ı cinânın

Nefis birdir cihânda birdir âdem
Ki birdir gayrisin âlemde bilmem
Kamu eşyâ cihân içinde yek-dem
Dem-i Hak'tan hayât aldı bu âlem
Bu ma'nâya yürü kaldır gümânın

Sarây-ı vahdete gir sen de cânâ
Gör onda var mı sen ben gayri eşyâ
Gerekse kendine kendin ser-â-pâ
Vücûdun kılmaz isen cümle ifnâ
Verilmez kahr-ı Mevlâ'dan âmânın

Senâî sırr-ı vahdet âşinâlar
Ne mümkün kesret içinde duralar
Olar tevhîd ile buldu şifâlar
Gönül derdine istersen devâlar
Dem-â-dem Hakk'ı zikr etsin zebânın

179
Güft-i Hazret-i Süleymân Zâtî³⁶⁹ Tahmîs-i Bende-i Ali Senâî

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Tînet-i ebu'l-beşer Âdem'le tahmîr olmasam³⁷⁰
Kudret-i kavs-ı ezelden atılan tîr olmasam

³⁶⁸ İsmâil Hakkî Bursevî'nin bu nütku için bkz. Bursevî, *Dîvân*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 424.

³⁶⁹ Zâtî'nin bu nütku için bkz. *Dîvân-ı Zâtî*, Takvim-i Vekâyî Matbaası, İstanbul 1257, s. 47.

³⁷⁰ “olmuşum” redifî, incelediğimiz altı nüshada da “olmasam” şeklinde yazılmıştır. Esasen Zâtî'nin *Divân*'ında da bu kelime aynı şekildedir. Bkz. Zâtî, *a.g.e.*, aynı yer. Mehmet Arslan tarafından yapılan *Zatî Süleyman Efendi, Divan Sevanihu'n-Nevadir fi Ma'rifeti'l-Anasır* adlı çalışmada (Sivas 1994, s. 80) “olmuşam” diye günümüz Türkçe'sine aktarılmıştır. Emine Öte de Arslan'a katılarak ve muhtemelen “sin” harfinin noktalarının unutulduğunu söyleyerek bu şekilde okunmasını kabul etmiştir. Bkz. Öte, *a.g.t.*, s. 59. Biz bu görüşlere katılmıyoruz. Zira yukarıda da geçtiği üzere Zâtî'nin *Divân*'ında bu kelime aynı yazılmıştır. Doğrusu “olmasam” şeklinde olmalıdır.

Gelmez idim bu hayâl-i zılla takdir olmasam
Kadr-i aşkı bilmez idim bende-i pîr olmasam
Herkesi Mecnûn sanırdım bend-i zincir olmasam

Âlem âdemsiz hakikat bir şecerdir meyvesiz
Olmayan irfânı âdem meyvesizdir zübdesiz
Âdemin vechinde Hakk'ı ger göreydim³⁷¹ perdesiz (vr. 54b)
Zülfünün küfrünü îmân anlamazdım şüphesiz
Enver-i ruhsâr-ı dildâr ile tenvîr olmasam

Râh-ı Hak'ta rehberim var idi benden ileri
Mescid-i Aksâ'ya vardık da giderek ey mâh-rû
Ger hakikat kıblesinde durmasaydım rû-be-rû
Kaşları mihrâbına etmezdim aslâ ser-fürû
Ka'be-i ulyâyı irfân ile tebşîr olmasam

Âteş-i sûzân-ı aşk etmişti ciğerim kebâb
Teşne-i âb-ı hayvân edem ki âb-ı müstetâb
Ger inâyet Hak'tan olup olmasaydı feth-i bâb
Yıkılıp dil mülkü olurdu harâb-ender-harâb
Himmet-i mi'mâr-ı merdân ile ta'mîr olmasam

Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtiyâ
Ni'met-i a'lâyı lutfundan alırdım Zâtiyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurum Zâtiyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalırdım Zâtiyâ
Âb-ı tevhîd-i me'ârif birle tathîr olmasam

180

Güft-i Hazret-i Eşrefzâde³⁷² Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Bahr-ı vahdette hakikat dürr-i mercân gizlidir
Âşıkâra cümle eşyâ sırrı ey cân gizlidir
Ders alınmaz zâhirâ dillerde irfân gizlidir
Ey gönül bir derde düş kim onda dermân gizlidir
Gel karış bu katreye kim onda ummân gizlidir

³⁷¹ Bu kelime esas aldığımız nüshada bu şekilde geçmekle birlikte üzeri çizilerek üst tarafına "görmeyeydim" şeklinde tashih edildiği görülmektedir. Ancak böyle olunca vezin bozukluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer nüshalarda da "göreydim" şeklindedir. YKB Sermet Çiftler Ktp., nüshasında ise bu tahmîs yer almamaktadır.

³⁷² Eşrefoğlu Rûmî'nin bu nutku için bkz. *Eşrefoğlu Divanı*, haz. Heyet, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık A. Ş., İstanbul ts., s. 184-185.

Âdemî ma'nâ nedir bilmekse maksûdun eğer
Secde-i Âdem'den ebâ eyleyenden kıl hazer
Halkı tahkir etme dâm-ı kibre düşme ey püser
Değme bir dervîş-i fakire hor deyip kılma nazar (vr. 55a)
Kalbinin her köşesinde arş-ı Rahmân gizlidir

Hakk'a erince özün isyân içinde garkasın
Kimidir nâciyenin bilmek dilersen fırkasın
Soyunup tecrîd olan eyler abâpûş arkasın
Terk edip nâmûs u ârı ki melâmet hırkasın
Bu melâmet hırkasında nice sultân gizlidir

Gerçi sûrette fakir ammâ olar şâh-ı cihân
Onlara verdi nizâm-ı âlemi Mevlâ hemân
Meclisinde ders alır her bir sözünden ârifân
Nutka gelse cân u dil bulur hayât-ı câvidân
Dervîşin her bir sözünde âb-ı hayvân gizlidir

Bu Senâî gerçi kim deryâ-yı aşkı boyladı
Çıktı ondan sâhil-i deryâyı mekân eyledi
Âşıkâne dürr-i gevherden haberler söyledi
Gör bu Eşrefoğlu Rûmî bahr-ı aşka neyledi
Cân u başı terk edip cânında cânân gizlidir

181

Güft-i Yûnus Emre³⁷³ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Cemâlin seyrine müştâk olanlar düştü sevdâya
Yitirdi aklını Mecnûn-veş girdi bu sahrâya
Oların meyli yok şâhâ ne dünyâ vü ne ukbâya
Senin âşıkların kılmaz nazar Firdevs-i a'lâya
Ne hûriden haber söyler ne meyl eyler musaffâya

Hakikat remz-i mi'râca nişânın bi-nişânîdir
Sarây-ı sırr-ı vahdette mekânın lâ-mekânîdir

³⁷³ Yûnus'un bu nutkuna Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı*'nda (MEB Yay., İstanbul 2005, c. I-V) rastlayamadık. Abdûlbaki Gölpınarlı'nın "Aşık Paşa'nın Şiirleri" adlı makalede ise bu nutkun Aşık Paşa'ya ait olduğu belirtilmektedir. Bkz. Gölpınarlı, "Aşık Paşa'nın Şiirleri", *Türkiyat Mecmuası*, c. V, İstanbul, 1936, s. 90-91. S. Nüzhet Ergun da bu nutkun Aşık Paşa'ya ait olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1943, c. II, s. 560; a.mlf., *Türk Şairleri*, İstanbul ts., c. I, s. 136-137. Ancak burada hemen kaydedelim ki Gölpınarlı'nın verdiği metin kahir ekseriyetle aynı olmakla birlikte Ergun'un verdiği metnin sadece ilk beyti aynı olup, diğer beyitlerde geçen ifadelerin neredeyse tamamı farklıdır.

Makâm-ı kurb-ı *evednâ*³⁷⁴ velî sırr-ı nihânîdir
Rumûz-ı *kâbe kavseyn*’inne rûhânî me’ânîdir
Ki *subhânellezî esrâ*’yî³⁷⁵ beyân düşmüş bu ârâya
(vr. 55b)

Eğer tâlib isen Hakk’a gider şekki hayâlinden
Özün bir kâm ile teslîm edip anla kemâlinden
Bilinmez zâhirâ ilm-i hakikat kîl ü kâlinden
Eğer şol âşıkâ zâhid sorarsa vasl-ı hâlinden
Fenâ bahrine gark olmuş ulaşmış katre deryâya

Erince âşıkın gerçi vücûdu katresi bahre
Karıştı onda mahv oldu o deryâ dediği katre
Gönül sâf olmuş iken meyl eder mi zînet-i dehre
Nukûş-ı mâsivâdan el çekenler aşk-ı râh içre
Komuşlar gayra sevdâyı ki düşmüşler bir ârâya

Gelip bu sahn-ı irfâna Senâî ulu dergâhtan
Hakikat sen de almışsın haber esrâr-ı âgâhtan
Gönül ferdâyâ katlanmaz ki va’d olmuştur ol şâhtan
Gel ey Yûnus gözünü yum cemâl-i mâsivallâhtan
Ki bunda göresin Hakk’ı ne hâcet gayri sevdâyâ

182

Güft-i Hazret-i Mısırî³⁷⁶ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Nâr-ı aşk içre dil-i sûzâna âteş neylesin
Seng-i ta’n ile harâbât ehline taş neylesin
Kîl ü kâl onlar ile zâhid keş-â-keş neylesin
Teşne-i bahr-i muhît olana dil-rîş³⁷⁷ neylesin
Tûtî-i sükker-feşân üftâdeye keş neylesin

Câm-ı aşkı bezm-i vahdetten içip mahmûr olan
Şöyle bir mest-i müdâm olmuştur onlar bî-gümân
Aşkla gelmez kendini fark eylemez mi³⁷⁸ sun hemân

³⁷⁴ “*Kâbe kavseyni ev ednâ*” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı. Necm, 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

³⁷⁵ “*Bütûn noksanlıklardan beri olan Allah, kulunu (Hz. Peygamber) gece yürüttü...*” (İsrâ, 17/1) âyetine işaret edilmektedir.

³⁷⁶ Niyâzî-i Mısırî’nin bu nutku için bkz. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 181.

³⁷⁷ Esas aldığımız nüshada “riş” eki ile “neylesin” ifadesi arasına “câm” kelimesi yazılmıştır.

³⁷⁸ Esas aldığımız nüsha bu ek “sûfî” olarak yazılmış olup veznin bozulmasına neden olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 59b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Cür‘a-i sahbâ-yı zâtı nûş eder temkin bulan
Âfitâb olan gönül telvîni mehveş neylesin

Sâil eylerse suâli ya nedir bu ne sebep
Sırr-ı Hakk’ı merd-i dâna geldiler setr ile hep (vr. 56a)
Çektiler bu râh-ı Hak’ta nice bin türlü ta‘ab
Ârifin esrâr-ı Settâr olduğun etme aceb
Ta’n eder zâhid denilen dîv-i ser-keş neylesin

Binde bir kes olmadı âdemde esrâra emîn
Sırrını âdemde mahfî kıldı Rabbu’l-âlemîn
Âdem’e secdeyle emr oldu melekler çün hemîn
Âdem’in vechinde Hakk’ı görmedi İblis la‘în
Sûretâ gördü ki bir şekl-i münakkaş neylesin

Ey Senâî merd-i dâna âşıkâne va‘z eder
Sâf-ı dil hem ehl-i îmân sâdıkâne va‘z eder
Remz eder her bir kelâmın ‘ârifâne va‘z eder
Cân Niyâzî ehl-i aşka nâzikâne va‘z eder
Ehl-i nefis olan işitmez dil müşevveş neylesin

183

Güft-i Hazret-i Rûhî-i Bağdâdî³⁷⁹ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zâhirâ derler nedir bu terk-i dünyâdan garaz
Mâl ü câh-ı devlete ikbâl ü âbâdan garaz
Yâ nedir âlemde bu vâir olan eşyâdan garaz
Zâhidâ dersin nedir mahbûb-ı garrâdan garaz
Sun‘-ı Hak seyr etmedir her hüsn-i zîbâdan garaz

Ger dilersen iffet-i halvette nefsin habs ola
Cüz’i fırsat bulacak hâlin yine bir aks ola
Zâhidâ zann-ı suâlinin nice bir hiss ola
Seyr-i mahbûb etmeyi sanma hevâ-yı nefis ola
Kudret-i Hakk’a nazardır ol temâşâdan garaz

Yok iken âdem bu âlem cümlelerin bir gevheri
Bir çerâğın nûrudur âlemde eşyâ ey peri

³⁷⁹ Rûhî-i Bağdâdî’nin bu nutku için bkz. *Külliyât-ı Rûhî-i Bağdâdî*, y.y., 1257, s. 260-261.

Nâzır ol nakkâşına³⁸⁰ gördük de nakş-ı dilberi
Âşıkın sevdâsını âlemde sanma serseri (vr. 56b)
Hakk’a vâsıl olmadır tahkîk o sevdâdan garaz

N'eydiğin aşk bilmeyen hayvândan ebterdir nider
Mer'a-ı unsurda gûyâ nefsinî şeytân güder
Meclis-i uşşâk içinden öyle nâdânı gider
Ehl-i zâhir aşk-ı dildârı mecâzî zanneder
Kasd-ı Mevlâ'dır hakîkat aşk-ı Leylâ'dan garaz

Ey Senâî n'eylesin ol cân Hak'ın tevfiği yok
Rehber olsun kendiye bir mürşid-i refiği yok
Zanneder her bir kelâmın ma'nada tahkîki yok
Bilmedi bu ma'nâyı Rûhî o kim tasdîki yok
Hakk'ı bilmektir hakikat ilm-i esmâdan garaz

184

Güft-i Şeyh İbn-i İsâ³⁸¹ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Sûretâ zâhid kemâl ehlinde hâlât anlamaz
Görse istidrâca haml eyler kerâmât anlamaz
Tûr'a Mûsâ ile varsa ger münâcât anlamaz
Aslımı fer'imi ne bilsin bu sıfât zât anlamaz
Şuna benzer gösterir her nakşî mir'ât anlamaz

Bunca yıllar beklemiş var gerçi kim bir pîr evin
Uymamış mürşidine mürşid de ben pîr de ben
Nûrlar bilmez nâr-ı şem'a yaktı pervâne perin
Leyl-i³⁸² cismin kande görstün şems-i rûhun pertevin
Raks ederken nûrunun şevkinde zerrât anlamaz

Kaplamış gönlün bed-ahlâk ile nefsin askeri
Her kaçan görsen me'ârif ehli bir hûb-ı dilberi
Tan değil şeb görmese üstünde mâhın askeri
Ne acceptir mûy-ı tâb gibi gider pâyın geri
Şem'-i dil şevkler verir zâtında mişkât anlamaz
(vr. 57a)

³⁸⁰ Bu kelime esas aldığımız nüshada “nakkaşa” şeklinde olup, vezin bozukluğuna neden olmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 36b'de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

³⁸¹ Şeyh İbn-i İsâ'nın bu nutku için bkz. İbn-i İsâ Saruhânî, *Eş'âr*, Millî Ktp., Yz No: A 3664/18, vr. 84b.

³⁸² Bu kelime esas aldığımız nüshada “lik” olarak yazılmıştır. Diğer nüshalarda da aynı şekildedir. İbn-i İsâ'nın *Eş'âr*'ında ise bu kelime (vr. 846) yukarıdaki şekilde olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Yâ nidersin bir gönül³⁸³ kim onda Mevlâ aşkı yok
Gerçi yanmıştır çerâğı lik aslâ şevki yok
Zâhidin ehl-i me'ârif sözlerinden zevki yok
Ma'rifetsiz sûretin aslâ sanemden farkı yok
Ehl-i tahkîkin sözün bildim ki hiç Lât anlamaz

Pes neler çekti Senâî yol bulunca gönlüne
Râh-ı Hak'ta ma'rifet gâlib gelince cehline
Aşılama eşcâr hurmadan pelidin nahline
İbn-i İsâ ma'rifet kandi aseldir ehline
Tatlılardan sunma ol mahmûra lezzât anlamaz

185

Güft-i Abdâl Kaygusuz³⁸⁴ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Dirigâ pertev-i şems-i dile cehlin sehâb olmuş
Kalıp zulmette dil gûyâ ki mahcûb âfitâb olmuş
Egerçi sûretin âdem derûnun inkilâb olmuş
Ey miskin âdemoğlu sana senlik hicâb olmuş
Seni sen sandığm cânâ sana perde nikâb olmuş

Geçip da'vâ-yı benlikten unut varlıkta bildiğin
Senin bildiklerinden çoktur ey gâfil yanıldığın
Vücûdun mahv edip dahi bil ondan sonra yendiğin
Vay seni kim sen sandığın benim diye göğündüğün
Seni böylece bildiğin sana Hak'tan itâb olmuş

Gezip sahrâ-yı kesrette nedir seyrânı bilmezsin
Hayıflar geçti ömrün mekteb-i irfâna gelmezsin
Hadîs-i *men aref*³⁸⁵ sırrında irfân dersin almazsın
Niçin sen seni bilmezsin bilenlere inanmazsın
Ölür îmâna gelmezsin sana cehlin azâb olmuş

Nedir bu hırs ile cem ettiğin dünyâya doymazsın
Kelâm-ı ehl-i Hakk'ı gûşuna bir zerre koymazsın (vr. 57b)

³⁸³ Esas aldığımız nüshada bu kelime "gönülde" şeklinde olup vezni bozmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 29b'de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³⁸⁴ Kaygusuz Abdâl'ın bu şiirini Abdurrahman Güzel tarafından hazırlan *Dîvân*'da bulamadık. Senâî'nin "Dirigâ" diye başlayan bu tahmisini hatırlatan iki şiire rastladık ki ilk mısraları şöyledir: "*Dirigâ geldim giderim kendözüm bilmedim*", "*Dirigâ bulunmadı benim derdime dermân*". Bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdâl Divânı*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 246-274.

³⁸⁵ "*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbahu*" (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

Bilirim dediğin da'vâ ile irfânı duymazsın
Bilemediğini bilmezsin özün bilene uymazsın
Niçin Hak yola gelmezsin yerin dârü'l-ikâb olmuş

Senâî bezm-i irfâna bu da'vâ ile gelinmez
Sivâ nakşı gönülden değme bir hâl ile silinmez
Nukûş-ı ağ u karadan hakikat dersi alınmaz
Kaygusuz eydir Hak ilmi okumak ile bilinmez
Gönülden okuyan bilir bu da bir gizli bâb olmuş

186

Güft-i Şeyh Sürûrî Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁸⁶

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Zâhidâ sen ben diye bu ettiğin da'vâ nedir
Ehl-i tevhîdim der iken halk ile kavgâ nedir
Yâ nedir zühd-i hakîkî bilmedin takvâ nedir
Men aref ten³⁸⁷ dem urursun de bana Mevlâ nedir
Mîmde nâzil olana Kur'ândaki ma'nâ nedir

Dem urursun fevk-i arş'tan ey tabîat ma'deni
Besleyip nebât ile hayvân gibi dâim teni
Görmedin âlemde çâr erkân seyrini
Üç oğul ile dört ananın aslını fer'ini
Bilmeyen onu ne bilsin kim dokuz baba nedir

Gerçi istiğrak içinde nicemiz hâlât ile
Nicemiz İsâ nefestir ihyâ-yı emvât ile
Nicemiz sırr-ı Kelîm'e erdi münâcât ile
Sırr-ı tevhîdin rumûzûn nefy ile isbât ile
Sûfî gel sor bizden onu lâ nedir illâ nedir

Gerçi var ilmi amelden adet etmiş kaçmağı
Gûyiyâ miftâh-ı Cennet onda diler uçmağı
Hûri vü gilmânı mahsûs etti koçmağı
Bir acep kuştur ki vâiz çok çok anar uçmağı (vr. 58a)
Kendisi bilmez dahi Sidre nedir Tûbâ nedir

Men aref sırrında cânâ ârif-i billâh olan
Kuvvet-i kudsiyye erdi sırr-ı sırrullâh olan

³⁸⁶ Bu tahmis, esas aldığımız nüsha ile Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 68b-69a'da yer almaktadır. Diğer dört nüshada yoktur.

³⁸⁷ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

Sâf-dil olur Senâî kalb-i beytullâh olan
Ey Sürûrî kâşif-i genc-i kelânullâh olan
Rast bilir kim cümle esmâ içre müsemmâ nedir

187

Güft-i Za'fî³⁸⁸ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁸⁹

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Okuyan ilm-i ledünnü ârif-i billâhtır
Öyle bil insân-ı kâmil sırr-ı sırrullâhtır
Nutk-ı Hak'tır her kelâmı fikr-i zikrullâhtır
Her ne söz kim söylenir ayn-ı kelânullâhtır
Vâkıf olmayan bu sırra lâ-cerem gümrâhtır

Okudum sırr-ı hurûf-ı matlab-ı uzmâ ile
Suyûd u terkîb-i aslı sırrını îmâ ile
Şerh eder eşyâyı külli ism-i müsemmâ ile
Anladım bildim rumûzu *alleme 'l-esmâ*³⁹⁰ ile
Menzil-i insân-ı kâmil bir yüce dergâhtır

Levh-i mahfûz üzre yazmıştır Hudâ her işleri
Onun için başka halkın her biri teşvişleri
Bu hutût-ı âdemin resmi kimin cünbüşleri
Şol müferrih hatt-ı reyhândır yazılmış kaşları
Nice rûşen olma sen kim defterullâhtır

Râh-ı Hak'ta kendini vâris-i eslâf etmedin
Cân u dilden istimâ'-ı bend-i evsâf etmedin
Geçti ömr-i nâzeninin sen de insâf etmedin
Mâye-i taklidden âyineyi pâk sâf etmedin
Fazl-ı Hak'tan feyz olan envâr-ı³⁹¹ nûrullâhtır

Heft Hakk'ın oldu abâ çârdehten resm eder
Ehl-i tahkîk istivâ pest hestini cezâ eder (vr. 58b)
Bu Senâî sırr-ı muğlak mu'cizât-ı nazm eder

³⁸⁸ Za'fî-i Gülşenî'nin bu nutku için bkz. Za'fî, *Dîvân*, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum No: 254, vr. 61a. Bu nutku Vahdetî adlı bir şâir de tahmîs etmiştir. Bkz. *Mecmûa-i Eş'âr*, Millî Ktp., Yz. No: A 2430/2, vr. 30a-30b.

³⁸⁹ Bu tahmîs, esas aldığımız nüsha ile Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 68b-69a'da yer almaktadır. Diğer dört nüshada yoktur.

³⁹⁰ "Ve alleme âdeme'l-esmâe külleha" (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

³⁹¹ Bu kelime esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 69b'de geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Za‘fiyâ şakkü'l-kamer³⁹² sırrını her kim fehm eder
Âsumânı âlem üzre hoş münevver mâhtır

188

Güft-i La‘lî Efendi³⁹³ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁹⁴

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Levh-i dilde hâme-i kudret çekip tuğrâ-yı aşk
Defter-i uşşâk içinde urdu ol imzâ-yı aşk
Eyledim bezm-i cihâna gönderip rûsvâ-yı aşk
Cân u dil şehrin ezelden eyledi yağmâ-yı aşk
Ol vechden düştü bu âlemlere kavgâ-yı aşk

Hâlet-i aşkı ne bilsin bilmeyen abdâlîni
Görse ta‘n eyler harâbât ehlinin her hâlîni
Söylesen takrîre gelmez âşıkın ahvâlîni
Derde düşenler bilirler ehl-i derdin hâlîni
Gör nice âşıkları Mecnûn eder Leylâ-yı aşk

Bâğ-ı irfâna girince gerçi sa‘y ettin hezâr
Bülbül-i şûride-veş kıldın figân u âh u zâr
Gülşen-i vahdette çok sît u sadâ bülbülde zâr
Gel gülistân seyrin eyle çık kafesten ey hezâr
Cennet-i kudse urûc et bulasın mevâ-yı aşk

Bezm-i uşşâka muhabbet mihneti âş eyledi
Seng-i ta‘nı râh-ı aşk içre ayakdâş eyledi
Gör bu aşk âşıkları meczûba yoldâş eyledi
Vâkıf olup sırrımıza âleme fâş eyledi
Hem olalıdan bu sırna nokta-i sevdâ-yı aşk

Ey Senâî gûş edersen nutk-ı Hak’tır her kelâm
Lîk nâtıkdır libâsın giydiren nutkun müdâm
Zâhir u bâtında nutk ile cihânda her nizam

³⁹² Şakkü'l-kamer: Hz. Peygamber’in parmak işareti ile Ay’ı ortadan ikiye bölmesi şeklinde gösterdiği mucizedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996, 13. Bsk., s. 977.

³⁹³ La‘lî Muhammed Fenâyî’nin bu nutkuna gerek yazma ve gerekse basma *Divânçe*’sinde rastlayamadık. Söz konusu eserde her ne kadar “aşk” redifli iki gazel varsa da Senâî’nin tahmis ettiği bu gazel yoktur. Aynı şekilde Necdet Şengün tarafından yapılan tenkitli metin neşrinde de yer almamaktadır (Bkz. Necdet Şengün, “La‘lî Mehmed Fenâî Efendi ve Divânçe’si”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXV, İzmir 2007, s. 241-270). Bu bilgiler bize La‘lî’nin kayıtlarda geçmeyen “aşk” redifli bir gazelinin daha olduğunu göstermektedir.

³⁹⁴ Bu başlık Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 70a’da “Nutm-ı Fenâyî Tahmîs-i Senâî” şeklinde yazılıdır.

Çünkü mevcûd nutk imiş âlemde aşk kâim-makâm (vr. 59a)
Bize bildirdi Fenâyî rehber-i Mevlâ-yı aşk

189

Güft-i Hazret-i Sultân Sezâyî³⁹⁵ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁹⁶

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Hakikat sırr-ı insânın rumûzu sırr-ı Subhânî
O yüzden feth olur cânâ kamu esrâr-ı Kur'ânî
Me'ârif mektebinden gel alıp bu ders-i irfânî
Oku *seb 'u 'l-mesânî*"den³⁹⁷ dilâ fehm eyle insânî
Ki mir'ât eylemiş ondan görünür vech-i cânânî

Kuyûd-ı mâsivâdan gönlümü hâlî edip koydum
Libâs-ı kesretin abdâl-ı tecrîd eyleyip soydum
Erince Hızr'a Mûsâ-veş kamu ef'âline uydum
Nidâ-yı *len-terânî*"den³⁹⁸ pîrânî nüktesin duydum
Ki ben görmek muhâl ammâ onunla görmüşüm onu

Vücûdun varlığı gâyet hicâb olmuştur ey cânâ
Kıyâs olmaz zünûb âhire mahv olmayınca tâ
Açılmaz *kâbe kavseyn*"in içre remz-i *ev-ednâ*³⁹⁹
Bu kesret perde olmuştur cemâl-i vahdete ammâ
Görür vahdet bu kesrette duyan remz-i *kemâ-kânî*

Der isen ömrümü tahsîl-i irfâna olup sârif⁴⁰⁰
Erenler kârbânı zeyline olunca tâ râdif
Bu tevhîd olmadı zîrâ biri ma'rûf biri ârif
İkiliktir gel irfân kaydını terk eyle ey ârif
Özün mahv et erişirmek dilersen vahdete cânı

395 Sezâyî'nin bu nutku için bkz. Ali Rıza Özuygun, *Hasan Sezayî Divanı*, Buhara Yay., İstanbul 2005, s. 543.

396 Bu başlık Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 70a'da "Nutm-ı Fenâyî Tahmîs-i Senâî" şeklinde yazılıdır.

397 "*Ve-le-kad âteynâke seb'an mine 'l-mesânî ve 'l-kur'âne 'l-azîm*" (Andolsun ki, biz sana namazlarda tekrarlanan yedi âyeti -Fâtiha'yı- ve Büyük Kur'an'ı verdik. Hicr, 15/87) âyetine işaret edilmektedir.

398 "*Kâle len-terânî ve lâkininzur ile 'l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe seyye terânî*" (Allah, (Hz. Musa'ya) sen beni göremezsün ancak dağa bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

399-"Kâbe kavseyni ev ednâ" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

400 Bu kelime esas aldığımız nüshada "sâf" şeklinde yazılmış olup, anlam ve vezin bozukluğuna yol açmaktadır. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 70b'de yukarıdaki şekilde yazılmış olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Senâî sırr-ı tevhîdin rumûzun fehm eden dâna
Ki oldur mekteb-i irfân içinde âlem-i bînâ
Fenâfillâh olup ayne'l-yakîne eriş cânâ
Özün idrâk eder mi vahdetin zevkin duyan cânâ
Sezâî hayret-ender-hayret oldu bunun imkânı
(vr. 59b)

190

Güft-i Sâlâhî⁴⁰¹

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Cihânda hâk-i yek-ser olmadık firûz mu kalmıştır
Dilâ âlûde-i hâk olmadık bir yüz mü kalmıştır

Bu âlemde mukâbil olmada her vuslata firkat
Zalâm-ı şeb te'âkub etmedik gündüz mü kalmıştır

Aceb pûşîde-i bî-mîve-i gerdûn-ı gerdânın
Cefâsından hûn-efşân olmadık bir göz mü kalmıştır

Gönül sabr eyle devrânın döğündü cevri az kaldı
Hesâb olsa aceb bunca belâdan yüz mü kalmıştır

Elem çekme ki her bir vaktin encâmı vuslattır
Şeb-i zalmâyı ta' kib etmedik bir rûz mu kalmıştır

Ser-i kûh-ı emelde geh nişib ü geh firâz olduk
Fenâ vâdilerinde gezmedik pür-rûz mu kalmıştır

Salâhî nev-zemîn açmak oluptur şâ'irin zu'mu
Cihân içre aceb söylenmedik bir söz mü kalmıştır

Nazîre-i Senâî⁴⁰²

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Cihân içre bir âdem doğmadık şeb rûz mu kalmıştır
Ya bir ten hâke yeksân olmadık firûz mu kalmıştır

Reh-i vuslatta mahbûbun neler çekmiştir âşıklar
Gubâr-ı râh-ı aşka âlûde olmaz yüz mü kalmıştır

401 Bu başlık Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1 (vr. 71a) nüshasında "Nutk-ı Sâlâhî" şeklindedir.

402 Senâî'nin Sâlâhî mahlaslı şâire yazdığı bu nazîresi, esas aldığımız nüshada olmayıp, Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 71a'da yer almaktadır.

Bu çerh-i bî-sütûnün cevri ü cefâsından⁴⁰³
Ciğer biryân edip kan ağlamaz bir göz mü kalmıştır

Cihân-ı sad-hezârın üstüne geldik kadem bastık
Nice kûh-ı belâda gezmedik bir rûz mu kalmıştır

Dilâ gam çekme encâm-ı firak elbette vuslattır
Ya hiç gördün mü akşam olmadık gündüz mü kalmıştır

Gelip bu mahfel-i insânda ger kadri bilinmezse
Şehâ dergâh-ı Mevlâ'ya varacak yüz mü kalmıştır

Senâî muhtasar nazm ettiğin dürr-i me'âninin
Aceb sırrına mahfî olmadık bir söz mü kalmıştır
(vr. 60a)

191

Güft-i Sadrazam Râgıb Paşa⁴⁰⁴

Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilün

Sanma kim dâire-i şeyhi kerâmetle döner
Ehl-i cûd eylediği feyz-i semâhatle döner

Oldu rûşen bana hem sûret-i fânus-ı hayâl⁴⁰⁵
Çerh-i sergeşte dahi tâb-ı muhabbetle döner

Âb u hâkinde var âsâr-ı ferah meygedenin
Kim ki endûh ile azm etse meserretle döner

Görse ağyâr ile heme cânâ bezmîle şarâb
Âşıkın bağı kebâb def-i gayretle döner

Derd u sâfî ne ise Râgıb hep yeksândır
Bendelikte onu zannetme kedûretle döner

Nazîre-i Şeyh Ali Senâî

Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilâtün /Fe'ilün

Râgıbâ tekyeyi dâire kanâatla döner
Fukarâ zümresinin cünbüşü râhatla döner

⁴⁰³ Bu mısra da eksiklik olup vezni bozuktur.

⁴⁰⁴ Râgıb Paşa'nın bu gazeli için bkz. Râgıb Paşa, *Dîvân*, Bulak Matbaası, Mısır 1252, s. 23.

⁴⁰⁵ Bu mısra esas aldığımız nüshada "Oldu bana rûşen hem fânus-ı hayâl" şeklinde olup hem anlam hem de vezin bakımından eksik kalmaktadır. Râgıb Paşa'nın *Dîvân*'ında (s. 23) yukarıdaki şekilde olup, anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Ehl-i cûdun dahi dollâb-ı meşakkatlerinde
Merd-i kâminden olar aldığı himmetle döner

Görünen sûret-i elvân ile fânûs-ı hayâl
Ne mihnettedir ol kim şem‘-i kudretle döner

Gerdûnunda ferah-ı gamın ki var ise hemân
Azm eden meygedeye dildeki hâletle döner

Bezm-i vahdette yok ağyâr hemi yâr olduğuçün
Âşıkın bundaki mahviyyeti hayretle⁴⁰⁶ döner

Bu makâm içre Senâî kalır abdiyyetten
Gelicek sahva yine şer‘e ri‘âyetle döner

**Nemekahû el-fakîr el-hakîr eş-Şeyh Ömer el-Himmetî sükkân-ı kırk
kimesne ğafere lehumâ ve’l-vâlideyhi ve’l-üstâzihî ve’l-cemi‘-i ihvânihî,
Yâ Mu‘în. 1259/1843.⁴⁰⁷**

192⁴⁰⁸

Niyâz-ı Men Hazret-i Sultân Zâtî

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Kerem kıl pîr-i merdân-ı hakîkat
Bu dil şehri şehâ vîrânelidir

Meded kıl hâb-ı gafletten uyandır
Murâdım Hak rızâsı Hak yoludur

Bizi de mahrem et esrâr-ı Hakk’a
Dü-çeşmim perdesin sel asıldır

N’ola uşşâk içinde bu hakîri
Kabûl et âsitânın menzilidir

Kamu eşyânın aslı nûr-ı vâhid
Tecellî Hak zuhûra gelmelidir

406 Bu kelime esas aldığımız nüshada “cebriyyetle” şeklinde yazılmış olup, anlam vezni bozmaktadır. FB nühasında yukarıdaki şekilde olup, anlam ve vezin tamam olmaktadır.

407 Bunu çok fakir ve aciz olan Şeyh Ömer Himmetî yazmıştır ki, o kırk kimse sâkinlerindendir. Allah onun anne-babasını, hocasını ve bütün ihvânlarını bağışlasın. Ey Muîn olan Allahım senden yardım diliyorum.

408 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a ile OE Yz. No: 156, vr. 12a’da yer almaktadır.

Düşelden bu gönül hicrân-ı aşka
Visâl-i yâr için gûyâ delidir

Tarîkim Celvetî kemter gedâyım
Senâî mahlasım ismim Ali'dir

193⁴⁰⁹

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Çeşm-i irfân ile baksan her yere mahbûbdur
Çünkü her bir zerre-i feyz-i Hudâ mahbûbdur
Küntü kenz'in⁴¹⁰ sırrına vâkıf olanlar bildi Hak
Âşık u ma'sûk durur hem tâlib u matlûbdur

194⁴¹¹

Mef'ûlû /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Hudâ'dır
Derd ehlinin derdine dermân u devâdır
Gönlünde komaz zerrece hiç hubb-ı sivâyı
Matlûba seni vâsıl eden zikr-i Hudâ'dır

195⁴¹²

Bu nazm u güftârım dervîş olana
Nasihat-nâmedir sözden alana
Hevâ-yı nefsinin terk eder elbet
Gidenler sıdk ile Mevlâ yoluna

Gadâbdır emmâre sıfatın başı
Ondan doğar cümle bed-ahlâk işi
Menzile ergörmez gönül teşvişi
Nazar etmez Allah kıl ü kâline

Nazargâh-ı Hudâ gönüldür ey cân
Hıkd u hasedden pâk eyle hemân

409 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 23a'da yer almaktadır.

410 "*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halken*" (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım)kutsî hadîsine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 132, H. No: 2116.

411 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 27b'de yer almaktadır.

412 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b'de yer almaktadır. Ayrıca manzumenin vezni bozuktur.

Rûz-ı mahşerde ger pîr ü civân
Bunda ne ederse onda bulana

Bahîle cenneti vermedi Allâh
Câhilde merhamet yoktur vallâh
Kibir ü şehvetten neûzubillâh
İletir sâhibin düzah iline

Senâî Celvetî yolunda gider
Ettiği ikrâr u ahdini güder
İlhâm-ı Hudâ'yı gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak'tır gelen diline

196⁴¹³

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Yürü ey dil bu cihân içre basaldan kademi
Feleğin cevri ü cefâsı nice bir derd ü gamı
Ko bu efkâr-ı sivâ kaydını hoş gör bu demi
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref' et özünden kalemi

Râzı ol *nahnu kasemnâ*'da⁴¹⁴ olan kısmetine
Sakın aldanma bakıp sen bu cihân devletine
Kimi şâd eyledi gör değmez onun firkatine
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref' et özünden kalemi

İbn-i Edhem Hacı Bektâş-ı Velî niceleri
Terk-i tecrid oluben her biri bir asrın eri
Bunların aksine meyl etmeden eyle hazeri
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref' et özünden kalemi

Câhil ü dün u deni meclisine basma kadem
Şunu şöyle bunu böyle deme gel bende erem
Bu nasihat sana pesdir ne derem dinle dedem
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref' et özünden kalemi

Bahr-i irfâna karış mahv edip onda bu teni
Başını hırkaya çek bilmeye hiç kimse seni

413 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 69a-70a ve OE Yz. No: 156, vr. 48ab'de yer almaktadır.

Ârifin pendî budur dinle Senâî'den onu
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref' et özünden kalemi

197

Ta'rîf-i Salât-ı İyd⁴¹⁵

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gel imdi dinle ıyd-ı salavâtı sen de ey cânâ
Nedir hikmet dokuz tekbîr ile kılıldığı âyâ

Tecellî eyledi oldum kemâl-i kibriyâlıkla
Muhammed sırrına ta'zîm için ol hazret-i Mevlâ

Salât-ı ıyd oluptur farz edâsı vâcip olmuştur
Kamu mü'minlere erden değil avratlara farzâ

Kaçan kim iftitâh tekbîrine *Allâhu Ekber* der
Elin bağlar durur cümle okur *Subhâneke* bil hâ

Onun ardınca üç tekbîr edip tekrâr elin bağlar
İmâm Kur'ân okur sonra rükû' tekbîri beş ola

İkinci rek'ate kalkıp elin bağlar yine tekrâr
İmâm Kur'ân okur dinler cemâat cân kulağıyla

Dahi üç kez edip tekbîr rükû' tekbîri dördüncü
Tamâm olur salât-ı ıyd fitr olsun gerek âhî

Oluptur iftitâhı farz üçü vâcip biri sünnet
İkinci rek'atın dördü de vâciptir bil ey dânâ

Senâî'den sana tuhfe olup bu nazm-ı güftârı
Hakikatda dahi esrârı var ammâ olup ihfâ

414 “*Nahnu kasemnâ*” (Onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik. Zuhurf, 43/32)
âyetine işaret edilmektedir.

415 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 81a ve OE
Yz. No: 156, vr. 61ab'de yer almaktadır.

198

Gazel-i İydiyye⁴¹⁶

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün

Gel imdi dinle gel ıyd-ı salâtı
Dokuz tekbîr için bu vâridâtı

Birisi farz biri sünnet yedisi
Dahi vâcib yazılmışdır berâtı

Olup farz iftitâhı üçü vâcib
Rükû' tekbîri sünnet bir rek'atı

Eğilince rükû' tekbîri dörttür
Bular dördü de oldu vâcibâtı

Senâî'den sana olsun hediyye
Unutma ezber eyle bu nükâtı

199⁴¹⁷

Mef'ülü /Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Fe'ülün

Vardır bu cihân içre şerî'atte meşâyıh
Onlardır umûm ehlini da'vette meşâyıh

Bildirdi bular emr ile nehyi bu cihânda
Ol va'd-i Hudâ ni'meti cennette meşâyıh

Has ümmete gönderdi çü Hak mürşid-i kâmil
İrşâd için onları tarîkatte meşâyıh

Gösterdi sülûk ehline esmâ-i rüsûmu
Envârı dahi iffet ü halvette meşâyıh

Esmâda müsemmâya olan tâlib ü sâdık
Onlara gerek âlem-i vahdette meşâyıh

Tâ bildireler ma'rifet nefsin evvel
Ondan diyeler hakkı hakîkatte meşâyıh

416 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 81a-b ve OE Yz. No: 156, vr. 61b'de yer almaktadır.

417 Bu manzûme esas aldığımız nüshada, YKB Sermet Çifter ve Milli Ktp., FB nüshalarında yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 17b; OE Yz. No: 156, vr. 10b ve İÜ Ktp., T. 335, vr. 13b 'de yer almaktadır.

Sultân-ı selâtîn hakîkattir ol er kim
Âlemde Senâî ola sîretde meşâyih

200⁴¹⁸

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Bi-hamdillâh ki gerçi katreyiz ummânımız vardır
Bizi ikâz için me'mûr olan sultânımız vardır

Vücûdum içre İsrâfîl ü Mehdî gibi nefh ile
Bu gönlüm zahmına merhem odur Lokmânımız vardır

Bu hubb-ı mâsivâyı terk edip pîr âsitânında
Tarikatca sülûk ettin edep erkânımız vardır

Girip meydân-ı aşk içre heme varlığım yağma
Edip râh-ı muhabbette nice üryanımız vardır

Tecellî Hak erip ser-be-ser seyr ettin eflâki
Bu dehr-i şeh cihân içre acep devrânımız vardır

Bize ta'n etme ey zâhid ki fakra iftihâr ettik
Hadîsinde buyurmuştur⁴¹⁹ Rasûl îmânımız vardır

Sakâhum rabbuhum câmin içip aşk ile mest olduk
Senâî sad hezâr hamd u senâ irfânımız vardır

201⁴²⁰

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Gönül bu âteş-i aşka düşüp meydâne gelmiştir
Yanan her rûz u şeb şem'a bu cân pervâne gelmiştir

Nice bir bu dil-i şeydâ cüdâdır feth-i bâb eyle
Meded kıl bana sultânım der-i dîvâne gelmiştir

Hakikat bahrine gavvâs olup saldım bu cismim ben
Ki aşkın sâhilinden görünür ummâna gelmiştir

418 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20ab ve OE Yz. No: 156, vr. 12b'de yer almaktadır.

419 "El-Fakru fahrî" (Fakirlik benim iftiharımdır) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 87, H. No: 1835.

420 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20b ve OE Yz. No: 156, vr. 12b'de yer almaktadır.

Vatan aslından ey dil ne haberdâr olmağa sa‘y et
Musavver şekl-i insâna bu sûret yâne gelmiştir

Şarâb-ı lâ-yezâliden kime kim sundu ol sâkî
Ezelden câm-ı aşkı nûş eden mestâne gelmiştir

Hicâb-ı nûr-ı zulmânî ki her birisi yetmiş bin
Menâziller merâtibler geçe merdâne gelmiştir

*Nefahtu fihi min-rûhî*⁴²¹ buyurdu Hazret-i Allâh
Senâî hakkı ins ü cin kamu irfâna gelmiştir

202⁴²²

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Sen seni kendinde bil bul kendim âdem bilir
Nüsha-i kübrâ mıdır suğrâ mı bu âlem bilir

*Men aref*⁴²³ sırrında irfân bahrine gavvâs olan
Ancak asdâf-ı vücûdum içre dürdânem bilir

Nûş edip aşkın şarâbın mest-i hayrân olmuşum
Tâ ezel meyhör olan dil teşne meyhânem bilir

Kayd-ı dünyâya gönül pend eylemiş ol putperest
Şirk-i zulmet içre şâd olmaz hemân mâtem bilir

Hayr u şerrin hâlikın Hak bilmeyip inkâr eden
Bilmeyen ilm-i ledünni münkir âyânem bilir

Güft ü gûsundan cihânın fâriğ u âzâde ol
Gel Senâî sanma kim bu ilmi her âdem bilir

203⁴²⁴

Mef‘ûlü /Mefâ‘ilü /Mefâ‘ilü /Fe‘ûlün

Ol merd-i Hudâ sîret-i insân okuturlar
Onları tehî sanma ki hayvân okuturlar

⁴²¹ “Ona rûhumdan üflediğimde” (Hicr 15/29)âyetine işaret edilmektedir.

⁴²² Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20b-21a ve OE Yz. No: 156, vr. 12b’de yer almaktadır.

⁴²³ “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 622, H. No: 2532.

⁴²⁴ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 21a ve OE Yz. No: 156, vr. 13a’da yer almaktadır.

Her ne ki yazılmış güft-i elfâz-ı me'âni
Remz ile hadîs âyet-i Kur'ân okuturlar

Tâlib isen onlardan oku mantıku't-tayr
Yetmiş iki dil var sana âsân okuturlar

Müstağnîdir onlar bu cihân varına bakmaz
Şâh ile gedâ olsa da yeksân okuturlar

Zahmına tîmâr eyleyip ol kân-ı mürüvvet
Bîçârelerin derdine dermân okuturlar

Aşk ile gir ol meclise merdâne adıyla
Meydân-ı muhabbette yol erkân okuturlar

Gel mekteb-i irfâna oku ilm-i ledünnî
Dinle Senâî pend-i Gülistân okuturlar

204⁴²⁵

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Nûr-ı vechin ey kamer ü mihr-i enverden midir
Kaşların mihrâb resmi beyt-i ma'mûr'den mıdır

Bir nazar kıldıkta aklım aldı âh o gözlerin
Çeşmi sâhir ruhların ol verd-i ahmerden midir

Her cemâl-i bâğ-ı hüsnünde zînettendir bular
Hatt-ı hâlin zülf-i hoş-bû misk-i anberden midir

Haste dil teşne visâlin şerbetin nûş etmeye
Leblerinden ver acep ol mâ-i kevserden midir

Gâhi lutf eylersin ammâ kati nâdir ey güzel
Ben de bilmem rûz-ı vaslın ıyd-ı ekberden midir

Bunca gün mihnetkeşin bu bendenin olsa n'ola
Her günü ıyd-ı visâlin baht-ı yâverden midir

Mübtelâ-yı nâr-ı aşk olsa Senâî yanmaya
Âteş-i aşkı onun dilden mi dilberden midir

425 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 23b ve OE Yz. No: 156, vr. 14b'de yer almaktadır.

205⁴²⁶

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Gönül Hakk'ın ulu bir hânesidir
Şarâb-ı aşkının mey-hânesidir

İçenler merd-i kâmil cür'asından
Ayılmaz tâ ebed mestânesidir

Gönül şöyle tecellî-hânedir kim
Füyûzât-ı Hudâ kâşanesidir

Konulsa kâmilin gönlüne dünyâ
Ki gûyâ onda hardal tânesidir

Bu dil sâhip gönüller gönlüdür kim
Kamu halk şem'inin pervânesidir

Senâî dürr-i gevher nazm edersin
Me'ârif mahzeni dil-hânesidir

206⁴²⁷

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlün

Ey bâr-ı Hudâ kadrinin izhârını göster
Nusret-i keremle bize hem-yârını göster

Başlandı sefer kaydına Moskof üzerine
Bin yüz ile seksen iki atvârını göster

Tûfân-ı gam içre dükeli gark ola hâlim
Keştî-i selâmetle necât-kârını göster

Zâhirdeki tedbîr ile olmaz bu gazâlar
Ol cünd-i ricâl gâibi dostlarını göster

Hazırlanıyor sim ile zer toplu ilimler
Sancâğ-ı Rasûl'ün bize envârını göster

Kâfirlere bu asker-i İslâm'ın içinden
Serinde Hudâ Haydar-ı Kerrâr'ını göster

426 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab'de ve OE Yz. No: 156, vr. 16b'de yer almaktadır.

427 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab'de ve OE Yz. No: 156, vr. 16b'de yer almaktadır.

Ver himmet-i merdân ile gâzilere kuvvet
Meydân-ı şecâ'atte emektârını göster

Ey Kâdir u Fettâh olan Allâh kerem eyle
Rahmân u Rahîm isminin âsârını göster

Bu hâtif-i gaybiyle Senâî dedi târîh
Izhârını duy târîhin esrârını göster

Aldık haberin gerçi sa'âdette bu sâli
Fevkinde ki mısra'da güherdânını göster

207⁴²⁸

Der-Medh-i Sultân Zâtî Güfte-i Bende-i Senâî

Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün

Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
Pîr-i tarîk-i Celvetî idi pîr-i perverimiz

Mürşid-i fazlı ilm ü hak-ı merd-i cihândı o şâh
Mazhar-ı ahlâk-ı Hudâ vâris-i Peygamberimiz

Kâmil ü dâna idi ol zâhir u bâtın ne ki var
Derc olup ilminde onun sırr-ı âlem Haydarımız

Sâkî-i hazret idi ol sundu bize vahdet-i mey
İçtik elinden biz onun câm-ı safâ kevserimiz

Kutb-ı zamân idi o sultân-ı cihân oldu velî
Gelmedi fevkinde bir er hem asır ol serverimiz

Kenz-i İlâhî idi ol ilm-i ledün ma'deni hem
Mahrem-i râz etti bizi sırrına verdik serimiz

208⁴²⁹

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Hudâ Hallâk-ı âlemdir dü harf emridir ancak
Benî âdemde var âlemdeki eşyâ kamu ancak

428 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a'da yer almaktadır.

429 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 42b ve OE Yz. No: 156, vr. 28a'da yer almaktadır.

Cehâletten sakın fehm et bu esrârı haberdâr ol
Bilirsen nefsinî Rabbini bilirsin *küntü kenzen*⁴³⁰ Hak

Bu dehr içre gönül beytin edenler mâsivâdan pâk
Seher şeb kalbine vermektedir ezkâr ile revnâk

Şerî'atla bulup hoş bu tarîkat ma'rifet gencine
Hakikat bahrine saldım bu cismim eyleyip zevrâk

Hayâl-i fikr-i yâr ile mukayyedsin eyâ zâhid
Bulunmaz kıl ü kâlî yine var ey müddeî ahmak

Gerekse kendine kendin varıp bir merd-i kâmil bul
Vatan aslından ey sûfî murâdınca haber almak

Ezelden içmişim câmı okudum ben ledün ilimde
Senâî dilde dildânın muhakkak nûrudur mutlak

209⁴³¹

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Muhabbet bâğında gülzârına girdim de kaldım ben
Dahi ondan geri bir âleme erdim de geldim ben

Cihânın mâverâsından haber sordum bu âlemde
Netice Hakk'a cümle varlığı verdim de aldım ben

Taalluktan biri oldum teveccüh eyledim Hakk'a
Derûnumdan sivâ efkârını sürdüm de geldim ben

Fenâ-ender-fenâ içre bekâ-ender-bekâ oldum
Hakikat ma'nevî sûruna dem urdum da çaldım ben

Buluştum Hızr'a *lâ-havfun aleyhim*⁴³² müjdesin sordum
Dedi ol bir makâm-ı âlîdir var demde kaldım ben

Çekildi gül *mâ-zâğ'a'l-basar'*dan⁴³³ gözûme tûtiyâ
Nedir maksûd olan dilden şehâ gördüm de bildim ben

⁴³⁰“*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halkan*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım)kutsî hadisine işâret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 132, H. No: 2116.

⁴³¹ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab'de yer almaktadır.

⁴³²“*Elâ inne evliya'llâhi lâ havfun aleyhin velâ hum yehzanûn*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüznü vardır. Yûnus 10/62) âyetine işâret edilmektedir.

⁴³³“*Mâ zâğ'a'l-basaru ve mâ tağâ*” (Hz. Peygamber'in gözû ne şaştı ve ne kaydı) Necm, 53/17 âyetine işâret edilmektedir.

Gönül den gayrı yol yoktur Hudâ Hak için ol yâre
Senâî keşf-i râz etme onu sırrımda buldum ben

210⁴³⁴

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'ûlün

Hudâ lutf eyleyip bu ben gedâya
Düşürmedi bu gönlüm mâsivâyâ

Ki bir sultân-ı âlem bendesine
Bizi şâh etti iklîm-i alâyâ

Îmâm oldum *fe-eynemâ tuvellû*⁴³⁵
Namâzın kılmak için muktedâyâ

Edenler bize ancak iktidâî
Olup Hakk'a gider râh-ı Hudâ

Hani var mı bir âşık bu namâzın
Cemâat ile ol kadar edâyâ

Basîret sâhibi isen cihânda
Nazar kıl şeş cihetten mâverâyâ

Bu nutku cân kulağın dinlediyse
Senâî'den sana olsun hediyye

211⁴³⁶

Mef'ûlû /Mefâ'îlû /Mefâ'îlû /Fe'ûlün

Bend oldu gönül bir şeh-i hûbân-ı cihâna
Bir misli dahi yoktur o hüsnünde bigâne

Pûşîde nikâb eylemiş ol hüsn-i cemâlin
Billâh gelir görse eğer kâfir îmâna

Cânâne dedim vashına tâlib olan âşık
Ne etmek gerek aşkında şehâ çâre ona ne

434 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 61b ve OE Yz. No: 156, vr. 41b'de yer almaktadır.

435 "*Fe-eynemâ tuvellû fe-semme vecullah*" (Hangi tarafa dönerseniz Allah'ı vechi yani kıblesi oradadır) Bakara, 2/115 âyetine işaret edilmektedir.

436 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab ve OE Yz. No: 156, vr. 44a'da yer almaktadır.

Dil hastalığın ahd edecek ol şeh-i hûbân
Bir leb vereyim em dedi ol hasta dilâne

Bezl ettim onu oldu benim âleme şâyi
Haftalar dü-mihnetle ondan cümle lisâne

Gel âb-ı hayvân ister isen iç bu lebirden
Âşık isen eğer hoşca tut elde dehâna

Dem çektim alıp ağzıma çünkü leb-i yâri
Gel cânım efendim diye emdim kana kana

Cân nakdi onun vermeye vaslında Senâî
Lâyık olur elbette bu esrârı duyana

212⁴³⁷

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Hakikat ehli indinde değildir söylenen başka
Me'ârif sohbetinde güft ü gû olmaz suhan başka

Kamuyu bir nefesten nutk eder hem cism-i vâhiddir
Ne kim var ise âlemde bu kesret görünen başka

Değil mi çâr anâsırdan vücûdu cümle mahlûkun
Nice dersin buların her birinde cism ü ten başka

Bir âdeme cemi' a'zâ ile âdem demez misin
Denir mi hiç vücûd giden değil kaş göz dehen başka

Merâtibce bu halkın her biri bir hizmete yakın
Zuhûr eden mezâhirde hezârân onda fen başka

Kamunun gevher-i aslı hakikat birdir ey cânâ
Bu kesret ayn-ı vahdettir sakın gel deme sen başka

Bu sen ben dediğin şirk-i hafidir öyle bil onu
Vücûdun aradan mahv eyleyen demez o ben başka

Senâî ehl-i tevhîdin bu pendin gûş eden âşık
Kabûl eylerse cân u dil demez ben başka sen başka

437 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64b-65a ve OE Yz. No: 156, vr. 44b'de yer almaktadır.

Kendine mahsûs mu ancak bu senin irfân dede
Kimse yok indinde ârif bulunur bir cân dede

Varlığın mecliste bezl ma'rifet etmekte sana
Bilmem âyâ kimden aldın kânı çok ihsân dede

Sohbetinde nutk-ı pîrim diye burhân ederek
Merd-i Hakk'a ihtirâlar ettiğin buhtan dede

Göz süzüp âgâz ederek ârifâne sohbeta
Kakıyıp hışm ile gâhi sözleri nâdân dede

Gerçi sözüm yok libâs-ı fahrına her vech ile
Cübbe vü destârı uygun habbesi mercân dede

Baba ser-âdem gibi dünyâya ettin nev-zuhûr
Senden evvel gelmemiş mi âleme insân dede

Cümlesinden mi bu irfân bahs oluptur âleme
Savurcak bir cânsın öğren var edeb erkân dede

Ben diyem halk şöyle der kim hiledir kârı hemân
Celb-i dünyâ için ancak soyunan üryân dede

Kendine hem gayriye dil olmağa olma sebep
Var ise irfânın eyle sözlerim iz'ân dede

Varlığından geç bulunur Hakk'ı kimlerdir bilen
Zirâ onlar her biri bir köşede pinhân dede

Görebilsen merd-i Hakk'ı bâbına yüz sürmeye
Kande kaldı edelim da'vâyı biz hey cân dede

Bu Senâî kemter ednâ imtihândan geçmişim
Neyler âşık biz gedâya okuyup meydân dede

438 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 65ab ve OE Yz. No: 156, vr. 45a'de yer almaktadır.

214⁴³⁹

Mef'ûlû /Mefâ'ilû /Mefâ'ilû /Fe'ûlûn

Azm eyleyeli gerçi dilâ meslek-i aşka
Yok bir mahal ârâm edecek münfek-i aşka

Yek hatve basanlar reh-i aşk içre hezârân
Uğrar yolu elbette onun mühlik-i aşka

Âvâre gerekmez dil-i şeydâ reh-i aşktan
Ger sîne kazâ kavsine bu nâvek-i aşka

-

Akl ıssı bu râh içre kadem basmadı zîrâ
Âşıklar onu almadılar dernek-i aşka

Aşk ehlinin eserin olur abdâlı Senâî
Aşk olsun olan cür'a-keş sâlik-i aşka

215⁴⁴⁰

Fâ'ilâtûn /Fâ'ilâtûn /Fâ'ilâtûn /Fâ'ilûn

Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
Birbirine merhamet asla i'ânet kalmadı

Ağniyâsında ulûmun zerre-i insâf yok hele
Şimdiki vakitte fukarasında kanâat kalmadı

Kendi tutmaz bî-amel halka nasihat eyleyen
Vâizânın meclisinde hiç halâvet kalmadı

Şeyh-i nâ-bâliğ mürîd olmaklığa lâayık değil
Sorsalar indinde bir sâhib-emânet kalmadı

Sadra geçti bî-tekellûf fevkine dânilârin
Câhil-i nâdânı gör teklife hâcet kalmadı

Ben mürîdim mürşide diyen sûfileri dahi
Yoktur teslim-i tâm ile irâdet kalmadı

Zâğlar aldı gülsitânı bülbüle taklit ile
Bâğ-ı irfânı harâb etti letâfet kalmadı

439 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab ve OE Yz. No: 156, vr. 44a'da yer almaktadır.

440 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 76b ve OE Yz. No: 156, vr. 53ab'de yer almaktadır.

Bed-zebân oldu bu halkın ekseri hem bî-edeb
Birbirinin hâtırına hiç riâyet kalmadı

Kande kaldı bir muhibb-i yâr-ı sâdık bulasın
Kimseden bir kimseye meded inâyet kalmadı

Sendedir dersin bu hâlet gerçek ey râz-ı dânâ
Fikr edersin sende de evvelki hâlet kalmadı

Pes yine elân *kemâ-kândır* cihân dersin şehâ
Öyle dirliğin bu devrinde letâfet kalmadı

Rahat istersen Senâî uzlet eyle şimdilik
Kûşe-i vahdet gibi câ-yı selâmet kalmadı

216⁴⁴¹

Güzel dinle bu pendi
Vahşi olma yahşi ol
Hak yolunda buldu
Vahşi olma yahşi ol

Kendini bir ere ver
Ol erin gönlüne gir
Sırr ile sırrına er
Vahşi olma yahşi ol

Göz kulak ol nâm-dâr
Gönlüm iki yolu var
Girmeğe sa'y et ne var
Vahşi olma yahşi ol

Tercümânıdır lisân
Öyle bil onu hemân
Girdi bu yoldan varan
Vahşi olma yahşi ol

Hâlis ayar et özün
Dinle erenler sözün
Kendine gel aç gözün
Vahşi olma yahşi ol

441 4+3=7'li hece vezniyle yazılan bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48ab ve OE Yz. No: 156, vr. 31a'da yer almaktadır.

Erenlerin pâzârı
Gönlünedir nazarı
Dilden eyle hazeri
Vahşi olma yahşi ol

Sâhib gönül olanlar
Bir kılı kırk yaranlar
Böyle dedi erenler
Vahşi olma yahşi ol

Onda biter her işin
Gider cümle teşvîşin
Ka'besidir dervîşin
Vahşi olma yahşi ol

Mekteb-i irfân odur
Hakk'a giden yol budur
Müşkilin ondan bitir
Vahşi olma yahşi ol

Ma'rifetullâh oku bil
İlm u hakâyıkı
Tanı özün bil Hakk'ı
Vahşi olma yahşi ol

Sırr-ı ricâli suâl
Eyleme demek muhâl
Gel er ol da sen de al
Vahşi olma yahşi ol

Nice almış alanlar
Er gönlüne girenler
Bahîl olmaz erenler
Vahşi olma yahşi ol

Sana gerek rûz u şeb
Mürşidine rabt-ı kalb
Alan böyle aldı hep
Vahşi olma yahşi ol

Pîrin ola hem-demin
Rızâsında ol hemîn
Ondan emîn ol emîn
Vahşi olma yahşi ol

Terk eyleme ol eri
Dirliğinde ol diri
Sen de bir er ol yürü
Vahşi olma yahşi ol

Hâsılı teslim-i tâm
Er isen ihtimâm
Senâî'den subh u şâm
Vahşi olma yahşi ol

217⁴⁴²

Ey bu yolda varını bezl etmeyen
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile
Mâsivâdan nefsin azl etmeyen
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Terk-i nâmûs etmeyip âr eyledin
Mesken-i gülzârını hâr eyledin
Korkarım uçmağını nâr eyledin
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Hak Rasûlü fakr ile fahr eyledi
Her nefeste Hâlık'ı zikr eyledi
Ümmeti ahvâlini fikr eyledi
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Ol Cenâb-ı Kibriyâ bu âdemi
Halk edip zînet için mi âlemi
Görmedin mi sen bu yolda Edhem'i
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Her belâya sabr eden Eyyûb'una
Gözleri kan ağlayan Ya'kûb'una
Hak neler kıldı atâ Mecnûn'una
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Edelim Hakk'a Senâî minneti
Çoktur ihsânı erenler himmeti
Koymasın firkatte ol Hak hazreti
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

442 11'li hece vezni ile yazılan bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 61b-62a ve OE Yz. No: 156, vr. 41b'de yer almaktadır.

218⁴⁴³

Muammâ

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ol nedir ki her taraftan ağzı var
Her ne dersen yok demez hemân yutar

Gövdesinde gizli onun başı yok
Ayrı ufak dişleri gâyetle çok

Anasından zerre denlice doğar
Besledikçe büyüyüp göğşe ağır

Babasını dâim ıslâh eyler ol
Zîrâ ondan gayri yoktur ona yol

Dostluğu yok kimseye onun hemân
Yine muhtaç ona bu halk-ı cihân

Kalb olursa ger senâ yaz u bahâr
Bil ki onsuz olunamaz zinhâr

Hak emîn ede Senâî dostunu
Eder ondan kurtaranlar postunu

219

Muaşşer-i Azbî⁴⁴⁴ Baba⁴⁴⁵

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün //Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hamdû lillâh ki derûndan yine sildi kederi
Meyve-dâr oldu bu dem çünkü zebânım şeceri
Destime hâme alıp yazmaya bu şi‘r-i teri
Pîr rızâ verdi bana dinle haberden haberi
Bildi Allâh’ı gönül hak biliben hayr u şeri

443 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 82b-83a ve OE Yz. No: 156, vr. 61a’de yer almaktadır.

444 Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nüshasında bu başlık “Nazîre-i Azbî” şeklinde geçmektedir. (Bkz. Senâî, *Divân*, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 53b). Ancak 1149/1736 yahut 1160/1747’de vefat eden Azbî Baba’nın, 1785’te vefat eden Senâî’nin terci-i bendine değil, Senâî, Azbî Baba’nın muaşşerine, terci-i bend tarzında nazîre yazmıştır. Çünkü o sıralarda Azbî Baba, Senâî’den hem yaş bakımından hem de ilim, irfân bakımından büyüktür. Dolayısıyla Senâî’nin şeyhi Süleymân Zâtî’nin akranı sayılabilecek bir zâtın nutkuna nazîre yazması kanaatimizce daha mâkuldür.

445 Bu başlık, Azbî Mustafa Baba, *Divân*, Millî Ktp., Yz. A: 2872, vr. 48b-49b’de “Muaşşer-i Azbî Baba” şeklinde geçmektedir.

Kande baktımsa gözüm gördü Hudâ'dan⁴⁴⁶ eseri
*Lî-ma'allah*⁴⁴⁷ iline kıldı çü âdem seferi
Kıldı âdemde emânet ki bu sûret güheri⁴⁴⁸
Çünkü Allâh ezel Âdem'e verdi zaferi
Kıldı Âdem'de emânet bu sûret-i gevheri
Oldu âyîne Muhammed ona kıldı nazarı
İşbu kenzden bu fenâ âleme saldı haberi
*Kul hüvellâhu ehad*⁴⁴⁹ âdeme çü ferî
*Küllî şey'in hâliküne*⁴⁵⁰ âleme saldı çeri⁴⁵¹
Sûre-i İkrâ ile eyledi arz-ı hüneri
*Feseykfekehumullâh*⁴⁵² oluben tâc u seri
Perdedir Hakk'a sivâ anla sözü ile deri
Yazdı hem Kâdî⁴⁵³ vü Keşşâf⁴⁵⁴ u Cerîr ü Taberî⁴⁵⁵

Pirden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Gel suhan âvâz olup sâhib-i icâd olalım
Okuyup yazımda hem ilmiyle imâd olalım
Aşk ile biz duralım her seheri bâd olalım
Mâsivâdan elimiz kat' edelim yâd olalım
Yeter insâf edelim târik-i ifsâd olalım
Nefs-i bed-hâhın elinden biz de âzâd olalım
Münkir u bedliğin katline cellâd olalım
Gâhi bir ağlayalım gâhice bir şâd olalım
Gâhice bir gülelim gâhice nâşâd olalım
Dilberin lehçesini yazmada behzâd olalım
Vuslat-ı dilber için bende-i sayyâd olalım⁴⁵⁶

446 Bu kelime Azbî Baba'nın *Dîvân*'ında "güzelden" şeklinde geçmektedir. Bkz. Sibel Bayram, *Azbî Baba, Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006, s. 178.

447 "Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek, ne de bir mürsel nebi sığar" hadisine telmih vardır. Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, c. I, s. 173.

448 Bu iki mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 178.

449 "De ki o Allah birdir" (İhlâs, 112/1) âyetine işaret edilmektedir.

450 "Her şey yok olacaktır, O'nun zâtı müstesna" (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

451 Bu iki mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

452 "Onlara karşı Allah sana kâfidir, yeter" (Bakara, 2/137) âyetine işaret edilmektedir.

453 Bu zât, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil* adlı kısaca "Kâdî Tefsîri" adı verilen ile meşhur olan Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286)'dir.

454 *Keşşâf*, Zemahşerî (ö. 538/1144)'nin meşhur tefsir kitabının adıdır.

455 Cerîr ü Taberî'den maksat, tefsiri de bulunan meşhûr tarihçi Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923)'dir.

456 Bu mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 182.

Sevmeye şol güzeli kandile üstâd olalım
Sürelim zevkini hem cevrine mu'tâd olalım
Dâğ-ı aşkında gam aşkıyla Ferhâd olalım
Kâmilân zümresine gel gönül îcâd olalım
Bir bilip Hakk'ı yine hakkıyla bir zâd olalım
Nice pür-ehl-i inâd kâbil-i irşâd olalım⁴⁵⁷
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Sendedir pâdişâhım arş-ı mu'allâda ara⁴⁵⁸
Genc-i esmâda dahi seyr-i müsemâmâda ara
Hâlet-i cezbeye düş Cennet-i Me'vâ'da ara
Yüzün üzre sürünüp rûz u şeb îmâda ara
Pâk et âyine gibi kalb-i mücellâda ara
Verme her hûba gönül Yûsuf-ı zîbâda ara
Yürü Mecnûn olagör maksadı Leylâ'da ara
Terk edip da'vâ-yı Hakk'ı yine ahfâda ara
Özünü kimseye fâş etme gönül-sâda ara
Mahzen-i sırr-ı elif âkil u dânâda ara
Hayır u Kâf u gedâ meşreb ol Ankâ'da ara
Âb u hayvân-ı dili zulmet-i şeydâda ara⁴⁵⁹
Deyr-i kilisâda dahi Mescid-i Aksâ'da ara
Beyt-i Mukaddes'te dahi Ka'be-i Ulyâ'da ara
Yeme içme uyuma kalb-i safâda ara
Hâ ile kâfta dahi kâf ile hem hâ'da ara
Menzil-i birliğe gel lâ'yı ko illâ'da ara
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Hazret-i Fahr-i Cihân âleme sultânda dahi
Şîr-i Yezdân olan server-i merdânda dahi
Cevr-i Yûsuf'la ma'an nâliş-i Ken'ân'da dahi
Gökten İbrâhîm'e inmiş yine kurbânda dahi⁴⁶⁰

457 Bu iki mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

458 Bu mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 179.

459 Bu mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

460 Bu iki mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

Âdem'e huld verip kıldığı noksânda dahi
Dahi Havvâ Ana'nın kıldığı efgânda dahi
Hak'tan özge kim ola gizli bu meydânda dahi
Hem sırât üzre yürü hem keff-i mîzânda dahi
Şeb-i bârânda ayân mihr-i cihân-bânda dahi
Tâ'at-ı âbid ile okunan ezânda dahi
Berk-i hâtifte bile âb ile bârânda dahi
Eden ol eyleyen ol zâhir u pinhânda dahi
Hem rakîbde görünür hem yine cânânda dahi
Gözlerim kande bakar matlab-ı cânânda dahi
Zahm-ı Eyyûb'da akan çeşme gibi kânda dahi
Çâr kitâb içre ayân âyet-i Kur'ân'da dahi
Hâtem u kudret ile hükm-i Süleymân'da dahi
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Leyse fi'd-dâreyn olan gayrile deyyârda da var
Âbid ü fâcir ile mü'min u küffârda da var
Meyve-i tâze ile gül-i sadbârda da var
Gülşen-i bâğda dahi hicr ü sitemkârda da var⁴⁶¹
Pîr ü bernâda dahi âh ile hem zârda da var
Sitem u cevri gamı cünbüş-i ağıyârda da var
Herkesin hâlini beyân mûrda da var mârda da var
Pertev-i zıll-ı Hudâ fitne-i iskârda da var
Eser-i sun'-ı Hudâ yokta da var varda da var
Cümle eşyâyı ayân eyleyen ızmârda da var
Arsa-i rûy-ı zemîn künbed-i devvârda da var
Sî vü dü se dahi şeşte dahi hem çârda da var⁴⁶²
Âb-ı engürde dahi pür-şode-dem zârda da var⁴⁶³
Dervîşin ekl ediben çektiği esrârda⁴⁶⁴ da var
Rûh-ı kudsîde ayân Ahmed-i Muhtâr'da da var
Ser-te-ser cümle muhâcirde ensârda da var
Kemterin âşık-zârı Azbî-i⁴⁶⁵ pür-kârda da var
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

461 Bu iki mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 183.

462 Bu mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

463 Bu mısra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

464 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761, vr. 4a'da "esmâda" şeklinde geçmektedir.

465 Bkz. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 56a.

Nazîre-i Senâî

Tercî-i Bend⁴⁶⁶

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Âh kim derd-i derûnum yine buldu zararı
Yine eflâki siyâh eyledi âhım şereri
Levh-i dilde komadı yaşıım eğerçi eseri
Âh serde seheriyle yine buldu kederi
Yel gibi yeldim aradım bulamadım bir eri
Diye ey bâd-ı sabâ sorma ki aldım haberi
Hâss u avâm⁴⁶⁷ şeyh demişler bir alay hayr u şeri
Sana Döldül diye vallâhi satar leng-i harı
Ne hakikat bilir ebter ne gök anlar ne yeri
Bağlamaz terkisine kâl ile hayrû'l-beşeri
Her yana gâh Sikender gibi kıldım seferi
Geh Süleymân gibi saldıım yedi iklimi çeri
Açtı şâhbâz-ı dilim her yana yâ bâl ü peri
Eyledim seyr nice mu‘teberât-ı siyeri
Okudum kavı-i Ebû Bekr ile İbn-i Ömer’i⁴⁶⁸
Kimi Abbâs⁴⁶⁹ delil etti kimi İbn-i Hacer’i⁴⁷⁰
Görmedim gülşen-i akvâlde hiç bir şeceri
Ki bite şâhının üstünde murâdım semeri

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

Seni âlem sanma arş-ı mu‘allâda arar
Kimi esmâda kimi genc-i müsemmâda arar
Kimi Havra’da kimi Âdem ü Havvâ’da arar
Kimi hurşîd-i cihân tâb-ı mücellâda arar
Kimi A‘raf u kimi Cennet-i Me’vâ’da arar
Kimi yerde kimi gökte kimi deryâda arar
Kimi dağda kimi bığda kimi sahrâda arar
Kimisi sîm ü zer ü gevher-i yektâda arar
Beyt-i Makdis’te kimi Ka‘be-i Ulyâ’da arar

466 Bu Tercî-i Bend esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1761’de, eksik olarak Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373’te, Ahmed Bâdî’nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde (Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 453-455), Millî Ktp., Yazma A: 36641, vr. 4a-5b’de ve Millî Ktp., Cönk No: 110, vr. 7b-8b’de yer almaktadır. Millî Ktp., Fahri Bilge No: 401, vr. 1b-2b’de ise bu nazîrenin yazılış sebebi şöyle bir başlıkla anlatılmaktadır: “*Senâî Efendi kuddise sırrıhu’l-azîz hazretlerinin şâkirdi (öğrencisi) Bârî Teâlâ nere diye sorduğunda bu vechile cevap vermiştir*”.

467 Bu kelime Bâdî’nin eserinde “âm” olarak geçmektedir. Bkz. Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer.

468 İbn-i Ömer, Hz. Ömer’in oğlu Abdullah’tır.

469 Bu kelime İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 1a’da “Keşşâf” diye geçmektedir. Abbâs, Hz. Peygamber’in amcası Abbâs’ın oğlu ilmi ve sağlam karakteri ile tanınan Abdullah’tır.

470 İbn-i Hacer, meşhur hadis âlimlerinden İbn-i Hacer Askalânî’dir.

Kimisi deyre girip Lât ile Uzzâ'da arar
Kimi Ya'kûb sıfat olup Yûsuf zîbâda arar
Kimisi Yûsuf olup rûy-ı Zelîhâ'da arar
Kimi Mecnûn'un olup sûret-i Leylâ'da arar
Kimi Vâmık kimi ruhsâre-i Azrâ'da arar⁴⁷¹
Kimisi bâğa girip serv-i simin-sâda arar
Gül ü sümbülde kimi bülbül-i şeydâda arar
Kimi levha yazılan lafz ile ma'nâda arar
Kimisi tahmîsle eş'âr u mu'ammâda arar

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

Söyle ey mâh dahi Kubbe-i Hadrâ'da mısın
Yoksa şol şem'-i münîr-i felek-ârâda mısın
Kürsî vü Levh ü Kalem Sidre vü Tûbâ'da mısın
Yoksa envâr-ı Hudâ necm-i Süreyyâ'da mısın
Bâ'is-i hilkat olan gevher-i yektâda mısın
Yed-i masnû'un olan cümle-i eşyâda mısın
Sâye-i zâtın olan dâver-i Dârâ'da mısın
Şânına şâhid olan dilber-i ra'nâda mısın
Aks-i ruhsârın olan rûy-ı musaffâda mısın
Çeşm-i cân-bînin olan nergis-i şehîlâda mısın
Aceb enhâr gibi vâdî vü sahrâda mısın⁴⁷²
Gehi esfelde keremle gehi a'lâda mısın
Gehi İsâ vü gehi Hâcer ü Sarâ'da mısın
Gehi Mûsâ'da gehi ol yed-i beyzâ'da mısın
Mescid ü medrese vü künc-i musallâda mısın
Zâhidin hû deyiben ettiği kavgâda mısın
Leyte ve leyse'de vü lâ'da mı illâ'da mısın⁴⁷³
Kâf u Ankâ'da ya Yâ-sîn ile Tâ-hâ'da mısın

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

Nice dem hem-nefes-i nâle vü feryâd oldum
Âh ile taht-ı Süleymân gibi berbâd oldum
Geh olup bende-i mutlak gehi âzâd oldum
Taht-ı izzette gehi gerçi ki şehzâd oldum
Gâh ma'mûr olup vasl ile âbâd oldum

⁴⁷¹ Bu mısra, İBB Ktp., OE Yz. 1761'de yoktur.

⁴⁷² Bu mısra, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 1a'da, "Aceb ezhârdaki sûret-i esrârda mısın" şeklindedir.

⁴⁷³ "Leyte, Leyse, Lâ, İllâ", Arapça'da birer edattır.

Yıkılıp geh gam u hicrân ile nâşâd oldum
Hızır ile hem-dem olup kâbil-i irşâd oldum
Cân u dilden ne ki derler ise münkâd oldum
Gehi hem-zâd olup kutb ile evtâd oldum
Nice dem keşf ü kerâmât ile mu'tâd oldum
Şeref-i zühhd ile geh eşref-i ubbâd oldum
Şiddet-i nefis ile ebter-i Şeddâd oldum
Nefs-i bed-hâhımı öldürmeye cellâd oldum
Ciğerim zahmına Selmân gibi kassâd oldum
Gehi mollâlar ile zümre-i irşâd oldum
Gehi evbâş-ı kumarbâz ile nerrâd oldum
Gehi sehharlık edip gehi şeyyâd oldum
Gerçi kim okumada yazmada üstâd oldum

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

Kande bulsam onu kim yokta değil varda da yok
Âşık-ı zârda da yok dilber-i mekkârda da yok
Nüh felek şey cihet ü seb'a-i seyyârda da yok
Zâhir u bâtın u a'yân ile esrârda da yok
Hâl ü müstakbel ü mâzî⁴⁷⁴ ile atvârda da yok
Nîk ü bedde değil âsân⁴⁷⁵ ile düşvârda da yok
Âb-ı bârân fiken dîde-i ezhârda da yok
Gül ile hârda değil hâr ile gülzârda da yok
Mısır u Şâm u Haleb u Mekke vü Sînâ'da da yok
Yemen ü Hind ü Buhârâ ile Tatar'da da yok
Atlas u kemhâ değil dirhem ü dînârda da yok
Künc-i dükkânda değil şehir ile bâzârda da yok
Kûşe-i meygedede hâne-i hammârda da yok
Ser-te-ser hayl-i cihân künbed-i devvârda da yok⁴⁷⁶
Dahi ser cümle Muhâcir'de vü Ensâr'da da yok⁴⁷⁷
Fıkıh u tefsîr ü ehâdis ile âsârda da yok
Şecer-i bâğ-ı İrem'de biten esmârda da yok
Kalb-i vîrânı Senâî-i dil-efkârda da yok

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

474 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "evzâ'la" şeklinde geçmektedir.

475 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "âsâf ile" şeklinde geçmektedir.

476 Bu mısra, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "Serseri hayl-i cihân Ahmed-i Muhtâr'da da yok" şeklinde geçmektedir.

477 Bu mısra, İBB Ktp., OE Yz. 1761'de olmayıp yerine "Nice vasf etsem onu kim der-i divârda da yok" şeklinde geçmektedir.

220⁴⁷⁸
248 Berâ-yı Târîh Âsitâne-i Mahmûd el-Hüdâyî el-Ma'rûf Üsküdârî bi-
Vakt-i İtmâm-ı Binâ Güft-i Ahibbâ vü Asdikâ

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz
Yapıp işbu mescidi kıldı nazîf

Zühd ü takvâ ile bünyâd eyleyip
Hak budur kim eyledi gâyet latîf

Görüp itmâmını oldu muktedâ
Sânî-i Zilhicce'de şeyh-i affî

Mürde hakkı Ka'be gibi sa'y edip
Dâî-i Şemmâî kim abd-i za'îf

Pür safâ olup dedi târîhini
Kible-i erbâb diye bâb-ı şerîf (1002/1594)

221⁴⁷⁹

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Zihî Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil
Oluptur muktedâ-yı ehl-i irfân

Yapıp bu ma'bedi kıldı yerinde
Kabûl etsin hemîşe Hayy u Subhân

Sanasın Mescid-i Aksâ'dır ol kim
Dolar Hak'tan ona lutf u ihsân

Tamâm oldukta hâtif dedi târîh
Makâm-ı hâd Mahmûd beyt-i Rahmân (1002/1594)

478 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b ve OE Yz. No: 156, vr. 56a'da yer almaktadır.

479 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b ve OE Yz. No: 156, vr. 56a'da yer almaktadır.

222⁴⁸⁰

Berây-ı Târîh-i Hazret-i eş-Şeyh Süleymân Zâtî el-Celvetî

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Azîzim pîrim ol Zâtî mükerrerrem göçtü dünyâdan
Süleymân-ı zamân iken çekip el zîr ü balâdan

Muhammed hem Ali sırrı onun zâtında kenz idi
Ledünni ilmini cümle ayân etti muammâdan

Şerî'atta hakîkatta azîzim şeyhü'l-ekberdi
Ulûmun cümle esrârı tecellî idi Mevlâ'dan

Tarîk-i Celvetî içre sürüp erkân-ı merdânı
Delîl oldu müsemâyâya kamu esmâ u hüsnâdan

Hilâfet tahtgâhında tamâm kırk yıl Celvetî etti
Mübârek sinni seksende idi göçtükte dünyâdan

Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân er idi âlemde
Yürüttü emr-i Hakk'ı kalmadı vaktinde icrâdan

Hitâb-ı *irci* ⁴⁸¹ emri ki sırrından hitâb etti
İcâbet eyleyip Hakk'a vedâ etti ahibbâdan

Rücû' edince aslına bıraktı ism ile resmi
Karıştı bahr-ı zâta çün alınmıştı⁴⁸² o deryâdan

Mekân-ı lâ-mekânîden gelip idi yine ol kân
Erince *kâbe kavseyni* geçip gitti *ev-ednâ*'dan⁴⁸³

Sefer kıldı bu menzilden yine Hayy ü tüvânâdır
Bu bir emr-i İlâhî'dir Cenâb-ı Rabb-i a'lâdan

Figân u zâr edip cümle ahibbâ iftirâk ile
Aceb kıldı mı bir ferd etmeye suğrâ vü kübrâdan

480 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 84ab ve OE Yz. No: 156, vr. 56b'de yer almaktadır.

481 "*Ey itmi'nâna ermiş nefis! Sen O'ndan râzî, O da senden râzî olarak Rabbine dön*" (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

482 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 56b'de "etmişti" olarak geçmektedir.

483 "*Kâbe kavseyni ev ednâ*" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralılığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

Derûnî âh edip dedim Senâî cevheri târîh
Uçuptur rûh-ı Zâtî per açıp evc-i mu‘allâdan
(22 Cemâziye’l-evvel/30 Burc-ı Kavs/9 Kanûn-ı evvel 1175/20 Aralık
1761 Pazar)

223⁴⁸⁴

Berây-ı Târîh-i Şeyh Efendizâde Şemseddin

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Cenâb-ı Hazret-i Zâtî Efendi-zâde Şâhî’nin
Cihâna geldi bir tecellî Muhammed Şemsdin nâmı

Bihamdillâh zuhûr etti meh-âsâ intizâr iken
Bu sâl içre kamu ettik Receb ayında bayrâmı

Înâyet kıldı lutf edip kerem-kânı hemân ancak
Bize mahz atâdır ol Cenâb-ı Hakk’ın in‘âmı

Hudâ ömrün mezîd etsin hatâlardan edip sâlim
Dü-âlem devleti içre geçirsin vakt-i eyyâmı

Senâî bârekallâh dedi şevk ile tamâm târîh
Tulû‘ edince Şemseddin Muhammed enver-i İslâmı (1174/1760-61)

224⁴⁸⁵

Berây-ı Târîh-i Türbe-i Hazret-i Süleymân Zâtî

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Azîzim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdır bu
Tarîk-i Celvetî pîri hakikat rehnümâdır bu

Gel âdâb ile ta‘zîm et ziyâret kıl bu dergâhı
Eşiğin bûs edip yüz sür makâm-ı evliyâdır bu

Yanar bu türbenin her şeb çerâğı nûr-ı ezherden
Velîler serveri sultân-ı âlem asfiyâdır bu

Basîret sâhibi dânâ görür şöyle bir er bu kim
Uyûn-ı âşıkâne hâk-i pâyı tûtiyâdır bu

484 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a ve OE Yz. No: 156, vr. 57a’da yer almaktadır.

485 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a ve OE Yz. No: 156, vr. 57b’de yer almaktadır.

Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhıdır
Hayât âbı nûş etmiş bekâ-ender-bekâdır bu

Tavâf etse n'ola kırklar bu câ-yı mestânı kim
Cinâna kutb olan zât-ı mükerrer mehlîkâdır bu

Senâî bendesi dedi mücevher târîhin belâ
Ziyâretgâh-ı âlî merkad-ı dâna Hudâ'dır bu (1176/1762-63)

225⁴⁸⁶

Berây-ı Târîh-i Vâlîde Sultân

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazret-i eş-Şeyh Zâtî zevce-i menkûhası
Yani bir ehl-i me'ârif idi ümmü'l-mü'mînîn

Öyle zâtın nice yıllar hizmetin kılmış kabûl
Hâlbukim bendeliğinde bunca âşık hâzırûn

Hem Halîm ismine mazhar eylemişti Zü'l-Celâl
Reşk ederlerse sezâ ahlâkına sâhib-derûn

*Men aref*⁴⁸⁷ sırrın hakikat bilmiş idi bi-gümân
Ehl-i dillerden sayarlar böylesin bil ârifûn

*Ircı*⁴⁸⁸ emri erince sûy-ı Hak'tan gûşuna
El çekip dâr-ı fenâdan emr-i Hakk'a muhzarûn

Ona ta'zîmen Senâî târîhin bâlâ dedi
Kıldı vâh-ı teslîm-i cân *innâ ileyhi râci'ün*⁴⁸⁹

226⁴⁹⁰

Kızanlık'ta Şeyh Velî Efendi Tekkesi Târîhi

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazret-i Sultân Zâtî'nin çerâğı pür-ziyâ
Oldu bu tekkede Seyyid Şeyh Veliyyüddîn Baba

486 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b ve OE Yz. No: 156, vr. 57b-58a'de yer almaktadır.

487 “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

488 “*Ey itmi'nâna ermiş nefis! Sen O'ndan râzî, O da senden râzî olarak Rabbine dön*” (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

489 “Biz Allah'tan yine Allah'a döneceğiz” anlamındaki âyete işaret edilmektedir. Bkz. Bakara, 2/156.(1176/1762-63)

490 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b ve OE Yz. No: 156, vr. 58a'da yer almaktadır.

Çün bu hayrâta muvaffak oldu bânisi hemân
Her hatâlardan emîn ede Cenâb-ı Kibriyâ

Bu Senâî de teberru eyledi bu târihi
Celvetîler cilvegâhı oldu çü şimdi bu câ (1180/1766-67)

227⁴⁹¹ Tarhanacı Dede Kızıl Velî Tekkesi'nde⁴⁹²

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazret-i Seyyid Ali Sultânî'nin Ali Dede
Dergehinde postnişin olmuş bu bir Velî Dede

El çekip dâr-ı fenâdan eyledi azm-i bekâ
Mâh rûz içre etti ıyd ile vashı Dede

Tâs-ı dehr içre pişirdi cegleri Tarhanacı
Sundu âhir bir kaşık geldi ecel eli Dede

Hizmet-i merdâne meydân-ı muhabbette olan
Bendine cümle der idi dervîşân Velî Dede

Serinde Hak'tan erişince hitâb-ı ırci'î
Cân ezel bezmine göçtü kaldı ten hâli Dede

Nüh felek fevkinde kondur Senâî târihi
Elvedâ kıldı edip teslim-i rûh Ali Dede (1180/1766-67)

228⁴⁹³

Berây-ı Târîh-i Hamza ve Ahmed'le Vâlidesi

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gör ki bu hâtûna felek neyledi
İki civân oğlu rihlet eyledi

491 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b-86a ve OE Yz. No: 156, vr. 58ab'de yer almaktadır.

492 Kızıl Velî (Deli) Tekkesi, bugün Yunanistan sınırları dahilinde kalan Dimetoka yakınlarında bir tekke olup, halen ayaktaadır. (A. Yılmaz Soyzer, "18-19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 53, s. 346). *1309 Tarihli Edirne Salnâmesi*'ne göre, Dimetoka'ya bağlı olan Sofulu kazasında küçük derbend civarında Kızıl Velî Dergâhı demekle meşhur Seyyid Ali hazretlerinin iki yerde tekkesi olup, biri yukarı tekke, diğeri aşağı tekke diye anılmaktaydı. Seyyid Ali bunlarda medfundur. Kendisi Horasan'dan gelip fetih zamanında burada kalmıştır(s. 314).

493 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86ab ve OE Yz. No: 156, vr. 58b'de yer almaktadır.

Kendide mat'ûna hâzırdı hemân
Onların ardınca göçmek diledi

Hak münâcâtın kabûl etti onun
Böyle cân teslim edince söyledi

Geldi bir er dile gevher târîhin
Havvâ Hâtûn Adn'ı mesken eyledi (1181/1767-68)

229⁴⁹⁴

Berây-ı Târîh-i Hamza Ağa

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Terk-i dünyâ eyleyip azm-i bekâ
Çok ciğer hûn eyledi Hamza Ağa

Bir melek hasletli nev-civân idi
Kalmadı etmeyen onunçün bana

El çekip bu dünyâdan kâm almadı
Devlet-i ukbâ için müjde sana

Geldi dört şahid dile bu târîhi
Verdi mat'ûnen şehâdet Hak ona (1181/1767-68)

230⁴⁹⁵

Berây-ı Târîh-i Birâderi Ahmed Ağa

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Tâlib-i ilm idi bu bir nev-civân
Hıfzı sa'y eylerdi tahsîle her ân

Rûz u şeb dilindeki Kur'ân idi
Ya edince Hakk'a ol teslim-i cân

İki vech ile şehâdet verdi Hak
Tâlib iken göçtü mat'ûnen hemân

494 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86b ve OE Yz. No: 156, vr. 58b'de yer almaktadır.

495 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86b ve OE Yz. No: 156, vr. 58b'de yer almaktadır.

Cevher-i Kur'ân olunca târîhin
Ahmed Ağa eyledin azm-i cinân (1181/1767-68)

231⁴⁹⁶

Berây-ı Târîh-i (Nakşî) Seyyid Mustafa'nın⁴⁹⁷ Gelini

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gülşen-i dehre Şerife Fâtıma
Doymadı dünyâ kime bâkî kala

Nev-arûs idi bu mat'üne hemân
İçti câm-ı mevdi şehâdet bula

Geldi üç beyt ile menkût târîhi
Mesken-i bağ-ı cinân içre ola (1181/1767-68)

232⁴⁹⁸

Berây-ı Târîh-i Nakşî Seyyid Mustafa Zevcesi

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hey meded bâz-ı eccl vermez emân
Kimseye bâkî değildir bu cihân

Irci 'i⁴⁹⁹ emrine kıldı imtisâl
İşbu Zeynep Hâtûn ol demde hemân

Maksad ancak bir du'âdır târîhi
Ede Mevlâ yerini bağ-ı cinân (1185/1771-72)

496 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

497 Nakşî Seyyid Mustafa Efendi, Girit/Kandiyeli olup, Çıkrıkçı Şeyh Mustafa diye meşhur olmuştur. Halvetiyye'nin Muslihiyye kolundan Üsküdarlı Feyzî Efendi'nin hilâfet almıştır. Önce Kudüs'e halife olarak tayin olunmuş sonra isteği üzerine memleketine irşad hizmeti için gönderilmiştir. Ancak müşridi Feyzî Efendi onu "Kandiye'ye gidersin ammâ şehâdet menzili görünür. Bu pazarlığa râzı olursan Kandiye'ye gidersin" işareti ile göndermiş hakikaten Nakşî Mustafa Efendi, 1170/1757 yılında Câferî mezhebinden bir vâizin çıkardığı asılsız dedi-kodu, fitne yüzünden halk tarafından Hallâc-ı Mansûr'a benzer bir şekilde şehid edilmiştir. Şehâdeti ile ilgili olarak Celvetî şeyhlerinden Giritli Salacıoğlu Mustafa Efendi (ö. 1825'ten sonra) tarafından manzûm bir menâkıbnâme de kaleme alınmıştır. Hk. geniş bilgi için bkz. Salacıoğlu Mustafa Celvetî, *Giritli Şeyh Mustafa'nın Şehadeti (Manzûm Bir Menâkıpnâme)*, haz. Mustafa Tatcı-Cemâl Kurnaz, Bizim Büro Yay., Ankara 2000, s. 25-35, 37-39; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz-Yaşar Aydemir, *Giritli Salacıoğlu Mustafa ve Mesnevileri*, KB Yay., Ankara 2001, s. 49-54, 101-117.

498 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

499 "Ey itmi'nâna ermiş nefis! Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön" (Fecri, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

233⁵⁰⁰

Berây-ı Târîh-i Mücellid Dervîş Ahmed'in Vâlidese

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Yâ İlâhî cennetinden bu makâm bir bâğ ola
Nûr-ı tevhîdin bu kabır içinde hem çerâğ ola

Hem Habîb'in rûz-ı mahşerde şefâ'at eyleyip
Yüzü Zeynep Hâtûn'un ol günde şâhâ ağ ola

Düştü üç beyt ile çünkü bu mücevher târihi
Dilerim Bârî'den onun meskeni uçmağ ola (1182/1768-69)

234⁵⁰¹

Berây-ı Târîh-i Nakşî Seyyid Mustafa Oğlu

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün /Fe'ülün

Kodu Seyyid Muhammed bu cihânı
Değildir kimseye bâkî bu fânî

İçip dest-i melekten⁵⁰² câm-ı mevî
Hemân-dem Hakk'a teslim etti cânı

Getirdim bir güher dâr ile târîh
Ede bâğ-ı cinân içre mekânı (1189/1775-76)

235⁵⁰³

Berây-ı Târîh-i Mevlûd-i Hulûsî'nin Oğlu İbrâhîm

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Bi-hamdillâh tulû' etti adem bir cândan İbrâhîm
Ziyâ-yı âfitâb-ı rûha gûyâ ki beden iklîm

Muhîr-i âsumânın sırrı Hudâ'nın cânla tende
Ne mümkün hikmet-i Mevlâ olana akl ile tefhîm

500 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

501 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

502 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 59a'da "felekten" şeklinde geçmektedir.

503 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

Hemân ömrün mezîd etsin Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ
Haberdâr olsun aslından olup bir kâmile teslim

Dü-âlem devleti içre sa‘âdet ehli olsun hem
Hakikat ilmini ol merd-i dâna eyleyip ta‘lîm

Senâî cevheri dedim onunçün târîhin belâ
Hulûs-ı tâm ola Hakk’a cihâna geldi İbrâhîm (1182/1768-69)

236⁵⁰⁴

Berây-ı Târîh-i Mevlûd-i Nûri Abdullah Ağa’nın Kerîmesi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Bi-hamdillâh tulû‘ etti cemâl-i nûr-ı mâh-âsâ
Cihânın zîneti Zeynep gelince sûret-i zîbâ

Gör imdi kudret-i Mevlâ ne yüzden âşikâr oldu
Temâşâ eyleyip Hallâk-ı âlem hükmünün cânâ

Onunçün bizde ol var eyleyen Hakk’a niyâz ettin
Hemân ömrün mezîd etsin Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ

Senâî’nin lisânından mücevher geldi bir târîh
Doğup burc-ı ademden mâh-ı nev ayân olup peydâ (1182/1768-69)

237⁵⁰⁵

Berây-ı Târîh-i Hulûsî’nin Zevcesi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Bıraktı Âyişe Hâtûn cihânı
Kime bâkî kala bu mülk-i fânî

Kalıp ardınca onun üç yetimi
Nice etmeyeler âh u figânı

Bu mat’ûne şehâdet şerbetin nûş
Edip Firdevs’i a‘lâda mekânı

504 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b-88a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a’da yer almaktadır.

505 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88a’da yer almaktadır.

Mücevher bir du‘âdır çün bu târîh
Mekân eyleye ol bâğ-ı cinânı (1185/1771-72)

238⁵⁰⁶

Şeyh Velî Efendi’nin Rihlet Târîhi

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Terk-i dünyâ eyleyip kasd-ı bekâ
Göçtü Seyyid Şeyh Velî merd-i Hudâ

Pîr ü perver rehnümâ-yı Celvetî
İrci ‘î⁵⁰⁷ emri hitâb oldu ona

Murg-ı cânınHakk’a teslim eyledi
Âşiyân-ı kudsî lâhût oldu câ

Düştü bir menkût Senâî târîhi
Çünkü rihlet eyledi azm-i bekâ (1181/1767-68)

239⁵⁰⁸

Şeyh Velî Efendi’nin Türbe Târîhi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Bu dergâh-ı makâm-ı evliyâdır
Ziyâretgâh-ı âlî bir binâdır

Kim âlem kesretinden etti vahdet
Onunçün bu mahall-i inzivâdır

Ki gûyâ hayme ten üzre kurulmuş
Velî bu hâbgâh-ı asfiyâdır

Buyurdu mü’min olmaz Fahr-i âlem
Hemân nakl ettiği dâr-ı bekâdır

Yanar bu türbenin her şeb çerâğı
Münevver şu‘lesi hem pür-ziyâdır

506 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88a ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

507 “Ey itmi’nâna ermiş nefis! Sen O’ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön” (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işâret edilmektedir.

508 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

Hudâ bânisinin ömrün ziyâde
Edip sâlim hatâdan pür-atâdır

Gel imdi sen de cânâ bir du‘â kıl
Ki hayru’n-nâs olan ehl-i vefâdır

Senâî bu çıkıp sâlinde târîh
Ziyâret kıl makâm-ı evliyâdır (1182/1768-69)

240⁵⁰⁹

Türbe Kapısı Üzerine Târîh

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Tarîk-i Celvetî’de rehnümâdır
Gir âdâb ile merdân-ı Hudâ’dır

Senâî bu çıkıp sâlinde târîh
Ziyâret kıl makâm-ı evliyâdır (1183/1769-70)

241⁵¹⁰

Berây-ı Târîh-i Mücellid Dervîş Ahmed’in Oğlu

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Burc-ı ademden tulû‘ eyledi mâh-ı cebîn
Gör ne atâ vü kerem kıldı Rabbü'l-âlemîn

Hamd ede gör dâimâ eyleye Bâr-i Hudâ
Ahsen-i ahlâk ile sâdık-ı va‘dû'l-emîn

Tûl-i ömr bahş ede ol Cenâb-ı Kibriyâ
Hem kıla rûzu ona ilm ü amel-i sâlihîn

Düştü güher devr ile Senâî bu târîhi
Bâğ-ı cinân⁵¹¹ seyrine geldi Muhammed Emîn (1183/1769-70)

509 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

510 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89a ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

511 Bu kelime, . İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89a’da “cihân” olarak geçmektedir.

242⁵¹²

Berây-ı Târîh-i Tahtacı

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Hayıf Tahtacı Seyyid Hasan Ağa
Cihânı ansızın terk etti cânâ

O göğsü tahta-i tâbut-ı ecel
Sürünce nakd-i ömrün verdi ona

Dedim harf-i güher-dâr ile târîh
Hudâya kıl kerem Cennet'i buna (1185/1771-72)

243⁵¹³

Berây-ı Târîh-i Kızanlık'ta Şeyh Hasan'ın Tekkesi Ta'miri

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Hüdâyî Hazret-i Mahmûd Efendi gavs-ı Rabbânî
Tarîk-i Celvetî pîri ebedî ol merd-i meydânı

Hilâfetle bir er gönderdi kim ol hâce-i dâna
Bu dergâha olup Pîr-i Muhammed evvel-i bâni

Geçirdi ömrünü evrâd-ı ezkâr ile rûz u şeb
Tarîk-i Celvetî içre sürüp erkân-ı merdânı

Gelip ba'z-ı meşâyih çün budur gâhi hilâfetle
Olar da sürdüler râh-ı Hudâ'da işbu erkânı

Bulardan sonra Hakkî Hazreti irsâl edip bir er
Var imdi sen de ta'mîr eyle onda ba'z-ı vîrânı

Gelip gördü harâb olmuş yeniden eyledi ihyâ
Ki ya'ni Hâcî Abdullah Efendi bânî-i sâni

Onun ardınca oğlu postnişin oldu bu dergâha
O da ta'mîrine bezl eyledi mâl-i firâvânı

512 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 60a'da yer almaktadır.

513 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89ab ve OE Yz. No: 156, vr. 60a'da yer almaktadır.

Senâî geldi bir er söyledi ta'mîrine târîh
Muvaffak eyledi Bârî sana ey vuslatı ânı (1184/1770-71)

244⁵¹⁴

Berây-ı Târîh-i Mevlevî Abdî Dede

Müfte'ülün /Fâ'ilün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Terk-i cihân eyledi Mevlevî'den bir baba
Âyîn-i Hünkâr ile olur ebedî dâimâ

Pîr-i mübârek idi eyleye Hak rahmeti
Doksanı geçmiş idi sinni onun gâlibâ

Suyûd u menkût ile geldi onun târîhi
Eyledi Abdî Dede rihlet-i azm-i bekâ (1183/1769-70)

245⁵¹⁵

Berây-ı Târîh-i Nu'mân

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ûlün

Rifâ'î şeyhi-zâde idi Nu'mân
Gelip vecde anıp hâlât-ı Adn'ı

Cihânı terk edip gitti bekâya
Îlâhî kıl kerem ravzât-ı Adn'ı

Bu mat'ûn içti câm-ı mevî yâ Hak
Müyesser kıl ona lezzât-ı Adn'ı

Mücevher bir du'âdır çün bu târîh
Nasîb ede Hudâ cennât-ı Adn'ı (1185/1771-72)

246⁵¹⁶

Berây-ı Târîh-i Kerîme-i Nu'mân

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ûlün

Rukiye Mollâ nevrete civânı
Felek ergörmedi murâda onu

514 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89b ve OE Yz. No: 156, vr. 60a'de yer almaktadır.

515 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89b-90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60a'da yer almaktadır.

516 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60a'da yer almaktadır.

Bu mat'ûne içirdi cürm-i mevti
Ecel bir kimseye vermez emânı

Dedim harf-i güher-dâr ile târîh
Mekân eyleye ol bâğ-ı cinânı (1185/1771-72)

247⁵¹⁷

Berây-ı Târîh-i Çâlık Muhammed Ağa Zevcesi

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

Kazâz Ahmed Ağa kerîmesidir
Afife Mollâ gitti ey meded vâh

Bıraktı zînet-i dehr-i fenâyı
Bekâ mülküne azm etti sehergâh

Firâkı yaktı dâğı sînelerde
Atâ vü anası zevci kılar âh

Bu mat'ûne dem-i fevtinden evvel
Hitâb-ı ırcı 'î' den⁵¹⁸ oldu âgâh

Du'â hayr ile yâd oldu târîhi
Yerin bâğ-ı cinân eyle Allâh (1185/1771-72)

248⁵¹⁹

Berây-ı Târîh-i Kâdirîhâne Der-Edirne

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Kıl ziyâret bu makâmı bir ulu dergâhtır
Âşıkânın kıblegâhı mesken-i evvâhdır

Hazret-i Sultân Abdülkâdirî dergâhıdır
Ki öyle bir âli neseb ceddi Habîbullâh'tır

Bunca pîrân-ı azîz onun makâmı var bular
Her biri bir merd-i kâmil ârif-i billâhtır

517 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60b'de yer almaktadır.

518 "Ey itmi'nâna ermiş nefis! Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön" (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işâret edilmektedir.

519 Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90b ve OE Yz. No: 156, vr. 55b'de yer almaktadır.

Sâlikân-ı râh-ı Hakk'ın mekteb-i irfânıdır
Okunan bunda hakikat dersi ilmullâhtır

Çok zamân olmuştu ihrâk olalı kaldı harâb
Şimdi ma'mûr olduğu tahkik murâdullâhtır

Bânî-i sâni oluptur Şeyh Ahmed Kâdirî
Bezl-i mâl etti ki ancak fi-sebîlillâhtır

Gûş edince sadr-ı a'zam idi Muhsin-zâdedir
Ki bu hayrâta verilen mâl rızâullâhtır

Keşf olunsun diye fermân eyleyip de masrafın
An-nakid kıldığı ihsân hasbeten lillâhtır

Hâsılı tevfik-i Bârî'dir muvaffak oldular
Sâhib-i hayra du'â âkıbet zikrullâhtır

Geldiler üçler Senâî bu makâmı gördüler
Dediler târîh ki Hakkâ bir ziyâretgâhtır (1187/1773-74)

249⁵²⁰

Berây-ı Târîh Ammî-zâdem İsmâîl Ağa'nın Oğluna

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Bi-hamdillâh gönül şâd oldu mevlûd-i Süleymân'a
Peder ⁵²¹ mâderleri mesrûr olup hamd etti Yezdân'a

Ki ammî-zâdem İsmâîl Ağa tecellî zuhûrunda⁵²²
Du'â-yı hayrımız müjde haber irsâl eden câna

Hudâ ömrün mezîd etsin hatâlardan edip sâlim
Ki her yüzden ola lâyük Cenâb-ı Hak'tan ihsâna

İlâhî her taraftan bahtiyâr eyle bu ma'sûma
Kerem kıl hıfz edip onu musâhib etme nâdâna

Hudâyâ bunu âlemlerle dâim hem celîs eyle
Mukârin ola her demde mecâlis-i azîzâna

⁵²⁰ Bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90b ve OE Yz. No: 156, vr. 60b'de yer almaktadır.

⁵²¹ Her iki nüshada da bu kelimeden sonra "u" bağlacı yer almakla birlikte vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

⁴²² Bu mısradaki bir hece fazlalık olup, vezni bozmaktadır.

Ulûm-ı nâfi‘i Mevlâ müyesser eyleye ona
Kabûl etsinler onu da erenler bezm-i irfâna

Senâî’den du‘â çün gevheri geldi dile târîh
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân’a (1183/1769-70)

LÛGATÇE

A

- Âb u gil: Su ve kil (toprak).
Abâ: Bir tür kumaştan yapılmış öñü açık, bol derviş hırkası.
Abâ-pûş: Aba giyen, derviş, rind, fakir.
Abdâl: Nefsini terbiye için dünya işlerinden uzaklaşıp Allah'a yaklaşan kimse, derviş, âbid, sûfi.
Abes: Mantık dışı, gereksiz, boş yere, yersiz, münasebetsiz.
Âb-ı engür: Üzüm suyu.
Âb-ı hayvân: Hayat suyu, bengisu, ölümsüzlük suyu.
Âb-ı müstetâb: Beğenilen su.
Âbid: İbadetle meşgul kimse.
Adem: Yokluk.
Adû: Düşman.
Âfâk: Ufuklar.
Afîf: İffetli, namuslu.
Âfitâb: Güneş.
Âgaz: Başlama, başlangıç.
Ağniyâ: Zenginler.
Âgûş: Kucak, sığınılan yer.
Ağvâ: En sapık.
Ağyâr: Yabancılar, başkaları.
Ahbâr: Haberler.
Ahibbâ: Dostlar, tanıdıklar.
Ahlâk-ı hamîd: Övülmüş huylar.
Ahsen: En güzel, pek güzel.
Ahter: Yıldız. Şans, talih.
Akvâ: En kuvvetli.
A'lâ: En yüksek, daha yüce, çok iyi, mükemmel.
Alâyık: İlgiler, bağlar, alakalar.
Âlâyîş: Gösteriş, göz kamaştırıcılık, şatafat.
Âlem-i lâhût: İlâhî âlem, mânevî, rûhânî âlem.
Âlem-nümâ: Âlemi gösteren.
Âlûde: Bulaşmış, bulaşık.
A'mâ: Gözleri görmeyen, kör.
A'mâl: İşler.
Amîk: Derin, çukur.
Ammî-zâde: Amca oğlu.
Anâsır: Unsurlar elamanlar, öğeler.
Anâsır-ı erbaa (dört unsur): Su, hava, ateş, toprak.
Anber: Güzel kokuların genel adı.
Anka: Simurg, zümrüd, her hayvandan bir iz taşıyan, kırmızı altın rengi tüylü, insana benzer, güzel sesli, bir tek, Kaf dağının ardında yaşadığı söylenen erkek masal kuşu.
Ârâm: Durma, eğlenme, dinlenme.
Ârifün: Ârifler.

son ek.
Arrâf: Bilen, müneccim, hakîm, bilge.
Âsâ: Sonuna getirildiği Farsça kelimelere “benzerlik, gibilik” anlamı katan
Âsân: Kolay.
Âsâr: Eserler.
Asdâf: Sedefler, inciler.
Asdikâ: Sâdık dost ve arkadaşlar.
Asel: Bal.
Asfâ: En saf ve temiz olan.
Asfiyâ: Samimi, dürüst, sâf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler.
Âsitân: Tekke, dergâh.
Âsumân: Gökyüzü.
Aşk-bâz: Aşk oyuncusu, seviyormuş gibi görünen.
Âşık-ı şeydâ: Delicesine tutkun olmuş kimse.
Âşık-ı şûride: Tutkun, perişan âşık.
Âşinâ: Bilen, tanıyan.
Âşiyân: Yuva, kuş yuvası, ev.
Atâ: Verme, bağışlama, ihsan.
Avâm: Halk. Cahil halk kitlesi.
Ayân: Belli, açık, aşikâr.
Âyine: Ayna.
Ayn: Göz, kaynak, çeşme. Tıpkısı, aynısı, ta kendisi.
Ayne’l-yakîn: Gözüyle görmüş gibi. Kat’î.
Âzâde: Hür, serbest.
Azîzân: Azîzler. Değerli, saygın, ulu kimseler.
Azl etmek: İsten çıkarmak, görevine son vermek.

B

Bâb: Kapı.
Bâd: Rüzgâr.
Bâde-i hamrâ: Kırmızı şarap.
Bâd-ı sabâ: Doğudan esen hoş ve latîf rüzgâr.
Bahîl: Cimri.
Bahr: Deniz.
Ba’îd: Uzak, ırak.
Bâ’is: Gönderen, sebep olan.
Bâlâ: Yüksek, yukarı, üst, yüce.
Bâl ü per: Kanat.
Bânî-i sâni: İkinci kez yaptıran.
Bâr: Kere, misli.
Bârân: Yağmur.
Bârekallâh: Allah mübarek kılsın.
Bâri: Yaratan, yaratıcı. Her şeyin tek yaratıcı olan Allah.
Bârigâh: Allah’ın huzuru.
Bârid-keşîden: Soğuk çekilmiş.
Basar: Görme yeteneği, görüş, zekâ.

- Bâtın: İç, içyüz, görünmeyen nesne.
Bây: Zengin.
Bâz: Doğan kulu, şahbaz.
Bed: Kötü, çirkin, fena.
Bed-endiş: Kötü düşünen.
Bed-fi'âl: Kötü işler.
Bed-hû: Kötü huylu.
Bed-zebân: Kötü dilli.
Be-gâyet: Pek çok, pek aşırı.
Bekâ: Devamlılık, dâim, sâbit. Allah için sonu olmayan anlamında sıfat kullanılır.
Belâ: Evet, peki, öyle.
Benâm: Meşhûr, namı, malum bir isimle isimlendirilen.
Benî-mürsel: Peygamber oğulları.
Ber: Toprak, yer, kara.
Berây: İçin, maksadıyla, amacıyla.
Berd: Soğuk, soğukluk.
Berdâr: Darağacına çekilmiş, asılmış.
Berk: Şimşek.
Berk-i hâtif: Göz kamaştıran şimşek.
Berzah: İki âlemin arası, kabir.
Beste-dehen: Dili bağlı, ağzı kapalı, susan.
Beste-dil: Gönü bağlı.
Beşâret: Müjde.
Beyâbân: Çöl, sahra, kır.
Beyt: Ev.
Beyt-i ma'mûr: İmar edilmiş ev. Kâbe.
Bey' u şîrâ: Alış-veriş.
Bezl: Bol bol harcamak.
Bezm: Toplantı, içkili-eğlenceli topluluk, ziyafet.
Bî: Başına geldiği Farsça kelimelere olumsuzluk anlamı katan ön ek, “-siz”.
Bîdâr: Uyanık, uykusuz.
Bî-gümân: Şüphesiz.
Bî-hâr: Dikensiz.
Bî-hâsıl: verimsiz, faydasız. Ebedî, sonsuz.
Bî-hemtâ: Benzersiz.
Bîmâr: Hasta olan.
Bîn: Sonuna geldiği Arapça ve Farsça kelimelere “gören, görücü” anlamı katan son ek.
Bînâ: Gören, görücü, göz.
Biryân: Kebap, püryan.
Bî-tekellûf: Zahmetsizce, külfetsiz, sıkıntısız.
Bû: Koku.
Burc: Gök.
Bûs: Öpmek.
Bühtân: İftira.
Burhân: Delil, hüccet.
Bülend: Yüksek, yüce, sevgili.

C

- Câ: Yer, mekân. Mevki.
Câh: İtibar, makam, mevki, yol.
Câm: İçki kadehi. Allah aşkı ile dolu gönül, sûfinin kalbi.
Cânân: Sevilen, sevgili.
Cebbâr: Zorlayıcı, zorlayan. Her türlü güç ve kudret sahibi olan Allah.
Cebrî: Zorla, rıza olmadan yaptırılan.
Celâl: Büyüklük, yücelik. Allah'ın kahır ve gazap taşıyan sıfatı.
Cem': Toplama. Hakk'ı halksız temâşa etme, halkı değil sadece Hakk'ı seyretme.
Cemu'l-cem': Cem'in cemi; Sâlikin ne kendini ne de halkı görememesi, sadece hakikat sultanını görmesi.
Cemâl: Yüz güzelliği, yaratılış ve görünüş bakımından güzel oluş. Tasavvufta Cenâb-ı Hakk'ın Gafûr, Rahîm, Kerîm gibi sıfatlarının tümüne birden verilen isimdir.
Cennât: Cennetler.
Cevf: Kalb, oluk, boşluk.
Cevlân: Gezme, dolaşma.
Cevşen: Zırh.
Cidâl: Niza, ateşli konuşma, sözle mücadele.
Cîfe: Leş, iğrenç şey.
Cihâd-ı ekber: En büyük cehd, çaba.
Cihân-ârâ: Cihânı süsleyen, dünyayı bezeyen.
Cinân: Cennetler, bağlar, bahçeler.
Cûd: Cömertlik, eli açıklık.
Cûyende: Arayan, arayıcı.
Cûyende: Arayıcı, isteyen.
Cülûs: Oturma, tahta çıkma.
Cünbüş: Eğlence.
Cünd: Asker.
Cür-'a: Yudum, içim.
Cürm: Kabahat, kusur.

Ç

- Çâh: Kuyu.
Çâr: Dört (sayı).
Çârdeh: On dört.
Çarh (çerh): Çark, şans, talih, felek.
Çarh-ı gerdûn: Dünya.
Çerâğ: Yağ kandilinin fitili. Fitilli lamba; kandil, çıra. Bektâşî tekkelerinde yeni gelen derviş için tören düzenlenen makam.
Çeri: Asker.
Çeşm: Göz.
Çevgân: Cirit oyununda atlıların birbirine attığı değnek. Tasavvufta, Allah'ın eseldeki takdiri anlamındadır.
Çille: Çile, dervişlerin nefis terbiyesi için bir köşeye çekilip kırk günlük halvette kalmaları. Meşakkat, eziyet, sıkıntı.

Çün ü çirâ: Nasıl ve niçin.

D

Dâğ: Kızgın bir şeyle yanma sonucu oluşan yanık. Yara. Büyük üzüntü, acı keder.

Dâ'î: Duâ eden, sebep olan.

Dâm: Tuzak, ağ.

Dâmen: Etek.

Dânâ: Bilgili, bilen, âlim.

Dâr: Sonuna getirildiği Farsça kelimelere, “bulunduran, sahip olan, elinde tutan” anlamı verir.

Dârâ: Büyük hükümdar.

Dâr-ı bekâ: Bekâ âlemi, âhiret.

Dârü'l-ikâb: Ceza yeri.

Dâver: Adaletli hükümdar.

Değme: Sıradan, herhangi biri. Değerli, seçkin, beğenilmiş.

Dehân (Dehen): Ağzı.

Dehr: Dünya, devir, zaman.

Dem: Nefes, soluk, an, vakit.

Denî: Alçak, rezil.

Der: Kapı. Farsça kelimelerden “içinde, -de” anlamları ile birleşik sıfatlar yapan ön ek.

Der-bân: Kapıcı, bekçi.

Derc: Toplama, biriktirme, arasına sıkıştırma.

Derd-i iftirâk-ı yâr: Sevgiliden ayrılığın derdi.

Derd-mend: Tasalı, kederli, dertli.

Derûn: İç taraf, kalp.

Derviş: Allah için alçak gönüllüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse.

Dest: El.

Destâr: Sarık.

Devrân: Dünya, felek, zaman, talih, kader, devir.

Deyyâr: Bir kimse. Yurt sahibi kimse. Manastır sahibi.

Dıraht: Ağaç.

Dîbâ: Renkli dokuma motiflerle süslü bir çeşit ipek kumaş.

Dîdâr: Yüz, çehre.

Dîde: Göz.

Dil: Gönül, yürek, kalp.

Dilâ: Ey gönül.

Dilbend: Tercüman.

Dilber: Güzel kadın, sevgili.

Dildâr: Birinin gönlünü almış, sevgili.

Dil-küşâ: Gönül açan, iç açıcı.

Dil-rîş: Gönül yaralı, dertli.

Dilşâd: Sevinmiş, kalbi hoş olmuş.

Dirîgâ: Eyvahlar olsun, yazık.

Dimâğ: Beyin, zihin, bilinç.

Dîv: Masallarda geçen iyi yahut kötü yaratık. Cin, şeytan, ifrit.

Dûd: Duman.

Dûn: Aşağılık, zellilik.

Dûzah: Cehennem.

Dü: İki (sayı).

Dü-çeşm: İki göz.

Dükeli: Hep, bütün, hepsi.

Düldül: Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen binek hayvanının

adı.

Dürdâne: İnci tanesi.

Dürr: İnci, inci tanesi.

Düşvâr: Güç, zor.

E

Eb: Baba.

Ebâ: Çekinmek, kaçınmak.

Ebced: Eski sâmi alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça'ya mahsus sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya göre harfler, birden ona sıra ile, ondan yüze onar onar, yüzden bine yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin diziliş sırası ve bütünü (ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sahhaz, dazığ-len).

Ebdânî: Bedenlere ait.

Ebkem: Dilsiz, sessiz.

Ebsem: Dilsiz, lal.

Ebter: Soyu kesik, zürriyetsiz.

Ebu'l-beşer: İnsanlığın babası.

Ednâ: Pek aşağı, alçak.

Edvâr: Devirler, zamanlar, asırlar.

Edyân: Dinler.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Eflâk: Felekler, gökler, semalar. Talihler.

Eğîn: Sırt, arka.

Ekl: Yeme, içme.

Ekrem: En cömert, şerefli.

Elbâs: Elbiseler. Giydirme, donatma, örtme.

Elfâz: Lafızlar, sözler, lügatler.

Eltâf: Lütüflar, bağışlar.

Elvân: Renkler.

Em: İlaç, merhem.

Emân: Eminlik, güvence, emniyet. Bağışlama dileme.

Emrâz: Hastalıklar.

Emvâc: Dalgalar.

Emvât: Ölüler.

Enâniyyet: Bencillik.

Endûh: Üzüntü, kaygı.

Enfâs: Nefesler.
Enfûs: Nefisler, ruhlar. İçtekiler.
Enhâr: Nehirler.
Enîs: Dost, sevgili, yâr.
Enhâr: Nehirler.
Envâr: Nurlar, ışıklar, aydınlıklar.
Erba'în: Kırkinci gün anlamında Arapça bir kelimedir. Tasavvufta halvet eğitimi genellikle kırk gün sürdüğü için bu ad verilmiştir. Çile de denir.
Ervâh: Ruhlar.
Erzen: Darı.
Esfel: En aşağı, en alçak, en alt.
Eslâf: Geçmiş kimseler, evvelkiler.
Esnâm: Putlar.
Esrâr: Sırlar.
Esmâ: İsimler.
Esmâr: Meyveler.
Esved: Daha, en siyah.
Eşcâr: Ağaçlar.
Etbâ': Tabî olanlar.
Etıbbâ: Doktorlar, hekimler.
Etvâr: Tavırlar, davranışlar.
Evkât: Vakitler, zamanlar.
Evtâd: Direkler, sütunlar. Biri doğuda, biri batıda, üçüncüsü kuzeyde dördüncüsü güneyde bulunan dört büyük velî.
Evvâh: Kusurunu bilerek, ah, vâh ederek yalvarmak, çok duâ etmek.
Ezdâd: Zıtlar.
Ezhâr: Güller.
Ezher: Bembeyaz, parlak.
Ezkâr: Zikirler, Allah'ı hatırlamalar.
Evbâş: Ayak takımı, çapkınlar.
Evrâd: Belirli gün ve zamanlarda okunan dua, ayetler.
Eydir: Söyler.
Eyyâm: Günler.

F

Fakih: Fıkıh bilgisine sahip olan.
Fakr: Yoksulluk, fakirlik.
Fârîğ: Vazgeçmiş, çekilmiş, boş, işsiz.
Fâş: Ortaya çıkmış, açık.
Fehâret: Övünme, gururlanma.
Fehm: Anlama, anlayış.
Felek: Gökyüzü, semâ, göğün katları. Zaman. Talih, şans, kader, baht.
Fem: Ağız.
Fenâ-ender-fenâ: Fenâ hâline erme şuurundan da fânî olmaktır.
Fer': Şube, kol, ikinci derecede kalan.
Ferâğ: Boşluk, başkasına bırakma, bir işten yahut haktan vazgeçme.

Ferah-fezâ: Sevinç artıran, gönle açıklık getiren.
Ferahnâk: Neşeli, sevinçli.
Ferâmûş: Unutma, akıldan çıkarma.
Ferdâ: Yarın.
Ferden ü ferd: Tek tek.
Ferîk: İnsan topluluğu, cemaat. Korgeneral.
Ferzâne: Bilgin veya bilge olan. Tasavvufta benliğini öldürmüş, dünya gailelerinden uzaklaşmış olan derviş için kullanılır.
Fevk: Üst, yukarı.
Feyz: İnsanın edindiği mânevî bilgi, irfân. Allah'ın insana olan ilhamı.
Feyyâz: Bolluk, bereket verici, Allah.
Firâk: Ayrılık, ayrılış.
Firâvân: Çok, fazla, bol, aşırı.
Firâz: Yokuş.
Firkat: Sevgiliden ayrılış. Ayrılık.
Fîrûz: Mutlu, mesut, sevinçli.
Fî-sebîlillâh: Allah yolunda, hiçbir karşılık beklemeden.
Fuyûzât: Feyizler.

G

Gadâb: Gazap, kızgınlık, öfke.
Gâhice: Ara sıra, kimi zaman.
Galat: Yanılma, yanlışlık, kuralızsız.
Gammâz: Söz taşıyan, fitleyici.
Garaz: Maksat, gaye.
Garîk: Suyu batmış, suda boğulmuş.
Gark: Boğulma.
Garrâ: Parlak, beyaz, güzel.
Gavs: Yardım, destek. Tasavvufta kendisinden mânevî himmet istenen velilere verilen isimdir.
Gavvâs: Dalgıç, inci arayan dalgıç.
Gazâ: İslâm'ı yaymak ve korumak için yapılan kutsal savaş.
Gedâ: Fakir, kimsesiz, dilenci.
Genc: Hazine, define.
Gevher: Cevher.
Gıll u gış: Gizli kin ve düşmanlık.
Gılmân: Cennette hizmet gören delikanlılar.
Giryân: Ağlayan.
Gonca-fem: Gonca ağzılı.
Gubâr: Toz.
Gulâm: Genç, delikanlı.
Gûna: Tûr, çeşit.
Gûsfendân: Koyun.
Gûş: Kulak, işitme.
Gûyân: Söyleyen.
Güft: Söz.

Güft u gû: Dedi-kodu.
Güftâr: Söz.
Güher: Elmas, cevher.
Güher-bâr: Cevher yağdıran.
Güherdân: Cevher kabı.
Güher-dâr: Cevher sahibi.
Gülbank (gülbeng): Bir topluluk tarafından bir ağızdan ve ezgi ile söylenen
duâ, tekbir.
Gül-i sadbâr (sadberg): Büyük, katmerli iri gül.
Gülşen: Gül bahçesi.
Gülzâr: Gül bahçesi.
Gümrah: Yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış. Bol, gür.
Güzaf: Boş, anlamsız söz.

H

Hâb: Uyku, rüya.
Habbe: Tahıl tanesi, tohum.
Hâb-gâh: Uyunacak, yatacak yer.
Hacer: Taş.
Hadd-i bulûğ: Ergenlik çağı.
Hadîd: Demir, çelik. Dağ eteği, arz, yer, dünya.
Hadîk: Sulu, ağaçlı bahçe.
Haft: Gizli, saklı.
Hafîfü'l-lihye: Hafif sakallı.
Hâil: Engel, perde.
Hâk: Toprak.
Hâk-ı pây: Ayağının toprağı.
Halâs: Kurtuluş.
Hâlât: Hâller, durumlar.
Halâvet: Tatlılık, sevimlilik.
Hâli: Boş, ıssız, تنها, münhal.
Halvet-nişîn: Yalnız başına oturan.
Hamâil: Omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç yahut sancak askı bağı,
hamaylı.
Hâme: Kalem.
Hammâr: Şarapçı.
Hâmûş: Suskun.
Hân: Misafir kalınan bina, sofra.
Hâr: Diken.
Harâbât: Yıkıntılar, viraneler. Tasavvufta, rind ve kâmillerin buluşma yeridir.
Harâb-ender-harâb: Bütünü bozulmuş, yıpranmış.
Harîdâr: Satın alan, alıcı.
Hâristân: Çalılık, dikenlik.
Hasbeten lillâh: Allah rızası için.
Hâss: Özel, seçkin, mahsus, özgü.

- Hâssu'l-hâs: En güzel, en has.
Hâşâk: Çöp, süprüntü, yonga.
Haşîrgâh: Haşîr yeri, mahşer meydanı.
Hat: Arap harfleriyle özel üslûplarla güzel yazı yazma sanatı.
Hâtır-şînâs: Hatır sayan, hatır kırmayan, saygılı.
Hâtîf: Görülmeyen bir kudretten gelen ses.
Hatm: Hitama ermek, son bulmak.
Hatve: Adım.
Havf: Korku.
Hayfâ: Yazık ki, heyhat, vâh!. İlenç, ah.
Hayme: Çadır.
Hayret-ender-hayret: Hayret içinde hayret.
Hayrû'l-beşer: İnsanların en hayırlısı.
Hazer: Sakınma, çekinme.
Heft: Yedi (sayı).
Hem-celîs: Birlikte oturan, arkadaş.
Hemîşe: Dâima, her zaman.
Hem-nîşîn: Birlikte bulunanlar.
Hemvâr: Daima. Düzlük.
Hergiz: Asla, hiçbir zaman.
Hesti: Varlık, var olma.
Hevâ: Heves, istek.
Hezâr: Bin (sayı).
Hezârân: Binlerce.
Hıkd: Kin, buğz, düşmanlık.
Hırmî: Mahrumluk, ümitsizlik.
Hısâl: Yaratılıştan gelen özellikleri huylar.
Hicâb: Perde, örtü. Utanma, ar.
Hilâfet: Yerine geçme. Tasavvufta bir tekkede şeyhin veya pîrin yerine geçme anlamındadır.
Hilkat: Yaratılış, fitrat.
Himmet: Lutuf, yardım, inayet. Kalb isteği ile gösterilen ciddi gayret.
Hirmen: Harman.
Hodbîn: Kendini beğenmiş, bencil.
Hûbân: Güzeller, iyiler, hoşlar.
Hubb: Sevgi.
Hulûs: İyi niyetlilik, gönül temizliği, samimiyet.
Humâr: İçki sonrası hasıl olan baş ağrısı, uyku sersemliği.
Hûn: Kan, öldürme.
Hûn-efşân: Kan saçan.
Hûri: Cennette yaşadığına inanılan güzel kızlar.
Hurşîd-i tâbân: Parlak güneş.
Huruf: Harfler.
Hümâ: Devlet kuşu, saadet, kutluluk.
Hümâm: Himmetli, cömert, büyük, sağlam.
Hurrem: Gönül açıcı, güler yüzlü, şen, mutlu.
Hutut: Hatlar, çizgiler.
Hüsn: Güzellik, iyilik, göze hoş ve güzel gelen.
Hüsn-i hulk: İyi huy.

Hüviyyet: Asıl, mahhiyet. Allah'ın varlık sıfatı.

I

Is: (Iss), bayındırlık, mamuriyet. Şenlik. Ses. Sahip. Efendi.

Iyd: Bayram.

Iyd-ı ekber: En büyük bayram. Bayramın birinci gününün, Cuma gününe rastlamasına eskiler Iyd-ı Ekber demişlerdir.

Iyd-ı fitr: Ramazan bayramı.

Izmâr: Bir şeyi içten saklama, gizlemek.

İ

İ'ânet: Yardım.

İbâd: Kullar.

İbn-i âdem: Âdemoğlu, insanlar.

İbn-i vakt: Vaktin oğlu.

İfnâ: Mahvetmek, tüketmek, yok etmek.

İhfâ: Gizleme, saklama.

İhtilât: Karışıp kaynaşma, katışma, karşılaşp görüşme.

İhtiyâr-ı halvet: Yalnızlığı seçme.

İ'tâ: Vermek, bahşetmek.

İhdâ: Hediye etmek.

İhrâk: Yakmak, yakılma.

İhtirâ: Türetme, asılsız şeyler uydurup gerçek gibi göstermek.

İhvân: Kardeşler. Aynı mezhep yahut tarikata mensup olan kimseler.

İkbâl: Teveccüh etmek. Baht, talih.

İkrâr: Kabul ve tasdik etmek.

İksir: İlaç.

İktidâ: -Uymak, tabi olmak.

İlhâh: Zorlama, üzerine düşme.

İlkâ: Koymak, bırakmak.

İlme'l-yakîn: İlâhî âlemlerle ilişik bilgileri toplayan ve doğruluğundan şüphe edilmeyen ilim.

Îmâ: İşaret, im. Dolaylı olarak anlatılan şey, ihsas.

Îmâd: Direk, temel, esas, kuvvet.

İmtisâl: Bir örneğe uyma, benzemeye çalışma.

În'âm: İhsan ve lütufta bulunma, yardım etme.

Înâs: Kadınlar, kızlar.

İnbisât: Yayılma, açılıp genişleme.

İnfisâl: Yerinden ayrılma.

İntâk-ı Hak: Hak'tan gelen konuşma gücü.

İrem: Şeddâd tarafından cennete benzetilerek meydana getirilen asma bahçe, yalancı cennet.

İrfân: Bilme, kavrama. Hakk'ın sırlarını sezme, kavrama. İman ve Kur'an hakikatlerine vâkıf olma.

İrsâl: Gönderme, yollama.
İskâr: Hakir görme, küçümseme.
İstidrâc: İmanı olmayan yahut günâhkârda görülen olağanüstü hâl, kerâmet.
İstiğnâ: Elindeki yeterli görme, tok gözlülük, nazlanma.
İstihrâc: Sonuç yahut anlam çıkarma, çıkarsama.
İstihzâ: Alay etmek.
İstikrâh: Tiksinme, iğrenme.
İstimâ': Dinleme, kulak verme.
İstimdâd: Medet ve yardım istemek.
İstivâ: Eşitlik, denklik, düz olma, kaplama, örtme.
İtlâf: Telef etme, ziyan, yok etme.
İtmâm: Tamamlamak, ikmal etmek.
İz'ân: Anlayış, kavrayış, akıl.
İzdiyâd: Ziyadeleşme, çoğalma.
İzmihlâl: Yok olma, yıkılma, çökme.

K

Kabâ: Üste giyilen elbise, kaftan, cübbe.
Kadd: Boy.
Kadem: Ayak.
Kaf: Masallarda geçen ulaşılmaz güç bir dağın adı.
Kâf u nûn: "Kûn" emrinin kısaltılmış şekli. Allah'ın yaratma eylemini başlatan "kûn" (ol) emrini anlatan "k" (kaf) ve "n" (nun) harflerinin birlikte söylenişi.
Ka'r: Derinlik, dip, nihayet.
Kaht: Kıtlık, kuraklık.
Kâil: Söyleyen, diyen. Razi olmuş, boyun eğmiş.
Kâim-makâm: Birinin yerine geçen. Kaymakam.
Kâlâ: Kumaş.
Kâmet: Boy, endam.
Kamer: Ay.
Kân: Maden ocağı, kuyu, kaynak.
Kand: Şeker.
Kande: Nerede, nereye.
Kanı: Hani, nerede.
Kârbân: Kervan.
Kârhâne: İş yeri, iş yapılan yer.
Kassâd: Çokça kasededen.
Kat'a: Asla, hiçbir zaman.
Katârât: Katreler, damlalar.
Kavî: Dayanıklı, güçlü, kuvvetli, sağlam.
Kavl: Konuşulan söz, sözleşme.
Kavs: Yay.
Kazâz: İpekçi, ipek ören.
Keç: Eğri, çarpık.
Kedûret: Kaygı, tasa, bulanıklık.
Kejdüm: Akrep.

- Kemân-keş: Yay kullanarak ok atan kimse. Keman çalan.
Kemha: Bir cins ipek kumaş.
Kemîn: Pek küçük, çok ufak, çok az.
Kemter: Aciz, fakir, itibarsız.
Kenz: Hazine.
Kerâhet: İğrenme, tikslenme.
Keremkânı: Kerem ve lütuf menbaı.
Kerîme: Kız evlat.
Kes: Kimse, şahıs.
Kesret: Çokluk. Tasavvufta dünya âlemi anlamındadır.
Keş: Tuzlu yoğurt, kuru yoğurt. Tulum peyniri.
Keş-â-keş: Çekinme, tereddüt, sıkıntı.
Keştî: Gemi, sefine.
Kevn: Dünya. Varlık, var olma.
Kıdem: Öncesi olmamak, ezelilik.
Kıssa: Hikâye.
Kibriyâ: Büyüklük, ululuk.
Kîl u kâl: Dedi-kodu.
Kişver: Memleket, ülke.
Koçmak: Kucaklamak, sarmak, cinsel ilişkide bulunmak.
Kös: Askerî mûsikide kullanılan büyük davul.
Kubat: İri yarı, kaba, şişman, hantal.
Kudûm: Gelmek, ayak basmak.
Kûh: Dağ.
Kuhl: Göze çekilen sürme, göz damlası, ilacı.
Kulûb: Kalpler.
Kulzüm: Deniz, kızıl deniz.
Kut(u)b (ç. Aktâb): En büyük veli. Her zaman Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi.
Kutr: Çap, yan, taraf.
Kurb: Yakınlık.
Kuyûd: Kayıtlar.
Künbed-i devvâr: Kubbe, gökyüzü.
Künc: Köşe, bucak.
Küşâd/e: Açık, açılmış.

L

- Lâ: Arapça kelimelerde olumsuzluk ifade eden bir ön ek, "hayır, değil" anlamı da vardır.
Lâ-cerem: Elbette, şüphesiz.
Lahîk: Ulaşan, yetişen, kavuşan.
La'în: Lânetlenmiş, kovulmuş.
Lâ-mekânî: Mekansız.
Lâşe: Leş.
Lât: İslâm'dan önce Kâbe'de bulundurulmuş putlardan birinin adı.
Lâ-yezâl: Ölümsüz, sonsuz, ebedî, Allah.

Leb: Dudak.
Lemyezel: Ebedî, sonsuz, baki, ölümsüz.
Leng-i har: Topal eşek.
Leşker: Asker, ordu.
Letâfet: Nezâket, hoşluk, güzellik.
Levh: Düz ve üzerine resim yapılan, yazı yazılan yüzey, levha.
Levh-i mahfûz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi
levha; ilm-i ilâhi.
Levs: Maddî-mânevî pislik, kir.
Leyl: Gece.
Leyl u nehâr: Gece-gündüz.
Leyse fi'd-dâreyn: İki dünyada olmayan.
Leyyin: Yumuşak, mülâyim, hafif.
Lezzât: Lezzetler.
Libâs: Giyilecek şey, elbise.
Lîk: Lakin, ama, fakat, ancak.
Livâ: Bayrak, sancak.

M

Ma'âzallâh: Allah göstermesin, Allah esirgesin anlamında kullanılır.
Mâder: Anne.
Mağrip: Batı.
Mâh-âsâ: Ay gibi.
Mâ-hasal: Meydana gelen, ortaya çıkan.
Mahbûb: Sevilen, sevgili, erkek sevgili, güzel.
Mahfel: Toplanılacak yer, meclis.
Mâh-ı nev: Yeni ay.
Mahfi: Gizli.
Mahfûz: Saklanmış, gizlenmiş. Korunan, muhafaza edilen.
Mâhi: Balık.
Mahmûr: Uyku sersemliği, süzgün bakış.
Mahrem: Gizli, herkese söylenmeyen.
Mâh-rû: Ay yüzlü.
Mahzen: Hazine ve define gibi şeyleri koyacak yer.
Mâ-i kevser: Kevser suyu.
Makdem: Gelme, dönüp gelme.
Ma'kûs: Baş aşağı getirilmiş, ters çevrilmiş.
Matlûb: İstenilen şey, istek, alacak.
Mânend: Benzer, eş.
Mantıku't-tayr: Kuş dili.
Mâverâ: Bir şeyin ötesi, âlemin ötesi, öteki dünya.
Mâye-dâr: Zengin, güçlü.
Ma'yûb: Ayıplanmış, ayıplanan.
Mâr: Yılan.
Marîz: Hasta.
Mâsivâ: Allah'tan başka her şey, dünya ile ilgili şeyler.

- Ma'sûk: Âşık olunan, sevilen, sevilmiş.
Matlab: Talep olunan, istek, arzu, konu, mesele.
Mat'ûn: Vebaya yakalanmış.
Mat'ûnen: Vebaya tutularak ölmek.
Me'âd: Âhiret.
Me'ânî: Anlamlar, mânâlar.
Me'ârif: Ma'rifetler, bilgiler.
Mebde: Evvel, başlangıç, prensip, ilk unsur; ilmin ilk kısmı.
Mecâlis: Meclisler.
Meczûb: Deli, divane, mecnun, aklı gitmiş.
Meded: Yardım, inayet, eman.
Medîd: Devamlı, çok uzun süren.
Meh: Ay.
Mehâbet: Azamet, büyüklük.
Meh-âsâ: Ay gibi.
Mehâric: Mahreçler, harflerin çıkış yerleri.
Mehd: Beşik.
Mehlikâ: Ay yüzlü, güzel.
Mehveş: Ay gibi.
Meges: Sinek.
Mekkâr: Düzenbaz.
Mekr: Hile.
Meks: Durma, bekleme, kalma, eğlenme.
Melâhat: Güzellik.
Melbûs: Giyilmiş, giyinmiş.
Men: Ben.
Menâs: Barınak, sığınak.
Menâzil: Menziller, duraklar.
Mengüş: Küpe.
Menkût: Noktalı, noktalanmış.
Mer'a: Otlak yeri, mera.
Merâtib: Mertebeler.
Mercân: Kalker iskeletli balığın bu iskeletinden elde edilen ve süs eşyası olarak kullanılan kırmızı renkli mücevher.
Merdân: Mert kimseler, yiğitler, Allah adamları,
Merdûd: Reddolunmuş, atılmış.
Mergûb: Rağbet edilmiş, beğenilmiş.
Merkad: Mezar. Yatacak yer.
Merzûk: Rızıklandırılmış.
Meserret: Sevinç.
Meskenet: Miskinlik, yoksulluk.
Moslûb: Selbedilmiş, soyulmuş, giderilmiş.
Mesrûr: Sevinmiş, sevinçli.
Mest: Sarhoş.
Mestâne: Sarhoş gibi, sarhoşça.
Meşâyih: Şeyhler.
Meşâm: Koku alma duyusu, burun.
Mevâ: Sığınacak yer, mesken.
Mevc: Dalga.

Mevlûd: Yeni doğmuş çocuk.

Mevt: Ölüm.

Mey: Şarap. Divan şiirinde sevgilinin dudağı ve yanağı yerine kullanılır.

Meyâncı: Aracı, arabulucu.

Mey-fürûş: Şarap satan, şarapçı.

Meygede: Meyhâne.

Meyhor: İçki içen, ayyaş.

Meymenet: Saadet, bereket.

Me'yûs: Üzgün, üzüntülü, ümitsizliğe düşmüş.

Mezâd: Artırma yolu ile satış.

Mezâhir: Bir şeyin görüldüğü yerler. Ulaşmalar.

Mezîd: Çoğalma, ziyade etme.

Mî'âd: Vaad edilen, belirtilen zaman.

Miftâh: Anahtar.

Mihmân: Misafir.

Mihr: Güneş.

Mîr: Amir, bey, baş.

Mî'râc: Merdiven. Çıkılacak yer. En yüce mertebe, makam. Hz. Peygamber'in, Receb ayının 27. gecesinde Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çıkması mucizesi ki, en büyük mucizelerinden birisidir.

Mîr'ât: Ayna.

Mişkât: İçinde kandil, mum, lamba yakmak için duvara yapılan oyuk.

Moskof: Rus.

Mu'allâ: Yüksek, yüce.

Mu'cizât: Mucizeler.

Muhâl: Olanaksız, boş, anlamsız.

Muhassal: Üretilmiş. Özet olarak.

Muhbir: Haber veren.

Muhbir-i sâdık: Doğru sözlü. Hz. Peygamber'in bir ismi.

Muhît: İhata eden, etrafını kuşatan, çeviren. Okyanus.

Muhtefî: Gizli.

Muhzarûn: Hazır olanlar.

Mukaffa: Kafiye, uyaklı.

Mukârin: Bitişik, yaklaşmış.

Mukim: Bir yerde, evde oturan, ikamet eden.

Muktedâ: Kendisine uyulan, önderlik eden.

Mûr: Karınca.

Murâkîb: Teftiş ve kontrol eden, hıfzeden.

Murg: Kuş.

Musaffâ: Tasfiye edilmiş, temizlenmiş.

Musâhib: Arkadaşlık eden, birlikte bulunan.

Musavver: Resimli, zihinde düşünülp tasarlanmış olan.

Mu'tebirât-ı siyer: Muteber, geçerli siyer kitapları.

Muti': İtaat eden, boyun eğen, bağlı.

Muvahhid: Allah'ın birliğine inanan.

Mûy: Kıl, tüy.

Mûzî: Eziyet edici, rahat bırakmayan.

Mübhem: Açık seçik olmayan.

Mücellâ: Cilalı, parlak.

Müctebâ: Seçilmiş, kıymetli.
Müdâm: Devamlı, sürekli.
Müdârâ: Yüze gülücülük yapma, sözde dostluk gösterme. Anlaşma, idare etme.
Müdde'î: İddia eden.
Müferrih: İç açıcı, ferahlatıcı, gönül açıcı.
Mühlik: Helak eden, öldürücü.
Mülâzım: Bir yere, bir kimseye bir bağlanıp ondan ayrılmayan. Meslek öğrenmek için ücretsiz çalışan kimse.
Mülebbes: Giyilmiş, kullanılmış.
Mülk-i bekâ: Ebedî, sonsuz mülk, cennet.
Münakkaş: Nakışlı, süslü.
Münfek: Ayrılmış, kopmuş, çıkarılmış.
Münkâd: Boyun eğmiş, bağlı.
Müntehâ: Sona eren, son noktaya varmış olan.
Mürâî: İki yüzlü, münafık.
Mürde: Ölü.
Mürebbî: Terbiye eden.
Mürüvvet: İnsanlık, adamlık.
Müselsel: Zincir gibi birbirine bağlı, ardı ardına gelen.
Müsemmâ: Adlandırılmış, isim verilmiş.
Müşâbih: Benzer.
Müşevveş: Karmakarışık, anlaşılmaz.
Müttakî: Takvâ sahibi, haramdan, gûnahtan çekinen.
Müyesser: Kolay olan ve yapılan.
Müzdâd: Çoğaltılmış, ziyâdeleştirilmiş.

N

Nâ-bâlig: Ergenlik çağına girmemiş.
Nâdân: Bilgisiz, cahil, kaba.
Nâ-hemvâr: Eğri, uygusuz.
Nahl: Hurma ağacı.
Nâfi': Faydalı, yararlı.
Nahl: Bal arısı. Hurma ağacı.
Nâkâm: Maksadına erişememiş, yoksun, bedbaht.
Nakd: Akçe, maden para, Para olarak bulunan servet.
Na'l: Ayakkabı, pabuç. Oturacak yerlerin en aşağısı.
Nâle: İnilti.
Nâm-dâr: Tanınmış, namlı.
Nâme: Mektup.
Nâ-puhte: Pişmemiş, çiy, ham.
Na'ra: Haykırma, bağırma.
Nâr: Ateş.
Nâr-ı kübrâ: En büyük ateş.
Nâs: İnsanlar.
Nâ-şâd: Hüzünlü, gamlı, kederli.

- Nâtık: Konuşan, söyleyen.
Nâvek: Ok.
Nâzenîn: Nazlı, cilveli, narin.
Nazîf: Temiz, zarîf.
Nazîr: Benzer, eş, örnek.
Necm: Yıldız.
Nef': Fayda, yarar.
Nefh: Üflemek, şişmek, üfürük.
Nefs-i emmâre: Kötülüğü emreden nefis.
Nefy-İsbât: Lâilâhe illallah zikri olup, Lâilâhe nefy, illallah ise isbâtıdır. Bazı şiiirlerde Lâ ve illâ şeklinde de geçer.
Nehâr: Gündüz.
Nergis-i şehlâ: Güzel ve baygın bakışlı göz.
Nerrâd: Güzel tavla oynayan.
Nesîm: Yumuşak esen rûzgâr, esinti.
Neşât: Neşe, sevinç.
Neşvü-nemâ: Büyüme, gelişme.
Nevâ: Ahenk, ses, güzel sada.
Nev-arûs: Yeni gelin.
Nevbet: Sıra, nöbet.
Nev-civân: Genç delikanlı.
Nevm: Uyku.
Nevreste: Genç, taze.
Nifak: İki yüzlülük, ara bozma.
Nîgehbân: Gözcü, bekçi.
Nihân: Gizli, açık olmayan.
Nîk: İyi, hoş, güzel.
Nîkâb: Örtü, peçe.
Nîsâr: Saçmak, dağıtmak.
Nîşîb: İniş.
Niyâz-med: Yalvaran.
Nukûş: Nakışlar.
Nûn: Arap alfabesinin 26. harfî. Kur'ân'ın 68. sûresi olan Kalem sûresinin adı. Ay takviminde Ramazan'ı simgeleyen harf.
Nush: Nasihat.
Nûş: İçki, iştret.
Nutm: Konuşma yeteneği. Tasavvuf büyüklerinin belli zamanlarda okunup ezberlenen söz yahut şiiirleri.
Nûh: Dokuz.
Nûkât: Nükteler.
Nümâyân: Görünen, aşîkar olan, parlayan.
Nûsha-i kübrâ: Âlem, dünya.
Nûsha-i suğrâ: İnsan.

O

Od: Ateş. Sonu üzüntüye sebep olan aşk.

P

Palâs: Eski aba, çul.

Pây: Ayak.

Pelîd: Meşe ağacının meyvesi.

Penâh: Sığınma, sığınılacak yer.

Pend: Öğüt, nasihat.

Per: Kanat.

Pertev: Işık, parlaklık, yalın.

Pervâne: Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, fırıldak, çark. Haberci,

kılavuz.

Perver: Büyüten, besleyen, koruyan.

Pes: Öyleyse, sonuç olarak.

Pesend: Seçme, beğenme.

Pesende: Beğenilmiş, seçilmiş.

Pest: Aşağı, alçak. Hafif.

Peydâ: Aşıkâr, açık, meydana olan.

Peymân: And, yemin, ahitleşmek.

Peymâne: Büyük kadeh, şarap bardağı.

Pinhân: Gizli.

Pîr: Eren, veli, evliya.

Pîrân: Pirlar, veliler.

Piyâde: Yaya.

Pûşide: Örtünmüş, örtülü.

Pûte-i aşk: Aşk potası.

Pür: Farsça kelimelerin önüne gelerek “dolu, çok, sahip” anlamında birleşik kelimeler yapar.

Pür-hûn: Kan içinde, kan dolu.

Pür-ziyâ: Işık dolu.

Püser: Erkek çocuk, oğul

R

Râd: Eli açıklık, cömertlik., üstün, değerli.

Râdde: Mertebe, derece, tahmin edilen zaman.

Râh: Yol.

Râ'î: Çoban.

Râm: Boyun eğme, itaat.

Ra'nâ: Çok güzel, hoş, latif.

Rasâs: Kurşun.

Râst: Doğru. Reh-i rast: doğru yol.

Ravzât: Ravzalar, cennet bahçeleri, azizlerin mezarları.

Râyegân: Çok ucuz, bedava.

Râygân: Bedava, değersiz, kıymetsiz.

Râyiha: Hoşa giden koku.

Râz: Sır, gizli tutulan şey.

Ref: Ortadan kaldırma, lağvetme, yüceltme.

Refik: Arkadaş, dost, yoldaş.
Rehnümâ: Yol gösteren, kılavuz.
Resen: İp, halat.
Reşâd: Doğru yolda yürümek, Hak yolundan sapmamak.
Reşk: Kıskançlık.
Revnâk: Parlaklık, güzellik, tazelik.
Revzen: Pencere.
Rihlet: Göç etme, ölüm.
Rızâullâh: Allah rızası.
Ribâ-hor: Faiz yiyen.
Ricâl: Erkekler. Allah adamları.
Rihlet: Yolculuk, seyahat.
Rîz: Farsça'da "döken, akıtan" anlamında birleşik sıfatlar yapan son ek.
Ruhsâr: Yanak, yüz.
Rusul: Resuller, peygamberler.
Rû (y): Yüz, çehre.
Rû-be-rû: Yüz yüze.
Rûhân: Ruhlar.
Rûşen: Parlak, aydın.
Rûz: Gün, gündüz.
Rûz u leyâl (şeb): Gündüz ve gece.
Rûz-i cezâ: Kıyamet günü.
Rûsum: Adetler. Merasim, usûl.
Rû'yet: Göz yahut kalp gözü ile görmek.

S

Sâ: Farsça'da benzetme edatı olan "âsâ"nın hafifletilmiş olup "gibi, benzer, eş" anlamına gelir.
Sabâvet: Çocukluk.
Sad-hezâr: Yüz bin.
Sade: Sedef, inci kabuğu.
Sadr: Göğüs, yürek.
Sadr-ı a'zam: Osmanlı'da başbakanlara verilen ad.
Sağış: Sayı, adet, hesap.
Sahbâ: Şarap, kırmızı şarap.
Sâhib-livâ: Bayrak, sancak sahibi.
Sâhir: Uykusuz.
Sahn: Avlu, meydan, açıklık, boş yer.
Sahrâ: Açık, düz arazi, ova.
Sahv: Ayılma, kendine gelme. Sûfinin sarhoşluktan uyanıp kendi haline gelmesi.
Sâil: Soru soran, dilenci.
Sâki: Kadeh sunan, içki dağıtan. Tasavvufta insanın gönlüne akk'ın nurunu saçan kimse, yani şeyhtir.
Sâl: Yıl, sene.
Sâlâr-ı sultân: Sultanının en büyüğü, başı.

Salât: Namaz. Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde okunan dua.
Sâlik (sulûk): Bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata girmiş bulunan.
Sanem: Put. Çok güzel sevgili.
Sânî: İkinci.
Sâri: Sirayet edici, etkileyici.
Savt: Ses.
Sa'y: Çalışma, emek.
Sâyd: Av, avlanma.
Saye: Gölge.
Sayyâd: Avcı.
Seb'a-i seyyâre: Yedi gezegen.
Sebak: Ders, yarış.
Sebükbâr: Yüğü hafif, derdi, düşüncesi olmayan.
Sehâ. Cömertlik, eli açıklık.
Sehâb: Bulut.
Sehhâr: Güçlü sihirbaz.
Seher-gâh: Seher vakti.
Sehi: Cömert.
Sem': İştme, dinleme.
Semâ': İştme, duyma. Mevlvî âyinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi.
Semahat: Cömertlik.
Seng: Taş.
Ser tâ be-kadem: Baştan ayağı.
Ser: Baş.
Serapâ: Baştan başa.
Ser-â-ser: Bir baştan bir başa, büsbütün.
Ser-be-ser: Baştan başa.
Serencâm: Bir olayın neticesi, başa gelen durum, olay.
Sergeşte: Başı dönmüş, sersem.
Ser-te-ser: Baştan başa, bütün.
Ser-fürû: Baş eğme, söz dinleme, itaat.
Serv-i revân: Uzun boylu sevgili.
Seyf: Kılıç.
Seyyid-i sâdât: Efendilerin efendisi.
Seza: Lâyık, uygun.
Sıdk: Doğruluk.
Sınık: Kırık, mağlup, mahzun.
Sîneçâk: Göğsü, yüreği yaralı.
Sim: Gümüş.
Siminsâ: Gümüş gibi
Sinn: Yaş, ömür.
Sîret: Bir kimsenin içi, hâli, ahlâkı.
Sît: Gürültü.
Sivâ: Başka, gayrı, diğer.
Siyer: Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen eserler.
Söyündürmek: Söndürmek.
Subh: Sabah.
Subh u mesâ: Sabah-akşam.

Subh u şâm: Sabah-akşam.
Sûd: Fayda, yarar, kazanç.
Sûde: Dövlümüş, ezilmiş, sürülmüş.
Suğrâ: Daha, en, pek küçük.
Suhan: Söz, kelam.
Suhandân: Söz bilen, güzel söz söyleyen.
Sû-i hâl: Kötü durum.
Sûk: Çarşı, Pazar, meydan, alan.
Sultân-ı selâtîn: Sultanların sultanı.
Sun': Yapma, yapış.
Sûr: Kıyamet gününde İsrâfîl meleğinin çalacağı borunun adı.
Sûy: Yan, taraf, cihet.
Suyûd: Fazlalıklardan, süsten arındırılarak öze indirgenmiş olanlar, sâdeler, yalınlar.
Sûzân: Yakan, yakıcı, ateşli.
Sûkker: Şeker.
Sûkker-feşân: Şeker saçan, serpen.
Sülûk: Bir yola girme, yol tutma, bir tarîkate intisâb etme.
Süm'a: Desinler diye yapılan iş, gizli riyakârlık.
Süst: Gevşek, zayıf, tembel, yumuşak.
Süvâr: Binek hayvanına binmiş kimse, süvari.

Ş

Şakî: Bahtsız, fenâ hareketli, haylaz, habis, haydut.
Şâyeste: Yakışır, uygun.
Şeb: Gece.
Şeddâd: Eski zamanlarda Yemen'de Âd kavminin hükümdârı olup, Allah'a isyan ederek Cennet'e benzetmek iddiasıyla İrem bağını yaptırmış, bu bağdaki köşke girmeden kavmi ile yani taraftarlarıyla birlikte gazaba uğrayarak yerin dibine geçmiştir.
Şefî'el-müznibîn: Günahkârların şefaâtçisi.
Şehâ: Ey pâdişâh, ey şah.
Şehin-şâh: Şahlar şahı.
Şekâvet: Haydutluk, eşkıyalık, talihsizlik.
Şek: Kuşku, zan, şüphe.
Şem'a: Balmumu yahut parafine batırılmış fitil.
Şem'-i münîr: Işık saçan mum, lamba.
Şemme: Koku.
Şems: Güneş.
Şerer: Kıvılcımlar.
Şerrâh: Şerh eden, yorumlayan.
Şeş: Altı (sayı).
Şeyhü'l-ekber: En büyük şeyh.
Şeyhü'l-islâm: Osmanlı zamanında ilmiye sınıfının başı olan en yüksek din görevlisi, en üst fetvâ yetkilisi.
Şeyyâd: Yüze gülen, iki yüzlü, helak olan.

Şihâb: Kıvılcım.
Şikâr: Av, avlanan hayvan, ganimet.
Şimdengeri: Bundan sonra, artık.
Şîr: Arslan.
Şirk-i ihfâ: Gizli şirk.
Şitâ: Kış.
Şitâb: Acele, çabukluk.
Şöhret-yâb: Şöhret bulan, meşhur olan.
Şu'â': Işık demeti ve kaynağı, ışın.
Şühûd: Müşâhede etme, görme, görünecek halde şekillenme, şahitler.
Şu'le: Alev, ateş alevi.
Şurû': Başlama.
Şücâ': Yiğit, cesur.
Şükûfe: Çiçek.
Şürû': Başlama.

T

Ta'ab: Yorgunluk.
Taalluk: Asılı olma, ilgisi bulunma, ilgi, ilişki. Dünya ile bağ.
Tâb: Güç, kuvvet.
Tâbân: Işıklı, parlak, parlayan güneş.
Tahkik: Bir şeyin doğruluğunu araştırma, soruşturma, doğrulama.
Tahmîs: bir gazelin her beytinin baş tarafına aynı vezin ve kafiye de üçer mısra ilave ederek şiiri muhammes (beşli) hâle getirmeye tahmîs etme ve ortaya çıkan muhammese de tahmîs adı verilir.
Tahrîr: Yazma, yazı.
Tama': Aç gözlülük, tamah, arzu, istek, ümit.
Tamu: Cehennem.
Tan: Şafak, sabah, gün ağarması.
Ta'n: Ayıplama, yermek.
Tanzir: Bir şiirin içerik ve biçim bakımından benzerini ortaya koyma, nazire yazma.
Târâc: Yağma, çapul, talan.
Tarîk: Yol.
Tathîr: Temizleme, paklama.
Tatvîl-i kelâm: Sözü uzatmak.
Tayy-ı zamân: Zamanı aşma.
Tayy-ı mekân: Mekanı aşma.
Te'âkub: Takip, birbirini izleme.
Teberru: Hiçbir karşılık beklemeden yapılan bağış.
Tebşîr: Müjdeleme.
Tefhîm: Açıklama, anlatma.
Tefhîr: Gururlandırmak.
Tefrîd: Ayrı kalma, yalnızlaşma.
Tefsîr: Yorum, yorumlama.
Tegallûb: Galebe çalma, üstün gelme, zorbalık, istilâ etmek.

- Tehî: Boş.
Tekâpû: Telaş ile koşarak araştırma.
Tekvin: Yaratış, yaratılış. Var etme.
Telh: Acı.
Telvîn: Boyanma, rengini verme.
Temennâ: Minnettar olma.
Temevvüc: Dalgalanma, dalgalı olma.
Temeyyüz: Seçilme, diğerleri arasından kendini gösterme.
Temkîn: Tedbirlilik, ölçülülük.
Ten-perest: Bedensel arzu ve zevklere önem veren, tembel.
Tenvîr: Aydınlatma, ışıklandırma.
Ter: Üstünlük ve mübalağa edatı olarak kelimelerin sonunu gelir, en, pek, çok anlamı katar.
Terk-i tecrîd: Her şeyden el, ayak çekip Allah'a yönelme fikrini de terk etmek.
Teshîr: Ele geçirme, fethetme, istilâ etme.
Teşne: Susamış.
Teşviş: Karışıklık, bulandırma.
Tevfik: Başarıya kavuşturma. Allah'ın yardımı.
Te'vil: Sözü yorumlama, çevirme, görünenden farklı yorumlama.
Tevkîr: Saygı gösterme, ululama.
Tezvîr: Söze yalan karıştırma, yalan sözü süsleme.
Tıfl: Çocuk, küçük çocuk.
Tılsım: Büyü, sihir, tılsım.
Tîğ: Kılıç.
Timâr: Yarayı temizleme, tedavi etme, hasta ve yaralı kimseye bakma.
Tînet: Tıynet, yaratılış, huy.
Tîr: Ok.
Tîre: Karanlık.
Tîr-keş: Ok atan, okçu.
Tûbâ: Cennette olduğuna inanılan kökleri yukarıda dalları aşağıda bir ağaç.
Tuhfe: Armağan.
Tûl-i ömr: Ömrün uzunluğu.
Tulû': Doğmak. Güneşin doğması.
Tûtî: Dudu kuşu.
Tûtîyâ: Sürme.
Tuvân: Güç, kuvvet.

U-Ü

- Ubbâd: Âbidler, çokça ibadet edenler.
Uçmak: Cennet.
Ûd: Odun, öd ağacı.
Ukbâ: Âhiret, öteki dünya.
Ulûm-ı nâfi: Faydalı ilimler.
Ummân: Okyanus.
Uşşâk: Âşıklar.
Uyûn: Gözler.

Uzlet: Yalnızlık, bir köşeye çekilip insanlardan uzaklaşma.
Uzmâ: Çok büyük.
Üftâde: Düşmüş, fakir, tutkun.
Ülfet: Alışma, kaynaşma, dostluk.
Ümmü'l-mü'minîn: Mü'minlerin annesi.

V

Vahdet: Yalnızlık, teklik, birlik. Tasavvufta Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma, Allahla bir olma anlamlarındadır.
Vâhid: Tek. Bir tane.
Vâiz: Cami, mescidlerde dinî öğüt ve nasihatlerde bulunan kimse.
Vâizân: Vâizler.
Vâlâ: Yüce, ulu.
Vâlih: Şaşırmış, şaşakalmış.
Varak: Yaprak, kitap, defter yaprağı.
Vâridât: Gelen şeyler, ilhamlar. İçe doğan duygu ve düşünce.
Vasl: Ulaşma, kavuşma.
Vassâf: Bir kimsenin niteliklerini sayan, öven.
Va'z: Vaaz, nasihat.
Vera': Allah korku ve âhiret endişesinden dolayı günah işlemekten kaçınma.
Vech: Yüz.
Verd: Gül.
Verd-i ahmer: Kırmızı gül.
Vesah: Pislik, murdarlık.
Veş: Gibi anlamında Farsça teşbih edatıdır. Şems-veş: Güneş gibi.
Veyl: Ah, vah, yazık. Cehennemde bir derenin adı.
Vird: Belli zamanlarda okunması adet haline getirilmiş ayet yahut dualar.
Visâl: Ulaşma, sevgiliye kavuşma.

Y

Yahşi: İyi, güzel, çok iyi.
Yâr-ı gâr: Mağara arkadaşı, yol dostu.
Yed-i beyzâ: Beyaz el, Hz. Musa'nın eli.
Yed-i masnû': Sanatla yapılmış.
Yed-i tûla: Uzun el, bir alanda eksiksiz bilgi sahibi olma.
Yek: Tek, bir.
Yeksân: Altüst olup yıkılma.
Yek-ser: Baştanbaşa, büsbütün. Ansızın.
Yektâ: Tek, biricik, eşsiz.
Yele: Saldırgan, kuvvetli, koşucu. At ve aslan gibi bazı hayvanların boyunlarındaki kıllar.
Yem: Deniz.
Yerağ: Fayda, yarar.
Yezdân: Allah.

Yuf: Kınama, üzüntü ve nefret gibi duyguları belirtmede kullanılır.

Z

Zâde: Evlat, oğul.

Zâğ: Karga.

Zâhid: Dünya süs ve makamlarından feragat eden, sofi, müttaki.

Zâhir: Açık, belli, görünüş, dış yüz.

Zahm: Yara.

Za'îf: Zayıf, kuvvetsiz, güçsüz.

Zâil: Yok olan, ortadan kalkan.

Zalam: Karanlık.

Zalmâ: Karanlık.

Zer: Altın.

Zer-i hâlis: Saf altın.

Zibâ: Güzel, yakışıklı, hoş.

Zihî: Ne güzel, ne hoş.

Zebân: Dil, lisan, lehçe.

Zebûn: Zayıf, güçsüz, âciz.

Zevce-i menkûha: Nikâhlı eş.

Zevrâk: Kayık, sandal. İnce cam şişe.

Zeyl: Bir yazıya ek olarak yazılan yazılar, ek kitap.

Zıll: Gölge.

Zinhar: Sakın, aman ha, asla.

Zîr u bâlâ: Aşağı yukarı.

Ziş: Çirkin.

Zulmânî: Karanlık olan.

Zulmet: Karanlık.

Zu'm: Şüphe, batıl inanç.

Zübde: Öz, özet, bir şeyin en iyi kısmı.

Zühd: Her türlü zevke karşı koyarak kişinin kendisini ibadete adanması, aşırı sofuluk.

Zül: Hor, hakir olma, alçalma.

Zülf: Saç, sevgilinin yüzünün iki yanınan sarkan saç lülessi.

Zünûb: Günahlar.

BİBLİYOGRAFYA

- 1309 Senesine Mahsûs Edirne Vilâyeti Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs Amma İštehere Mine'l-Ahâdis Ala Elsinetin-Nâs*, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408 (1988).
- Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, c. II, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392.
- Ak, Coşkun, “Rûhî-i Bağdâdî”, *DÎA*, c. XXXV, s. 205.
- Akçıl, N. Çiçek, *Edirne Tekkeleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.
- Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, c. I, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul 1304.
- Aydiner, Mesut, “Râgıb Paşa”, *DÎA*, c. XXXIV, s. 405.
- Azbî Mustafa Baba, *Dîvân*, Milli Ktp., Yz. A: 2872.
- Bayram, Sibel, *Azbi Baba, Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Dîvân*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000.
- _____, *Kitâbu'l-Hitâb*, İstanbul 1256.
- Canım, Rıdvan, *Başlagıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Akçağ Yay., Ankara 1995.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997.
- Cunbur, Müjgan, “Senâ’î”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996, 13. Bsk.
- Erdoğan, Kenan, *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Erdoğan, Mustafa, *Türk Edebiyatı Muhammes*, KB Yay., Ankara 2002.
- Ergun, S. Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, c. I-II, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1943.
- _____, *Türk Şairleri*, c. I-III, İstanbul ts.
- Eşrefoğlu Divanı*, haz. Heyet, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık A. Ş., İstanbul ts.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, “Âşık Paşa’nın Şiirleri”, *Türkiyat Mecmuası*, c. V, İstanbul, 1936, s. 90-91.
- Güleç, İsmail, “Gelibolulu Musluhiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahru'l-Maârif İsimli Eseri”, *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001), s. 211-214.
- Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdâl Divânı*, MEB Yay., Ankara 2010.
- Hüdâyî, Aziz Mahmûd, *Dîvân-ı İlâhîyât*, haz. Mustafa Tatcı-Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2005.

Hüseyin Vassâf, Osmânzâde, *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000.

_____, *Sefîne-i Evliyâ*, c. I-V, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

İbn-i İsmâ Saruhânî, *Eş'âr*, Milli Ktp., Yz No: A 3664/18.

Kabûlî, Şeyh Mustafa, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp. İzmir No: 547/2.

Komisyon, "Senâî Ali Efendi", *TDEA*, c. VII, s. 514-515.

Mecmûa-i Eş'âr, Milli Ktp., Yz. No: A 2430/2.

Müstakîmzâde, *Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali el-Murtezâ*, Bulak Matbaası, Kahire 1255.

Okcu, Naci, *Şeyh Gâlib Dîvânı, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili*, TDV Yay., Ankara 2011.

Öte, Emine, *Senâî Dîvânı ve Tenkitli Metin*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBE, Ankara 2000 (YÖK Tez No: 92857, Pdf Nüsha).

Özler, Mevlüt, "Tevhîd", *DİA*, c. XL, s. 18.

Özuygun, Ali Rıza, *Hasan Sezayî Divanı*, Buhara Yay., İstanbul 2005.

Peremeci, O. Nuri, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.

Râgıb Paşa, *Dîvân*, Bulak Matbaası, Mısır 1252.

Salacıoğlu Mustafa Celvetî, *Giritli Şeyh Mustafa'nın Şehadeti (Manzûm Bir Menâkıpnâme)*, haz. Mustafa Tatcı-Cemâl Kurnaz, Bizim Büro Yay., Ankara 2000.

Senâî, Şeyh Ali, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136.

_____, *Dîvân*, İÜ Ktp., T. 335.

_____, *Divân*, Milli Ktp., FB Yz. No: 198/1.

_____, *Dîvân*, OE Yz. No: 156, vr. 16b.

_____, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487.

_____, *Dîvân*, YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373.

_____, *Tercî-i Bend ve Nazîreler*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761.

Soyyer, A. Yılmaz, "18-19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 53, s. 346.

Şengün, Necdet, "La'î Mehmed Fenâî Efendi ve Dîvânçe'si", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXV, İzmir 2007, s. 241-270.

Şimşek, Selami, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Eserler), c. II, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.

_____, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (İnceleme), c. I, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.

_____, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.

Tabibzâde M. Şükrî, *Silsilenâme-i Tarikat-ı Aliyye*, Hacı Selimağa Ktp., Hüdayî No: 1098.

Tanman, M. Baha, “Azîz Mahmud Hüdâyî Külliyesi”, *DİA*, c. IV, s. 340.

Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Külliyyâtı*, c. I-V, MEB Yay., İstanbul 2005.

Tatçı, Mustafa-Kurnaz, Cemal-Aydemir, Yaşar, *Giritli Salacıoğlu Mustafa ve Mesnevileri*, KB Yay., Ankara 2001.

Tehânevî, Muhammed A'la b. Ali, *Kitâbu Keşşâfı Istilahâtı'l-Funûn*, c. II, İstanbul 1318.

Tuman, M. Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, c. I-II, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.

Türer, Osman, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1998.

Uludağ, Süleyman, “Tevhîd (Tasavvuf)”, *DİA*, c. XL, s. 21.

_____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 10. Bsk.

Za'fî, *Dîvân*, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum No: 254.

Zâtî Süleymân Efendi, *Dîvân*, Takvim-i Vekâyî Matbaası, İstanbul 1257.

_____, *Divân ve Sevânihu'n-Nevâdir fî Ma'rifeti'l-Anâsır*, haz. Mehmet Arslan, Dilek Matbaası, Sivas 1994.

DÎVÂN NUTUK İNDEKSİ

A

- 1 Benâm-ı Hâlık-ı Hayy u tûvânâ
- 4 Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ'atle atâ
- 6 Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-ı enbiyâ
- 7 İbtidâ kılmak gerek terk-i sivâ
- 8 İnâyet kılıcak gör imdi Mevlâ
- 9 Gedâyım cümleden ednâyım ednâ
- 10 Âyine-i kalbe cilâ
- 11 Tecellî Hak zuhûrundan nice pinhân olur peydâ
- 16 Lâzım olan ibtidâ
- 96 Bezm-i irfân içre cânâ ârifâna tut semâ'
- 97 İstimâ' kıl gûş-ı cân ile bu pendî istimâ'
- 98 Tama'-ı hâm ola beyhûde tama'
- 146 Ma'nevî nefha-i sûrdan nefes al bir dem ola
- 147 Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
- 149 Hâb-ı gaflette kalırdım dîde-i bîdâr olmasa
- 150 Bezm-i hâssu'l-hâssa dâhil ol ki yârin yâr ola
- 155 Metâ'-ı ma'rifet kenzi açıktır şimdi de hâlâ
- 175 Gel bend-i tarikat olan ey bende-i Mevlâ
- 177 Sakın kim sohbet-i câhil seni sayd etmesin yârâ
- 181 Cemâlin seyrine müştâk olanlar düştü sevdâyâ
- 195 Bu nazm u güftârım dervîş olana
- 197 Gel imdi dinle ıyd-ı salavâtı sen de ey cânâ
- 210 Hudâ lutf eyleyip bu ben gedaya
- 211 Bend oldu gönül bir şeh-i hûbân-ı cihana
- 212 Hakikat ehli indinde değildir söylenen başka
- 214 Azm eyleyeli gerçi dilâ meslek-i aşka
- 226 Hazret-i Sultân Zâtî'nin çerâğı pür-ziyâ
- 229 Terk-i dünyâ eyleyip azm-i bekâ
- 231 Gülşen-i dehre Şerîfe Fâtıma
- 233 Yâ İlâhî cennetinden bu makâm bir bağ ola
- 236 Bi-hamdillâh tulû' etti cemâl-i nûr-ı mâh-âsâ
- 238 Terk-i dünyâ eyleyip kasd-ı bekâ
- 242 Hayıf Tahtacı Seyyid Hasan Ağa
- 244 Terk-i cihân eyledi Mevlevî'den bir baba
- 249 Bihamdillâh gönül şâd oldu mevlûd-i Süleymân'a

B

- 12 Def' olup dilden bu kesret görünen cehl-i sehâb
- 13 Nedir âlem kamu hüsnün temâşâsında ey mahnûb

C

27 Nedir deryâ-yı vahdette bu kesret görünen emvâc

Ç

28 Bâb-ı evveldir şerî'at emrinin fermânın aç
29 Gönül zevkin bulam dersen bu efkâr-ı sivâdan geç
30 Aşkî nihân eylemek râyegân etmek de güç
31 Derd-i aşka nedir ey hâce hekîmâne ilâç

D

40 Ey kerîm-i pâdişâh-ı vâhid ü ferd ü ahad
41 Râh-ı Hak'ta pîr-i aşka sıdk ile olan mürîd
42 Zâhidâ tevhibî bilmezsin nedir ondan murâd
43 Gel insâf eyle var ise eğer iz'ânın ey zâhid
44 Dilâ her rûz u şeb gamdan olam dersen eğer âzâd

E

2 Ey kerem kânı meded kıl nefse mağlûb eyleme
15 Gelmesin ol cân bize
141 Halka menfur olduk ey dil kibre mâliktir diye
144 Zâhirâ Hak değil ihfâ görene
148 Gel ey cân bu tarîkatta reh-i merdâna geldinse
151 Senin aşkınla âşıklar döner meydânı hû ile
152 Ey gönül tut pendimi insâna karşı söyleme
154 Dilâ yârâna âlemde nedir kesret ayân eyle
213 Kendine mahsûs mu ancak bu senin irfân dede
227 Hazret-i Seyyid Ali Sultânî'nin Ali Dede

F

102 Olursa ger'inâyet Hak'tan eltâf
103 Hamdülillâh dilden oldu hubb-ı dünyâ ber-araf
104 Yuf o münkir hilekârın ettiği ikrâra yuf

Ğ

99 Eyledim aşkınla cânâ gayri sevdâdan ferâğ
100 Bezm-i irfâna uyandır ârifâne bir çerâğ
101 Eyledim aşka uyaldan cümle sevdâdan ferâğ

H

- 5 Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
32 Hakikat kenzini açmak dilerseñ ol Ganî Fettâh
33 Kıl zâhid özün zühdünü yağma ile ıslâh
34 Esicek bâd-ı muhabbet dile âsâr-ı ferah
35 Hıfz-ı lisân oldu sebep bulmağa dünyâda felâh
36 Edersen dâimâ Allâh'ı tesbîh
37 Ol Bâri Hudâ emri ile devr edeli çarh
38 Gelir oldu lezzet-i dünyâ dimâğ-ı câna telh
39 Dile bul himmeti a'lâda bir şeyh
59 İkrârımız birdir bire bir Allâh
145 Ey lutf u kerem sâhibi ihsân eden Allâh
153 Seherde hâb-ı gafletten ol âgâh
199 Vardır bu cihân içre şerî'atte meşâyih

I

- 3 Gel ey âşık Muhammed Mustafâ'yı
156 Hakikat bâğının serv-i revânı
157 Vücûdu mushafından feth edenler her mu'ammâyı
162 İkrâr verdim bir ere evvel şekk ü gümânı
166 Gelip mâh-ı Muharrem gam derûnumda yakıp dâğı
168 Şarâb-ı aşkı nûş ettim unuttum ders-i fetvâyı
171 Gönül efkâr-ı sivâ resmini şimdi bozalı
172 Muhabbettir bu dünyânın esâsı
173 Hak gözüyle Hak durur gören Hak'ı
174 Kelâm sözdür sözü anla nedir ey cânımın cânı
198 Gel imdi dinle gel ıyd-ı salâtı
215 Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
219 Âh kim derd-i derûnum yine buldu zararı
225 Hazret-i eş-Şeyh Zâtî zevce-i menkûhası
234 Kodu Seyyid Muhammed bu cihânı
237 Bıraktı Âyişe Hâtûn cihânı
246 Rukiye Mollâ nevrete civânı

İ

- 143 Ey olanlar zikr-i Hakk'ın münkiri
159 Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
160 Bihamdillâh tecellî-i İlâhî
163 Gönülde kıldık halveti
165 Aç can gözünü âşık-ı şeydâ gör o yâri
167 Ey gönül aldanma dünyâ mekrine gel zen gibi

- 169 Hani bir yâr-i sâdık hem-dem ister gönlümüz şimdi
170 Mest-i müdâm aşka olup câm-ı safâ nûş edeli
176 Senâî hamd ola Hakk'a senâî
189 Hakikat sırr-ı insânın rumûzu sırr-ı Subhânî
196 Yürü ey dil bu cihân içre basaldan kademi
216 Güzel dinle bu pendî
228 Gör ki bu hâtûna felek neyledi
243 Hüdâyî Hazret-i Mahmûd Efendî gavs-ı Rabbânî

K

- 105 Aşka düşelden dilâ aldı bu sevdâ-yı aşk
106 Gönül aşkınla ey cânâ coşup leyl ü nehârım yok
107 Vechin görelî rûy-ı dilârâyı unuttuk
108 Verdinse gönül dilbere cânâ neler aldık
109 Gel beri ey tâlib-i didâr-ı Hak
110 Şimdilik bir dilberin pervânesiyim şimdilik
111 Düş olan sevdâ-yı aşka ona cânâ ne gerek
112 Dinle erbâb-ı kemâlin sözün anla ne demek
188 Levh-i dilde hâme-i kudret çekip tuğrâ-yı aşk
208 Hudâ Hallâk-ı âlemdir dü harf emridir ancak

L

- 115 Gönül aldanma hevâya nice bir kâl ile kıl
116 Ta'n-ı münkir gam değildir bildiği hâlet değil
117 Âdemi vâir etti Hak nûn içre bir nokta misâl
118 Feyz-i ilhâm-ı Hudâ'nın cilvegâhıdır gönül
119 Dinle bu bir katredir deryâ-yı vahdetden misâl
221 Zihî Mahmûd Efendî şeyh-i kâmil

M

- 121 Ey dil sana bir hoşca nasihat edebilsem
122 Değiştim âr u nâmûsu senin irfânına şâhım
123 Ey gönül âlâyîş-i dünyâyı ferâmûş edelim
124 Nazar kıldıkta mahbûbun elif kaddin alem gördüm
125 O bezm-i safâ vuslat-ı cânânı unutmam
126 Dilberâ hüsn-i cemâlin şem'ine pervaneyim
127 Gönül bir dil-bere serv-i bülendim
128 Bu aşkın nârına ben yâne geldim
129 Dinle beni ey püser eyleyiben ihtimâm
130 Reh-i aşk içre gönül dilbere Ferhâd olalım
179 Tinet-i ebu'l-beşer Âdem'le tahmîr olmasam
235 Bi-hamdillâh tulû' etti adem bir cândan İbrâhîm

N

- 113 Gel ey cân bu cihân içre bilir misin neler çektin
114 Sayyâd-ı dil oldur ki ola halkı Hudâ'nın
131 Gönül aşk-ı Hudâ birle gedâ vü bâya aşk olsun
132 Ey sûfî senin resmini Mevlâ düzeliden
133 Gelmişim *kâlû belâ*'dan arz olan îmâna ben
134 Âh o mahbûbun firâkı yaktı cânım kandesin
135 Hile-i nefsin elinden el-amân
136 Zâhir oldu emr-i Hak'tan kâf u nûnun ettiğin
137 Cihân sanma sen bâkî değildir fâni neylersin
138 Hamdülillâh ol ganî Subhân'dan
139 Muhabbet bâbın açtım gel gir ey cân
178 Ne miktârı vü haddi men gedânın
182 Nâr-ı aşk içre dil-i sûzâna âteş neylesin
209 Muhabbet bağında gülzârına girdim de kaldım ben
217 Ey bu yolda varını bezl etmeyen
222 Azizim pîrim ol Zâtî mükerrerrem göçtü dünyâdan
223 Cenâb-ı Hazret-i Zâtî Efendi-zâde Şâhî'nin
230 Tâlib-i ilm idi bu bir nevcivân
232 Hey meded bâz-ı ecel vermez emân
241 Burc-ı ademden tulû' eyledi mâh-ı cebîn
245 Rifâ'î şeyhi-zâde idi Nu'mân

O

- 142 Ko bu efkârı bu nâdân ile gel ülfeti ko

P

- 14 Bu dünyâ devleti isteklice yâr onun olsun hep

R

- 46 Dilâ bu lezzet-i vuslat dimâğ terde kalmıştır
47 Fakr ile fâhr eyleyenler küllî vârandan geçer
48 Ey dil uyan gafleti ko sende seni gör
49 Turalım derd ehlinin dermâna incinmek nedir
50 Varıcak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
51 Her kim erenler yoluna aşk ile yek hatve basar
52 Ey gönül eşyâya kamuyla hakîkate nazar
53 Gel cemâl-i âfitâbı seyr edip envârı gör
54 Gönül bir dilberin şimdi der-i lutfunda sâildir
55 Gönül levhinde mahbûbu yazanlar cânâ yazmışlar
56 Zulmet-i leyl içre cânâ Hak'tan ihsândır seher
57 Sanma âlem halkın âdem binde birdir binde bir

- 58 Âşık isen sen de dilâ gel işte meydân dediler
62 Sâlik-i râh-ı Hudâ menzil-i maksûda yeter
120 Allâh'ı seven âşıklar
180 Bahr-ı vahdette hakikat dürr-i mercân gizlidir
186 Zâhidâ sen ben diye bu etdiğin da'vâ nedir
187 Okuyan ilm-i ledünnü ârif-i billâhtır
190 Cihân içre bir âdem doğmadık şeb rûz mu kalmıştır
191 Râgıbâ tekyeyi dâire kanâatla döner
193 Çeşm-i irfân ile baksan her yere mahbûbdur
194 Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Hudâ'dır
200 Bi-hamdillâh ki gerçi katreyiz ummânımız vardır
201 Gönül bu âteş-i aşka düşüp meydâne gelmiştir
202 Sen seni kendinde bil bul kendim âdem bilir
203 Ol merd-i Hudâ sîret-i insân okuturlar
204 Nûr-ı vechin ey kamer ü mihr-i enverden midir
205 Gönül Hakk'ın ulu bir hânesidir
206 Ey bâr-ı Hudâ kadrinin izhârını göster
218 Ol nedir ki her taraftan ağzı var
239 Bu dergâh-ı makâm-ı evliyadır
240 Tarîk-i Celvetî'de rehnümâdır
247 Kazâz Ahmed Ağa kerimesidir
248 Kıl ziyâret bu makâmı bir ulu dergâhtır

S

- 22 Bahs olunmaz hâl-i dilden sûfî zinhâr etme bahs
23 Düşelden aşkına cânâ odur feryâdına bâ'is
24 Sanma cihân içre kamu halk olan eşyâyı abes
25 Gel ey âdem ata oğlu baban ol Âdem'e vâris
26 Hakîkatte nedir Âdem atâdan alınan mîrâs
65 Nâsa olan nef'i olur hayr-ı nâs
66 Vâridât oldur ola ilhâm-ı Bâri ol nefes
67 Eyledi cân aşka uyup çünkü reh-i yâre heves
68 Vücûdum aşkın ile oldu fânûs
69 Her ki diler âdemi âdeme olsun enîs
75 Âkil isen var edegör kâmil-i dânyaya hulûs
76 Ehl-i diller ârifâne kurdular bir bezm-i hâs
77 Mübtelâ-yı derd-i aşk ol gayrı sevdâdan halâs
78 Bu irfân dediğin dil sâfa mahsus
79 Bahr-ı hakikatde dile gevher-i hâlis

Ş

- 70 Sûfî sakın münkir-i Hak sözlerini eyleme gûş
71 Eğer derviş isen bil onu derviş
72 Komuş aklı dil ü cân aşka uymuş
73 Gönül bir derde düşdü kim kamu sevdâya gizlenmiş
74 Nazar kıl kudret-i Cebbâr'a bir hoş
185 Dirîgâ pertev-i şems-i dile cehlin sehâb olmuş

T

- 17 Gel ey cân kesreti terk et yeter bu kûşe-i vahdet
18 Firâkınla şehâ dâim nedir bu çektiğim hasret
19 Gördüm ki kurulmuş ulu bâzâr-ı muhabbet
20 Riyâ ile sakın etme ibâdet
21 Muâz ibni Cebel kılar rivâyet
85 Beş kişiden beş şey ummak galat
86 Başladım bu nazm-ı güftâre mukaffadan galat
87 Gelmez oldu gönlüme efkâr-ı dünyâdan neşât
88 Zerre denli gönlüm ağıyâr ile etmez ihtilât
89 Şer'îat emrinin fermânıdır hat
192 Kerem kıl pîr-i merdân-ı hakikat

U

- 95 Kâtib-i aşk eyledi bu nâme-i tahrîre şürû'
140 Hû durur âlemde cânâ cânların cânânı hû
161 Her kim ki gelip sıdk ile bir hemdeme uydu
224 Azîzim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdır bu

Ü

- 158 Mekteb-i irfâna geldin ehl-i îmân ol yürü
164 Zâhidâ gafleti ko pîre ulaştır özünü

Z

- 45 Mübtelâ-yı aşka olmaz hubb-ı cânândan leziz
60 Aşk ile girdik bu yola âyîn ü erkân çekeriz
61 Gönül bir dilbere bend oldu kim gayriyi yâr etmez
63 Merd-i kâminden okuyan dersi burhân istemez
64 Subh u mesâ Hakk'a münâcâtımız
80 Hakkı bilmektir hakikat ilm u irfândan garaz
81 Gel imdi hâb-ı gafletden ol ikâz

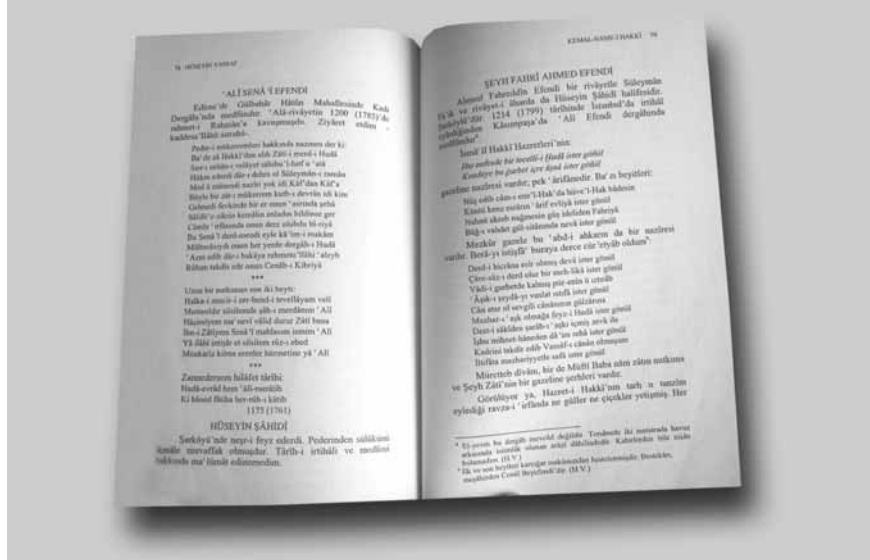
- 82 Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı feyyâz
83 Gele Hak'tan dile câri ola feyz
84 Eyleme zâhid bize takvâyı arz
90 Hazzeder mi dostdan ayrı âşık-ı bîçâre haz
91 Okur evrâd edip Kur'ân'ı hâfız
92 Gönüller tercümânıdır zebân i'lân eder elfâz
93 Gel imdi cennetin zevkin yeter nakl ettin ey vâiz
94 Gönülde matlab-ı cân oldu mahfuz
183 Zâhirâ derler nedir bu terk-i dünyâdan garaz
184 Sûretâ zâhid kemâl ehlinde hâlât anlamaz
207 Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
220 Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz

EKLER

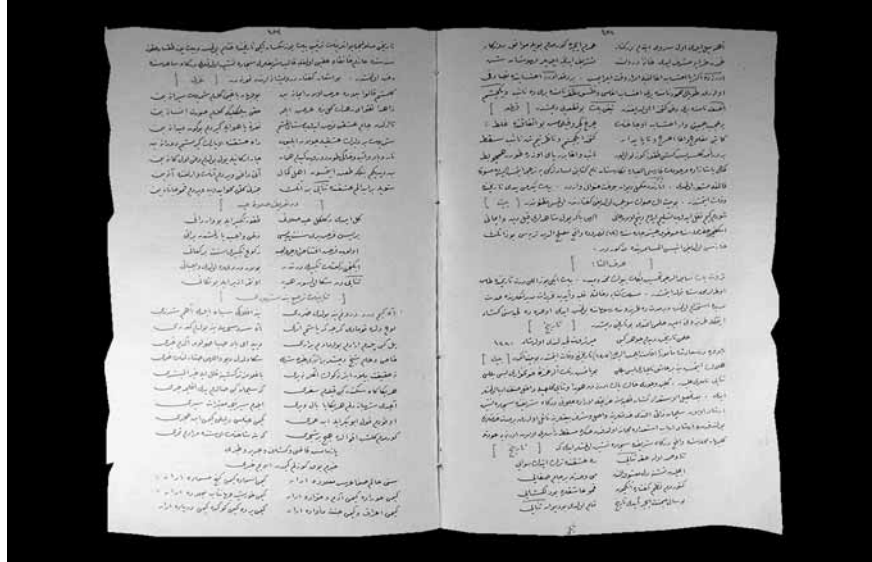
303

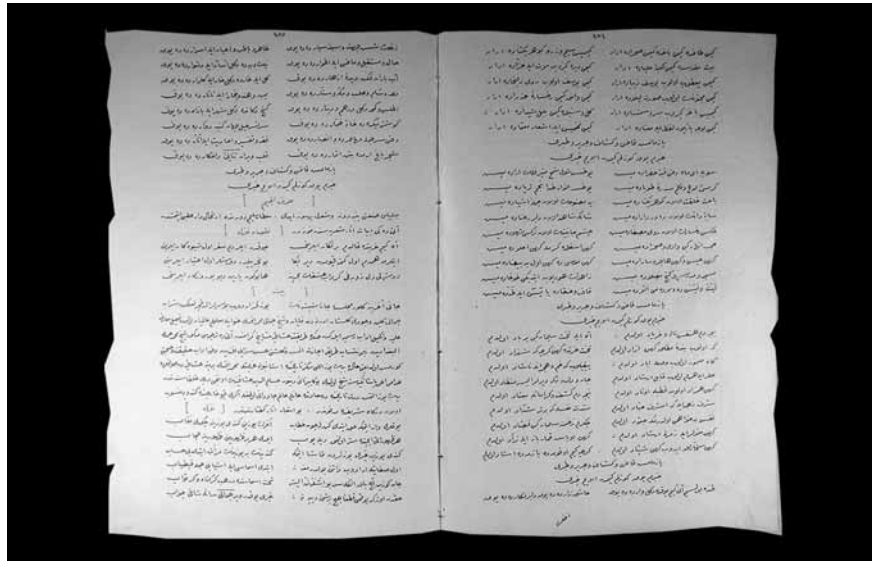
Ek-1. Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısım (c. III, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2307).

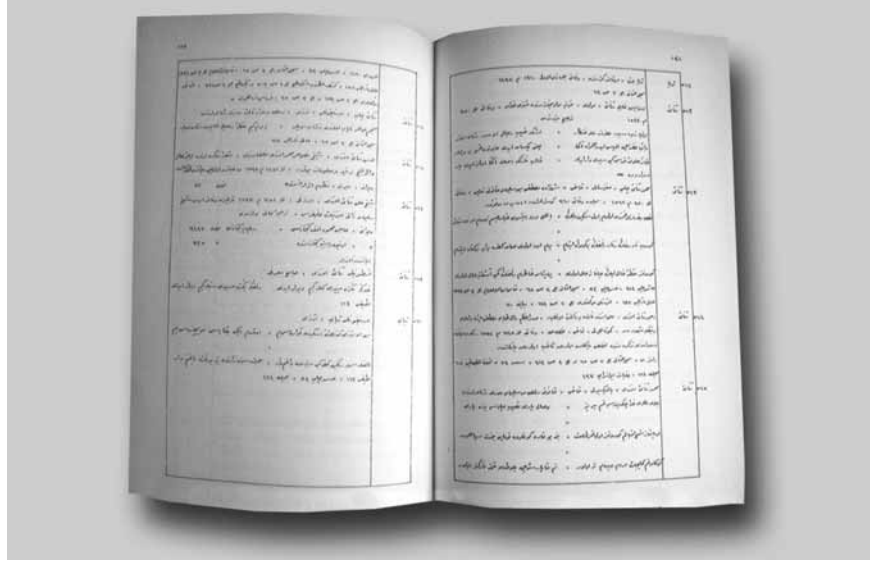

Ek-2. Hüseyin Vassâf'ın *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısım (Arasta Yay., Bursa 2000).

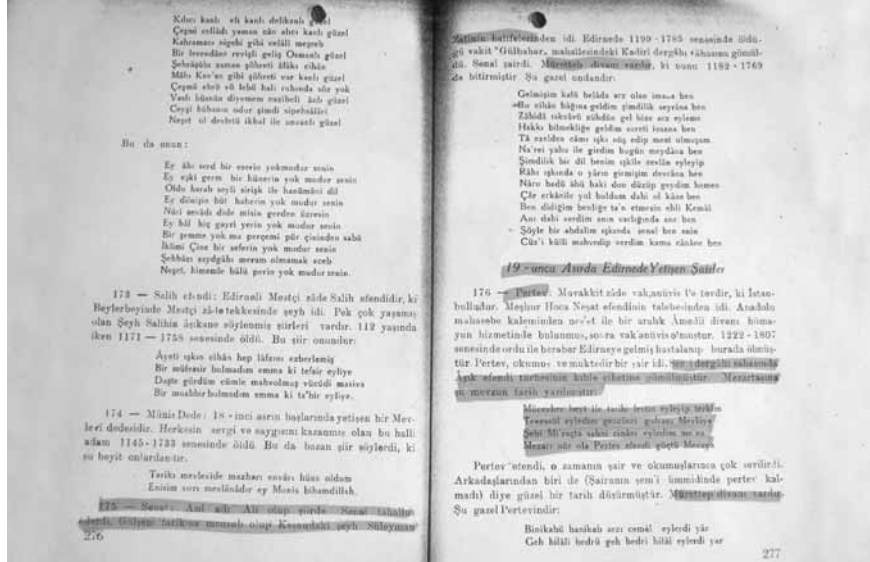

Ek-3. Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısımlar
(c. II, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392).

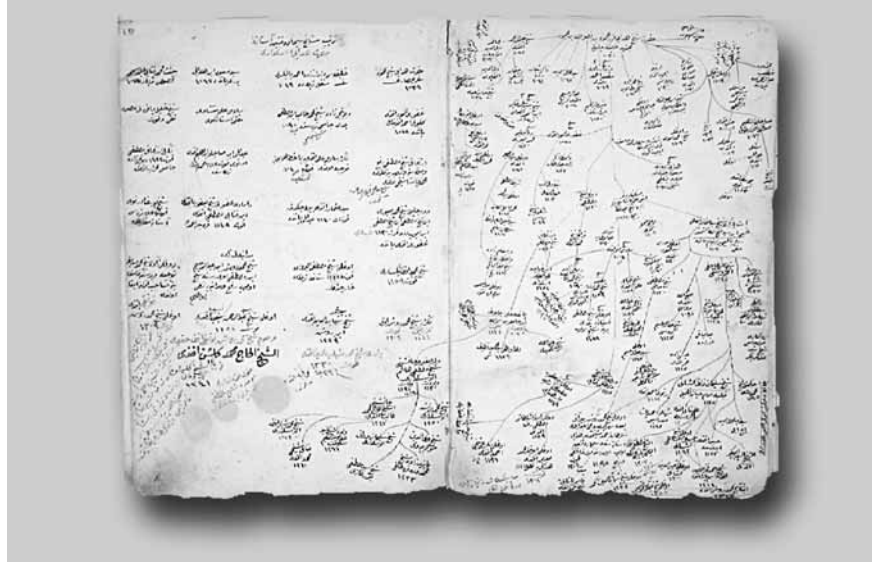
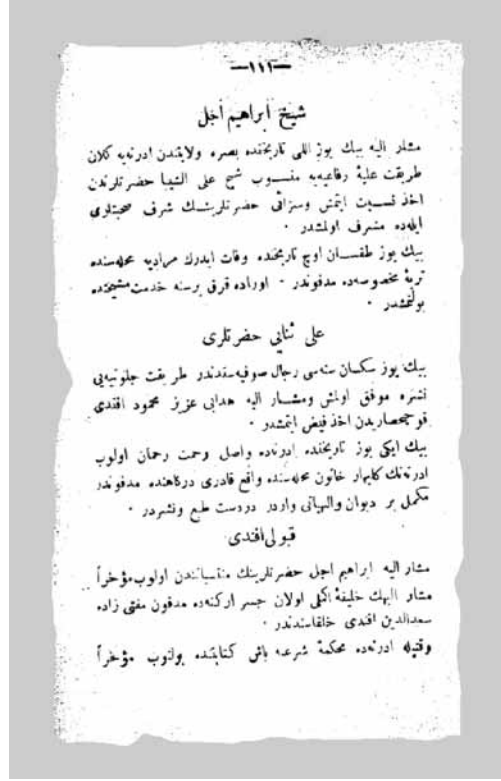

Ek-4. Mehmet Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî* adlı şuarâ tezkiresinde Senâî ile ilgili kısım (c. I, Bizim Büro Yay., Ankara 2001).

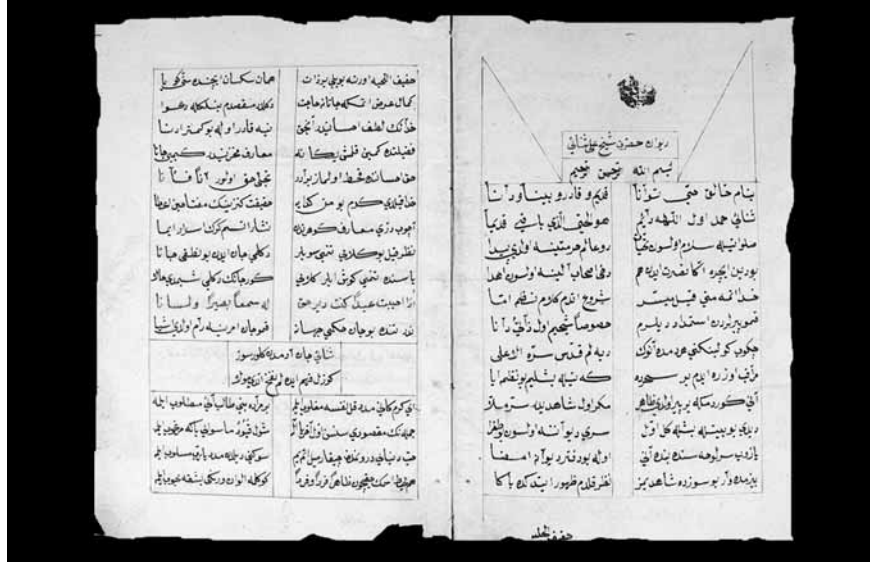

Ek-5. O. Nuri Peremeci'nin *Edirne Tarihi* adlı eserinde Senâî ile ilgili sayfa (Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939).

Ek-6. 1309 Tarihli
Edirne Salnâmesi'nde
Senâî ile ilgili sayfa.

Ek-7. Tabibzâde M. Şükrî'nin *Silsilenâmesi*'nde Senâî'nin tarikat silsilesini gösteren zincir (Hacı Selimağa Ktp., Hüdayî No: 1098, vr. 14b).

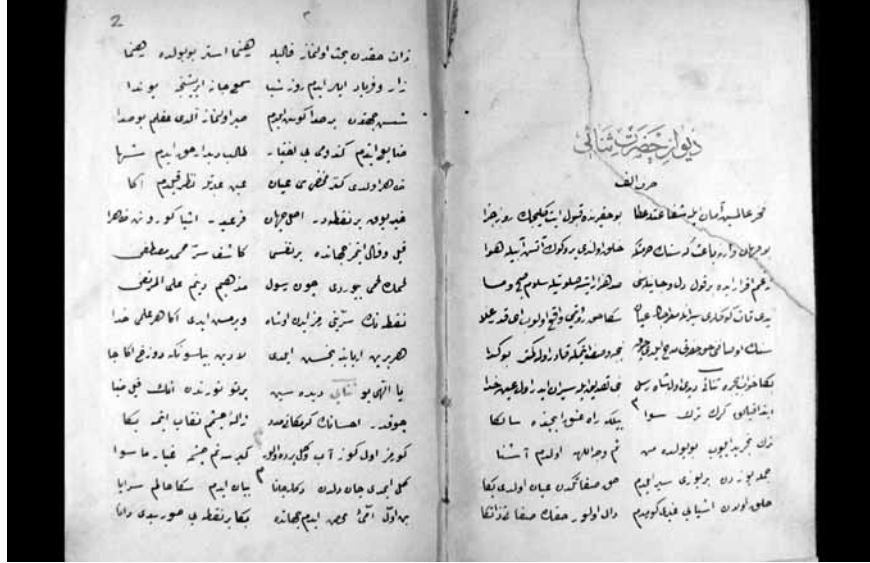
Ek-8. Senâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (Süleymaniye Ktp., H. Mahmud Efendi No: 3487).

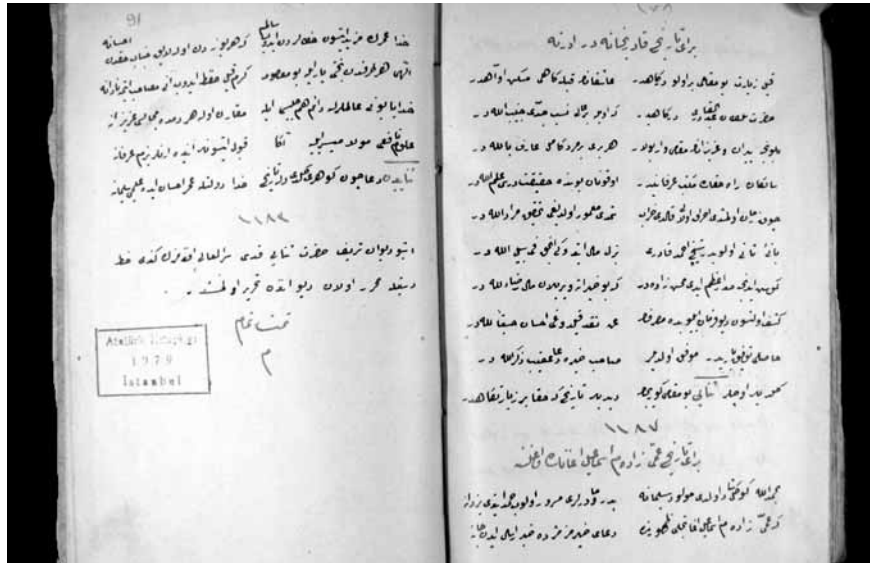

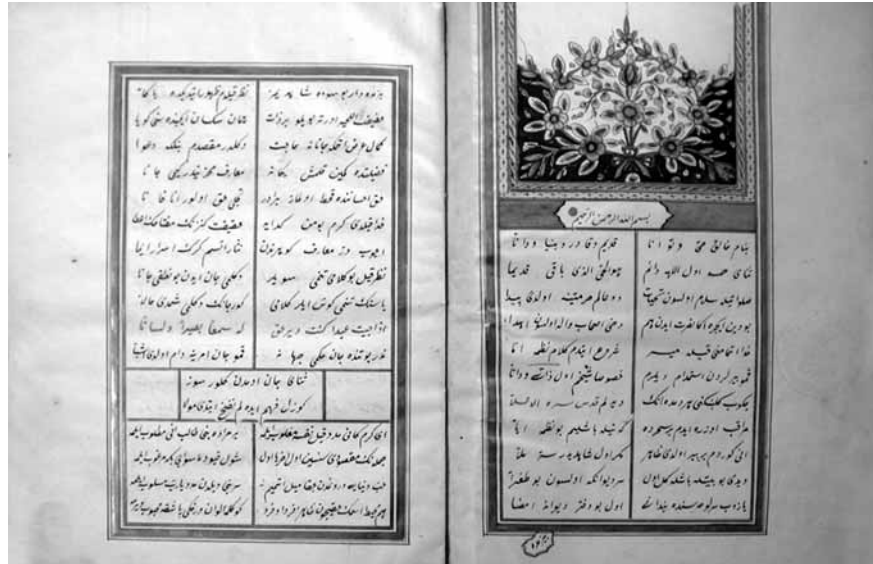
Ek-8. Senâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (İBB Ktp., OE Yz. No: 156).

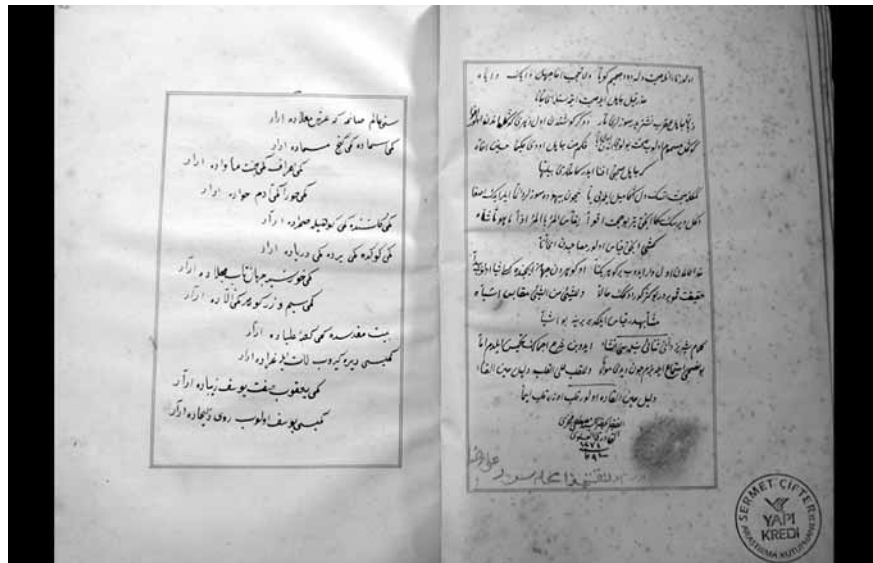

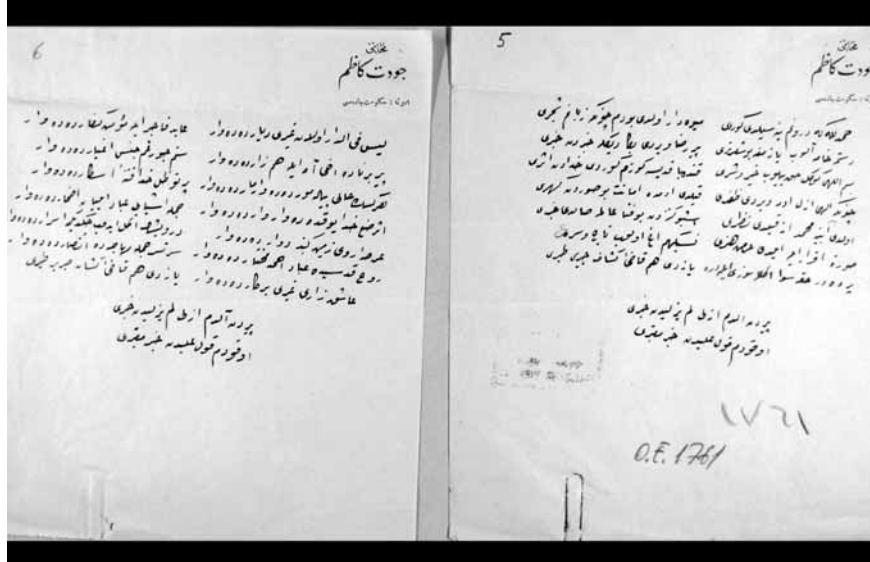
Ek-9. Senâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (İBB Ktp., OE Yz. No: 1136).

Ek-10. Senâî'nin *Dîvân*'ından yapraklar (Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373).

Ek-11. Senâî'nin *Tercî-i Bend*'inden bir yaprak (İBB Ktp., OE Yz. No: 1761).

Ek-12. Senâî'nib *Tercî-i Bend*'inden bir yaprak (Millî Ktp., Yz. No: A 36641).

Ek-13. Senâî'nin *Tercî-i Bend'i* ve Azbî Baba'nın muâşşeri (Millî Ktp. Yazmaları).

زار و فریاد ایدر ایدم روز شب
سمی جان ابریشمی بوند
شبه جعدن بر صد اکو سه ایدم
صد اولمنا آلدی عظم بومدا
ضایع ایدم کندوی بی اختیار
طالب ریدای هو ایدم شرا
خه هر اولدی کتد فقهی عیان
عبه عذر نظر بیدم اکا

غیر بود بر نقطه در اصل جهان
فرعید - انبا کور و نه فخر
قبول و قال ایتز جهانده بر نفسی
کاشف سر محمد مصطفی
محمد طی یوردی چون سول
مذہبیم ریم علی المرتضی
نقطه ناک سرتی مزایدن اوشاه
و بر صه ایدی اکا هر علمی خدا
هر بر چه ایباند مجسمه ایدی
لا ربه یاسونکه دوزخ اکا جا
یا الهی بو **نقاب** دیده سیه
برنو نورندن اناک فیضیا
چوقدر احسانان کر مکان صد
زاله چشم نقاب اینه بکا
کویر اول کوز آب گل پرده اولو
کبر - غم چشم غیا - ماسوا
کل ایدر جان دلده دکل جاننا
بیان ایدم سکا عالم سراپا
به اول اتمی همه ایدم جهانده
بکا بر نقطه بی هو ریدی دانا